

MIȘCAREA LITERARĂ

Anul IV, nr. 3-4 (15-16), 2005 BISTRIȚA

© Descoperirea României prin literatură © Adrian Marino și integrarea europeană a culturii românești © Eveniment: Virgil Mazilescu, *Opere* © Nicu Steinhardt în dosarele Securității, 1959-1989 © Paul Goma 70 © Poezia Mișcării literare: Mircea Stâncel, Ioan Pinte, Valentin Marica, Marian Nicolae Tomi, Călin Cocora © Proza Mișcării literare: Liviu Ioan Stoiciu, Vladimir Brânduș © Dialogurile Mișcării literare: Adrian Popescu, Cassian Maria Spiridon, Andrei Moldovan, Mircea Gelu Buta © Un fior livresc în poezia erotică a lui George Coșbuc © O casă pentru Lucian Blaga © Liviu Rebreanu 120 © Cărți premiate la colocviile George Coșbuc © Raft © Plastică © Parodii de Lucian Perța © Album cu scriitori © Cititor de reviste ©

MIȘCAREA LITERARĂ

ANUL I No. 3
3 Martie 1924
Gazetă săptămânală de critică și informație literară
artistică și culturală
Director: LIVIU REBREANU

Revistă de literatură, artă, cultură Serie nouă

Anul IV, nr. 3-4 (15-16), 2005, Bistrița

Apare trimestrial
sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Editor: Consiliul Județean Bistrița-Năsăud

Director fondator: Liviu Rebreanu (1924)

Redacția:

Olimpiu NUȘFELEAN (director)

Ioan PINTEA (redactor șef)

Ion MOISE (redactor șef adjunct)

Virgil RAȚIU (secretar general de redacție)

Andrei MOLDOVAN

Mircea PRAHASE

Coperta: Marcel Lupșe

(În imagine Adrian Marino).

Număr ilustrat cu lucrări de Ion IRIMESCU.

Tehnoredactare: Adrian NĂSTASE

Adresa redacției: Bistrița, 420094,

str. Liviu Rebreanu, nr. 19

Adresa pentru corespondență: Bistrița, 420043

str. Alexandru Odobescu, nr. 3

Telefon/fax: 0263/233345, 0263/211063

e-mail: olimpiu@ccdibn.inel.ro

ioanpinte2002@yahoo.com

Administrația:

Ion CHINTĂUAN, consilier editor,

Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud,

Alexandru CĂȚCĂUAN, consilier marketing,

Casa de Cultură a Sindicatelor, Bistrița.

Tipar: S.C. SUPERGRAPH TIPO S.R.L.,

str. I.C. Brătianu Nr. 13, Cluj-Napoca.

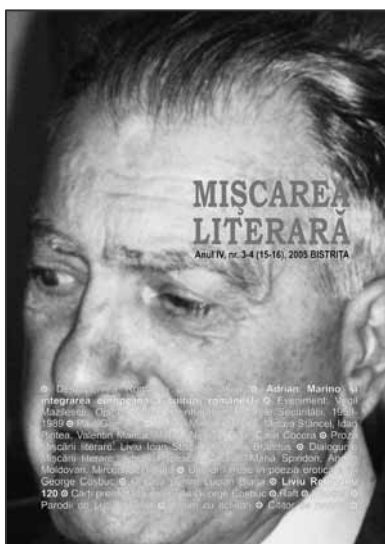
Tel./fax 0264/545929; tel. 0788/368882

ISSN 1583-1957

Redacția respectă grafia autorilor.

CUPRINS

- Editorial: Descoperirea României prin literatură / 1
Adrian Marino și integrarea europeană a culturii românești / 2
Foto-album Adrian Marino / 22
Andrei MOLDOVAN: Cum arată lumea fără Shakespeare / 24
Cornel COTUȚIU: „Obiectivul” N. Steinhardt / 30
Ovidiu NIMIGEAN: Goma. Paul Goma. Nici mai mult și nici mai puțin / 35
Mircea STÂNCEL: Poeme / 40
Liviu Ioan STOICIU: Papagalul Ilie și înșelăciunea diavolească / 44
Adrian POPESCU: „Poetul caută întotdeauna semințele divine în concret” / 47
Ioan PINTEA: Poeme / 50
Viorel MUREȘAN: Un filon livresc în poezia erotică a lui George Coșbuc / 54
Aurel RĂU: O casă pentru Lucian Blaga / 57
Valentin MARICA: Poeme / 62
Marian Nicolae TOMI: Poeme / 64
Vladimir BRĂNDUȘ: Înțelepciune și bob de grâu / 68
Cassian Maria SPIRIDON: Sint convins că știința nu este un handicap pentru un poet ci, din contră, o șansă de largire a câmpului ideatic și semantic. / 71
Cristina-Maria FRUMOS: Miorița o varianta transilvană din secolul al XVIII-lea / 76
Nicolae IUGA: Despre tragic, pe românește / 79
Nicolae BOSBICIU: Posibilul în „Teatrul imposibil” (II) / 81
Mircea MĂLUȚ: Grădinile emigrantului Ulise / 83
Mircea OPRIȚĂ: Perle de fum pe raza de soare / 85
Cornel ROBU: Paradoxurile timpului în science-fiction / 89
Călin COCORĂ: Vremea facerii / 94
Andrei MOLDOVAN: „A trimite mereu poezia lui Coșbuc în desuetudine este o eroare imprudentă, după cum deplasat este și să afirmi că lirica sa e modernă” / 97
Ion MOISE: Marian Popa în dialog cu Marius Tupan în postură de „avocatul diavolului” / 102
Cornel COTUȚIU: „Odihna din urmă” / 105
Dr. Mircea Gelu BUTA: „Bioetica este o preocupare pluridisciplinară, de frontieră cu ideologiile actuale, cu filozofia, teologia și dreptul...” / 107
Ion BUZAȘI: Din istoria poeziei religioase românești / 109
Olimpiu NUȘFELEAN: O ediție fericită / 115
Niculae GHERAN: „Apa trece, pietrele rămân.” / 117
Sumiya HARUYA: Valea Năsăudului și eu / 122
Corneliu LUPEȘ: Vasile Conta, nr. 79 / 123
Constantin CUBLEȘAN: Ocrotitorul / 125
Georgeta ORIAN: Ion o problemă de identitate / 131
Alexandru CIOCAN: Chipul omului, chipul masei / 134
Nicoleta Petronela APOSTOL: Puiu Faranga „prizonierul” celorlalți / 137
Cristina-Maria FRUMOS: L. Rebreanu Adam și Eva, sau despre „teoria ad hoc” / 142
Mircea POPA: Emanoil Bucuța în corespondență cu Liviu Rebreanu / 144
Întâlniri sub zodia Rebreanu / 147
Ovidiu PECICAN: Patru cărți clasice de P. P. Panaitescu / 149
Vasile LATIȘ: Esoterism și filosofie / 154
Virgil TITARENCO: Poeme / 156
Alexandru FRÂNCULESCU: La cireșe; Moromeții / 159
Virgil RAȚIU: Cărți premiate la Colocviile George Coșbuc / 161
Premiile Concursului Național de Poezie „George Coșbuc”, ediția a XXI-a, Bistrița, 13-14 oct. 2005 / 167
Premiile Festivalului Național de Proză „Liviu Rebreanu”, Bistrița, 25-27 nov. 2005 / 168
Raft / 169
Niculae VRĂȘMAȘ: Moștenirea lui Vasile Fabian-Bob / 178
Cornel COTUȚIU: Din Canada / 183
Claudia FONTU: François Weyergans: video flash-back / 198
Horea PORUMB: Fiii lui Ramses - sau cum să apreciem istoria altfel decât la modul epic / 200
Umberto ECO: „Astăzi suntem supuși șantajului modelelor artificiale” / 204
Mihai NECHITA: Atmosferele spirituale ale Parisului / 206
Dan BATOVICI: Păstorul lui Hermas / 211
Aurelian CRĂIUȚU: N. Steinhardt în The Encyclopedia of the Essay / 218
Ion IRIMESCU: Confesiuni / 221
Lucian PERȚA: Parodii / 223
Album cu scriitori / 226
Cititor de reviste / 228

DESCOPERIREA ROMÂNIEI PRIN LITERATURĂ

Chiar dacă, în momentul actual, personalitățile (VIP-urile) vieții publice sunt plasate într-o geografie în care actanții culturii, în speță ai literaturii sunt marginalizați, s-ar putea să constatăm la un moment dat că adevărata identitate a actualității este dată tot de literatură. E o boală a mentalului de azi de a menține condiția literaturii într-un clișeu în care aceasta este văzută ca o Cenușăreasă rar și întâmplător invitată la bal. Agresați și copleșiți de stereotipuri, acceptăm cu ușurință de bun statutul perceput ca ingrat al literaturii: vocea scriitorului refuzată sau pierdută în vacarmul public, restrângerea cercului de cititori, învingerea cărții de computer ș.a. Dar, în esență, cu toate „evidențele”, lucrurile nu stau chiar așa: un paravan al derizoriului ascunde adevărata față a problemei. Și, în această situație, interesant și ciudat în același timp mi se pare că răspunsurile la problemele (literare) importante nu vin, iarăși, din spațiul (literar) autohton. Simptomatică este, de exemplu, afirmația directorului revistei *Lire*, publicație parteneră în programul literar *Les Belles Etrangères* prin care se urmărește popularizarea unei literaturi străine. Fr. Busnel este de părere că, dacă vrei să descoperi o țară, trebuie să începi prin a te cufunda în literatura acesteia, că, după căderea regimului dictatorial, cel mai bun lucru făcut de români sunt cărțile, dintre care unele excelente, și că, dacă vrei să faci un tur al Bucureștiului, e bine să ai în buzunare câteva romane autohtone.

În câteva cuvinte este configurată o întreagă realitate literară, pe care noi ezităm să o definim deschis. Un asemenea elogi, românii n-ar fi știut și nici nu ar fi îndrăznit să și-l facă. Dar nu elogiul în sine contează. Dincolo de practicile politice sau economice, de demagogia discursurilor din care sensul se scurge precum nisipul din clepsidră, grevate toate de o cheltuială financiară pe care nimeni și niciodată n-ar îndrepta-o, măcar în parte, spre literatură, tot literatura, cultura în general, faptele spiritului sunt și vor fi chemate să ne scoată în lume. Cultura, prin „produsele” ei, dă măsura sincronizării cu Occidentul și a „intrării” în Europa. Suntem europeni mai înainte de toate prin spirit. Dacă literatura înregistrează o anumită „desincronizare” față de Occident – o desincronizare prea puțin analizată și comentată, dacă există –, nu sunt mai mici desincronizările înregistrate continuu de politică sau de economie.

Invitată la bal, Cenușăreasa numită literatură română va fi cea în măsură să fascineze. Descoperită și luată în seamă. E mai puțin atrasă de avansurile răului, de vicleniile momentului, fără să țină să aibă un comportament etic deliberat. Are o mai mare putere de revenire, revigorare și regenerare. Înnoirile îi vin din interior, din chestionarea devenirii ființei, din analiza situației protagoniștilor ei, fictivi sau reali, în lume. Integrarea în spiritul european, cu tot ce rezultă din asta, tot literatura – inocentă sau nu – are chemarea să o realizeze.

Editorial

Olimpiu NUȘFELEAN

ADRIAN MARINO ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ A CULTURII ROMÂNEȘTI

Joi, 23 iunie 2005, a avut loc ediția a VII-a a *Colocviilor de la Beclean*. În sala de protocol a Restaurantului Bachus din localitate. Tema colocviului a fost *Adrian Marino și integrarea europeană a culturii românești*. Moderator: Ovidiu Pecican. Organizatori: Clubul Saeculum & Fundația Culturală Memoria filiala Beclean în colaborare cu Centrul Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud și Casa Orășenească de Cultură „Radu Săplăcan” din Beclean.

Au participat scriitori, jurnaliști, oameni de cultură din Cluj, Dej, Sighetu Marmăției, Câmpulung Moldovenesc, Bistrița și Beclean. La manifestare a fost prezent și dl. prof. ing. Nicolae Moldovan, primarul orașului Beclean.

Reproducem în continuare câteva intervenții ale participanților la această manifestare.

A. P.

“Adrian Marino rămâne o mare conștiință a finalului de secol XX, a începutului de secol XXI”

Ovidiu PECICAN: Domnule primar, distinse gazde, stimați colegi, dragi prieteni, în primul rând vă mulțumesc mult pentru onoarea pe care mi-o faceți invitându-mă tocmai la a șaptea ediție a *Colocviilor de la Beclean*. Sunt printre cei care cred că asemenea inițiative, care marchează, ritmic, așa spune, viața culturală a unei localități, de la cel mai modest sat până la marile metropole culturale ale vieții noastre românești, sunt esențiale.

Fascinația Europei

Cred că dincolo de prilejul formal pe care-l presupun există și lucruri informale care, poate, adeseori contează mai mult. Faptul că ne revedem cei care ne știam deja, sau că ne cunoaștem cei care nu ne știam, dacă un asemenea prilej este pus sub stindardul unei idei generoase, sau, cum este cazul astăzi aici, chiar de avangardă, într-un anume sens, este cu atât mai bine, este un prilej cu atât mai fast iar plăcerea reîntâlnirii

sau cunoașterii reciproce nu rămâne decât să fie dublată de jubilația unei idei, fără îndoială, cutezătoare.

Adrian Marino a ajuns, vrând-nevrând, deși s-a stins la o vârstă venerabilă, probabil mai curând la senectute, un avangardist. Spun, în felul său un avangardist *sui generis* pentru că, dintr-un alt punct de vedere, dacă încercăm să discutăm despre profilul acestui gânditor, care, în opinia mea, a marcat epoca și locul, am putea spune că el a fost ceva între un iluminist avântat și un pașoptist întârziat, un nume important. Așadar, între a întârzia și a fi în avangardă pare să existe o contradicție flagrantă. De fapt, nu este. La noi în cultură adeseori timpii se încalecă și dacă stăm să abordăm printr-un reflex deja tradiționalizat lucrurile într-o cheie postmodernistă, toți acești timpi culturali, toate aceste temperamente coexistă. Poți fi, iată, contemporan cu romanticul Eminescu și dacă te numești Macedonski și scrii versuri simboliste sau parnasiene pentru că, după cum știți, la revenirea sa din detenție, dl. Marino și-a făcut cu destulă greutate intrarea în cultura română, pășind pe partea exegezei literare,

înzestrând literatura noastră cu mai multe contribuții care îi puneau în lumină statura de dimensiuni absolut ignorate până atunci, ca și ale poetului Alexandru Macedonski. Sărmanul beneficiar al tristei faime de după epigrama adresată unui Eminescu în declin a trebuit să încremenească astfel decenii întregi, și să aștepte un condei inspirat, ca și cel al domnului Marino, inspirat nu în sensul unei retorici romantice, ci în sensul unui travaliu critic extrem de serios pentru evaluarea pe care o merita. De altfel, cred că și după Marino se mai așteaptă reevaluarea lui Macedonski, care, paradoxal, nu a părăsit manualele în ultimele decenii, dar nici nu a trecut prea departe de limita lor. Încă mai sunt multe de făcut, și probabil că o reevaluare a acestui poet ar merita să înceapă chiar de la exegeza primă.

Sigur că șantierele pe care Adrian Marino – n-aș zice că le lasă în urmă, faptul e că îl simt prezent aici, cu noi dar pe care le-a deschis – merită să fie de abia de-acum asumate, poate chiar instituțional sau pe grupuri de lucru și duse mai departe. Sunt mai multe aceste șantiere, cum s-a sesizat chiar de la simpla enumerare a contribuțiilor sale livrești. Eu m-aș referi aici, repede și succint, doar la acest laborator al reevaluării operei și, dacă vreți, a personalității și biografiei lui Alexandru Macedonski; aș vorbi apoi despre toată această problematică în care Marino a formulat și *Manifestul* și a trecut în revistă și primele manifestări autohtone ale criticii ideilor, ceea ce a fost deja o inovație chiar față de inovația anterioară biografiei ideii de literatură; apoi hermeneutica literară pe care Marino a încercat-o probabil primul, sau printre primii, la noi și care astăzi are urmași, pentru mine neașteptat; mă gândesc la Virgil Podoabă care face hermeneutica prozei lui Alexandru Vlad, a poeziei lui Aurel Pantea. Și am lăsat la urmă, pentru că așa s-a întâmplat datorită vremurilor, după '89, o revelație: septuagenarul de atunci Adrian Marino s-a descoperit ca ideolog, cum spunea el însuși cu o anumită mândrie, ca un ideolog al integrării europene. Aicea să-mi iertați didacticismul, cred că n-ar fi cazul, dar am să spun totuși ceea ce voiam să spun, anume că în anii '90,

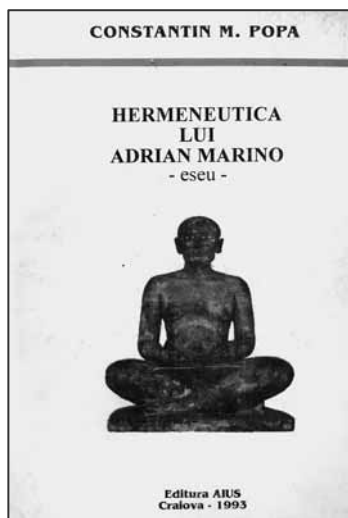
vă amintiți, fără îndoială, că exista o anume confuzie, lumea era intrigată de ce povestim despre intrarea în Europa, reintrarea în Europa, un loc, un topos pe care nu-l părăsisem niciodată. Sigur, se confundau planurile. Una este Europa ideilor, a culturii, una este Europa civilizației și alta este intrarea în acest organism care s-a născut în urma unor tratate bilaterale, a unor tratate plurale, a unor înțelegeri internaționale între națiunile occidentale și care au condus până la ceea ce astăzi numim UE sau Comunitatea Europeană, spațiul Schengen

sau spațiul Euro, toate denominând până la urmă cam aceeași entitate. Despre asta este vorba: despre un proces foarte tehnic în care, iată, suntem pe cale de a fi primiți ca într-un club destul de exclusivist și mofturos, un club al bogaților, un club al democrațiilor de tradiție, al Pieței Comune, al unei monede tari și totodată unul măcinat de contradicții, după cum arată ultimele situații. Adrian Marino este un entuziast. El scria despre ideea europeană chiar la începuturile unei colecții și ale unei edituri. Mă refer la cartea sa, cărțulia, după toate aparențele, modestă, o carte format buzunar, de vreo 200 de pagini, care se chema *Pentru Europa*, pur și simplu, vădindu-și, dacă vreți, caracterul ofensiv de pledoarie în favoarea unei idei, ideea – repet – a integrării României în structurile comunitare. Asta se întâmpla, dacă nu mă înșel, prin anii '95, când, în anumite circumstanțe, pe care n-are rost să le abordez, printre altele și pentru că nu le cunosc integral. Unul dintre editorii de la Institutul European din Iași își lua bagajul și își întemeia o nouă editură despre care azi au auzit cu toții: Editura Polirom. El și-a inaugurat activitatea tocmai cu cartea lui

La Tokio, cu prilejul lansării cărții *Etiemble ou le comparatisme militant*, 13 iulie 1982.

Marino și, cu puțin înainte de moartea lui Adrian Marino, autorul ei a avut prilejul să corecteze șpalturile acestei cărți care mi se pare că a fost și prima carte apărută postum în varianta ei reeditată. Varianta respectivă

conținea de astă dată câteva elemente în plus: o bibliografie mai amplă, anumite precizări, anumite rectificări de detaliu; în esență însă a fost și rămâne o carte care a făcut istorie în ultimul deceniu. Cum eu lucrez la o facultate înființată chiar atunci, în preajma apariției cărții, în 1994, o

facultate care vizează tocmai formarea unor experți în integrarea europeană, a viitorilor noștri mici eurocrați – dl. Rațiu știe, are în familie un asemenea mic eurocrat, e Ruxanda, fiica domniei sale, care mi-a fost studentă, una dintre studentele eminente – ei bine, cum asta se întâmpla tocmai pe atunci, vă mărturisesc că în al doilea an am avut prilejul de a include în bibliografie cartea lui Adrian Marino. Din două motive: unul este profund românesc – alta mai bună nu exista, era singura carte la temă în acele vremuri. Al doilea motiv era că într-o formulă extrem de accesibilă, extrem de asumată personal, extrem de sinceră, Adrian Marino făcea o pledoarie clară pentru europenistică, pentru renunțarea la anumite veleități orientale, pentru decizia în favoarea integrării europene. Ce mi-a plăcut încă de la acea lectură și continuă să-mi placă, era faptul că nici o clipă această contribuție a lui Marino nu era una care se adresa experților, sau doar experților, fiind scrisă prietenos, sigur, cu un anume sarcasm sau deseori cu ironie la adresa reflexelor noastre câteodată întârziate, câteodată inadecvate. Cartea *Pentru Europa* s-a impus repede prin aceea că vorbește tuturor. Ea a fost îndată urmată de o altă apariție datorată tot lui Adrian Marino, o antologie pe care o editură din Craiova, editura Aion, a publicat-o la nici un an distanță. *Întoarcerea*

în *Europa* conținea de fapt texte din ultimul deceniu, cu unele imersiuni mai în profunzime, chiar în deceniile comunismului. În felul acesta, am putut constata, cu o oarecare uimire, că *ideea europeană*, chiar dacă nu părea inițial, avea totuși o istorie românească, ea putea fi observată și în mediile intelectuale, dar nu doar aici; erau, dacă vreți, și anumiți experți care se pronunțau în acest sens, oameni care aparțineau ONG-urilor, așadar Societății Civile, ziariști, și Marino, cu o răbdare de care nu l-aș fi crezut în stare, pentru că răbdarea, e lucru știut, și-o cheltuia mai ales cu marile sale construcții de ideolog, al ideii de literatură, de biograf al acesteia, de hermeneut. El a adunat de prin ziare, de unde le-a prospectat, din broșuri cu apariție întâmplătoare, aceste contribuții, alcătuind un robust volum cu asemenea intervenții. Lucrul mi s-a părut esențial într-un moment în care lumea în Occident, chiar lumea academică, altminteri binevoitoare, privea cu ironie povestea asta cu opțiunea europeană a României. Ziceau: „Voi habar n-aveți de Europa. Ce știți voi? Acolo ați fost izolați. După '90 ați regăsit ultranaționalismul interbelic în noi formule, și-atunci, în aceste condiții, e un fel de-a vă pierde timpul sau de a face pe oportuniști”. Am avut prilejul eu însumi să continuu oarecum, într-un anume sens, laboratorul inaugurat de Adrian Marino, integrând într-unul din volumele de preocupări europenistice o antologie a europeniștilor români interbelici. Am fost surprins să constat că la nici un deceniu de la Unirea din 1918, la 1 Decembrie, câțiva dintre politicienii eminenți, câțiva dintre intelectualii de mare suprafață ai României s-au pronunțat în eseuri, în articole, în sensul necesității reunificării europene. Chestiunea este că prin aceste două contribuții, după cum spuneam, la sfârșitul anului 1995, Adrian Marino a devenit ceea ce îl numeam – s-a spus deja – un patriarh al ideii europene în România. Sigur că ulterior au apărut și cărțile mele, au apărut înaintea lor și cărțile lui Andrei Marga în acest domeniu, ale unor alți colegi profesori de la Cluj, apoi au început să răsară și câteva contribuții ale istoricilor de la București, cum ar fi cartea lui Alexandru Duțu, de istoriografie a ideii de

Europa la noi, sigur, într-o accepțiune mai largă. Alexandru Husar de la Iași a scris și el o carte intitulată chiar *Ideea europeană*, care însă se ocupa într-o viziune destul de laxă de anumite constante ale gândirii și acțiunii politice românești din secolul XIX mai ales și dintr-un trecut mai îndepărtat. Pe scurt, s-a creat încetul cu încetul o tradiție a acestei idei. Tot timpul, toată lumea a fost conștientă că Adrian Marino rămâne un pilot al acestei mișcări, dacă vreți, al acestei dezbateri, adeseori pătimașă, cu accente chiar polemice în jurul ideii europene. În 1997, facultatea noastră i-a și acordat lui Adrian Marino un premiu special pentru activitatea europenistă, când autorul ne-a onorat cu prezența domniei sale, cu un discurs – măcar atât, pentru că n-a vrut să țină și un curs – după cum știți, avea o anumită reticență de a se înregimenta în forme de colaborare instituțională retribuită, el glumea foarte serios adeseori spunând: „Nu, nu înțeleg cum niște oameni care au pretenția de a gândi independent se pot lăsa pur și simplu ca în virtutea unei retribuții să devină slugile statului”. Îl înțelegeam foarte bine pentru că eu locuiesc și-acum, de 15 ani, în chirie și trebuie să plătesc bani grei. Dar Adrian Marino avea o anumită libertate de mișcare, pe care și-o cucerise, cum știm cu toții, prin eforturi constante, prin reușite extraordinare. Când îl vizitam, îmi arăta câte o carte cu traduceri ale unor texte ale sale, de pildă cartea despre *Etiemble și comparatismul*, într-o ediție japoneză. Sigur, am văzut o carte japoneză, nu înțelegeam ce scrie acolo, dar l-am crezut, autorul nu avea de ce să mă mistifice.

N-aș încheia înainte de a spune o ultimă frază despre un șantier care a fost deschis de Marino, dar n-a mai apucat, din nefericire, să fie încheiat (dar poate că în asta este și o promisiune pentru noi, pentru viitor). A lucrat în ultimii ani cu mult entuziasm la un articol, inițial de enciclopedie, pregătit pentru o enciclopedie britanică; era vorba de o enciclopedie a cenzurii: în lume, în Europa, nu mai știu exact. În orice caz, el urmărea ideea de cenzură în spațiul românesc. Am avut chiar discuții despre o posibilitate de a depista ipostaze ale cenzurii și cenzurării din Evul

Mediu, o epocă ce mă preocupa mai mult pe mine, și pe care Adrian Marino, expert în iluminism și modernitate, nu o ignora, fără îndoială, dar nici nu o frecventa la fel de asiduu, și în cele din urmă am înțeles că acest

Cu Doamna Lidia Bote, în Cité universitaire, Paris, iulie 1984.

articol, care a și apărut într-o broșură, tot la Craiova, s-a dezvoltat mai mult, a luat chiar proporții de proiect de carte, unele fragmente au apărut în revuistică, dar a mers și înspre corolarul acestei idei de cenzurare către ideea de libertate. E un șantier început, probabil că există manuscrise – am sentimentul că Vasile Gogea știe să vă spună mai multe lucruri despre asta. Eu aș încheia aicea, spunând că, dincolo de orice festivism, dincolo de orice intenție de pomelnic sau de natură pioasă, fără nici un fel de critică din aceasta cu majuscule și epitete, Marino rămâne o mare conștiință a finalului de secol XX, a începutului de secol XXI sau de mileniu III, și cred că direcția în care el a încercat să îmbie la meditație, direcția unei joncțiuni cu această Europă comunitară rămâne o direcție realmente fundamentală pentru viitorul nostru. Dincolo de ceea ce fac cancelariile, ceea ce fac experții, fie dl. Năstase, fie oricine altcineva, dl. Tăriceanu, de exemplu, nu asta e esențial. Dacă integrarea europeană nu ajunge până la nivelul nostru, al vieții individuale, dacă nu vom resimți beneficiile unui asemenea proces, înseamnă că ratăm o clipă istorică fundamentală. Marino era convins că aceste beneficii nu pot întârzia chiar și la nivelul conștiinței individuale, și încheie cu o

mărturisire: îi împărtășesc aceasă convingere. Mulțumesc pentru răbdarea cu care m-ați ascultat și mi-aș permite să-i ofer microfonul scriitorului, colegului, prietenului Vasile Gogea, cu speranța că va prelua discursul și-l va purta înspre aspectele pe care vrea să le abordeze, aspecte legate de contribuția lui Adrian Marino la integrarea europeană, cum s-a spus.

„Este firesc ca la Beclean pe Someș să se producă din nou un eveniment care este cu un pas mai repede decât în alte părți”

Vasile GOGEA: Mulțumesc, Ovidiu Pecican. Vă salut pe toți prietenii și colegii mei de aici de la Beclean, de la Bistrița, Dej, sigur și din Cluj. Constat că cu unii dintre clujeni mă întâlnesc mai mult la Beclean decât în Cluj. Prea multe lucruri teoretice nu vreau să mai adaug la ceea ce a spus Ovidiu Pecican, dar am o anumită datorie pe care mi-am asumat-o ieri după masă la întâlnirea mea cu Doamna Lidia Bote. I-am prezentat afișul și invitația manifestării, programul, tema. A fost dosebit de emoționată. Vreau să spun că nu este prima manifestare de amploare, cum afirmă Aurel Podaru, este pur și simplu prima manifestare culturală dedicată dezbaterii de idei, consistent expuse și argumentate în cărțile lui Adrian Marino, și susținute apoi și printr-un fel de “activism pașoptist” în viața publică.

Îmi propusesem la un moment dat să citesc câteva rânduri sau chiar pagini din ediția de la Polirom, *Prezențe românești și realități europene*. Sunt convins că marea majoritate a citit deja cartea, dar la începutul ei este un jurnal intelectual care conține, așa zice, toate provocările temei pe care trebuie, sau ne-am propus să le dezbaterem. Sar peste această lectură, ca să nu transform întâlnirea într-o lecție de clasă și să vă comunic ceea ce Doamna Lidia Bote mi-a îngăduit să vă transmit. Dincolo de un mesaj scris, încheiat, pe care efectiv din cauza emoțiilor nu l-a putut trimite, transmite grațitudinea Domniei Sale pentru atenția cu care abordăm nu atât persoana lui Adrian Marino, cât moștenirea de idei și de programe a lui. Și în acest orizont

mi-a comunicat că este hotărât ca locuința din Cluj a lui Adrian Marino să devină casă memorială. În jurul ei va gravita, se va înființa, ca un proiect complex, **Institutul Adrian Marino**. Va fi un proiect foarte important care va coagula forțe, interese culturale și disponibilități intelectuale, mai ales ale unor tineri, numai din zona adiacentă Clujului sau din ceea ce propune și produce Facultatea de Studii Europene din Cluj, de care Adrian Marino s-a simțit aproape, dar a luat și distanță, cum spunea și colegul Ovidiu Peican, aceasta fiind impusă de o anumită consecvență de acum de bătrânul “înrațit” într-o anumită luptă în a-și păstra independența și de a nu semna niciodată în viață un stat de plată. În jurul casei memoriale, a **Institutului Adrian Marino** se gândește editarea, pentru început anuală, a unor *Caiete Adrian Marino*, care să ducă mai departe inițiativa pe care el a materializat-o în *Chaiers Roumains d' etudes litteraires*, și la care am considerat, împreună cu Doamna Lidia Bote, că o primă contribuție, cel puțin morală, o au *Colocviile de la Beclean* de astăzi. Cred că este primul eveniment științific care poate fi atașat cumva posterității științifice a lui Adrian Marino. Încă nu e vorba aici de ridicat statui nimănu – este un lucru care i-ar fi displicut cel mai mult lui Adrian Marino. Mai degrabă, în spiritul lui este o activitate critică, o activitate de valoare permanent raționalistă a culturii, a activismului cultural și a acestei provocări, fără îndoială, așa zice, decisivă a integrării noastre europene. Este cumva, așa zice eu, firesc ca la Beclean pe Someș să se producă din nou un eveniment care este cu un pas mai repede decât în alte părți. Cunosc toate glumele, tandre de altfel, care se fac: Becleanul, cel mai occidental oraș din județul Bistrița-Năsăud. Dar îmi aduc aminte că toate temele *Colocviilor de la Beclean* de până acum au fost provocatoare și au fost complicate, au fost dificile, au născut discuții. Marele merit al organizatorilor este că le-au tezurizat, le-au arhivat în *Carnetele de la Beclean*, și în momentul de față oricine le poate consulta și se poate confrunța cu un tezaur de idei, de propuneri și – de ce nu – chiar de rezolvări. Conform tradiției de la

Beclean, m-aș putea opri aici, rezervându-mi dreptul să mai intervin.

Echim VANCEA: Sunt un participant consecvent al *Colocviilor de la Beclean* și mulțumesc organizatorilor că nu uită să mă invite la această manifestare culturală de prestigiu. Când prietenul meu drag Aurel Podaru mi-a spus că, în acest an, Colocviile vor avea ca temă *Adrian Marino și integrarea europeană a culturii românești*, m-am bucurat sincer. Adrian Marino a fost la Sighetu Marmăției, în acel Sighet de tristă aducere aminte, cu pușcăria de lichidare a elitei românești, dar nu Sighetu, nici locuitorii lui nu sunt vinovați de acel dezastru. Întâmplarea a făcut ca pușcăria să devină un simbol național și să vorbească toată lumea de ea. Nu știu dacă Adrian Marino a fost în această pușcărie, dar a fost la Aiud. La un moment dat, la unul din simpozioanele care s-au derulat acolo, la Sighet, s-a spus că Adrian Marino este o instituție culturală europeană. Deci, el ca persoană fizică este o instituție vie, prezentă a culturii românești. Chiar atunci s-a întâmplat acea deschidere spre integrarea europeană a culturii românești. Adrian Marino a semnat în cărțile de onoare ale Sighetului. Într-un interviu publicat în *Familia*, Adrian Marino a declarat că în întreaga lui viață n-a avut carte de muncă.

Radu MAREȘ: Nu-i adevărat. El a fost asistentul lui George Călinescu, se știe doar.

Echim VANCEA: Eu vă spun ce-am citit în acel interviu. Eu nu l-am auzit pe Adrian Marino plângându-se, niciodată n-a acuzat pe nimeni pentru tot ceea ce i s-a întâmplat. A fost un om de mare caracter și de mare noblețe.

„Noi încă nu suntem conștienți cât de mare și cât de important este Adrian Marino”

Radu MAREȘ: Noi încă nu suntem conștienți, pentru că nu avem distanța în timp, cât de mare și cât de important este Adrian Marino. Faptul că un oraș mic, cu potențial intelectual redus, organizează astfel de manifestare este o provocare formidabilă pentru marile orașe, înțelegeți? Academia nu va organiza nici în următorii 5-6 ani în

Sesiunea de Științe Filologice o astfel de manifestare, atâta timp cât el nu este agreat acolo; el are și niște dușmani îngrozitori. Clujul cu tânăra generație, ilustrată de profesorul Ovidiu Pecican și ceilalți, nu-l

Cu Nina Cassian, Niagara Falls, 29 martie 1990.

agreează, ei simulează doar. Vorbesc de tânăra generație, să fiu bine înțeles! Eu am fost apropiat de Adrian Marino, am fost și vecin cu el și-l știu din '71. Nu e meritul meu, faptul se datorează revistei *Tribuna*, unde am lucrat atâția ani, iar Marino avea rubrică și colabora cu noi. Nu este adevărat că Adrian Marino a refuzat un curs special la Universitatea din Cluj. La Universitatea din Cluj au ținut cursuri tot felul de nepricopsiți, tot felul de analfabeți, tot felul de cretini, pe care eu îi știu. Marino avea un orgoliu așa de mare, încât nu putea să meargă și să spună: Măi, îmi dați și mie ceva? El aștepta să vină cineva sau să i se dea un telefon măcar: Sunt decanul cutare, sunt prorectorul cutare, și să-i facă propunerea. Iar el să zică: Domnule, nu știu, mă mai gândesc. Finalmente nu cred c-ar fi refuzat oferta. Sunt absolut sigur, am discutat cu el prin anii '90. Avea o sete, o foame de comunicare Adrian Marino... Muncea 12 ore pe zi și nu avea cu cine să discute. Doamna Lidia Bote, pe care a pomenit-o Vasile Gogea, este o sfântă. Habar n-aveți ce înseamnă pentru o femeie să trăiască cu Adrian Marino între patru pereți. Ea mi-a fost profesoară, ținea la mine și mi-a spus: Domnule, îl iubesc! A fost o perioadă în care o vizită la o rudă în închisoare însemna să dai, în mod obligatoriu, o declarație scrisă, sub semnătură proprie, în care să spui tot ce-ai vorbit cu deținutul și așa mai departe. Ea, care

era o tânără domnișoară, asistentă la Filosofie, mergea la Lătești, unde Marino avea domiciliul obligatoriu, și-i ducea lenjerie de corp curată. Adrian Marino ar fi dorit colosal ca tinerii noștri români, intelectualii noștri

Etiemble ou le comparatisme militant, by Adrian Marino
traducere din franceză în japoneză
Tokyo 1982, Editura Gallimard

europeni, care vor construi România europeană, să-l caute. Ei, însă: „Mai lasă-l naibii de Marino, să stea el acolo, că stă bine. E celebru, a scos un raft de cărți, să ne lase pe noi în pace”. În primii ani de după revoluție ar fi fost un gest de bun simț ca un academician să urce pe tren sau avion, să vină la Cluj și să spună: „Domnule, vă primim în Academie”.

Adrian Marino a refuzat numai în pasul al doilea, înțelegeți? Dacă nu vîi să mă chemi, nu mă chemi și trec anii, te trezești tu că spui: „Domnule, mersi, nu-mi trebuie” Adrian Marino a ieșit și din Uniunea Scriitorilor. A ieșit și pur și simplu s-a alăturat ASPRO, înființată de niște tineri de la Brașov, mai revoluționari, fiindcă Marino din toate fibrele ființei lui tânjea după un contact cu tinerii, care, mă rog, au alte gânduri: burse, socoteli, călătorii în străinătate. Și acest om a murit neîmpăcat, vă spun eu. El și-a donat biblioteca și un fond colosal de corespondență și manuscrise Bibliotecii Centrale Universitare. Și asta chiar vreau să-i spun lui Podaru, și dacă el va uita, domnului primar, pentru ca să faceți un cât de modest dosar de presă și să-l predați Bibliotecii Centrale Universitare, ca să fie acolo, să apară în bibliografia instituției. Ei vor scoate *Caiete* și *Buletine informative*, și o să fie cuprinse și *Colocviile de la Beclean* cu manifestarea aceasta. Becleanul va fi nr.1 în ceea ce privește omagierea lui Adrian Marino. Și lumea se va mira. O chestiune completamente suprarealistă. Dacă ungerii ar avea un tip ca Adrian Marino, pe toate străzile

din Budapesta, Szeged, pe autostrăzi și prin Europa, peste tot ar fi numele lui. Și poza. La noi, însă, trebuie să aducem 20 de oameni la Beclean ca să-l omagiem pe Adrian Marino, acest extraordinar de modest cărturar colosal. Deocamdată, atât și vă mulțumesc.

„Pentru mine, a reciti o carte înseamnă a refuza lectura altor cărți, poate de luat în seamă, care compun un vraf”

Virgil RAȚIU: Cartea *Al treilea discurs*, cu subtitlul *Cultură, ideologie și politică în România*, a apărut la Editura Polirom din Iași în anul 2001. Este vorba despre o carte de dialoguri realizate de Sorin Antohi cu „un intelectual și un om de calibru”, îl numesc pe Adrian Marino. Dialogurile cuprind „transcrierea foarte puțin revăzută și îndreptată a mai multor ore de conversație care s-a desfășurat în zilele de 18-21 iulie 2000 la Cluj, în locuința primitoare a lui Adrian Marino și a soției sale Lidia Bote”, precizează în prefața cărții Sorin Antohi. Nu-mi dau seama din care pricini, această carte am descoperit-o la finele anului 2002. Bănuind despre „ce este vorba” între copertele cărții, mai întâi am citit-o fără să consemnez pentru mine nimic. Nici măcar nu am folosit creionul pentru a sublinia „câte ceva”. Rezultă că nu am studiat-o. Abia apoi am recitit-o. După o vreme, iarăși am citit-o. Pe urmă, nu știu ce s-a întâmplat, cum s-a întâmplat, am uitat-o, am uitat-o rătăcită printre alte cărți. De curând am redescoperit-o. O carte fascinantă. Am reparcurs fragmente subliniate în timpul lecturilor anterioare. Când am semnalat în suplimentul cultural al ziarului *Mesagerul*, acum câteva luni, existența în librării a volumului *Al treilea discurs*, notam: „Am șapte cărți pe care le consider de căpătâi, de care nu m-aș putea lipsi, chiar dacă aș călători în cosmos. La aceste șapte, fără ezitare, adaug *Al treilea discurs*”.

Pentru mine, a reciti o carte înseamnă a refuza lectura altor cărți, poate de luat în seamă, care compun un vraf, care „zac în așteptare de a fi răsfoite”. Așa procedam și înainte vreme. Cum percepeam o „alunecare

în derizoriul cultural, al culturii”, reciteam *Suflete moarte*, romanul lui Gogol.

Am să încerc, după priceperea mea, să „descriu” titlul acestei cărți. La aceasta procedează Adrian Marino într-o *addendă a dialogurilor*:

Formula „al treilea discurs” nu ne aparține. Ea a fost propusă de Sorin Antohi, în cărțile și studiile sale (...). Pentru a aduce totul la esențial și a reveni cu noi precizări, formula sa urmărește depășirea relației de adversitate prin găsirea unei soluții de colaborare și de sinteză între cele două orientări ideologice fundamentale ale culturii române: „autohtonism” (primul „discurs”) și „europenism” (al doilea „discurs”), cu toate implicațiile și ramificațiile acestor „discursuri”. Ele au în vedere definirea unui nou raport între tradiționalism și modernism, între izolarea specifică și integrarea europeană, respectiv „globalizarea” sau „mondializarea”. Temă de mare complexitate...

Pentru o bună, corectă înțelegere a ceea ce înseamnă *al treilea* „discurs”, ar trebui să reproduc întreg articolul domnului Adrian Marino. Îndrăznesc, dacă bine am înțeles, să reduc întreaga teorie de natură politico-economică, la semnificațiile pentru viitor a ceea ce se percepe a însemna „mondializare”, „americanizare”, fenomen extrem de controversat și, *mai întotdeauna, combătut, în primul rând, din rațiuni ideologice, dar și economice, de concurență acerbă între economiile naționale protecționiste și corporațiile multinaționale.*

Acest fenomen este strict actual. Și este denunțat mai ales de către „autohoniști”, pentru că vizează „uniformizarea, nivelarea, standardizarea, prin distrugerea sistematică a tuturor specificităților locale și naționale. Este însă ușor de disociat eroarea de adevăr în această controversă, extrem de actuală și violentă, dacă va fi privită cu calm și spirit critic” (opinie exprimată de Adrian Marino în 2000).

Axa acestei cărți de dialoguri, în sensul specificat mai sus, este conturată. Cu atât mai mult cu cât, iată, după nici trei ani, o traversăm, o percepem vrând-nevrând.

Cine este Adrian Marino? Este greu de a intra în detalii. Pentru aceasta ar fi nevoie de o carte „viața și opera”. Dar *Al treilea discurs*, aceste dialoguri, chiar se constituie într-un fel de-a fi descrise *viața și opera* lui Adrian Marino. Întrebat fiind despre sine, *profesorul* fără catedră, *academicianul* fără a fi membru al Academiei Române (a refuzat acest „titlu”), ne oferă următoarele:

În Piața Libertății, Cluj, la manifestația din 30 iulie 1990.

În 1989, Adrian Marino era un personaj cu totul ambiguu. Anul acela a fost deosebit de important pentru viața mea, din două motive: în primul rând mi-a redat identitatea intelectuală. Până în 1989, am circulat, ca să zic așa, foarte „fals” în cultura română. Am fost un fel de „pseudocritic” literar, „pseudo-istoric” literar, „pseudocomparatist”. De ce? Fiindcă viața, condițiile publicistice de atunci m-au obligat să adopt o formulă tolerabilă în epocă. Eu nu puteam să-mi dezvălui preocupările profunde care erau radical anticomuniste, antimarxiste și atunci am inventat o formulă tolerabilă, numită Critica ideilor literare, Istoria ideilor literare și o anumită formă de comparatistică.

Și nu știu pentru ce, adică știu, mă opresc și asupra următoarei opinii:

A confunda munții din jurul Sibiului cu Himalaia este ridicol.

Această carte densă din toate punctele de vedere este imposibil de a fi „fragmentată” prin citate. Fiecare pasaj din interiorul ei se cade a fi comentat și detaliat până la „epuizarea” celui care opinează.

„Marino spune că trebuie să încetăm odată de-a fi imitatori”

Olimpiu NUȘFELEAN: O să încep într-o notă strict subiectivă, prin a face câteva mărturisiri. În anul III de facultate am studiat literatura franceză cu doamna Lidia Bote și la multe cursuri o provocam să ne povestească despre Franța. Era perioada în care Adrian Marino mergea constant în Franța. Discuțiile acestea erau foarte interesante. Ni se oferea cât de cât o deschidere spre problemele Occidentului, spre problemele literaturii, ale culturii nu doar franceze. Erau, desigur, primele lui cărți, cele despre Alexandru Macedonski, *Introducere în critica literară*, *Dicționar de idei literare*, pe care le consultam pentru lucrări de seminar. Pe urmă, o întâlnire cu Marino s-a produs în anul IV, când cei de la română-franceză am fost la serenadă și ne-a primit în casă. Ne-a impresionat biblioteca. Eram familiarizați cu Biblioteca Universitară, cu bibliotecile, dar aceasta era o bibliotecă „personală” extraordinară, foarte bogată în cărți mari, și rețin un amănunt, acela că avea cărțile fișate, avea fișiere. Și asta ne-a impresionat pe noi, în curând absolvenți, care aveam gustul și cultul cărților și al bibliotecii. Îmi amintesc că Adrian Marino ne-a dat voie să consultăm fișierele, să vedem ce cărți are acolo și el era foarte bucuros că-i admiram biblioteca și fișierele acelea. Apoi, peste ani, l-am întâlnit la Cluj, sau la Bistrița, întâmplător.

Am configurat personalitatea sa în toată amploarea și fascinația prin intermediul cărților de mai târziu. Am citit articolele lui din presă legate de Europa, dacă rețin bine în *Dilema*. Am citit apoi cărțile lui *Pentru Europa* și *Al treilea discurs*. Atunci, prin intermediul acestor cărți, am perceput anvergura demersului său cultural, spiritual. Interesant era că un om perceput ca erudit, la modul cel mai înalt, un savant, vine deodată cu această preocupare de direcție în cultura română. El vine și anunță, teoretizează o direcție și invită la reflecție, la meditație. Mereu pendulam între tendințe occidentaliste și autohtoniste, fără să putem decide în ce direcție trebuie să mergem? Dar vine Adrian

Marino și îmbină aceste lucruri și distinge un vector de urmat, încercând să ne atragă într-un dialog cultural real. Și cred că și pe scriitori îi poate sensibiliza – reia vechea discuție dintre universal și național și celelalte, iar prin această discuție trebuie să găsim calea spre *al treilea discurs*, prin care să îmbinăm cele două tendințe, dar să ne ridicăm într-un alt nivel de percepție, într-o altă expresie. Printr-o încercare critică, el recuperează și re-valorifică modelul pașoptismului, redefiniște pașoptismul și se delimitează creator de acesta. Pentru noi, pașoptismul este o invitație, un import, el se ridică împotriva imitației, spune că trebuie să încetăm cu faptul de a fi în continuare imitatori, militând printr-un angajament real pentru o „alinieră” și nu sincronizare (oh, vechea tendință de sincronizare!) cu cultura europeană prin „arderea etapelor”, printr-un efort major de creație. Citez din *Pentru Europa*: „Pe scurt, nu dorim o cultură pur epigonică, imitativă, în bătaia tuturor modelelor culturale europene. După cum suntem departe, foarte departe, și de idealul culturii etniciste, izolate, adesea șovine și intolerante. Idealul nostru este o sinteză de influențe occidentale constructive și de inițiative proprii, locale și originale, care se pot concretiza în opere competitive, capabile să intre într-un dialog cultural real, neconvențional, neoficial, fără complexe de nici un fel. Deci: opere românești de semnificație și valoare occidentală. Recunoaștem enorma superioritate a culturii occidentale. Dar să nu ne resemnăm, ci să urmărim să reducem acest decalaj și să recuperăm cât mai mult din timpul pierdut. Nu să ne aliniem sincron, mecanic, ci să ne aliniem prin opere pe cât posibil de cel mai înalt nivel «european», arzând – într-un fel – o serie de etape. Este, după noi, miezul problemei. Este saltul de la cultura română «minoră» la cultura română «majoră»”.

Întorcându-ne peste ani la cărțile dedicate lui Alexandru Macedonski, modelul Marino se luminează și mai mult. Efortul de a-l redefini pe marele poet, de a-l așeza ca figură tutelară în panteonul scriitorilor români – deși, încă, nu cu efectul scontat – se înscrie într-un demers ce urmărește recuperarea și câștigarea coerenței literaturii române, func-

ționarea acesteia ca un organism ce trebuie să-și dobândească mult așteptata sănătate. Anvergura și seriozitatea unui asemenea efort ne arată, indirect, în comparație, cât de empiric se derulează în general exercițiul istoriei și al criticii literare românești.

Pronunțându-se împotriva criticii „beletristice”, ca și împotriva pasișii și comentariului indus de mode, ce inhibă evoluția culturii într-o țară încă „neconstruită”, Marino deplânge și faptul că suntem o cultură de poeți și publiciști. Toate aceste lucruri, prin demersul lui, Marino încearcă să le ducă dincolo de simpla constatare, ne invită să facem pași înaintea, într-o direcție foarte bine stabilită. Literatura noastră trebuie să găsească a treia cale, sprijinită de un demers teoretic foarte ambițios, care să-i asigure o evoluție originală. Nu putem să ne lăsăm fascinați la nesfârșit de mode, chiar dacă vin dintr-un orizont de manifestare foarte tentant și pot asigura vagi rezolvări, vagi satisfacții de moment. În măsura în care vrea să se integreze în structurile europene, literatura noastră are să-și pună multe probleme, multe mari probleme. Venind cu părintele și poetul Ioan Pinteș încoace, am discutat mult și despre aceste probleme, despre raportul dintre literatura română și literatura europeană, universală, și ne gândeam la un poem de Dinu Flămând, citit dimineața. Ne-am zis că acest poem poate să se adreseze oricărui cititor, un virtual cititor european, francez, dar că, și în acest poem pot fi lucruri frumoase, de discurs, de limbaj, simboluri ce țin de un anumit univers care, probabil, cuiva nu-i spun mare lucru. Poetul trăiește în Occident, are o cultură și o formulă lirică modernă, dar anumite imagini, luate dintr-un anumit orizont de inspirație, pot fi mai greu decodate de un cititor „familiarizat” cu alte orizonturi lirice. Deși apetitul actualității lirice e prezent atât la poet cât și la cititorul din alt orizont de receptare. E vorba de un arc voltaic, de o ardere ce trebuie să se realizeze între culturi, între tipuri de percepții, între mai mulți actori ai actului cultural. E o temă actuală aflată încă în stadiul de inițiere. În acest fel se pune și problema prozei. Prozatorii români au încă puține șanse de a ne afirma în cultura

europeană. Fără o proză puternică, fără un roman care să așeze ființa românească într-un univers generic, coerent, literatura română are și ea dificultăți în a se „construi”. E nevoie de găsit căile, de compatibilizat identitățile, de ars etape prin forța creației.

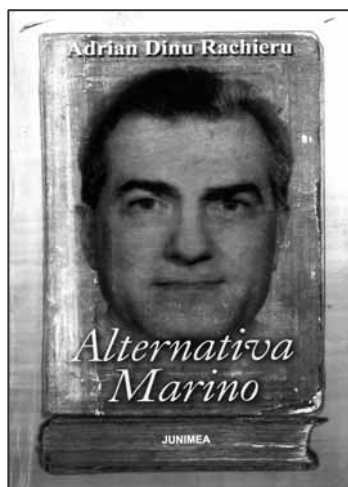
„O Europă fără creștinism nu e Europa mea, e Europa dumitale”

Ioan PINTEȘ: Am ascultat cu foarte multă atenție și cu mare plăcere discursul dlui Ovidiu Pecican, un specialist în Adrian Marino și ideile europene. Ce-aș putea să spun eu? Aș putea doar să emit niște impresii despre Marino și despre opera lui și, eventual, să lansez și o provocare. Am avut bucuria să-l cunosc pe dl. Marino la Cluj, când am primit Premiul Editurii Dacia pentru poezie, în 2002, premiu înmănat de marele ideocritic. Dar înainte de această întâlnire ne-am cunoscut telefonic. Am realizat un interviu cu Adrian Marino, prin corespondență, un interviu care trebuia să apară în revista *Tribuna*. Manuscrisul a intrat în mapa dlui Lucian Valea și, din păcate, s-a rătăcit, nu știu ce s-a întâmplat cu el, și interviul n-a mai ieșit la iveală. Dar îmi aduc aminte că i-am pus o întrebare dlui Marino, o întrebare care era cam așa: Ce părere are despre literatura exilului și despre literatura de dinainte de '89 din România? Dacă există o fractură, o ruptură între „cele două literaturi”? Și aici l-am simțit foarte iritat, pentru că răspunsul lui era altfel, el punea accentul pe o literatură în întregul ei. Sigur, Adrian Marino este o personalitate ilustră, o personalitate uriașă în cultura română, spunem clișee, dar asta e. Mi-am dat seama de acest lucru încă din tinerețe, când l-am citit pe Adrian Marino. Adică, ce m-a șocat? Citeam

Cu C. Mititelu, Cluj,
30 noiembrie 1991.

pe acele vremuri, poate că toți citeam, discursurile naționaliste și autohtoniste lansate de revista *Luceafărul*. Trebuie să ne aducem aminte, în fruntea revistei era Mihai Ungheanu, și-mi mai aduc aminte că în

perioada aceea citeam *Hermeneutica ideii de literatură* și *Hermeneutica lui Mircea Eliade*. Nu știu cât înțelegeam eu atunci din toată povestea asta, dar mi se părea un discurs care nu semăna cu celelalte discursuri care apăreau în literatura română. Sigur că este

important să-l cinstim pe Adrian Marino aici, la Beclean, unde, iată, provincia lansează o provocare. Are dreptate Radu Măreș, omagierea lui Adrian Marino ar trebui preluată de marile centre universitare, pentru că Adrian Marino, spirit polemic, nu întâmplător a debutat cu viața și opera lui Macedonski, în care Macedonski până astăzi se află în topul polemicilor și discuțiilor. Marino a vorbit cel mai pregnant la noi, după Lovinescu, despre modernism și modernitate, deci sunt evidențe foarte clare și foarte limpezi. Dar altceva aș vrea eu să-l întreb pe Ovidiu Pecican. Care crede că a fost relația lui Adrian Marino cu ideea creștină? Pentru că este foarte important lucrul acesta. Nu sunt de acord aici cu Virgil Rațiu că nu trebuie să ne intereseze ideea creștină. Pe mine mă interesează foarte mult această idee și aș vrea să aflu de la Ovidiu Pecican ce credea dl. Adrian Marino, pentru că sunt sigur că au avut multe întâlniri și private, deci ce gândea dl. Marino despre ideea creștină și despre locul ei în constituția europeană, pentru că noi astăzi vorbim mereu despre Europa, vorbim, cred, până la epuizare. E chiar deranjant lucrul acesta, încât, câteodată, te mai și bucuri când vezi că Franța nu e de acord, Olanda nu e de acord cu această constituție și parcă lucrurile devin mai interesante. De exemplu, noi vorbim astăzi mereu despre drepturile omului. Foarte rar sau

niciodată nu vorbim despre drepturile lui Dumnezeu. Știm că din drepturile omului se nasc adesea libertinajele omului și din drepturile lui Dumnezeu cu adevărat se nasc libertățile omului. Concluzia care se naște este devastatoare. „*Toate-mi sunt îngăduite, dar nu toate-mi sunt de folos*”, spune psalmistul David. *Europa dumitale*, de care vorbea Caragiale, cred că trăiește o mare dramă. Cel puțin de aici de unde stau și scriu se vede o Europă a libertinajelor și nu neapărat a libertăților. Vom avea curând Constituția Comunității Europene, un document care va consfinți libertinaje și libertăți la un loc, o constituție fără ideea de creștinătate, fără Dumnezeu. Faptul că acest act nu precizează că e o Europă creștină și că religia popoarelor din Comunitatea Europeană este și religia creștină, nu e nici o speranță să cred într-o Europă adultă, cum pretind unii parlamentari de la Bruxelles. Nu mai vorbesc de cazul creștinului democrat italian Rocco Butiglione care, în numele drepturilor omului, a fost oprit la ocuparea postului de comisar european. Butiglione acuza libertinajul, el s-a trezit privat de un drept acordat și de Dumnezeu. Pe această temă a fost o discuție foarte interesantă, un eseu foarte accentuat polemic, publicat în revista lui Patapievic *Idei în dialog*, chiar despre cazul Butiglione. O Europă fără creștinism nu e Europa mea, e Europa dumitale.

În 1799, Novalis a scris un text emblematic pentru ideea aceasta de Europă: *Creștinătatea sau Europa*. A avut un comentariu exact și foarte frumos Dan Damaschin, nu mai știu unde l-a publicat, dar l-am citit cu mare plăcere. Din acest text scris de Novalis la 1799 aș vrea să vă citez un fragment, un fragment cu siguranță utopic dar solar: „*Au fost frumoase și pline de strălucire vremurile în care Europa era o țară creștină, în care o singură creștinătate sălășluia în această parte de lume, zidită după chipul uman, un mare țel comun unea până și ținuturile mai îndepărtate ale acestui întins imperiu spiritual. Fără a poseda mari bunuri pământești, o singură căpetenie călăuzea și unea forțele politice*”. Eu zic că e de meditat și la textul lui Novalis, e de meditat și la

atitudinea d-lui Marino și la ideile lui cu adevărat europene. Într-adevăr, cred și eu ceea ce spunea Olimpiu Nușfelean. Că Adrian Marino este un cărturar, un intelectual care a dat și dă în continuare în cărțile lui o direcție în cultura română. N-am să înțeleg niciodată, însă, de ce Nicu Steinhardt nu l-a acceptat la un moment dat pe Adrian Marino, dar n-are importanță lucrul acesta, nu cred că Steinhardt este mai puțin european decât Adrian Marino.

„...o viziune renescentistă într-o civilizație modernă”

Andrei MOLDOVAN: Ceea ce uimește în primul rând în opera lui Adrian Marino este cantitatea informației, puterea impresionantă de cuprindere, abordarea cu un profesionalism desăvârșit a unui câmp larg de domenii, o nevoie manifestă de acoperire totală, însoțită de capacitatea indiscutabilă de a-și impune ideile. O astfel de operă trimite fără doar și poate spre personalitățile renescentiste. Observația pare fragilă la o analiză mai atentă, fie și prin situarea în timp a renescentismului, cu motivații bine clădite, cu deschideri generatoare de direcții ce au marcat profund cultura omenirii. E adevărat că am în vedere aspecte subiective, dar în materie de literatură subiectivul nu a fost niciodată un lucru de neglijat. E la fel de adevărat că în lumea modernă domeniile se îngustează, activitatea se specializează în mod accentuat pe arii relativ restrânse, iar o viziune renescentistă ar putea să pară anacronică, dacă nu desuetă. Tocmai în asta constă paradoxul operei lui Adrian Marino: e o viziune renescentistă într-o civilizație modernă, fără a fi anacronică, ci dimpotrivă, aprofundând elementele modernității.

Nu se poate să nu observăm că în operele sale de început (*Viața lui Alexandru Macedonski*, 1966 și *Opera lui Alexandru Macedonski*, 1967) avem de-a face cu abordări moderne. Viața poetului este de fapt o interpretare a biografiei, a datelor de istorie literară, după cum și opera este la rândul ei privită printre altele în relație cu ipoteza biografică. Adrian Marino folosește toate mijloacele creației moderne pentru a pune în

lumină un Macedonski surprinzător, o operă poetică la răspântia drumurilor lirice, determinându-le în bună măsură cursul.

Tot atât de evident este și modul modern în care abordează opera literară în *Introducere în critica literară* (1968). Modern, pentru că este la zi cu toate conceptele și teoriile despre textul literar. Mai mult, el nu rămâne un compilator, ci propune o originală viziune asupra textului implicând substructura, structura și suprastructura operei.

Cu Al. Cistelean, Cornel Moraru, la Tg. Mureș,
24 iunie 1995.

Toate cărțile sale sunt mecanisme într-un angrenaj amplu, într-o construcție coerentă și impunătoare. Autorul *Dicționarului de idei literare* (1973) nu a fost omul compromisurilor. Atunci când a fost obligat să cedeze și-a luat măsuri de prevedere, pentru că nu putea să vorbească fals în fața istoriei literare care nu iartă: „Cel puțin jumătate din articole au fost refăcute de câte două și trei ori, ceea ce a constituit o pierdere de timp considerabilă. (...) Ne-am străduit să ne încadrăm cât mai bine coordonatelor esențiale ale momentului ideologic și spiritual actual, în afara oricăror convenții de circumstanță, dar certitudine deplină de reușită, în astfel de situații, nu există. Vor veni alții, cu instrumente mai perfecționate, și vor îndrepta, pe harta unui teritoriu explorat în linii mari, toate erorile.” (din *Prefață la Dicționarul de idei literare*).

Spirit academic de o rigoare desăvârșită, Adrian Marino nu s-a lăsat contaminat de didacticism. Vocea sa distinctă, puternică, autoritară a indus un sentiment de descătușare a spiritului, tocmai prin generozitate și prin respirația largă, de tip renescentist, ce a conturat-o într-o lume modernă, fără a o denatura.

**„Lecția pe care am înțeles-o eu
de la Adrian Marino este să rămânem
în primul rând noi înșine”**

Zorin DIACONESCU: Eu cred că personalitatea evocată astăzi este cel puțin un model comportamental al cărei validare demonstrează mai multe lucruri. Eu mă refer la unul dintre ele: la relativa lentoare, ca să folosesc un eufemism, a intelectualului român de a descoperi realitatea. Integrarea noastră europeană a-nceput să se producă în ianuarie 1990. Intelectualitatea noastră română încă nici nu se gândea la ceva și era foarte preocupată de alte lucruri, mai ales de televizor, în timp ce, în primele săptămâni, în ianuarie 1990, o seamă de concetățeni ai noștri și-au făcut pașapoarte și au plecat înspre Europa. Ce-au făcut acolo, știm cu toții, dar sub aspectul *publicrelations* au fost mai eficienți decât toate ambasadere noastre, decât toate institutele noastre culturale pe care le avem în străinătate, bibliotecile și așa mai departe. Și până în ziua de astăzi, o bună parte a imaginii noastre a fost creată atunci, în '90. Vreau să vă spun că Europa nu poate fi oprită nici la Curtici, nici la Halmeu, nici în altă parte, exact așa cum, știu eu, un anumit produs sau subprodus mass-media nu putea fi oprit până în '89, adică i-a luat românului televiziunea, înlocuind-o cu un produs original care ținea două ore și avea o anumită tematică; românul nu s-a mai uitat la produsul pe care i-l oferea, se adunau câte 30 într-o garsonieră și se uitau de seara până dimineața la video, până căpiau, și o făceau încă și cu foarte mult entuziasm și cu dezinvoltură. Ei, tot așa cum nici măcar un regim totalitar n-a reușit să oprească Europa, tot așa este și invers: nici un regim democratic din nici o Europă nu va putea să excludă România, indiferent cum se pune problema: administrativ sau birocratic. Deci, nu există acea forță care să stabilească că Europa se termină aici sau se termină dincolo. Problema este însă cum gestionăm această situație, pentru că uitați-vă ce-nseamnă să gestionezi bine sau mai puțin bine o anumită situație. Și mai vreau să vă spun că regimul totalitar din România nu s-a dezintegrat, consider eu, din dorința foarte

mare de libertate a românilor. Și folosesc ca argument faptul că după ce-au primit libertatea, românii nu s-au bucurat în mod deosebit de ea și n-o consideră o valoare. Se plâng de cu totul alte lucruri și ignoră faptul că, de pildă, noi acum putem să stăm aici și să abordăm aceste subiecte fără să ne uităm peste umăr cine stă în spatele nostru, iar cei care veneau la Cenaclul Saeculum la Beclan, cu ani în urmă, știu că erau astfel de priviri, și ale noastre peste umăr, dar și ale altora peste umărul nostru. Dar nu cu aceeași bunăvoință se făcea acest schimb de priviri. Iată că și acest seminar, născut din generozitate, născut dintr-o competiție extraordinară a pseudoprovinciei cu pseudocapitala riscă să se dezintegreze sub presiunea transportatorilor de persoane mai ales. Deci, se ridică un posesor de mașină și vezi automat cum trei-patru participanți la seminar pleacă după el, vrei nu vrei. Tot așa și totalitarismul a fost prost gestionat și a pierdut meciul în fața Europei, dar și cultura română dacă va fi prost gestionată în această perioadă va pierde niște meciuri. Și iată ce înseamnă să gestionezi anumite probleme. Eu mă refer la una singură, din momentul în care lucrez: România, sub presiunea care a existat înainte de integrarea în NATO, mai ales după primul semieșec, Madridul, unde ni s-a deschis o ușă, dar am rămas în fața ușii deschise și n-am putut să intrăm chiar dacă ușa era deschisă, o situație destul de originală, noi avem vocația originalității. Noi am semnat Acordul comercial global – se știe foarte bine că este o organizație dominată de SUA și de politica liberală a SUA –, care se referă și la domeniul undelor hertziene și care obligă România, prin semnarea acestui tratat, să acorde liberă concurență tuturor producătorilor de mass-media, și dacă se vor vinde cel mai bine filmele sud-americane, vom fi invadați de filme sud-americane, iar dacă se vor vinde cel mai bine produsele nord-americane, vom avea mass-media care folosește aproape în exclusivitate aceste produse, sau vom încerca să le imităm ca să mai scutim niște taxe de import. Pe când atitudinea UE este foarte diferită în această problemă. În concepția europeană care, sigur, este o tehnică, cum

spunea Echim, este una administrativă, undele hertziene sunt considerate un bun cultural nu o piață liberă și UE cere protejarea prin niște clauze restrictive care obligă difuzorul de mass-media să difuzeze un anumit procentaj de produs autohton, care să provină din cultura autohtonă, indiferent de succesul sau insuccesul acesteia pe piață. Sigur, rămâne deschisă întrebarea dacă autohtonul va însemna după 2007 pentru noi să fie produs în țările membre ale UE sau să fie autohton în sensul de românesc. Pericolul este acela ca niște canale foarte importante de comunicare care rânduiesc pur și simplu existența unei majorități să fie pierdută sau aproape pierdută pentru cultură. Ceea ce sigur că nu este bine și nu este dovada unei gestionări eficiente a acestui spațiu sau acestui domeniu. Nu mai vreau să revin la ce-am spus data trecută despre starea literaturii, care, idem, consider că este foarte prost gestionată, adică noi am ajuns la ora actuală să avem aproape în exclusivitate o literatură pe care americanii o numesc *vanity publishing*. Adică, te duci, dacă n-ai bani, la o bancă și faci un împrumut, și dacă ai suficienți bani – în România sunt câteva mii de edituri, dacă nu câteva zeci de mii –, oricare dintre ele sau aproape oricare îți publică orice dacă pui banii jos. Nici măcar nu citesc ceea ce publici, ci pur și simplu așează pe hârtie și-i dau drumul. Dar, culmea este că această carte nu se vinde. Adică, este un produs care seamănă mai degrabă cu cărțile de vizită, este un produs pe care eu pot să scriu: *Dragului meu prieten Aurel, cu prilejul revederii noastre la Beclean, cu toată considerația, Zorin Diaconescu*. Și Aurel o ia, îmi spune mulțumesc, ne îmbrățișăm, se duce acasă și o pune în raft și acolo o uită Dumnezeu, pentru că n-are ce să citească în ea. Are și dreptate. Fără să existe și niște eforturi din partea societății, care trebuie organizate ca să se publice niște lucruri de valoare și să fie puse în circulație. Aceste lucruri de valoare – pentru că literatura română n-a dispărut – au fost pur și simplu invadate, acoperite de o subcultură, dar în acest buruieniș mai apar și lucruri autentice, dar trebuie să te duci să cauți un hectar ca să găsești trei pagini autentice. Sigur că aceste

lucruri nu vor putea fi oprite, nu vor putea fi dirijate. E foarte greu să explici unei categorii destul de largi a concetățenilor noștri că Europa nu înseamnă culesul de căpșuni în Spania contra sumei de 800 de euro pe lună.

Cu Mircea Carp și Sanda Stolojan la Casa Pogor, Iași, 10 mai 1997.

Cam mare victorie personală pe calea integrării! Că Europa nu înseamnă să-ți cumperi o mașină la mâna a patra, cu care să vii acasă și să te admiri toate rudele, și nu aceasta este ideea europeană. Pentru o bună parte a semenilor noștri asta înseamnă Europa. Adică, mai nou, asta a devenit refugiul: mergem la lucru în Spania, mergem la lucru în Italia, pentru că acolo munca la negru înflorește. În Germania e mai greu să lucrezi la negru, sau în țările nordice, și de aceea nu se înghesuie nimeni să meargă acolo. Pentru alții, însă, va fi aceeași Europă o sursă de câștig, deja există o industrie de atragere de fonduri europene. Dacă Aurel ar fi fost mai isteț, seminarul de astăzi era o manifestare în cadrul nu știu cărui program Ramses al III-lea al UE, și acum din toate buzunarele lui Aurel curgeau sutele de euro și nu mai era problema cine cu cine pleacă acasă, pentru că ne comanda taxiuri să ne ducă exact până acasă. Și asta este tot integrare europeană. Eu cred însă că lecția pe care am înțeles-o eu de la Adrian Marino este să rămânem în primul rând noi înșine. Adică, ideea aceasta, modul acesta al integrării n-are voie să ne schimbe. Noi trebuie să rămânem noi înșine dacă vrem într-adevăr să găsim o cale reală spre Europa. Vă mulțumesc.

„Adevărata vocație a lui Adrian Marino a fost aceea a ideologului de tip liberal, neopașoptist, militând pentru deschiderea spre Europa”

Aurel PODARU: Profilul reputatului critic și teoretician literar nu poate fi reconstituit fără a ține cont de câteva repere esențiale. Programul său cultural de factură pașoptistă manifesta o nedisimulată deschidere spre valorile europene, spre dialogul fecund cu marile curente intelectuale, nelipsindu-i dimensiunea spiritului critic, specifică generației interbelice, din care provenea.

Ieșean de origine, adoptat apoi de Cluj, Adrian Marino, fost asistent al lui George Călinescu, cu care de altfel nu se prea împăca,

a avut parte de același traseu existențial, precum cea mai mare parte a colegilor din generația interbelică: un debut fulminant de carieră, stopat brutal de episodul carceral sau exilul, un scenariu care a devenit emblematic pentru intelectualitatea românească. Revine în circuitul cultural la un an după decretul de amnistie a deținuților politici din

1964, la vârsta deplinei maturități, cu o lucrare despre viața lui Macedonski.

Prin anvergura problematică, limpezimea stilului (neagreând folclorul publicistic), bogăția de idei și travaliul impresionant, Marino impune. El a pledat, convins și de atâta vreme, pentru *europenizarea* și *personalizarea* culturii românești.

Căutând soluții noi, refuzând orice canon, criticul dorea (la scara literaturii noastre) recuperarea și asimilarea critică nu prin preluare docilă; visa să aducă „Europa acasă”, producând valori de nivel european, la standarde și criterii europene, ieșind din izolaționismul trufaș și păgubos. Nu fuge în

Europa (ca dovadă, rezidența clujeană) ci propune reformularea și lărgirea conceptului, respingând sincronismele mecanice, alinierea servilă.

Examinând peisajul nostru critic, el a condamnat repetat „excesul de subiectivism, impresionism și jurnalism literar”, oferind – dimpotrivă – o analiză critică obiectivă, ferită de „entuziasme neofite”. Purtător al unui punct de vedere specific, original, dilatat la dimensiuni planetare, fără a concede spiritul minor și agresiv, Adrian Marino trăgea un semnal de alarmă: faza amatorismului, a artizanatului critic s-a isprăvit.

Prezență europeană, Marino a însemnat încă o șansă pentru cultura noastră. Opera sa majoră, marcată de spiritul enciclopedismului, o veritabilă lucrare de teorie a literaturii este *Biografia ideii de literatură*. Ideea pe care prețuitul teoretician literar a îmbrățișat-o a fost aceea a unei construcții culturale majore, a focalizării asupra unor proiecte semnificative, cu o amplă perspectivă în timp, în detrimentul risipirii în jurnalismul cultural.

Adrian Marino și-a construit, cu tenacitate, un stil. Într-o cultură care nu face din continuitatea eforturilor un argument forte, el se dorește/se dovedește un constructor, blamând „diletantismul debordant” de care s-a ciocnit la tot pasul. Cărțile lui nu sunt pe placul eseistilor sprintari, glorificând delirul ideatic și nu coerența unei demonstrații.

Adevărata vocație a lui Adrian Marino a fost aceea a ideologului de tip liberal, neopașoptist, militând pentru deschiderea spre Europa, democratizare, policentrism, inițiative individuale, pentru formarea unei noi conștiințe românești.

„Bătându-se pentru «europenizare», Marino deplângea absența instrumentelor de lucru și cerea imperativ ieșirea din imaturitate a unui popor liric. Cultura noastră, nota indignat ideocriticul, e la cheremul poeziei. Până când? Alternativa Marino ar dori despărțirea de această literatură poetocentrică. Este ea posibilă? Chiar dacă «tenorii» zilei impun, prin strategii de culise, evenimente «aranjate» și trofica vieții literare e controlată de critica de grup, febril-combativă, incomodul Marino și-a tăiat, cu

modestie mimată, partea leului. El s-a dovedit un român atipic.” (A. D. Rachieru).

Apropo de noblețea domnului Marino: în 1999 i-am trimis revista *Minerva*, un număr în care Adrian Dinu Rachieru scrisese ceva despre o carte a sa. Nu numai că mi-a mulțumit, printr-o scrisoare, pentru gestul respectiv, dar mi-a trimis și o carte: *Biografia ideii de literatură*, vol.5, apărută la Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998.

Iată și scrisoarea:

Stimate domnule Podaru,

Multe mulțumiri pentru Minerva, pe care – sincer spun n-o cunoșteam, o dovadă în plus de binefacerele descentralizării culturale. Cum n-am... reviste să vă trimit „în schimb”, vă ofer, ca o consolare, unul din ultimele mele volume.

Cu salutări cordiale și mult succes,

Adrian Marino

29 aprilie 99

„Adrian Marino ne avertizează că timpul simulărilor și adeziunilor formale a trecut”

Ion Radu ZĂGREANU: Aș începe intervenția mea felicitându-l pe Aurel Podaru (și pe cine a mai avut ideea) pentru tema propusă spre dezbatere la cea de-a șaptea ediție a *Colocviilor de la Beclean*. Subiectul ales onorează *Clubul Saeculum* și racordează Becleanul la Clujul literar și universitar. Peste ani, inițiativa beclenară va constitui poate micul bulgăre de zăpadă care va provoca „avalanșa” reconsiderării și valorificării uriașei moșteniri spirituale lăsată de Adrian Marino.

Am citit și am scris despre cartea lui Adrian Marino, *Pentru Europa* (Editura Polirom, Iași, 1995, revăzută și întregită în a doua ediție, apărută tot la aceeași editură în 2005).

Cartea lui Adrian Marino părea a fi în 1995 una „pentru generațiile viitoare” (Silviu Lupescu – *Cuvânt înainte*, ediția a II-a). Astăzi, volumul în discuție a devenit „bibliografie obligatorie pentru orice facultate sau masterat de studii europene” (Silviu Lupescu),

Ideea europeană este abordată de Adrian Marino într-o triplă dimensiune: „cultural-literară, ideologică și politică”. Ea are tradiții mult mai vechi, prima solidarizare mai puternică cu „spațiul european” făcându-se prin intermediul *Școlii Ardelene*.

La Casa Cărții „N. Steinhardt”, 21 mai 1997,
cu Nic Șerban și Radu Macrea

Adrian Marino nu caută Europa financiară și caritabilă, ci pe aceea „a normelor internaționale, a drepturilor omului, a libertății fundamentale”, a înaltelor valori spirituale. El acceptă ca realistă ideea lui E. Lovinescu a sincronizării, deoarece „mai devreme sau mai târziu noile forme vor genera și fondul corespunzător”. Soluția propusă este „a te comporta, acționa, lucra, eventual crea, ca român, dar în spirit și conform standardelor europene. Cât mai înalt posibil”.

În plan cultural, Adrian Marino preferă „a treia cale”, opusă celei de stânga și de dreapta. Aceasta se caracterizează prin: „echilibrul axiologic între valori, liberalism, pluralism, umanism, europenism, convergență și chiar sinteză dintre valorile naționale și drepturile omului și cetățeanului”.

Adrian Marino ne avertizează că timpul simulărilor și al adeziunilor formale a trecut. Se impune a transforma „Europa” dintr-un „mit într-o realitate locală”. Corolarul tuturor încercărilor noastre de europenizare ar trebui să se desfășoare sub deviza lui Adrian Marino: „A fi în același timp român și european”.

**„Apusul nu poate fi îngenuncheat
culturalicește prin idei literare, ci doar prin
imagini horroriste”**

Ion FILIPCIUC: Admirația mea pentru cărturarul Adrian Marino a fost stârnită de studiile consacrate lui Alexandru Macedonski, lucrare ce remarca integrarea europeană a culturii românești încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. De altfel, dacă stăm să ne gândim bine, pe la 1600 Petru Cercel, cu rugăciunea lui în limba italiană era un european, iar, la o repede ochire, populația din preajma Carpaților devenea europeană de îndată ce bădica Traian, drăguțul de împărat de la Râm, a deșertat în Dacia toate închisorile din Roma. Se înțelege măcar din Italia și s-ar putea ca basna lui Semion Dascălul și a lui Misail Călugărul să aibă un sâmbur de adevăr, amar și greu de zdrobit, de la care ar trebui explicate două fapte istorice: însușirea limbii latine vulgare într-un mod spontan de către carpato-danubienii cotropiți și creștinarea dintr-o suflare evanghelică a acestor neîmblânziți păgâni.

Dacă pușcăriașii colonizați de romani în Dacia erau creștini – observația aparține lui Mihai Eminescu, din câte știu –, atunci băștinașii i-au privit ca pe niște urgisiți de aceleași cohorte ale puterii imperiale, făcând o limpede osebite între romanul *asupritor* și romanul *asuprit*. Mai mult, romanul asuprit venea cu o credință contrară celei oficiată de asupritori și legea colonistului creștin se împotriva sau măcar se intra în agreementul administrației romane. Ba se prea poate ca în asemenea condiții populația supusă administrației militare romane de aici – și nu cumva tocmai din pricina unei oarecari libertăți religioase înlesnite creștinilor provincia să se fi numit Dacia Felix? – să fi coagulat un metisaj religios și lingvistic temeinic pentru geneza unui nou popor.

Oricum, europenitudinea popoarelor din această parte a lumii nu se poate lămuri decât în marginile creștinismului și cel mai central european dintre oamenii politici ai veacului al XV-lea pare să fi fost Ștefan cel Mare, avertizându-i pe principii Apusului asupra iminenței „terorismului” asiatic.

Dar când aud numele lui Adrian Marino, am trei repere nostalgice din ceea ce s-ar putea chema biografie culturală: mai întâi lectura lucrării despre *Viața lui Alexandru Macedonski*, în 1966, urmată peste un an de *Opera lui Alexandru Macedonski*, opuri de vârtoasă erudiție și tacticoasă osârdie, modele pentru orice tânăr care își caută un punct de plecare pe un drum lipsit de fastuoase bucurii sau recompense; apoi, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, de prin 1980, și, în sfârșit, o întâlnire de vis cu Adrian Marino, la Congresul de constituire a Alianței Civice, de prin 1992, în București, în loja unui teatru, sau mai exact spus, eu în loja din stânga, el în loja din dreapta, sprijinindu-ne de bordura catifelată despărțitoare.

Am schimbat atunci câteva cuvinte și i-am oferit primul număr din revista *Miorița*, cu încredințarea că va răsfoi publicația provincială și retardată în „spațiul mioritic” dar nu va găsi în spiritul său europenist nici un motiv de apreciere în tentativa noastră de a nu ne lepăda prea ușor obârșiile arhaic-europene pentru niscaiva efemere mofturi moderniste. În acest sens aș aminti de acuzațiile pe care Leonte Răutu le aducea prin 1953 lui Blaga, vinovatul că prin ideile din *Spațiul mioritic* a împins poporul român – „carne de tun” – într-un război alături de Germania hitleristă, sau, mai recent, de lamentațiile că Eminescu ne-ar fi priponit cu ideile și versurile lui taman la Porțile Orientului. Ca și cum versurile lui Tristan Tzara ar fi imprimat cine știe ce progres tehnologic în Europa ori în România!

Prezentarea pe care i-a făcut-o cândva Marian Popa în *Dicționarul de literatură română contemporană*, București, 1977, cărții despre viața lui Macedonski – „Fără intenții de romanțare, dar cu simpatie pentru obiect, sunt etalate toate datele țintind în genere către un portret moral al unui romantic frondeur și antifilistin, *dandy* egoist, setos de tămâie, ambițios și bovaric, grandios între toate actele și aspirațiile sale și cu un complex de superioritate pe care autorul cărții era poate singurul exeget în stare să-l intuiască desăvârșit” – m-a îndemnat să caut oarece afinități între obiectul și exegetul „rozelor ce mor”.

Destinul lui Adrian Marino a fost mașter, căci marginalizarea din anii ascultării de G. Călinescu a fost urmată de marginalizarea deținutului politic. Orice schimbare s-a produs în România vreme de peste jumătate de veac, nimeni nu i-a oferit lui Adrian Marino o catedră universitară. Insertul în colectivul unor redacții pentru publicații românești în franceză sau engleză l-a amăgit pe cărturar că locul său firesc este în cultura europeană. Dar, așa cum „traducțiile nu fac o literatură” în românește, nici traducerea din română într-o limbă de circulație mondială nu fac o „eurocultură”. Cazul lui Macedonski rămâne grăitor și cel care face observația este occidentalul – dacă nu spunem prea puțin – Mircea Eliade ajutat de chiar Adrian Marino.

Savantul făcea următoarele însemnări în ziua de 17 mai 1968:

„Cu câtă melancolie am terminat excelenta biografie a lui Alexandru Macedonsky, de A. Marino. Nu mă supără megalomaniile lui Macedonsky, încrederea absolută pe care o avea în geniul lui, egocentrismul lui. Dar melancolia e provocată mai ales de iluziile pe care și le făcea Macedonsky la Paris: că va cuceri Parisul cu „relațiile” lui, cu apariția romanului, cu cele câteva articole ale lui – sau despre el – publicate în reviste de a treia mână. Și publicitatea demnă pe care și-o făcea – scriind singur notițe despre el, laudându-se, anunțând că Europa întreagă e la picioarele lui etc. etc. E aproape de necrezut. Omul își închipuia că prin asemenea informații se va „lansa” în țară. Melancolie – să vezi cum un mare poet tânjește după „gloria” Parisului, sperând că două, trei notițe semnate de necunoscuți vor face din el un al doilea D’Anunzio...” (*Jurnal*, I, Humanitas, București, 1993, p. 589-590).

Și Adrian Marino încă nu s-a lăsat mai prejos: călătorii, simpozioane, cărți traduse, recenzii generoase. Parcă spre a da peste nas etnocentricilor din țară că nu-l apreciază la justa sa valoare și nu i se înlesnește un mijloc academic de penetrare în rândurile tinerei generații interesate de europenitatea literaturii românești. Nimic nu pare să-l fi oprit pe acest om în eforturile sale spre împlinirea unui asemenea proiect, încă din anii de cruntă

dictatură comunistă, când reușește să vadă lumea și să se facă văzut. Iar savantul român Mircea Eliade îl primește încrezător: „Printre altele, vizita lui Marino. Este sigur că va putea publica în țară voluminoasa lui lucrare:

Cu Sorin Alexandrescu, Lidia Bote, Sorin Antohi în casa din Cluj, iunie 2000.

Hermeneutica lui M. E.” (19 septembrie 1979, *Jurnal*, II, Humanitas, București, 1993, p. 395). Dar voluminoasa lucrare s-a tipărit în mai puține pagini decât se aprecia și, când a primit-o, Mircea Eliade notează sec: „Primesc cartea lui A. Marino *Hermeneutica lui Mircea Eliade.*” (26 martie 1980, ibidem, p. 403).

Precum se vede, nici măcar Eliade nu a fost mișcat de lucrarea ce i s-a consacrat. Oricum nu mai era de anvergura volumelor despre Al. Macedonski. O va fi citit? Să fi fost dezamăgit? Nici măcar un cuvânt. În mod sigur, Adrian Marino a înregistrat cu mare mâhnire indiferența eliadescă. Despre a celorlalți „cărturari de peste hotare”, români sau străini, să nu mai vorbim.

În fapt, mă întreb dacă Adrian Marino a vrut să le pună occidentalilor o întrebare sau să le dea o lecție și la un moment dat am fost interesat de acel *Dicționar de idei literare*, I, 1973, unde am căutat mai târziu material pentru „constantele poetice” sesizate de cărturarii români. Dar se exprimase la vremea sa Basil Munteanu, prin *Constantes dialectiques en litterature et en histoire, Problemes, recherches, perspectives, Position introductive des problemes*, din 1967, cu care

nu a mișcat nimic din încremenirea occidentală în originalitatea de zi cu zi.

Chiar lucrarea *Ideea de literatură* mi s-a părut o tentativă deșartă de a cuceri Apusul. Și cu o eroare neluată în seamă: așezarea literaturii populare „alături de cea cultă”: nu în față, nu în abîme, nu în sacralitatea ritului și a tentativei de a comunica, mai întâi prin *sunetul* cuvântului și mai apoi în *literele* lui, cu Divinitatea. Un român, oricât ar fi de exhaustiv în documentare și de profund în interpretare, nu are șanse să rupă gura târgului Paris cu *ideea de literatură*. Occidentalii o mestecau pe pâine în urmă cu măcar două veacuri. Cel mult, i-am putea șoca pe acești performeri ai untului degresat cu ideea de acupunctură, concept social juridic și punitiv-pragmatic, dacă nu intuit și brevetat protocronic de români, măcar folosit cu fast și rezultate eclatante încă din veacul al XV-lea.

Ca să dau un exemplu de „idee creatoare”, îmi îngădui să povestesc un fapt „cultural” petrecut în Câmpulung Moldovenesc prin anul 1987 sau 1988. Întâlnindu-l pe sculptorul Ion Maftei pășind împovărat de gânduri prin fața casei de cultură a târgului de sub Rarău, îl întreb de unde vine. Îmi răspunde că de la o conferință despre *Părintele acupuncturii românești*. Unde? fac eu nedumerit. Păi, dacă nu citești afișele, să te interesezi de cultură! mă apostrofează prietenul, dând a lehamite cu mâna înspre un panou de afișaj și părăsindu-mă în plină derută.

Vânt, spulber de omăt, merg totuși până la afiș să nu mor... neprotocronizat. Era un film cu Vlad Țepeș. Atât știu apusenii despre carpato-danubieni. Și-i încă puțin, căci Ștefan cel Mare, stând în surghiun cu Vlad Țepeș la curtea lui Iancu de Hunedoara, au fost colegi de... țepă. Diferența: munteanul, aplicând procedeul punitiv cu inserția parului în lungul trupului, proțapea victima spre zenith, în vreme ce moldovanul le petrecea împričinaților strămurarea prin buric, oferindu-le slobozenie să se orienteze spre oricare din cele patru puncte cardinale. Câte un îndărătnic se înțepenea cu ochii holbați spre Apus...

Cât de europeni au fost românii în toate timpurile istorice o probază și gravura înfățișând tragerea pe roată a lui Horia și Cloșca – Crișan încă nu a scăpat de supliciu căci trupul său mort a fost sfârtecat și așezat bucăți pe câte o roată în diferite locuri publice din Alba Iulia –, unde, în partea stângă a eșafodului, un ofițer cronometrează exactitatea răstimpului dintre fiecare lovitură.

Apusul nu poate fi îngenuncheat culturalicește prin idei literare, ci doar prin imagini horroriste. Și, precum se vede în ultima vreme, prin acte teroriste. Aruncă o bombă artizanală la intrarea Centrului Pompidou și în câteva minute ești azvârlit în mass-media mapamondului; aruncă, tot acolo, o carte sau o pictură și nimeni nu te va întreba cum ți-s ochii.

Mira-m-aș ca apusenii să vină în România spre a ne europeaniza: mai degrabă pentru a ne întoarce greaua moștenire – să ne tragă... țepe euronice! Căci, la urma urmelor, Europa Centrală se definește printr-o perpetuă cleptomanie – flux și reflux al raptului de oameni, de pământ, de bogății pământene și subpământene, de idei, de opere artistice, de aur, smirnă și tămâie – un cazan cu odoare furate dinspre margine și din celelalte continente. Formula cu „integrarea europeană” este un eufemism parșiv pentru ceea ce ar trebui înțeles prin retrocedarea libertății, egalității și deplinătății creatoare a omului și a popoarelor din acest colț de lume, uitat de Dumnezeu și bântuit de ceața tranziției spre Apocalipsă.

Râvna lui Adrian Marino o văd mai degrabă în revenirea culturii românești la continentul-mumă. Aș suspecta chiar că textele literaturii noastre moderne nutresc o subtilă „iredentă culturală” europeană, ceva similar și paralel cu protocronismul ajuns de tristă batjocură tocmai în ceasul în care ne dăm de toți pereții bojdeucii euroatlantice ca să acredităm un postcronism. În grupa mică din grădinița europeană românii nu au cum da lecții; abia dacă au dreptul sau sunt îngăduiți să ridice două degete ca să întrebe ceva ori să dea un răspuns. Asta a încercat să facă Adrian Marino. Nu a reușit precum i-a fost „pohta” pentru că în asemenea lucrare nu-i îndestul un

om, oricât de harnic și priceput; e nevoie de o echipă și de o instituție. Or, între români și-a pus pecetea fabula rusească despre „lebedi, raci și iuca” iar pentru instituție „lipsesc mijloace”, vorba lui Eminescu.

Și fiindcă l-am tot pomenit pe cel mai european spirit iscat din lut românesc, voi observa la unii arzători de etape tânguirea că nu ne-am sincronizat mai din vreme cu adevărații europeni din pricina reacționarului conservator Eminescu. Aferim, boieri dumnilorvoastre! Cum Europa ne cunoaște mai bine ca noi înșine, ca să-l parafrazez pe același clarvăzător din urmă cu un veac și... mai mult decât atât, e chiar riscant să ne primească lumea bună în ograda europeană când știe că noi ne contestăm chiar geniul tutelar.

Europeanul de viță veche are tot temeiul documentar să se aștepte ca, dacă neintegrații de la Porțile Orientului își bat joc de Eminescu, mintenaș post-integrare îi vor beșteli ca la ușa cortului pe Dante, pe Shakespeare, pe Goethe, pe Baudelaire și pe toți ceilalți care ne-au lăsat de căruță.

În sfârșit, sufletul lui Adrian Marino zboară spre mântuire, căci trupul său n-a luptat luptă deșartă... printre atâtea deșertăciuni...

Din țărna de pe mormântul unui veritabil cărturar răsar doar trei flori: admirația, compasiunea și disprețul, care se îmbujorează sau se scutură după cum bate vântul acestei lumi amăgitoare. Restul, incomensurabil, este uitarea...

„Ceea ce a oferit Europa lumii și ceea ce înseamnă ea astăzi în lume este modelul societății moderne”

Magdalena VAIDA: Discuția noastră despre „apartenența la Europa” și „intrarea în Europa”, pornind de la opera lui Adrian Marino, a fost cât se poate de rațional desfășurată, cred, separând din start câteva planuri distincte și inconfundabile: geografic, istoric, cel al modelului social și religios, al integrării instituționale și poate cel mai important, al mentalității, al modului de

gândire. Al nostru și al europenilor occidentali. Sigur, pe cât de neproblematic sunt planurile geografic și cel istoric, pe atât de diferit stau lucrurile în ce le privește pe celelalte. Ne place sau nu ne place, partea

Ion Rațiu, Adrian Marino, Alina Mungiu, Octavian Paler la Târgul de carte, Sala Radio, noiembrie 1996.

vestică a continentului este cea care reprezintă Europa în lumea contemporană. Ceea ce a oferit Europa lumii și ceea ce înseamnă ea astăzi în lume este modelul societății moderne: industrialism, economie de piață, democrație pluralistă și o spiritualitate adecvată celor precedente. Așadar, de o parte „o societate permisivă” (ca să-l citez pe Alexandu Duțu), care îngăduie cetățeanului inițiative și impune răspunderi; de cealaltă parte o societate a constrângerii, care cere cetățeanului să participe la „fericirea patriei”, „a poporului”, „a țării” și-i impune ascultare, ignorând cu desăvârșire aspirațiile personale ale indivizilor din care se compune. Depinde de noi ce alegem... Dacă suntem în stare să alegem... În ce mă privește, aș mai adăuga că, în ultimii 15 ani, am avut ocazia să călătoresc destul de mult prin Europa și să stau de vorbă cu foarte mulți oameni, de la senatori la oameni obișnuiți. Nu m-am simțit nici frustrată, nici complexată. Peste tot m-am simțit foarte bine, uneori mai bine decât acasă. Într-un cuvânt, m-am simțit europeană. Și cred că așa se simte oricare dintre noi, posesor al unui bagaj cultural normal. La fel și tinerii în care am deplină încredere, deoarece nu vor crește cu traumele provocate de un sistem anacronic și falimentar.

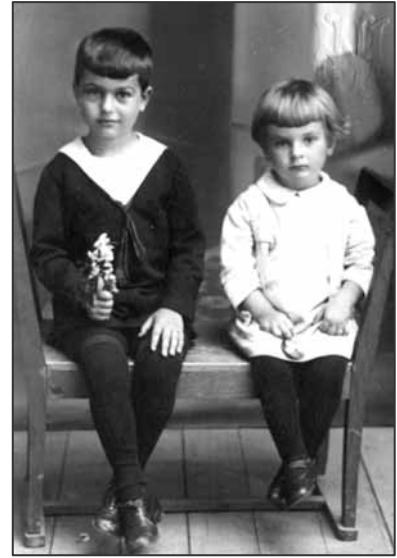
A consemnat: Aurel PODARU

Nicolae Marino, tatăl scriitorului.

Ecaterina Marino, mama scriitorului.

Cu fratele Dan.

Cu Lidia Bote, Cluj, 12 martie 1995.

La masa de lucru.

**Foto-album
Adrian Marino**

Cu Jean Sterobinski și Ion Pop, în fața casei din Cluj,
31 iunie 1995.

În Piața Libertății, Cluj, 14 martie 1991.

Cu Silviu Lupescu, Andrei Marga, Mircea Carp
la BCU Cluj, 20 mai 1997.

Cu Ana Blandiana și Romulus Rusan
la Memorialul Sighet, 6 iulie 2000.

Cu Matei Călinescu, Cluj,
20 mai 2001.

La Niagara Falls, 29 martie 1990.

Ion Rațu, Adrian Marino, Alina Mungiu,
George Pruteanu, 1996.

CUM ARATĂ LUMEA FĂRĂ SHAKESPEARE

Andrei MOLDOVAN

Deși apărut acum doi ani, volumul *Virgil Mazilescu, Opere* (Editura Muzeului literaturii române), rămâne încă un important eveniment în peisajul literaturii noastre, la mai bine de două decenii de la dispariția prematură a poetului. Având în Alexandru Condeescu un îngrijitor de ediție riguros și inteligent,

volumul nu este doar o antologie, ci o integrală, singura din câte știu.

Un text publicat de Mariana Marin în revista *Manuscriptum* (1993) a fost preferat drept prefață, urmată de utile *Repere bibliografice* și de *Nota editorului*. Textele scriitorului sunt grupate după

genuri și cronologic: opera poetică în prima parte, cu cele patru volume apărute antum, apoi poeziile rămase risipite prin periodice și postumele; a doua parte cuprinde scrierile în proză, antumele și publicistica, iar în cele din urmă materialul inedit alcătuit din scrisorile către Sergiu Vărgatu și Dumitru Țepeneag, precum și *Jurnalul* din 1984. Referințele critice și un indice alfabetic al poeziilor după titlu încheie volumul, nu foarte încărcat de un

Eveniment

aparatură critică prea consistentă. Realizatorul ediției explică: „Vrând să realizăm nu o ediție academică, ci una «literară», am redus la minimum și la strictul necesar pedanteria aparatului critic care ar înăbuși, în opinia noastră, vibrația lirică a cărții.” (p. 18)

În cele ce urmează vom formula un punct de vedere ținând seama doar de volumele de versuri publicate în timpul vieții: *Versuri* 1968, *Fragmente din regiunea de*

odinioară (1978), *Va fi liniște va fi seară* (1979) și *Guillaume poetul și administratorul* (1983). Facem selecția amintită pentru a păstra coerența discursului nostru, convinși fiind că atât versurile rămase în periodice, cât și postumele ar putea contribui la conturarea personalității lirice a lui Virgil Mazilescu. Mai mult, proza, recenziile și jurnalul, prin ineditul, franchețea și limbajul lor se pot constitui ca trepte spre poezie, devenind astfel o ispită de luat în seamă pentru orice comentator. În ce ne privește, am vrut să evităm riscul unui demers prea stufos, în consecință mai puțin limpede.

Poetul e o apariție neconvențională în contextul liricii postbelice. De la debutul său în anii 60 se înfățișează cu o experiență poetică ce pare a fi trecut prin avangardism unde nu a poposit prea mult, probabil din pricina spiritului său creator de o forță mai puțin obișnuită și care nu-i îngăduie încadrarea în tipare, fie ele și decadente. Virgil Mazilescu e un poet profetic venind ca un precursor al postmodernismului optzecist, dinamizându-l dar știind să treacă din abatere în abatere pentru a nu se lăsa prizonierul clișeeilor.

Textele sale sunt o permanentă forțare a orizonturilor lirice, dar poetul nu s-a lăsat niciodată furat de ele: neliniștit și nemulțumit de propriu-i demers, profetic precum o făclie în căutarea sensului adânc, pur, intangibil, Virgil Mazilescu și-a părăsit mereu propriile imagini în căutarea celei adevărate, absolute. Este printre puținii poeți care nu au reușit să se autopastîșeze.

Credem că aerul profetic (e mai degrabă un mod de manifestare) își are plecarea într-o stare de criză, evidentă încă de la primul volum printr-un univers ce își pierde identitatea. Întâlnim structuri ce se definesc pe seama unor relații între componente insuficient definite ele însele. Criza de identitate duce la imaginea unei realități ce se clatină, când divinitatea rămâne doar un martor: „nuia de cremene și uneori de zahăr/ a

basmelor care ne-au invadat copilăria/ doamne/ ușor e să mori în numele altuia/ omul virgil moare în numele omului vasile/ o fereastră este deschisă în stînga/ o fereastră este deschisă în dreapta/ spre o natură a copiilor proptiți în meditație// atunci mai multe fapte au o mare importanță/ că aici e spațiul sufletelor îngrășate cu suflet de miel” (p. 23). Neputința identificării cu sine duce la consolidarea unui spațiu în care toate regulile unei lumi normale se clatină, unde se stabilesc surprinzătoare și miraculoase relații, o lume de trecere și ea, venind dinspre o realitate prefăcută în fum și amintire: „mi-am uitat casa și numele e obositor/ să-ți știi mereu numele pe de rost/ o grigore dimitru iulian ușa de la intrare/ se deschidea înăuntru? și câinele negru al vecinului/ spuneți că mușcă? și n-ar trebui să umblu cînd e ger/ cu capul descoperit prin pădurea de aluni? am uitat/ am avut vreme destulă să uit din creier pînă în degete// aici lîngă dunăre mă înconjoară păsări de tot felul/ vrăbii gîște sălbatiche specii rare de cocostîrci/ și iubirea mea pentru ele se deschide/ ca un port ospitalier” (p. 28).

Ființa este inadaptată pentru că poartă în sine amintirea unui univers pierdut. Poetul crede că există undeva un cuvînt al temeliei, esențial, dar el trebuie vînat în „mințile de aur”, sub privirile cetății condamnate la așteptare. Ca să ajungi la el e nevoie de o trudnică întoarcere în sine.

Volumul e străbătut de ideea de prietenie, ridicată la rang de dogmă de optzeciști. Să fie o solidarizare necesară, o întoarcere spre dimensiunile antice ale sentimentului, un mod de a forța limitele tragicului? Pentru Virgil Mazilescu este un mod de a redimensiona lirismul prin atingerea elementelor pure ale epicului, cu rădăcini în poezii tragici greci, de un dramatism pronunțat. Prietenia generează tragicul, eșecul, dar este iertată, e scuzabilă, pentru că ideea este mai presus de realitate: „mîncăm la o masă lungă și bogată/ așa după cum este/ obiceiul prin părțile noastre răsăritene și/ pot să spun că m-au întîmpinat cu un tulpure salut/ cum să nu mă întîmpine cu un tulpure salut/ mîncam/ ce să facă/ dar mai tîrziu m-au învelit într-un ziar/ și neatenți m-au pierdut pe mare/

ce să facă și ei/ visaseră trei zile și patru nopți/ insule cu neveste frumoase/ și nevestele se știe că sunt ca sufletul/ dar mai tîrziu m-au găsit în burta peștelui/ despicau burțile peștilor pe rînd căutîndu-mă/ ce să facă și ei/ prietenii” (p. 25). Într-un astfel de univers poetul își asumă identități ale unor personaje legendare, nu neapărat pentru a-și redimensiona propria ființă, împins de un adînc și ascuns sentiment al vanității, ci mai degrabă în încercarea aproape infantilă de a proba compatibilitățile peste timp și spații. Astfel, sinele cu un Odiseu asumat devine un „biet marinar”. În același registru, plînsul nu are dimensiuni și sensuri romantice, ci antice: nu e o lamentație, ci o forță care marchează inconfundabil realitatea.

Firește că ne preocupă modul în care poetul se raportează la iubire, sentiment ce conturează de multe ori personalitatea scriitorului mai mult decît orice altceva. Într-un univers poetic marcat de tulburări, uneori frondeur, alteori prăpăstios, pe alocuri cu o plăcere baudelairiană de a se da pe mîna diavolului, iubirea nu poate avea decît ipostazieri din cele mai felurite. Într-o manieră oarecum tradiționalistă nu putem să nu observăm că e puternic marcată de eminescianisme, că e esența a două lumi diferite ce se caută, lumi incompatibile tocmai din lipsa, din neputința identificării fiecăreia cu sinele. Și asta, pentru că o parte a sinelui se regăsește într-un alt univers: „cineva pe lume are nevoie de mine/ dragostea mea dacă ai nevoie de mine/ o dragostea mea dacă ai nevoie de mine/ gîndește-te la mine/ în spațiul cel mai umilit/ te-am sărutat eu mortul/ fiecare să-și ascundă bine îngerul/ în buzunar/ ca la bîlci ca la/ cinematograful mut/ poate zborul va țîșni printre zdrențe și urechi/ eh ce să-i faci vom fi un biet simbol/ și unghiul dintre toate imposibil// te-am sărutat eu mortul” (p. 26).

Ipostaze ale iubirii sunt numeroase și diferite. Atunci cînd e identificată cu fericirea, printr-o livrescă trimitere la Pascal, poetul o condiționează de lipsa conștiinței de sine. De altfel, fericirea e văzută uneori ca o primejdie ce pîndește: „...alb oraș ajută-mă să termin cu bine povestea/... și sunt puțin obosit de o mare fericire ce-mi va veni// și iată mă adulmecă

din platani din asfalt din arama revărsată pe marile edificii” (p. 37).

Există și accepțiunea iubirii ca jertfă, sacrificiu ritualic, dar atunci drama este a sacerdotului. Ea este asociată uneori și cu demersul odiseic, cu călătoria, situație în care iubirea rămâne, se îndepărtează în spațiu și timp, motiv îndrăgît și de romantici, neocolit în același timp și de moderni. De fapt, un ușor parfum romantic plutește abia perceptibil și peste poezia lui Virgil Mazilescu, într-o tentativă de apropiere dincolo de spațiu și timp. Personajele sunt aproape ireale, iar numele iubitei este, nu întâmplător, dantesc: „te rog beatrice să ne întîlnim/ te rog și n-ar trebui să te rog/ mîine seară în steaua vega// îmbrăcat cu o haină albă simplă ușoară/ fără cravată fără să-mi amintesc/ versuri sau alte lucruri frumoase din naștere/ simplu pe măsura hainei mele/ voi coborî din tramvaiul 709/ cu o flacăra la butonieră/ cu un pui de șopîrlă în palmă/ să mă poți recunoaște imediat// te rog beatrice te rog beatrice te rog/ la ce oră omenească vei vrea/ mîine seară în steaua vega” (p. 50).

Accepțiunea iubirii ca ipoteză, deseori, o trimite spre un ritual generat de dimensiunile imense ale spațiului și timpului, numai că înțelesurile se abat de la linia comună: „ca și cînd ne vom iubi o draga mea/ depășind sportiv mileniul celuilalt/ și cavaleriește trădarea/ plănuită cu flori de liliac alb în mînă/ ca și cînd/ ca și cînd o draga mea vom fi/ copiii fără granițe naștere lîngă naștere/ lîngă aceste morminte orbitoare” (p. 57).

Relația cu mitul pare să fie una specială, nu neapărat privilegiată. Înălțarea eminesciană e înlocuită uneori cu coborârea în sinele ascuns și întunecat, generator de dezastre, nu de sublim. Există o istorie a unei continue deveniri, renunțări la convenții, redimensionări a spațiilor și timpului, sfidare a unei realități îmbătrânite, o istorie a dramatismului și neliniștii. Poemul are nu de puține ori deschideri epopeice, pentru ca apoi mitul să fie deplasat într-o lumină care îl redimensionează, îl relativizează, îl intersectează cu imediatul: „atunci: ne ridicarăm noi din marile ape ce/ cîntînd se retrăgeau (veseli musafiri veselă/ realitate de

septembrie) să ne fi întors anume din acel viitor/ pentru a sluji cît de cît propriei noastre nașteri?/ în urmă lăsarăm/ plînsele alge și golfuri secrete/ pești ne-au fugit din inimă/ cu aurită migală îngrijim blonde bărbi olandeze/ de marinar – singura noastră reminiscență/ însă acum însă acum mergem pe uscat/ bem vin ca oamenii uscatului nu mai bem rom/ suntem și o legendă – pentru cine vrea// despre noi se va vorbi numai de bine” (p. 54).

Poetul își abandonează în mod constant ipostaza de moment conturată în textele-i, tînde mereu spre o altă structurare a timpului, spațiului și sensului, se leapădă de sine într-o perpetuă căutare a sinelui. Asta îl face să fie altul de la volum la volum, de la poem la poem. Tocmai din pricina abaterilor succesive, sensurile, reperele se încheagă mai greu într-un sistem sesizabil cu ușurință. În al doilea volum (*Fragmente din regiunea de odinioară*, 1970) toate acestea sunt evidente. Există nevoia de a forța limitele spre spații mai generoase ale existenței printr-un mod surprinzător, aproape brutal, de a străpunge imaginea, de a trece dincolo de marginea cuvîntului: „(copil fiind: șarpe cu pălăriuță) din gură cad mereu cărnuri lungi de toamnă pînă într-o bună zi cînd spre uimirea tuturor laba echilibrului peste ceafă: bum, desigur spre o altă viață.// trebuie să existe undeva o mare groapă comună unde zac și respiră uneltele noastre pe care le țin strîns strîns alte suflete jucîndu-se cu metalul lor ruginit. și iov în pustiu: nemernicul cu flori de toamnă-n gură de ce să fie// dar de ce să nu fie el frate cu struțul cu șacalul. fără îndoială în altă lume în alt vis.” (p. 65)

Temele din primul volum nu sunt abandonate, ci ajung să fie tratate diferit. Chemarea de iubire este spre absolut, spre neființă trecînd printr-un ritual al jertfei. Prietenia devine ultima valoare profundă și tradițională ce se subțiază, își pierde contururile și devine fum într-un univers dezmembrat. Asistăm la repetate eforturi de refacere a mitului prin îmbogățirea și adîncirea sensurilor. Poetul oficiază, gesturile sunt de un ritual apocaliptic, realitatea se tulbură, iese din încremenire și produce un spectacol ce dă fiori, ființa căutîndu-și

echilibrul pierdut: „priviți vă rog și înțelegeți o dată pentru totdeauna cine iubește cu adevărat ultimele îngrozitoarele resturi: ei sunt mîntuitorii (îi arăt chiar acum cu degetul) dar ce nebuni și ei și cu limba la stele// ori plimbîndu-se în fiecare dimineață pe cîmpia dintre armele ultimei (întotdeauna ultimei) jumătăți de an. ei mai aduc multe laude și atîtea mari servicii și da da da dumnezeu le va trimite încă o dată pe limbă fluturi – exact pe porțiunea neluminoasă a limbii acolo unde lumina este ca întunericul și urletul devine încetul cu încetul o pedeapsă de care vor atîrna cîteva lanțuri sfinte.” (p. 74) În vreme ce mitul se devorează singur, criza de identitate ajunge până la golirea de sine.

Spaima supremă pentru Virgil Mazilescu este o lume fără Shakespeare: „aud: automobile în cimitir doar shakespeare e mort și trec eu însumi în fruntea femurelor a detașamentului și văd: înger prin fața ușii precum îngerul prin fața ușii” (p. 87). E o lume în care înțelesurile au intrat în ascunzișurile lor dintru început, o lume a nimicului gata să nască, o lume a spațiilor de dinaintea începutului: „și luna ucide oh ucide oh ucide șoarecele. ea pîndește după colț un cîine intră sub fruntea lui și acolo plîngînd naște: 1. rostogoliții zece pe mesele de șah. 2. sferturile și jumătățile de cuvinte întorcîndu-se acasă. 3. în această noapte cu pași îngrozitori pe gheață. 4. la stînga liniștii mele definitive se scufundă o corabie. 5. luna” (ibid.).

Puseuri onirice se întîlnesc în acest al doilea volum, deși nu abundă. Visul se naște dintr-o sete de comunicare, iar poetul tinde să se definească în relație cu acesta. Așa devine visul un spațiu al existenței, un amestec de convențional și imaginile unor realități surprinzătoare. Poate cea mai surprinzătoare, dar și frumoasă poezie, cu titlul *Cronică*, se naște dintr-o viziune onirică și pune într-o lumină nemaiîntîlnită sentimentul iubirii de patrie: „pe unde plutiră cetăți vîslește și lacrima/ ochiului nostru care este al doisprezecelea/ iar dincolo (tînără tînără) o pisică a cerului// pipăie ghiozdanul penarul și călimara/ din ghiozdan – pe drumul spre școală./ drum de frunză veche noapte bună./ noapte bună aici șezum și plînsam/ și dacă

unei patrii imaculate/ pasărea i-a spus din cînd în cînd larevedere// de ce trebuie să ne oprim tocmai noi/ și brusc să ne înălțăm la cer/ cu oboesală multă cu jumătate din cenușa/ acelei industriei dintre cuvinte// pe unde plutiră cetăți/ pe unde plutirăm nebuni ar mai putea fi posibilă/ întoarcerea absenței în ambalaje (inimă ochi) de aur?” (p. 85). Nu doar limbajul și imaginea poetică fac din text o pagină lirică de excepție, cât mai ales aerul profetic. Vocea profetică este de altfel o constantă a tuturor volumelor, chiar dacă ea străbate cu un limbaj mai puțin convențional sau poate cu atît mai mult.

Cel de-al treilea volum (*Va fi liniște va fi seară*, 1979), confirmând spusele noastre, are un titlu profetic. Doar clătînd începuturile adânci ale ființei și lumii poți să vorbești despre viitor, poți dobîndi o voce profetică. Este de fapt și liantul ordonator al întregii opere poetice a lui Virgil Mazilescu.

Cartea a apărut în 1979 ca o antologie incluzînd și un număr de poeme inedite. În tomul îngrijit de Alexandru Condeescu sunt incluse desigur doar ineditele de atunci. Textul intitulat *prefață* (de fapt un poem) are aerul unui discurs de dincolo de viață. Poetul pare secătuit, trecut prin toate vîmile existenței, fără a fi impresionat nici măcar de moartea care devine o realitate asimilată (aspect susținut și de alte poeme). Poezia este extrem de concentrată. Interrogativul și relativul devin moduri de bulversare a spațiilor lăuntrice. La rîndul lor, ele rāvășesc cotidianul cu o putere capabilă să nască în preajmă legende și mituri, să instaureze miracolul în cotidian.

Mai multe texte poartă titlul de *poveste*, un motiv abordat doar pentru a-i răsturna sensurile consacrate și a-l lumina din perspective surprinzătoare, dincolo de orice stereotipie. Este ciudat să începi o *poveste* folosind verbele la viitor, nu la trecutul asociat totdeauna cu *odinioară*, *cîndva*. Timpul trecut intră în text o dată cu sentimentul morții, altfel decât în povești. Iată *prima poveste pentru ștefana*: „pisica va deschide iar fereastra/ pisica verde și proaspătă ca iarba/ și în odaia pustie se va strecura/ și la picioarele stăpînului se va încolăci// dormi dormi somnul te duce de pe lume/ te spală și te piaptănă și te împarte/

copiilor săraci te-am și uitat// [...] și moartea a deschis încet fereastra/ moartea verde și proaspătă ca iarba/ și în odaia pustie s-a strecurat/ și la picioarele stăpînului s-a încolăcit” (p. 104).

Cu o insistență aproape de obsesie Virgil Mazilescu își intitulează o parte din poeme cu numele unor personaje dostoevskiene (*șatov, kirilov, stepan trofimovici verhovenski, nicolai stavroghin*) lăsând cititorul să intuiască, în virtutea rostului ce îl au elementele de paratext, printre care și instanța titulară, că imaginile poetice vor consfinți afinitățile autorului. În realitate, prezența lor în poeme înseamnă mai degrabă despărțirea de frământări și obsesii: „un semn că pe zi ce trece destinul se luminează/ nici lupte nu vor avea loc nici oboseala/ nu va mai fi pusă în cumpănă ah da/ o veche liniște un vierme al prezentului//cîtă limpiditate – lațul/ momentul potrivit și gîtul vorbe vorbe/ care cu foarte multă vreme înaintea/ nașterii mele trebuie să fi existat// așa cum există pămîntul și cerul și norii/ pămîntul și cerul și apele iarba lumina” (*nicolai stavroghin*, p. 122). Poemul intitulat, în același registru livresc, *copilăria lui franz kafka* sugerează o interogație: ce ar fi fost Kafka fără Kafka?

Ultimul volum de versuri, *Guillaume poetul și administratorul*, apărut cu un an înaintea morții poetului, comportă diferențieri mai accentuate față de cele anterioare. Formele poetice recuperate (epicul) sunt animate de realități noi, în condițiile în care sistemul de relații între ființe și lucruri se sustrage oricărei convenții. Patina medievală e mult mai accentuată, iar cele trei personaje menționate și în titlu, componente ale aceleiași ființe, trăiesc fiecare drama propriei identități. Redimensionarea banalului, a stereotipiilor, a lucrurilor comune și relaționarea lor duce acum nu de puține ori la relevarea absurdului: „trece în goană un pîlc de călăreți copitele cailor lor fumurii/ povestesc despre tine și despre mine zice guillaume dus pe gînduri/ cînd mă trezesc dimineața mai arunc afară două trei lopeți/ de pămînt reavăn dar tu cum îți începi activitatea prietene// [...] trece în goană un pîlc de călăreți copitele cailor lor fumurii/ povestesc despre tine și despre mine

zice administratorul dus pe gînduri/ eu cînd mă trezesc dimineața mai arunc afară două trei lopeți/ de pămînt reavăn dar primarul cum își începe activitatea prietene// aha zic poetul și guillaume într-un glas ești prin urmare de-al nostru/ termină-ți cafeaua și haide să mergem împreună la primărie/ să înregistrăm petiția asta citește-o și tu/ vrem pinteni de aur pentru călăreții care se-ntorc pîlcuri pîlcuri/ un grajd mai curat și mai bine luminat pentru caii lor fumurii/ vrem mai multe lopeți pentru locuitorii comunei noastre să ni se asigure/ un pămînt reavăn cu rîme grase și mai vrem să aflăm dacă nu vă este cu supărare/ cum își începe primarul nostru iubit și foarte apreciat activitatea lui zilnică/ guillaume poetul și administratorul” (*mică istorie sumbră (și aproape neglijent redactată) cu personaje și cu întîmplări destul de imprevizibile*, p. 146). Cel mai bun comentariu poate că ar fi tot versurile lui Virgil Mazilescu: „pe dracu administratorule eu sunt realitatea bă realitatea palpabilă [...] // și dacă mă enervez și trec pe trotuarul de vizavi spunîndu-ți în prealabil: administratorule nu vreau să mai stau cu tine/ ce faci tu?” (*administratorul poate s-o sfeclească în orice moment*, p. 148).

Iubirea este prezentă, fie prin personajul Margareta, fie prin căutările în vis sau oglindire, nu în lumea concretă. Totul este marcat de un scepticism bine consolidat: „dintr-un om cu adevărat singuratec – așa cum îl desemnau/ aproape toate împrejurările existenței sale de pînă mai ieri/ guillaume a început ușor ușurel să înflorească: a întîlnit-o pe margareta// sărutînd pierdut labela margaretei/ cînd o dezbracă pe margareta parcă jupoaie lumea/ păi bătălia lui cu îngerul elie/ peștera și vîgăuna/ și mașina de călcat cu care calcă el fusta albastră a margaretei// «învață acum de la mine să privești/ dincolo de gardul înalt pătura veștedă – întotdeauna»” (*guillaume a întîlnit-o pe margareta*, p. 154). Iubirea lui Virgil Mazilescu pare să fie învăluită într-un crepuscul ce aparține tuturor.

Arhaicul obsedant face ca imaginea poetică să redimensioneze timpul, ființa, prin asumarea unui trecut venind dinspre o memorie adîncă și mereu renăscută. Tot de

arhaic ține și maniera de a da titluri care se întâmplă să concureze textul: *împrumutînd din versurile poetului cîteva sintagme (cărora nu le pătrunde înțelesul real) și lamentîndu-se tuturor în felul straniu despre care vom lua imediat cunoștință – administratorul devine pe zi ce trece o prezentă tot mai incomodă și mai odioasă* (p. 151). Avem serioase temeuri să afirmăm că de multe ori titlurile depășesc preferința pentru arhaic și se constituie într-o veritabilă frondă prin valorile de metatext ce i le conferă poetul, dincolo de orice conveniență însă: *poetul plagiază. adică fură de stinge din leonard cohen – lars gustafsson – ion mureșan – virgil mazilescu – și dintr-un foarte abil cîntăreț de pe meleagurile italiei. folosește prea mult diminutivele. se află în același timp sub influența muzicii de toate felurile.* (p. 161)

Virgil Mazilescu renunță provocator la limbajul considerat poetic și are capacitatea rară de a face să vibreze în imagini răscolitoare ceea ce am numi cuvinte nepoetice. El nu se lasă furat de nici una din direcțiile lirice consacrate, dar înregistrează ademenirile. Am văzut că uneori cochetează cu avangardismul, că înlătură cu un gest tandru oniric, ba mai mult, că s-ar putea lăsa

furat de absurdul ionescian. Simple vecinătăți, asemenea unui călător care știe pe unde trece, dar care își urmează calea. Tot așa, unele puseuri expresioniste nu fac decât să conducă spre imagini de o mare forță de expresie, de un dramatism ieșit din tipare: „vino/ povestește-mi despre capul vițelului/ în zori pe masa albă din bucătărie/ bunica noastră cea de toate zilele/ cînta o triluli tri/ luli/ sîngele scurs nu-l voi da la cîini/ nici ghiocelul și cu atît mai puțin/ nepoții cu drăguțe nasuri murdare// tu pe o masă albă/ tu pe un heleșteu atlantic/ hei tu jumătate din capul vițelului/ hei tu// și astfel cu cîtă duioșie mi-ai spune: măcelar/ regescule măcelarule ochi săpător/ în degetul mic se mai răscoală un mic imperiu?” (p. 58).

Făcînd succinte notații pe seama operei poetice a lui Virgil Mazilescu nu voi săvârși imprudența de a pune concluzii. Și asta pentru faptul că parcurgîndu-i paginile pare că ți-ai încărca brațele rînd pe rînd cu spice pline de un rod nou. Când vrei să strîngi însă, snopul, realizezi că ai în brațe o lume fără Shakespeare, adică neantul, capabil de nebănuite regenerări, dar trainice și imprevizibile.

Dimineața la fereastră

„OBIECTIVUL” N. STEINHARDT

Cornel COTUȚIU

Mi-am zis așa: Ia să văd ce au putut gândi despre această mare personalitate cei care l-au urmărit și pârât, în ultimii săi ani de viață, mai exact, din momentul când l-am cunoscut până la sfârșitul cel mare și ultim.

E vorba de *NICU STEINHARDT în dosarele securității. 1959-1989*. Selecția documentelor Clara Cosmineanu și Silviu B. Moldovan (coordonatorul colecției *Biblioteca de istorie*), cu o

prefață de Toader Paleologu, Editura Nemira, 2005.

Am avut în vedere ultimii 6 ani din viața pământească a prea chinutului și prea fericitului monah de la Rohia (de când l-am cunoscut „pe viu”).

„Proza” e prozaică, redactată

într-un stil neutru, de conțopist care aplică și reține date, fapte, ani, în care verbele precumpănitoare sunt: a zice, a merge, a scrie, a trimite, iar substantivele „fugărite”: închisoare, mănăstire, străinătate, relații, organe, cărți, scrieri, legionari, condamnați, deplasări, colaborări, măsuri, regim ș.a.

Unul dintre coordonatori înșiră tipurile de documente, ele însele putând alcătui imaginea furcilor caudine pe sub care a trebuit să treacă viața acestui om: interogatorii, sentințe, planuri de măsuri, adrese interne ale serviciilor de informații, note informative (până și) analize literare (!), ascultări telefonice.

L-au urmărit pe N.Steinhardt o rețea „bogată” de organisme speriate de personalitatea omului și scriitorului: Serviciul V al Direcției 1, Serviciul 120 al Direcției 1, U.M. 0544, Securitatea municipiului București, a municipiului Dej, Securitatea județelor Maramureș, Cluj, Bistrița-Năsăud. Au tras cu ochiul și timpanul cotarle specializate în informații despre N. Steinhardt, de la București – de genul „Adrian Cozmescu”, „Stan Ion”, „Cătălin” –, lichele de informatori din Mănăstirea Rohia și din satul Rohia – precum „Starețul”, „Anghel” (profesor de istorie), „Pop Vasile”, „Tăut Mircea”, „002”, „Cupșa”, E de remarcat că băieții de la „Secu” cunoșteau întocmai ortografia și semnele de punctuație, încât, în notele lor de analiză, în rapoarte foloseau ghilimelele pentru pseudonimele (sau cum să le zic? numele conspirative?) ale informatorilor.

E impresionant ce de lume trebuia să-i numere pașii și respirația acestei mogâldețe de om, care nu s-a plecat niciodată în fața puterii comuniste, deși – cum mărturisea Alexandru Paleologu – Steinhardt „credea, cu toată ființa lui, că iluzia comunistă nu putea fi înfrântă atâta vreme cât încă mulți intelectuali sunt fascinați de ea, atâta vreme cât nu se pot scrie cărți obiective despre comunism.”

E, de asemenea, „impresionantă”, „admirabilă” constanța terminologiei de lemn a documentelor, de la primul – 31 dec.1959 – până la ultimul – 13 iunie 1989 (30 de ani!).

Cele 100 de texte sunt doar o selecție din cele două surse (iată, deși confiscat de Securitate, cuvântul „sursă” apare și în limbajul meu... – mai știi? dacă nu cumva... așa, în stare de hipnoză fiind?...): un dosar (21 de volume!) din Arhiva Ministerului de

Justiție și altul (11 volume) din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS).

Se creează un efect de ilaritate când pui în relație imaginea omului firav, pîrpiriu, ușor aplecat, dar extraordinar de energic, de viu a lui N. Steinhardt și cuvântul „obiectivul”, așa cum e numit tot timpul în „operele” făcătorilor de rapoarte.

Steinhardt – „obiectiv”!

Nu poți să nu te gîndești ce spune dicționarul: „Porțiune de teren, localitate, fortăreață care prezintă interes în timp de război”; „Țintă asupra căreia se execută o tragere sau se lansează bombe”.

Într-un fel, aveau dreptate mizerabilii:

Steinhardt era o fortăreață de idei, de iubire pentru Dumnezeu și neam. Simplul fapt că exista echivala cu o perpetuă stare de război: război al minciunii, al ticăloșeniei, al grobienilor împotriva adevărului, dreptății, cinstei, frumuseții, purității, bunăvoinței, legalității.

Ei bine, ce se punea la cale referitor la acest „obiectiv” (O iau din 1984 încoace):

- „supravegherea relațiilor acestuia”;
- „analiza privind activitatea și relațiile pe raza altor județe ale lui Nicu Steinhardt”;
- „confiscarea manuscrisului *Jurnalul fericirii*”;
- „efectuarea unei percheziții la biblioteca Mănăstirii Rohia”;
- „destrămarea anturajului prin anchete repetate”;
- „prevenirea unor acțiuni ale lui Nicu Steinhardt prin intermediul postului de radio Europa Liberă”;
- „urmărirea atentă a corespondenței și coletelor primite sau expediate”;
- „ascultarea conversațiilor cu...”;
- „relațiile cu...”;
- „măsuri ale Securității pentru a destrăma relațiile cu...”;
- „anchete asupra apropiaților lui”;
- „identificarea și supravegherea vizitatorilor”;
- „interceptarea corespondenței”;
- „împiedicarea de a lua contact cu...”;
- „avertizarea în vederea neparticipării sale la protestul scriitorilor”.

Câtă „muncă” a putut provoca acest dușman al construirii „societății socialiste multilateral dezvoltate”!!

Câți bani de la contribuabili pentru sudoarea „băieților” de la „Secu” și a cozilor de topor!

Dar ce noroc pentru ei că aveau zeci de mii de „obiective” de urmărit, zeci de mii de N. Steinhardt de-a lungul și de-a latul lumii românești! Aveau un copios „obiect al muncii”.

Monahul Delarohia avea „înțelegere” pentru hăituitori. Cu umorul său indicibil și inconfundabil, ne povestea odată, la Dej, cum a devenit „o dată” el, urmăritul, colaborator al hăițașului.

În „nota de analiză” din 23 martie 1984 maiorul Iosif Robu remarcă la un moment dat:

„S-a mai stabilit că cel în cauză mai are relații apropiate cu prof. Radu Săplăcan, cunoscut cu preocupări literare, domiciliat în orașul Dej. Acesta l-a vizitat la Rohia și s-au întâlnit la un simpozion ce a avut loc la Dej. Este lucrat (Radu Săplăcan – n. m.) prin DUI pentru manifestări dușmănoase la Securitatea Municipală (...). Împreună cu alți scriitori tineri se consideră discipol al lui S. N. (Steinhardt Nicu – n. m.)”.

Radu Săplăcan organizase atunci un simpozion de studii interdisciplinare (ediția a III-a) la care se adunase (nu exagerez) floarea culturală a tinerimii de atunci, mai cu seamă „optzeciștii”, astăzi personalități de întâie mărime în literatura română (aș umple o pagină dacă ar fi să le înșir numele). Ce de „băieți” a trebuit să concentreze Securitatea în acele trei zile de extraordinară efervescență a spiritului românesc la Dej!

Lucrările fuseseră organizate pe trei secțiuni, monitorizate de marele logician Anton Dumitriu, N. Steinhardt și Teohar Mihadaș, (mde!, toți trei foști... întemnițați în închisorile comuniste). „Bătrânii” acceptaseră să strunească o „herghelie” de rebeli, nonconformiști, neastâmpărați și periculos de școliți (întru cultură și nu... impostură).

Aici, acum – martie 1984, la Dej – ne-a relatat (în chip de „comunicare științifică”) N. Steinhardt cum a devenit el „colaborator al Securității”.

Era după eliberarea sa din pușcărie. Urmărit pas cu pas, zi de zi, câte trei securiști în 24 de ore. Deja știa să și-i descopere. Stătea atunci pe strada I. Ghica (în zona Universității). Într-o după-masă cineva bate la ușă. Deschide: Aha! Îi zâmbea tânărul securist care urma să iasă „din schimb”. Un ins plăcut la vedere, amabil și isteț, îi zice: „Cetățene S., eu...” Steinhardt îl întrerupe, surâzând: „Da, te-am recunoscut, deși doar de câteva zile mă urmărești”. Omul și-a motivat vizita cam așa: La ieșirea din post trebuie să faci un raport asupra celor 8 ore de filaj, dar e încurcat când ajunge să-i scrie numele. Asta nu știa: Cu „t” sau fără „t”? Steinhardt sau Steinhardt?

Cel solicitat, l-a lămurit și tânărul vizitator a plecat mulțumit. „Iată cum – a încheiat Steinhardt, spre amuzamentul întregii săli – eu, urmăritul, am devenit informator al Securității”.

Iar vizita aceea la Mănăstirea Rohia a fost nu numai a lui Radu, s-a plecat cu un autocar burdușit de participanți la simpozion. Mi-e de mirare însă cum de Radu Săplăcan e numit în cele 100 de „piese” la dosar doar de șase ori, deși, în acești șase ani (1984-1989) s-a întâlnit cu Domnul Steinhardt de nenumărate ori. Cum tot așa, am întâlnit numele lui Ioan Pinteș doar de trei ori, cu toate că, în acest interval de timp, cei doi ajunseseră, „rubedenii”, Marele Om atașându-se de fetița acestuia (3 ani) cu un fel de curtoazie de bunic ghiduș, numind-o „domnișoara” Ioana.

Deocamdată, am două explicații pentru nedumerirea mea.

Cartea, de la care am pornit, este doar o selecție de documente din cele 32 de volume ale arhivei de urmărire securistică a lui N. Steinhardt. De asemenea, e de reținut că „doar de vreo doi ani a început să fie transportate la București arhivele Securității de la Bistrița și Dej” (după cum... m-a informat un fost lucrător la fosta – ? – Securitate).

Am tresărit când, la pagina 313, „Planul de măsuri în acțiunea informativă asupra lui Nicu Steinhardt” prevedea următoarea sarcină „informativ-operativă”:

„Întrucât la cenaclul literar din orașul Beclean, județul Bistrița-Năsăud, unde periodic merge și Steihardt Nicu Aurel, se

întâlnește cu elemente semnalate cu manifestări politice necorespunzătoare între care Teohar Mihadaș, fost condamnat, Săplăcan Radu, profesor, lucrați în DUI (Dosar de urmărire Informativă – n.m.), se va acționa pentru cunoașterea acțiunilor necorespunzătoare preconizate”.

Textul era redactat pe data de 30 august 1984, cu mențiunea „Strict secret”, „termen permanent”. De la București trebuia să se ocupe de cenaclu un locotenent-major Nicolae Marin; mai nădușit la Beclean trebuia să alerge căpitanul (atunci) Valeriu Bonca și, desigur, informatorii „cultivați”, care participau cu sârg la întâlnirile lunare ale *Cenaclului Saeculum* Beclean, unde veneau în ultima zi de vineri a fiecărei luni scriitori tineri sau mai puțin tineri din Bistrița, Dej, Cluj, Baia Mare, Jibou, Brașov, București.

La *Cenaclul Saeculum* N. Steinhardt n-a participat „periodic”, ci o singură dată, dar venea adesea la Beclean, mai ales pentru fiica lui Pinteș, Ioana.

Prezența lui la cenaclu s-a întâmplat în ultima vineri a lunii noiembrie 1983, pentru a fi alături de noi la aniversarea a 65 de ani de viață a lui Teohar Mihadaș. președintele de onoare al *Cenaclului Saeculum*.

Ca secretar-organizator, l-am găzduit pe domnul Steihardt la camera de oaspeți a Liceului (pe atunci Metalurgic), asta grație bunăvoinței directorului.

Exista, pe vremea aceea, la Beclean un fel de complicitate antisecuristă, de vreme ce persoane în funcții, cu putere de decizie (primarul Ștefan Puțura, directorul Vasile Greluș, prof. Costel Miron, directorul de la Liceul Agroindustrial, prof. Romulus Bob, directorul Casei de Cultură Beclean, Lenuța Roman, directoarea bibliotecii orășenești) găzduiau, încurajau, ocroteau manifestările *Cenaclului Saeculum*, chiar dacă știau cât de „periculoși”, prin „nocivitatea” ideilor lor de foști condamnați, erau venerabilii N. Steinhardt și Teohar Mihadaș; și incomozi, prin „năbădăile” lor, junii scriitori de pe „axa” București – Baia Mare, cu centrul la Beclean – orașul dintre cele trei râuri.

A doua zi, după ce l-am poftit pe musafir la cantina școlii, unde n-a luat în

seamă decât, cu politețe, doi biscuiți și o ceașcă de ceai, Domnul Steinhardt a fost preluat – cu voioșie respectuoasă – de Radu Săplăcan – și „îndrăzneală sfioasă – de Ioan Pinte. Apoi ne-am revăzut în sală.

În rostirea sa de la momentul aniversar, Marele Om a încheiat astfel: „Prin originea sa aromână, Teohar Mihadaș este un adevărat aristocrat al spiritului românesc”.

Ca să vezi! Într-un regim de „tovarăși”, un fost condamnat își permite să-l considere pe-un fost condamnat „aristocrat”! Măi, măi! Cum să nu urmărești indivizi de genul acesta?!

Interesul pentru cultură al regimului comunist totalitar exista doar în măsura în care era forțată să sprijine propaganda, „imaginea”, cum se spune astăzi – mai cu seamă în afara granițelor, dar și în interior, pentru a confirma o ideologie utopic-fățarnică și opresivă.

Deopotrivă, însă, cultura putea oricând furniza surprize neplăcute, dezastruoase prin disponibilitățile intrinseci de a ieși de sub control, regulă, tipar, clișeu.

Or, biblioteca devenise o instituție incomodă sub cel puțin două aspecte: Loc, spațiu de întâlnire – întâlniri oricând bănuite a fi subversive, paravan pentru cultivarea stării de ostilitate față de regim. De asemenea: cartea e un mijlocitor de idei, de adevăruri, reper, etalon pentru valoare și nonvaloare, pentru peren și maculatură. Supapă de ieșire spre alte lumi. Aliment, hrană pentru nevoia, mecanismul comparației.

Încât nu e de mirare că hăitașii „dăștepti” au acordat o atenție specială Bibliotecii de la Mănăstirea Rohia, înfăptuită prin osteneala starețului (de atunci) Iustinian și strădaniile și banii lui N. Steinhardt. Fostul pușcăriaș voia să o transforme într-un spațiu virtual al opunerii, al răzvrătirii, al subversiunii, al rezistenței.

Dacă problema bibliotecii de acolo încă nu devenise „obiectiv”, din 1984 interesul Securității pentru ea sporește, „băieții dăștepti” încep să priceapă că la Rohia biblioteca aceea ar putea fi mult mai mult decât o „simplă” bibliotecă.

Și atunci îl pun – pe data de 11 mai 1984 – pe Monahul Delarohia „să dea cu subsemnatul”. În sumarul cărții în discuție este

primul text pe această temă și merită să spicuiem „nota explicativă” semnată de Marele Om (mai ales dacă nu se cunoaște istoria ei).

Mai la început, „Obiectivul” face o afirmație „pocăită” cum că acolo „îndeplinesc funcția (neplăcută) de bibliotecar”. Chiar și cei care n-au avut norocul să-l cunoască direct își pot imagina surâsul în barbă în momentul când a scris (și l-a pus între paranteze) cuvântul „neplăcută”. Cum putea fi „neplăcută” pentru un Intelectual de calibrul său „organizarea, clasarea, fișarea celor 20.000 volume”? Cuvântul dintre paranteze ar fi putut să nu aibă conotații în cazul în care N.S. se referea la starea precară a sănătății sale.

Fondul de carte a rezultat din achiziții cu banii mănăstirii, din donații, din propria sa bibliotecă, adusă de la București. Cărțile primite de la scriitori români stabiliți în străinătate – aici se ciuleau urechile „cooperativei Ochiul și Timpanul” – le separase de celelalte, ca „să le păstrez într-un dulap aparte, încuiat, aflat tot în bibliotecă, cheia având-o numai eu”. Erau cărți de Mircea Eliade, E. Cioran, E. Ionescu, H. Stamatu, Sanda Stolojan (Așadar, câte nume, tot atâta dinamită „subversivă”).

Mai face o mențiune, o justificare pentru faptul că le-a pus deoparte (mie părându-mi-se acum, după 30 de ani, un fel de maliție subversivă, un simulacru de laudă pentru „ochiul și timpanul” vigilent, o sugestie nostim parșivă de supușenie, de înțelegere și de conformare): „le-am socotit mai rare și de valoare și pentru a evita punerea lor în circulație”. Ca să ferească – nu? – creștinii constructori ai socialismului de „nocivitatea” și „viciile” cărților de valoare...

Am observat – din câte l-am cunoscut – că jocul acesta în două registre și alunecare subtilă dintr-unul în altul îl sublinia – prin tonalități anume ale vocii și privirea complice – în dialogul cu cei în care avea încredere.

Narațiunea „Biblioteca” devine tensionată. „Băieții” se grăbesc. Șeful Serviciului 3 din Direcția I ordonă anchetarea „Obiectivului” la fața locului, pentru „noi date referitoare la constituirea acestui «fond special»“. De ce? în scopul „prevenirii difuzării acestor cărți în rândul unor persoane interesate și al ridicării acestora”.

Vasăzică, să judecăm și cu altă minte: Fiind rare și valoroase, de ce să fie cunoscute? Le luăm noi și le dosim, căci poporul trebuia să se adape din învățăturile Marelui Cărmaci și ale marilor lui lingăi, gen Adrian Păunescu, Corneliu Vadim Tudor sau Dinu Săraru, Eugen Barbu.

Dar – atenție! și rămâneți în extaz! – șeful Serviciului 3 din Direcția I a Securității e cuprins de frica de Dumnezeu și Securității din Maramureș i se cere:

„Având în vedere că biblioteca este proprietatea mănăstirii, se va obține consimțământul starețului pentru percheziție”.

Altfel spus: Faceți-vă că sunteți niște civilizați și cereți voie de la stareț ca să fiți mitocani.

Ordinul nu numai că nu se discută, dar se execută minte-naș, dovadă că peste 10 zile este alcătuit un proces-verbal din care rezultă că un locotenent-colonel și un căpitan de la Baia Mare, plus una bucată maior de la București au ridicat 21 de cărți din Biblioteca de la Rohia (cu menționarea paginilor fiecărui volum). Teribil, de câte ori cei trei ofițeri au trebuit să-și bage degetul în gură pentru a număra mii și mii de pagini! Nu de alta, dar mai știi pe ce filă cineva va fi scris cu cerneală simpatică oarece mesaj conspirativ?! Păi ce, te joci cu probleme de-astea?!

Nu se menționează câte camioane au fost aduse pentru „ridicarea” celor 21 de cărți și câte șiroaie de sudoare au curs pe spinarea celor doi ofițeri superiori și a unuia inferior, cărându-le.

Se precizează însă că „numitul Steinhardt Nicu Aurel, bibliotecar voluntar”, și-a dat consimțământul de bună voie și nesilit de nimeni să renunțe la aceste cărți. Parcă-l vād: Uf! Bine că am scăpat de pacostea asta! Cine naiba (nu, n-avea în limbaj cuvântul ăsta) să aibă nevoie de *Drepturile scriitorului*, *Viitorul radios*, *Împotriva oricărei speranțe*, *Viața mea de dizident*, *Despre inconvenientul de a te fi născut*, *Tentația totalitară*?! Ce bine că poporul muncitor nu are acces la ele! Căci, tovarăși, „la Mănăstirea Rohia s-ar fi constituit (astfel – n.m.) o „bibliotecă a emigrației române reacționare”.

Să reținem, tovarăși, N. Steinhardt și-a dat consimțământul. Iată încă un moment când acest om a colaborat cu... Securitatea! Și în felul acesta s-a lăsat ocrotit de nocivitatea (afirmația unui alt „băiat” de la „Ochiul și

timpanul”) unor „pretinși oameni de cultură”. „Pretinșii” ăștia fiind Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Monica Lovinescu, Soljenițin, Bukovsky, Cioran ș.a.

Dacă există aprecieri despre „Obiectiv” altfel decât limbajul sec, securistic, cazon, robotizat, în aceste 100 de texte ce compun volumul *NICU STEINHARDT în dosarele Securității. 1959-1989*, Ed. Nemira 2005, ele nu depășesc judecata aglutinată cultivată la „Ochiul și timpanul”. De pildă, o remarcă mai... umană într-o notă recapitulativă a unor anchete săvârșite asupra Marelui Om:

„În ultima perioadă de timp se observă o tot mai mare resemnare în atitudinea lui Steinhardt Nicu, aceasta fiind determinată atât de vârsta destul de înaintată, dar mai ales de faptul că boala de care suferă s-a agravat, iar recent a fost operat”.

Despre problematica și virtuțile operei sale se găsește într-o notă de analiză, din 1983, următoarea „sclipire” de sinteză:

„*Scrierile sale, deși nu sunt îndreptate împotriva regimului, au de multe ori o tentă mistico-religioasă și caută să evidențieze îndeosebi activitatea și operele unor scriitori foști condamnați sau care au suferit de pe urma regimului*”.

E interesant acest final al citatului de mai sus. Scriitori care au suferit de pe urma regimului comunist? Recunoștea așa ceva – scriptic – Securitatea? Ciudat...

Cât despre incomparabila sa carte – *Jurnalul fericirii* – în anul următor cineva aprecia, spre „edificarea” Securității, astfel:

„*Toate aceste caracteristici ale lucrării și mai ales atitudinea de mărturisită respingere a ideologiei comuniste exclud orice posibilitate de a considera oportună publicarea ei în țara noastră. De asemenea, dacă ar fi dată în vreun fel publicității peste hotare, lucrarea ar dăuna politicii și propagandei noastre, precum și memoriei unora dintre cei prezentați de autor în lucrare*”. (Dosar nr. 207).

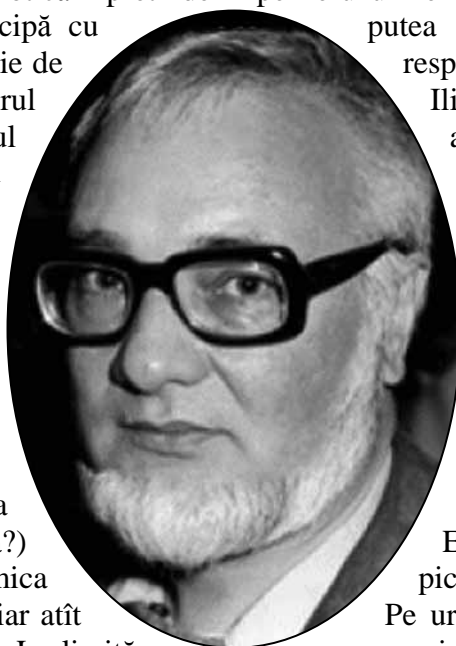
Am un fel de invidie amicală pentru scriitorii ale căror nume le-am găsit menționate alături de N. Steinhardt, în aceste documente incriminatorii altădată, dar cu efect onorant în vremea noastră posttotalitară. Îmi acord – în ce mă privește – măcar satisfacția unei compensații, ce ți-o dă șansa, că romanul meu pe care i l-am dăruit Domnului Steinhardt (și pe care l-a comentat într-o cronică publicată în *Astra*) se află în Biblioteca Mănăstirii Rohia.

Goma. Paul Goma. Nici mai mult și nici mai puțin

Ovidiu NIMIGEAN

Pentru scriitorul român – de azi, de ieri, de anțărț – caracterul contează doar în orizontul unui „ce profit”. La „jertfa patriotică” pretinde chitanță, la revoluțiune participă cu mare furor mai ales dacă e voie de la poliție. În general, scriitorul român se consideră posesorul unui dar divin, talentul, și nu se face – mă-nțelegi? – să-l irosească în gherile cu puterea seculară. Nici în procese alambicate de conștiință. Român și, implicit, deștept, el a învățat încă de la cronicari că nu vremurile sînt sub om, ci „vițăvercea”, de-aceea a preferat, preferă (și va prefera?) compromisul, eschiva, mica înțelegere cu un diavol nu chiar atît de negru, combinația, trendul. La limită (decembrie '89?), cînd lucrurile se răstoarnă, va pretinde că altceva a fost în sufletul lui, mai mult, că a „slăbit sistemul din interior”, că, oricum, a rezistat prin cultură și, în definitiv, binemerită de la patrie.

Paul Goma e altfel. Calitatea sa *maîtresse* – care-i aduce atîtea ponoase – este consecvența. Consecvența cu memoria, în fapte și nume, rostite răs-picat. Consecvența în a respinge politica lălfie a compromisului, din aceeași fidelitate față de memorie, altfel spus, față de un adevăr încercat pe propria piele și pe propria conștiință. Face uneori erori de amănunt – pe care le îndreaptă onest, cu *mea culpa* –, însă pe fondul problemei dovedește un discernămînt impecabil. Paul Goma nu-și trădează din oportunism – ce loc călduț și-ar fi asigurat!... – temele consubstanțiale, încărcate mereu de o tensiune etică străină de năravurile carpto-danubiano-pontice. Argumentele sale, încorporate în numeroasele cărți de literatură propriu-zisă, în jurnale, în epistolar, în

publicistică, se sprijină pe experiența concentraționară, pe experiența protestului explicit, pe îndelungata experiență a exilului, pe refuzul ferm al compensațiilor care l-ar putea anexa (vezi, de pildă, respingerea invitației lui Ion Iliescu, președinte în funcție la acea vreme).

Ține de firea pervertită a românului talentat – și scriitor pe deasupra, și cam securist pe dedesubt – ca Paul Goma să nu poată fi înghițit, darmite mistuit. Într-o vreme nu avea operă (Beniuc, ce-i drept, ajunsese la vreo șaptezeci de volume de „toboșar al vremurilor noi”, Eugen Simion îi depunea la picioare encomionul aniversar). Pe urmă, cînd cărțile s-au succedat cu repeziciune, n-a avut talent (după '89,

în *România literară*, Constantin Țoiu, cu o grimasă de mare aristocrat al stilului – e plină lumea noastră de frizeri galanți care se visează „gatoparzi” –, îl trecea la ilizibili, contrapunîndu-i-l pe Petru Dumitriu, repede luat în brațe de „lumea bună”, editat masiv, inclus în manual, absolvit, de aceeași *România literară*, prin George Pruteanu, pînă și de ticăloșia romanului *Drum fără pulbere*, în care viitorul vadimist simțea „gheara leului”). În pupatul cu mucii de după

Paul Goma – 70

Revoluție, revistele literare i-au făcut curte (*România literară* publica în serial *Patimile după Pitești*), încercînd să și-l urce în herb. Editura „Humanitas” i-a tipărit rapid romanul *Gherla*. Goma dădea bine. Numai că Goma n-a înțeles să dea și la pace cu oameni atît de drăguți, ce-i deschideau, iată, porțile spre cititorul român. Așa că un al doilea volum scos de „Humanitas”, *Culoarea curcubeului*, a ajuns urgent de la tipografie la

topit. Directorul *României literare*, Nicolae Manolescu, într-un editorial pe prima pagină, promitea public, fără a roși, că Paul Goma nu va mai apărea în veci în revistă. Cruntul C.T.P. însoțea darea la tipar, în „Alia”, a unei scrisori a lui Paul Goma către Nicolae Ceaușescu (redactată în conjunctura specială a presiunilor Securității), cu o flegmă groasă în obrazul disidentului, căruia îi erau înfierate câteva pasaje de dialog aparent concesiv cu dictatorul. Nu mult după aceea, C.T.P., la televizor, zîmbea duios față în față cu Adrian Păunescu, furnicat pînă în măduvă de lira bardului de la Bârca. Cele trei volume de *Jurnal* de la „Nemira” (a căror editare a fost susținută de un alt mare „antipatic”, disident notoriu, la rîndu-i, Dan Petrescu) au marcat trecerea la repudierea în masă. Confruntată cu tabloul grotesc al propriei meschinării, inteligența autohtonă a reacționat vehement, acuzîndu-l pe exilatul de la Paris de „lipsă de caracter” <sic!>, de josnicie umană, de tot ce vrei și nu vrei, de minciună, de fals, poate chiar de tuberculoză, reiterînd și marota lipsei de talent. În plus, taman în 22, revistă a societății civile (unde, bunăoară, ani la rînd și-a depus ouăle democate un turnător ordinar precum Dan Oprescu), Bianca Balotă denunța disidența lui Paul Goma drept o acialma, un tam-tam întreținut pentru a dobîndi viza de plecare în Occident. Goma trebuia desființat în toate ipostazele sale, dacă ar fi fost posibil chiar în cea mai legitimantă, de opozant notoriu al regimului comunist. N-a ținut (îmi amintesc intervenția lui Gabriel Andreescu), dar cel puțin s-a încercat. Inteligența – avînd și semnalul nefericit al Monicăi Lovinescu – s-a întrecut într-o frenezie a maculării. Se dăduse voie la aruncat cu piatra în Paul Goma. S-a aruncat și cu piatra, și cu ligheanul de zoaie.

Acum, la zi, e și mai rău. Lui Goma i s-a lipit eticheta de antisemit. Semnificația ei simbolică este aceea de stigmat absolut, similară unei degradări civice în republica literelor. Și în toate republicile. Cu o retorică a lacrimilor de crocodil, disidentului din anii '70 i se recunosc din nou meritele (Ioan Bogdan Lefter, Laszlo Alexandru), pentru a i se deplînge ipocrit definitivă ieșire din scenă.

Goma ar fi devenit tristul supraviețuitor al unui imens capital simbolic, iremediabil irosit. Dacă ar fi antisemit, Goma și-ar merita excomunicarea. Textul incriminat, *Săptămîna roșie*, avînd ca temă retragerea armatei române din Basarabia, „păcătuiește”, ca întreaga operă a lui Goma, prin fervoare justițiară. Lui Goma îi repugnă organic ideile primite de-a gata, decretule, ucazurile, complicitățile tacite cu scheletele din dulap, el cade mereu pe subiectele incomode, despre care nu e momentul să se vorbească. Nu era momentul, sub comunism, să se vorbească despre spațiul concentraționar – Goma a vorbit. Nu e momentul acum să se zgîndăre susceptibilități legate de anumite evenimente istorice – Goma le zgîndăre, fidel principiului adevărului, de la care n-a abdicat niciodată (am citit în *Tribuna* intervenția fostului său prieten, Laszlo Alexandru, de o sofistică penibilă, care căuta să demonstreze relativitatea faptelor istorice în stabilirea adevărului, concept dealtminteri fragil, dependent de conjuncturi, de perspective, de școli istoriografice etc. – lucruri prea subtile pentru un ignorant în domeniu precum Paul Goma). Într-adevăr, Goma nu e un sofist. Are proprietatea culorilor: la el albul e alb, negrul e negru, verdele e verde și roșul e roșu. Le vede și le numește. Chestiune de bun simț. Pentru el bătăile încasate de la Goiciu nu devin epifenomene ale pedagogiei unei utopii generoase, palmele lui Pleșiță nu pot fi reinterpretate ca un accident nefericit în „societatea socialistă multilateral dezvoltată”, excluderea din Uniunea Scriitorilor nu va fi pusă pe seama unei rătăcirii de moment a unor colegi de condei, agresiunea unor civili evrei asupra soldaților români nu e ștearsă cu buretele din perspectiva Holocaustului, după cum nici represiunea românească nu e trecută sub tăcere și nici pe departe absolvită – din contra, e blamată apăsător. Discursul așa-zis antisemit al lui Goma rămîne de fapt un discurs critic, nu acordă voturi de blam sau certificate de bună purtare, nu face apologii rasiste, nu deviază în elogierea românului verde, nu are alt *parti-pris* decît anamneza, recuperarea faptelor, ieșirea din tăcere. Pe scurt – nuditatea faptelor, ca să nu folosesc un

termen atât de maleabil precum „adevăruł istoric”. Iar cînd „nuditătea faptelor” începe să supere, ceva nu este în regulă. Rentierii Holocaustului (care, nu demult, îi vizaseră abuziv pe Manolescu, Liiceanu, Dorin Tudoran, uitîndu-l ca din întîmplare pe Vadim, ba chiar trecîndu-l la „băieții buni”) s-au autosesizat, intervenind ca o obtuză poliție a spiritului, de-un maniheism primitiv – polarizat în „buni” și „răi”, în „ai noștri” și „dușmani” –, și l-au pus pe Goma la index. Amicii săi literari n-au ratat prilejul de a se alătura noului linșaj, în speranța de a scăpa măcar acum de Paul Goma (dacă repugnantul personaj oricum refuză cu obstinație să-și dea obștescul sfîrșit). Citit în ecourile de presă, Goma e un antisemit feroce, intratabil, periculos. Citit în litera și spiritul cărților sale, cum ne cere insistent – și, pare-se, inutil –, acuza se dezumflă pînă la cabală și calomnie. Feroce, intratabile și periculoase pentru devortebrații plaivazului rămînînd doar reflexele de om liber ale scriitorului.

De ce este atât de urît Paul Goma de către intelighenția română? Ce nu i se poate ierta? De ce, de la injurie, delatiune, conspirația tăcerii și retur, s-a încercat și se încearcă orice mijloc de anihilare simbolică (anihilarea fizică a încercat-o, din fericire fără succes, Securitatea, prin agentul Haiducu)? Insistînd în anihilarea lui Goma, intelighenția își dezvăluie un enorm complex. L-aș numi complexul reprezentativității ilegiteime pentru societatea civilă. Persoane de merit intelectual neîndoielnic emit pretenția de a-și transfera prestigiul profesional, dobîndit în perioada comunistă, în spațiul public de azi. Se vor lideri de opinie, înțelepți ai neamului, „arhei”, „boieri ai minții”, profesori de democrație și spirit european etc. Parțial, au și fost percepuți în această calitate. Or, ei sînt (sau au fost) doar critici literari meritorii (Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Alex. Ștefănescu, Ioan Bogdan Lefter), filosofi sau critici de artă (Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu), scriitori de o anumită anvergură (Nicolae Breban, Octavian Paler, Augustin Buzura, Eugen Uricariu ș.a.m.d.), nici pe departe oameni ai gestului civic hotărît, cu toate riscurile presupuse. Autoritatea lor morală e șubredă, se bazează

pe consensul tacit de a nu tulbura apele de dinainte de '89 (și, vai, de după). Paul Goma le-a tulburat, dezvăluind lașități de nebănuıt la fețe atât de subțiri, egoisme care au năruit orice speranță de solidaritate, ignominii frapante într-o relație de presupusă prietenie, păcate omenești, prea omenești, poate acceptabile, de iertat într-o lume normală, dar care, în comunism, au descurajat mișcările de anvergură, lăsîndu-i singuri și la discreția regimului pe inițiatori. Lucrul acesta nu-l uită nici Goma – cum să-l uite? ar fi similar cu a-și bate joc de sine însuși –, nici inamicii săi. Din toată floarea scriitorimii, în '77 i s-a alăturat lui Goma doar Ion Negoșescu. Restul „directorilor de conștiință” și-au camuflat frica sub pretexte dintre cele mai prețios-ridicole – adică, vezi bine, dumnealor ar fi semnat, dar Goma nu e totuși reprezentativ, n-are nici viziune, nu citează din Heidegger, textul său e sub ștacheta intelectuală a cinstitelor obraze, ar trebui refăcut. Ai fi tentat să crezi că lipsa de reacție se datorează unei... incompatibilități stilistice. Altfel, le-ar fi arătat domniile lor ticăloșilor de comuniști ce înseamnă mînia de scriitor și intelectual român!... Astăzi, nu-i pot ierta lui Goma că a fost și victima lașității lor. Se va fi observat că reproșurile lui Paul Goma țintesc în primul rînd lașitatea scriitorilor și intelectualilor ce-și supravaluează eroismul anticomunist de bucătărie, erijîndu-se în autorități morale. N-am remarcat să-l fi înfuriat un Radu Petrescu sau un I. D. Sârbu (ironizat totuși *en passant*, mai degrabă cu înțelegere și afecțiune), ci falsele verticalități, gelatinele de mai an care pozează în dure blocuri de cremene, onorabilii și venerabilii obsedați de propria imagine, de propriile privilegii, de propriul „coledzi” – care nu se cade să rămînă tocmai dumnealor fără... –, de păpică, de bursică, de sinecurică. Pseudoimaculații sînt țintele predilecte ale lui Goma, virginele recondiționate, cei ce cred că li se cuvine locul din capul mesei (unde, scaldînd-o și după '89, au fost de altfel așezați, ba în fruntea unei reviste, ca Nicolae Manolescu – băiatul cuminte de interviu al lui Ion Iliescu –, ba în fruntea fostei „Edituri politice”, devenită peste noapte „Humanitas”, ba în fruntea unei noi „Fundații culturale”

croite pe măsură, vezi Augustin Buzura, ba în fruntea Ministerului Culturii, ca Marin Sorescu, ba, precum „apoliticul” Eugen Simion, la conducerea, cam pe viață, a Academiei ș.a.m.d.).

În oglinda lui Goma imaginea lor își resoarbe aurele iluzorii, „marile figuri” se amalgamează într-un tablou grotesc, provocându-ți mai degrabă plînsul decît rîsul: aceasta e crema nației, aceasta e „lumea bună” (în fața căreia tînărul Marius Chivu făcea o plecăciune, comentînd condescendent *Pizdeț*-ul lui Alexandru Vaculovski, de neprizată pentru nasurile fine), aceasta ne este intelighenția, aceasta ne este elita. În spiritul povestitorului moldav – și în ciuda Academiei d-lui Simion – am să rostesc o vorbă proastă, dar de neevitat: pe Paul Goma nu-l suportă, pe Paul Goma îl detestă, pe Paul Goma îl urăsc visceral toți cei cărora le atrage atenția – taman cînd vor să-și savureze metamorfoza din broască în prinț – că nu se poate și cu pula-n cur, și cu sufletu-n rai. „Lumea lor bună” are un deficit flagrant de exemplaritate, e compusă din oameni nici buni, nici răi, „nici așa, nici altminteri”, din căldicei. Le citesc adeseori cărțile – unele sînt lizibile, cîteva, excelente –, dar nu-i stimez cu adevărat. Autoritatea lor morală, cu care vor să mă copleșească, e nulă. Într-un cîntec celebru, Vîsoțki îndemna să-ți verifici prietenii luîndu-i cu tine pe munte. Goma i-a verificat bucată cu bucată. Nu se prea putură în pisc... Cum să-l aibă la inimă (minte și literatură)? Exemplu de ultimă oră: sub proaspăta conducere a lui Nicolae Manolescu, U.S.R. dă, abject, curs unei delațiuni ordinare, venită dinspre comunitatea evreiască, și acuză derapajul – „antisemit”, firește – al *Vieții românești*, unde au fost publicate, sub semnătura lui Paul Goma, „idei contrare valorilor și normelor acceptate în lumea contemporană” (deslușiți cadențele staliniste ale limbii de lemn?). Diversiunea continuă. Lui Goma trebuie să i se taie limba. Goma trebuie eliminat cu orice preț. Goma și oricine vine în atingere cu Goma, acum Liviu Ioan Stoiciu și revista *Viața românească*. Ucaz, chemare la ordinul autorității, amenințare cu votul de blam și excludere (un inventar sinistru, pe care-l

credeam dispărut) – nicidecum dezbatere, cu ambele părți invitate la rampă. Cenzură, nu discuție liberă, într-un climat democrat. Sentință fără drept de apel, pronunțată înainte de judecată, nu analiză pe text (care ar demonta, de altfel, enormitatea acuzei). Astfel înțelege Nicolae Manolescu „să repereze” onoarea pierdută a Uniunii Scriitorilor, punîndu-i încă o dată pumnul în gură lui Goma, după ce l-a interzis în paginile *României literare*. Turnătoriile lui Eugen Uricariu îi miros a trandafiri. Colaborarea lui Augustin Buzura cu Securitatea stă sub semnul îndoielii pînă la probe mai concludente. Antisemitismul lui Goma e însă clar, de la sine înțeles, fără dubii, nu mai necesită nici o verificare, e gata ambalat, numai bun de livrat oprobriului public. Aceasta e mentalitatea, acestea sînt reflexele, acestea sînt umorile. Acesta-i omul, asta este țara. Oricît de dur ar suna epitetul stupidului caz, cu precedent doar în totalitarism, ele trebuie rostite: jegos, mîrșav, abject.

Mă întreb, urmărind neobositele tentative de linșaj simbolic, dacă nu a greșit, pe undeva, însuși Paul Goma. Parcă e prea mult, neomenește de mult. Moralismul său intransigent, de expresie hipercoroziv-pamfletară, nu-i va fi descurajat pînă și pe cei care-l priveau cu o simpatie sinceră, pînă și pe cei dispuși să-și asume culpele? Un plus de diplomație, de cordialitate fără concesi, n-ar fi netezit, oare, asperitățile? Îmi dau seama că uzez de o retorică naivă. Dacă ar fi fost posibil, s-ar fi întîmplat. Nu Goma a refuzat dialogul. Goma a oferit, din ce în ce mai exasperat, premisele unui dialog pertinent. Imposibilitățile lui parteneri doreau, în schimb, după '89, un disident împăiat, de paradă, care să-i legitimeze moral. Propuneau amnezia ca temei al împăcării. Li s-a explicat că „aiasta nu se poate”, nu pentru că e Goma ursuz și rînzos, nu pentru că, din sadism, i-ar plăcea să se joace cu ei tăvălindu-i în piața publică prin smoală și pene. Din cu totul alte motive, de nepriceput și indigerabile pentru campionii micilor înțelegeri: principiile nu se negociază după cum bate vîntul – azi aici, mâine-n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut? –, caracterul nu e suma oportunistelor (suma

acestora fiind tocmai lipsa de caracter), datoriile trebuie plătite. De pe această poziție Paul Goma era – și este – permeabil la dialog. Numai că nu are cu cine sta de vorbă. Tot mai înverșunaților săi „nemaiprieteni” – ca să preiau morfologia scriitorului – li s-a cerut, cu îndreptățire (fapte, fapte, fapte), să treacă proba creștină a umilinței. Să-și recunoască greșelile, ca să poată fi pur și simplu iertați. În loc de umilință purificatoare, „nemaiprieteni” au reacționat ca niște mari cucoane ofensate că li se reamintește un trecut nu tocmai onorabil. De subliniat, au reacționat de pe o poziție de putere, angajând o logistică uriașă: instituții ale statului, media, edituri etc. Împotriva unui om cu adevărat singur, care nu le poate riposta decât cu verbul. Uite că verbul face față! S-a insinuat ideea că Paul Goma ar fi un cazan de ură (ciudat, cei ce-l cunosc îndeaproape – Ion Solacolu, de pildă – îl caracterizează drept „un suflet mare”). Pun pariu cu Nicolae Manolescu garsoniera mea de la G4 contra unei cutii de chibrituri că Paul Goma își urăște dușmanii tot atât de mult, pe cât este de antisemit. Adică deloc. Îi va fi privind, în schimb, din exilul său fără întoarcere, cu o nespusă milă. Nespusă, dar întrevăzută printre rînduri.

Cufundată în revelatorul Paul Goma, inteligența și-a probat – coborînd pînă la mîrlănia duhnitoare a scandalului *Vieții românești* – incapacitatea de a face gesturile reparatorii. Care – acestea! – ar fi normalizat relația și ar fi șters din păcate. Ar fi fost atât de simplu! Chiar nu putea fi invitat Paul Goma, cu scuzele de rigoare, să-și reia locul în „Uniunea Scriitorilor”? (Cu nesimțire i s-a replicat că trebuia să facă o cerere. La „cerere” a fost exclus?) Chiar nu avea loc în revistele de cultură – așa incomod cum e el, ba tocmai de aia! – în care sînt reciclați de cincisprezece ani, cu multă înțelegere, autori de îndoielnică ținută morală, de la Petru Dumitriu la Titus

Popovici și D. R. Popescu? Chiar nu meritau cărțile sale o discuție serioasă – critică, nu encomiastică? Nici una dintre ele n-a fost demnă de vreun premiu? Personalitatea sa literară nu era la înălțimea unei distincții precum „Opera omnia”, decernată de Fundația „Anonimul”, cu tot cu miliardul aferent (din care își construiește Nicolae Manolescu un adăpost pentru bătrînețe)? Chiar nu se putea manifesta față de Paul Goma – dacă nu iubire, dacă nu recunoștință – cel puțin înțelegere? Nu neapărat scriitoricească – pur și simplu umană, ca pentru un om ce ilustrează o biografie a traumelor repetate. Gabriel Liiceanu sau Silviu Lupescu, în loc să-l dea la topit sau să-l cenzureze, nu i-ar fi putut propune o serie de autor, care să-l readucă în circuitul firesc al pieței de carte din țară? Toate acestea constituiau obligații, (aș spune „de onoare”, dacă acest substantiv mai face parte din vocabularul limbii române), nu favoruri. Faptul că nu au fost îndeplinite atestă o boală cronică, un postcomunism încăpățînat (într-o cultură care se alintă fluturînd panașul postmodernismului), o labilitate morală dezesperantă.

Existența lui Paul Goma, contestată sa existență, chinuită și eroică în același timp, rămîne unul dintre puținele motive de optimism, demonstrînd că organismul cultural autohton încă mai secretă anticorpi viguroși, nu a fost copleșit de metastaze. Cu trecerea timpului, apele se vor limpezi, o altă generație, care nu va mai datora nimic baronilor literari de astăzi, îi va face dreptate lui Paul Goma (și își va face astfel sieși dreptate), descoperind în cărțile lui atât bestiarul unor decenii monstruoase, cât și un model, aproape neverosimil, de verticalitate.

Eu, unul, mai tîrziu decât s-ar fi cuvenit, îți mulțumesc, Paul Goma! Îmi pare rău că nu te-am cunoscut!

Iași, 7 septembrie 2005
(Varianta electronică, în *Tiuk!*, nr. 10.)

Mircea STĂNCEL

lecția de înot

am crezut că cineva ți-a dat lecții de înot,
fără să te păzească vreun înger;
lângă somnul zbuciumat al apelor de vară;
ești încă transpirată și boabe sărate cad de pe frunte
pe filele volumului meu, respins de editură;

e un zgomot al înotului, de parcă o leoaică ar înainta
prin apele râului, și valurile, o, doamne,
cum se mulează pe trupul tău lăsând doar pete de argilă albă, adusă de pe toate dealurile,
peste pielea țesută cu bunăvoința unui stol de demoni,
ei coboară întuneric după întuneric
dintr-o gaură aproape neagră;

ai venit tocmai din buricul murdar al landului;
ești numai glezne și pulpe de sus și până jos
ești numai pulpe și glezne de jos și până sus;
intri cu tălpile tale curate în apele tulburate,
ca într-o oglindă crudă;

Poezia Mișcării Literare

toate brațele aleargă spre tine,
toate brațele te dezgolesc și mai mult,
și nu e întuneric e numai carne fremătând de plăcere;
nu-ți mai arăta genunchii volumului meu,
că îi copiază imediat;

aș face orice, acum, ca să rămâi tot atât goală și mâine!
numai strălucirea trupului tău mai poate trezi landul
din somnul cel de azi,
am încercat să-ți măsoar coapsele cu celulele mele;
sunt imense și calde, sunt calde și imense

albatrosul sfârâmat

în amintirea lui Baudelaire

din nou aripi așezate lângă aripi și mult nisip,
e o plajă pustie din care nu se mai nasc basme cu zmei;
printre metale ruginite înaintez, sunt ale unei flote uitate,
pe care le-a depus valul lângă țarm;

lângă tăul fără fund mă opresc, uneori, unde sunt scoici moarte și schelete de albatros
neridicate la cer,
ce vânt ar trebui acum să vindece aripile acestea?
cu ele nu se mai joacă nimeni în timp ce vântul suflă
și ambarcațiunea se duce spre niciunde;

țeapăn e gâtul albatrosului și ficși sunt ochii lui,
privesc peste mormanul de fiare ruginite, de roți,
peste plaja imensă și spre lumina ce iese încă
din atelierele clorofilei, din miezul în călduri verzi;

doar cavalerul se duce din nou și rabdă tăcut furtuna
și mълul, și marinar lângă marinar –
o, plictisiți marinarii privesc valul cum vine spre ei,
și bordul unui vas ce se scufundă, de acum;
și eu din nou privesc aripile cum ard, prin plumbul topit al aerului, prin aerul topit al
plumbului;
și plaja împânzită de pene și de gături de albatroși ridicate către clorofila ce se întinde tot
mai greu

intermezzo, 2

n-am nici un tren cu ce să vin deseară
hei, iubito, așteaptă-mă o primăvară
stai liniștită acolo în jilț, departe
vin sărbătorile și-ți mai trimit o carte;

vei auzi cum sângele-mi te strigă
când își freacă cerul genunchii lui, de țiglă;
pe sfoara ta cu haine de prin curte
a înmugurit un stol de bufnițe mărunte;

și-atâta liniște la geamul tău se suie
că aud prin pod umblând un pumn de cuie;
dormi de acum, sunt nopțile ușoare
când vin voi pune altă închizătoare;

e destul să las doi pumni de lut în tine
că te ridici din somn la noapte sau poate mâine;
nu mai visa, și tu, atâtea, spre tine lupii tind
li se aud bocancii prin vis mărșăluind;

confesiune târzie

am treizeci și patru de ani
și încă nu m-am ridicat la cer, și scriu împotriva cărnii mele nesătule și foarte precise,
frâng pământul, și nu te găsesc, șterg icoana
și nu îmi zâmbești, scot piroanele din stâlpi și oase
și nu rostești nimic, cineva îmi spune că nu ești acolo, nici dincolo;
cineva încearcă să mă mintă, în această confuzie?
cineva mă minte pe bune, în plină zi?

scriu împotriva trupului meu crescător,
iubit de cartier și legat la ochi, bogat în decibeli;
care se roagă pentru cele vii și ispititoare;
noaptea caut chipuri arse, cunune de spini și lauri
dar tu nu ești nici acolo, nici dincolo;

lumina nu mai vine în buricul nopții, cum crezi;
când scriu acest vers, în care spun că nu ești aici,
nici acolo, și corpul meu are aripi de vanadiu,
wolframul este pregătit să se îmbujoreze și să dea lumină, așa stă el aici între parantezele
negre și uscate,
că nu poate fi văzut decât atunci când se aprinde;

cine poate bănuși că inima lui este atât de tăcută,
ea nu se laudă, ea nu țipă, în schimb nu veți avea voi aparate ca să-i măsoarăți tensiunea,
când se apropie de spirala de wolfram a cărnii mele,
aceasta se înroșește,
iar cei neștiutori nu pot fi învățați
și cei îndoielnici nu pot fi sfătuiți niciodată;

am treizeci și patru de ani,
și încă nu m-am ridicat la cer

toate laolaltă într-o seară

să lăsăm umbra în codul ei, în lumea ei
cu milioanele sale de imagini melancolice;
să-l lăsăm pe poet să-și vadă semnele sale,
e unul, acolo, care se frânge în mici bucăți;

e unul care frământă argila cu picioarele lui curate
și cu ochii lui macină vise dulci, ieșite în stradă;
e unul care își trage cămașa de zale pe el
din ce în ce mai largă, și mai neîncăpătoare;

e unul care se scufundă, ridicându-se pe sine
un trunchi, o ceafă de zimbru, o copită de plumb
în mijlocul bulevardului dat cu var de sărbătoare
și toate laolaltă, și toate laolaltă într-o seară

cămașa de sare, 3

o simt până în străfunduri –
în carouri mă arde pe piept, ca pielea transpirată
după o zi de sapă în luna mai, în lotul personal,
lângă tatăl meu;
și e noapte ca lumea, o noapte toridă,
duc treizeci de ani în spatele obosit,
cămașa păstrează spiritul în toate putregaiurile străzii,
și e descheiată la gât, și e mânjită ca toate cămeșile albe purtate peste plasa asta de celule
în descompunere;

o, nu este încă luna mai, ci sfârșitul de secol
și cărțile se adună la capătul patului în stive
și ascuns stă încă impulsul extralingvistic, metonimic;
mă uit cum se zbârcește rodia în palmele mele
și sunt sătul, doamne, de ritualul acesta al decojirii,
al descompunerii, până și laptele auriu își pierde culoarea încât vițelul refuză să-l mai sugă;

decolorată aș cumpăra-o mereu, aș trage-o pe corpul meu care începe să transpire tot mai tare
cămașa de corăbier, cămașa verde/albastră,
petic cu petic, fir cu fir o simt cum mă înfășoară,
o simt cum mă strânge,
cămașa asta de forță nedezipită de celule,
cămașă de corăbier, verde/albastră...

despre iubite și străzi

stau între două străzi, cum stau în antreu
intru și ies din pământ, tălpile mele se zvântă
iubita mea, deschide geamul, sari în trupul meu
chiar dacă umbra țărâni te-nspăimântă;

aprinde-mă, e combustibil mult în vene,
ai și chibritul în palmele tale, miraculos alease;
ridică pulsul și înmulțește câteva catrene
în camerele astea cu restrânse mese;

așază-mă într-o aripă de soi a vilei tale
unde adoarme timpul ca un cuptor la țară;
îmbracă-mă în cârpe, îmbracă-mă în zale
pentru poeți e ultima zi, e ziua asta rară;

plictisit văd că lumina se stinge, goală și plină,
coceleala, conservele, moluștele se retrag;
și degetele mestecă un tub cu plastilină
iar îndoiala se plimbă deja în zig-zag

Liviu Ioan STOICIU

Papagalul Ilie și înșelăciunea diavolească

(proză-basm)

Totul a început de la o operație. O fetiță de zece ani, Maria, se afla internată pentru controlul obligatoriu de după operație la un spital din București. Fetița fusese operată de o tumoră cerebrală. Exact în ziua în care a avut loc intervenția, în urmă cu un an, respectiv pe 20 iulie, pe fereastra salonului a intrat printre gratii un papagal zgribulit, plouat. Cine știe, un papagal scăpat din colivie, din balconul vreunui apartament din blocurile care înconjoară spitalul. Pasărea a stat câteva minute pe pervaz și apoi a zburat drept la patul fetei, ignorând celălalt copil internat și pe părinții aflați în salon. De atunci papagalul n-a mai părăsit-o pe Maria, de care s-a atașat incredibil. Maria i-a pus și un nume: Ilie, că era ziua Sfântului Ilie când a apărut, și ploua. Abia anul acesta mama fetei a sesizat coincidența și l-a informat, într-o doară, pe șeful echipei care a salvat viața Mariei. Când s-a uitat în foile de observație, doctorul

Proza Mișcării Literare

profesor a descoperit că și ora la care a avut loc practic intervenția coincide cu ora la care pasărea a căutat-o pe Maria. „Este un alt semn de la Dumnezeu, cu totul impresionant și pentru oamenii de știință”, a recunoscut doctorul. Maria a suferit din cauza unei tumori agresive, situată în fosa craniană posterioară, fapt ce a făcut operația extrem de dificilă. În ultimul an, Maria a urmat mai multe ședințe de chimio-radioterapie. Fetița

consideră această întâmplare cu apariția papagalului Ilie drept cel mai frumos cadou la aniversarea noii ei zile de naștere – fiindcă ea e sigură că a murit și a înviat la intervenție, că s-a născut a doua oară după operație. Mama ei susține că e un înger păzitor papagalul, dar Maria știe că e un sfânt care a ajutat-o să supraviețuiască operației, chiar Sfântul Ilie (de ziua Sfântului Ilie a fost operată, nu uită). Operată de o tumoră cerebrală, Maria s-a trezit cu un al șaselea simț. Nu e conștientă de acest dar, de faptul că numai ea vede și aude sfinți și draci, dar nici nu face caz de asta, să nu atragă atenția și să i se spună că nu e sănătoasă la cap. Inteligentă, având trăiri separate, relatează ceea ce vede și aude ieșit din comun sub forma unor povești populare.

Ultima oară, azi, de ziua Sfântului Ilie, când s-a întors acasă de la spital, de la control, bucuroasă că operația a reușit, fugind în jurul tortului de frișcă, admirată de toți invitații la noua ei zi de naștere, Maria a intervenit în discuție cu o poveste... Asta, seara, după ce stătuseră toți la știri la televizor, unde se bătuseră câmpii pe seama exorcizării, care la ortodocși ar fi atins paroxismul la o mănăstire. Mănăstire nouă, unde murise o tânără posedată, intrată din voința ei în post negru, fără mâncare și apă, răstignită de călugărițe pe o cruce improvizată și adusă legată în biserică la slujba pentru vindecare. Un preot ortodox intervievat acum la televizor recunoscut că face și el exorcizări, dar le numește altfel. „Fac slujbe de eliberare de peste 35 de ani.

Sunt îndrăciți. Fără însoțitor nu-i primesc, pentru că se pot întâmpla cazuri grave. Se întâmplă să fugă de rup pământul, pot să se spânzure sau să facă tot felul de greutăți și să strige tot felul de infamii și măscări, pentru că el, îndrăcitul, nu știe ce face, el execută ordinul diavolului... La slujbe, atunci când citesc Moliftele Sfântului Vasile cel Mare, îi rog pe cei care au venit cu ei, rude sau prieteni, să-i țină bine. Dracii se luptă înfiorător... Îndrăcitul urlă, se azvârle pe jos, se dă cu capul de pereți, lovește pământul cu pumnii și picioarele... durerea lor e groaznică... După slujbă, zici că îndrăciții sunt oameni normali, sunt liniștiți, dar dracii se odihnesc pentru încă o luptă cu preotul"... Nu scapi de drac decât murind? Maria a intervenit:

– În popor se povestește că Sfântul Ilie s-a rugat lui Dumnezeu cam așa: „Doamne, pe mine să mă faci vânător de draci!”. Și Dumnezeu l-a făcut! Asta, după ce Satan l-a pus să-și omoare părinții.

Se povestește despre Sfântul Ilie că a fost ostaș în slujbă, ca toți oamenii. Tocmai se însurase. Fiind în serviciu, ostaș, și-a lăsat nevasta acasă cu părinții lui și a lipsit vreme îndelungată. Într-o zi, n-a mai răbdat: îl omora dorul de casă. A cerut voie și a plecat, că era departe. Pe drum se întâlnește cu Nefârtate, care îl întreabă:

– Unde ai plecat?

Sfântul Ilie îi răspunde:

– Mă duc pe acasă pe la mine, căci m-a ajuns un dor mare de părinți și de nevastă și nu știu ce-or mai fi făcând.

La care Diavolul îi strigă:

– Hei! Nevasta ta s-a măritat! Acum o găsești culcată între doi!

– „Cum se poate?” S-a crucit sfântul Ilie: nu este de crezut!

– Ba se poate, i-a spus Satan...

Și Ilie își urmă mai departe calea, se întâlnește cu alți nefârtați, deghizați în lăutari, și-i întreabă: că de unde vin și unde au cântat? Ei răspunseră că au cântat la nunta nevestei lui Ilie, care s-a măritat văzând că bărbatul ei, Ilie, a lăsat-o de mai multă vreme și n-a mai dat pe la dânsa. Normal, lui Ilie îi fu de mirare dar îi crezu, deoarece cel dintâi îi spusese la

fel; doar era mâna diavolului. Ce să facă? Își urmă drumul și într-un târziu sosi acasă, cam pe înnoptat. Se uită pe fereastră, o vede la lampa dată mică și pe nevastă-sa, într-adevăr, culcată între doi. Se necăji urât de tot, cum altfel? Bătu în ușă – și se scoală nevastă-sa din pat și-i descuie. Sfântul Ilie, înfierbântat de necaz, orbit de gelozie, intră în casă înarmat cu sabia și-i taie pe cei doi din pat, adică pe mamă-sa și pe tatăl lui. Nu s-a uitat! Că mamă-sa și tatăl lui erau, nu alți bărbați, cum crezuse el. Îngrozită, nevasta îl căină:

– Ce făcuși, Ilie, ce făcuși? Tăiași pe tată și pe mă-ta! Îți dai seama...

Ilie a început să plângă acum și să plângă, să-și smulgă părul din cap și să-și rupă hainele pe el...

După ce și-a îngropat părinții, Ilie a plecat îndărăt. Și se tot duse... cale fără sfârșit... și se duse de se rugă lui Dumnezeu:

– Doamne, pe mine să mă faci vânător de draci, căci ei m-au făcut de am tăiat pe mama și pe tata!

Iar Dumnezeu îi zise:

– Fie-ți după voie!

Fiind bun și credincios de Dumnezeu... Făcut vânător de draci, Sfântul Ilie își dezbracă repede cojocul: „și începu să facă nori, să fulgere și să trăznească chiar în nunta dracilor, încât mai îi prăpădise pe toți... Tartaru și cu zgripturoaica se duseră la Dumnezeu și se rugară”:

– Doamne, nu ne prăpădi pe toți, căci norodul se teme de noi și se roagă ție!

Atunci, ascultând rugăciunea lui Satan, Dumnezeu l-a oprit pe Sfântul Ilie și l-a rugat să-i trăznească mai rar!

Aici își încheie povestea Maria. La care mama ei a tras o concluzie didactică:

– Dracii au rolul lor, lăsat de Dumnezeu – norodul se teme de draci și așa se roagă lui Dumnezeu, rămânându-i îndatorat și știindu-i de frică... Asta e în înțelepciunea poporului. Sfârșitul poveștii spune totul, nu? *Atunci, ascultând rugăciunea lui Satan, Dumnezeu l-a oprit pe Sfântul Ilie și l-a rugat să-i trăznească mai rar! Vedeți, de aia s-au înmulțit în asemenea hal dracii, că-s trăzniți mai rar de Sfântul Ilie...*

– Ortodocșii, o completează soțul, tatăl Mariei, cred în existența diavolului și în libertatea pe care ne-a dat-o Dumnezeu, pentru a-i încerca pe oameni, în general. Că așa se duce lupta între bine și rău, care e în firea lucrurilor.

Maria aprobă; îi dă mai departe papagalului Ilie să mănânce din palmă.

– Această luptă se va duce până la sfârșitul veacurilor, când diavolul va fi înfrânt – asta cred și catolicii, nu numai ortodocșii, spune și vecinul familiei fetiței, profesor la seminar. La catolici, exorcizările se fac oficial. Dar până să fie diavolul înfrânt, are libertatea de a-și face mendrele prin lume. Are libertatea de a intra în om, de a-l poseda. Împotriva acestei situații, Biserica are mai întâi Sfântul Maslu – rugăciuni și exorcisme, cunoscute și sub numele de Moliftele Sfântului Vasile cel Mare, care sunt rugăciuni adresate lui Dumnezeu, dar și imprecății de alungare a diavolului. De fapt, nu preotul îl alungă, ci Dumnezeu este rugat să-l alunge. În Noul Testament avem dovezi de demonizați, pe care Iisus i-a vindecat cu puterea cuvântului... Că Satan a fost eliberat din lanțuri de Dumnezeu, scrie și în Apocalipsă: Satan e eliberat la o mie de ani și face prăpăd. Sunt demonizați care dau foc la biserici și lumea crede că la mijloc sunt doar afecțiuni psihice... Dar dracii pot fi și subjuogați. E celebru cazul papei Silvestru al II-lea, pe numele său laic Gerbert d'Aurillac, născut în anul 940. Înainte de a deveni Papă, el a construit o mască de aur în care a ținut un diavol captiv, diavol care era obligat să-i răspundă prin „da” sau „nu” la orice întrebare și să spună numai adevărul, i-a prezis și ziua când va muri, și a avut dreptate. Înainte de a muri, misteriosul Silvestru al II-lea și-a

mărturisit păcatul de a se fi preocupat de demonologie și a cerut ca toate invențiile sale să fie distruse...

– Și a mai cerut, cu limbă de moarte, îl întrerupe Maria (mângâind papagalul Ilie pe cap), ca trupul papal să-i fie așezat pe un car cu boi, boi care să fie lăsați să meargă liberi, iar acolo unde se vor opri, să fie îngropat. Boin s-au oprit în curtea unei biserici, semn al grației divine...

A doua zi s-a întâmplat o minune acasă la Maria – pe o grindă, unde își găsisese un culcuș papagalul Ilie (când fetița dormea sau când nu-l chema la ea), a apărut chipul lui Iisus Hristos! Chipul Mântuitorului a apărut joi, după sărbătoarea Sfântului Ilie, când a fost serbată și a doua naștere a Mariei noastre, de după operație, a declarat mama ei ziaristilor. Este vorba despre un imobil aflat în construcție, iar icoana lui Iisus apărută pe o grindă de la etajul întâi a fost observată de unul dintre muncitori. La început, toți au crezut că este chipul Fecioarei Maria, dar după ce trăsăturile s-au accentuat, oamenii au fost siguri că văd chipul lui Iisus Hristos. Vestea s-a răspândit în oraș și la fața locului au venit călugări de la mănăstirea din apropiere. Preotul paroh, Ciprian, de care aparține familia fetiței, nu știe ce să creadă. El a anunțat Arhiepiscopia, care va trimite specialiști pentru a se pronunța. „E posibil să fie un semn de la Dumnezeu, sau e posibil să fie o înșelăciune diavolească”, a precizat părintele Ciprian. Deocamdată, la casa părintească a fetiței Maria, operată de o tumoră cerebrală, e pelerinaj.

Adrian POPESCU

„Poetul caută întotdeauna semințele divine în concret”

Scriitorul *Valentin Marica*, senior editor la Societatea Română de Radiodifuziune – *Studioul Regional de Radio Târgu-Mureș*, a inițiat proiectul **CARTE RADIO DE POEZIE**, o antologie a poeziei românești actuale, cu cele mai importante nume ale genului, poezii citind la microfon din propria creație lirică și răspunzând întrebărilor de reporter. În curând, seria antologiilor de poezie se va îmbogăți cu antologia-radio, unică în spațiul nostru cultural. În avanpremieră, publicăm un fragment din interviul cu unul din marii poeți contemporani, **Adrian Popescu**, realizat de Valentin Marica în redacția revistei *Steaua* din Cluj, 19 ianuarie 2005. Interviul a fost transmis de RTM în emisiunea de cultură *Vitralii*, însoțit de versuri în lectura autorului. (Reporter)

– *Vânătorii de inefabil...; așa îi numeați, domnule Adrian POPESCU, cândva, pe poeți. Ziua de astăzi mai acceptă această numire?*

– Eu cred că da. Vânătorul de inefabil nu poate fi decât omul care-și urmează calea cu privirea foarte hotărâtă, chiar dacă se mai și împiedică această vânătoare a lui. Vladimir Streinu spunea, în una din paginile sale, că poetul este asemeni unui vânător, care găsește întotdeauna cuibul sălbăticiunii, poezia. În poemul pe care vi l-am citit, *Poetul*, este o imagine postmodernă sau modernă – târzie a poetului. Am plecat de la un prototip, de la un coleg, *Ion Mureșan*, care are o viață spectaculoasă de multe ori, cu acea candoare a unui bărbos, care este copil și matur în același timp, cu un fel de gesticulație neoromantică aș putea spune, dar mai mult tinzând spre un expresionism românesc. Desigur, poetul nu trebuie închipuit neapărat ca vânănd inefabilul în togă, într-un turn de fildeș sau de cărămidă aparentă, ci amestecat în șuvoiul acesta impur al realității, unde urmează inefabilul, poruncile lăuntrice ale sufletului său, ca și copilul din

Cortegiul magilor, cu care am început momentul poetic la care m-ați ivitat. Dar, întotdeauna caută semințele divine în concret, în real. Într-un fel, poetul nu și-a pierdut decât înfățișarea, formele, dar nu și scopul, substanța, care înseamnă căutarea acordului cu sine, a unui tipar al lucrurilor, a unui principiu inefabil care să ordoneze lumea și viața poetului însuși.

– *În reverența poemului antologic Unde fuge mercurul, din volumul Curtea medicilor, sunteți blândul poet, cuviincios, tradiționalist. Critica, mă gândesc în primul rând la ceea ce scria Mircea Iorgulescu, v-a răsturnat această imagine comodă. Sunteți blândul poet...?*

– Era un poem din tinerețe, destul de comentat, dacă nu chiar foarte comentat de critica literară, de Laurențiu Ulici, regretatul critic al generației 70, de Mircea Iorgulescu, Nicolae Manolescu, Dan Cristea, cu toții insistând asupra acestui portret ușor ironic al

Dialogurile Mișcării Literare

blândului poet naturist, cuviincios, dar totuși înspăimântat de această fugă irațională sau tainică, dacă vreți, a mercurului. Erau acolo contrapuse cuminența, ordinea, tradiția și această spărtură, această aventură în real, care era reprezentată de mercur, greu palpabil, greu de strunit, greu de ținut, de controlat. Era, într-un fel, însăși poezia care ne scapă (e bine că e așa!) și e imprevizibilă.

– *Cu candoarea ironiei vă numeați poetul blând. În Efectul Echinoux sau despre echilibru, criticul Petru Poantă vă numește primul poet consacrat al Echinouxului.*

– Nu știu dacă este chiar așa. Eram un trio... cu *Ion Mircea*, *Dinu Flămând*, în acea vârstă fericită a adolescenței noastre literare. Am reprezentat trei direcții, una glacial abstractă *Ion Mircea*, una senzuală și lucidă *Dinu Flămând* și eu, un inefabil cu note cotidiene de căutare a sacrului în profan, dacă nu-i prea mult spus. Într-un fel eram deosebiți, în alt fel eram toți sub largă mantie îmbrăcătoare blagiană; totuși cu timbrul nostru personal, în formare, cu vocea noastră care nu se supunea tiparului strict blagian, încercând, într-o modernitate târzie, să-și găsească drum original. Sigur, consacrarea a venit dinspre *Echinoux*. Debutasem în 1964 în revista *Steaua*, la *Condeie noi*, o rubrică dătătoare de curaj, însă *Echinouxul* i-a dat maturizarea, conștiința de sine și conștiința critică autorului care am devenit apoi. Prin comentariile lui *Petru Poantă*, ale lui *Ion Pop* sau ale regretatului nostru coleg *Marian Papahagi* se făcea un fel de critică pe text, foarte aplicată, cu metode impresioniste, dar și ale structuralismului în vogă atunci, încercând să detecteze cantitatea de originalitate și în același timp să înscrie într-un mare sistem literar european câtimea noastră de poezie originală. Totul era raportat la literatura mare a lumii. Reperele nu erau imediate și joase, ci erau depărtate și înalte. Asta ne-a adus un spirit de echipă și o exigență responsabilă, un fel de prietenie exigentă, cum formula cineva, *Ion Pop*, dacă nu mă înșel, bine surprinsă în cartea lui *Poantă*, premiată de Uniunea Scriitorilor în 2004, *Efectul Echinoux*. *Petru Poantă*, unul dintre fondatori, rămâne omul de mare seriozitate de la *Echinoux* și de profunzime,

criticul literar care de pe atunci avea intuițiile sale extraordinare, un fel tranșant de a respinge sau de a accepta poezia.

– *Un capitol din Efectul Echinoux se intitulează Eroii... Unde sunt, acum, Eroii Echinouxului...? Întâlnindu-vă în redacția revistei Steaua, ca redactor-șef, vă întrebăm cum se așază astăzi revista în ceea ce profesorul Mircea Zăciu numea esența transilvanității?*

– Revista *Steaua* se înscrie în această ordine a unui topos transilvan. *Mircea Zăciu*, într-o carte amplă, vorbea despre spiritul transilvan, plin de rigoare, de construcție și autoconstrucție. Revista are un fericit echilibru, acum la 55 de ani de la apariție, între tradiție, ceea ce reprezintă partea de statornicie ardelenască, constructivă, și deschiderea spre noutate. După prima fază de tatonări, odată cu momentele *Baconski* și *Rău*, s-a încercat confruntarea cu modelele europene. Existau traduceri din literatura franceză, italiană sau spaniolă, în acest fel transilvanismul sau ardelenismul, ca putere constructivă a unui spirit local, fără să fie neapărat regional și închistat într-o provincie, se confruntau cu modelele europene. Eu văd revista mereu în acest joc de du-te-vino între centru și periferie, între o zestre, să-i spunem, locală și una universală. Poate e secretul acestei mirabile provincii care se numește *Transilvania*, să fie parte din tot, deci parte din țară, în același timp având această fereastră poate mai deschisă spre Occident, și prin poziția sa, mai la Vest; am spus-o undeva, într-un poem: *fereastră deschisă spre Occident*. Este fereastra prin care au venit mai intens aceste fluvii, aceste miresme occidentale ale poeziei, cum este cultura germanică, catalitică, pentru intelectualitatea, mai ales cea clujeană, ajutată să-și descopere propria identitate. *Steaua* se înscrie în această direcție, are experiențe și germane și franceze și italiene, dar ea rămâne o revistă românească, cu energia sa specifică și cu multe achiziții culturale. Așa strălucește de 55 de ani, cu lumina sa puternică și clară, și așa doresc să fie și după ce eu nu voi mai fi și noi nu vom mai fi.

– *Cum apreciați viața literară de astăzi? Mai este scriitorul însingurat?*

– Putem vorbi de o însingurare a lui, de o marginalizare, desigur. Să ne amintim că înainte de 89 cărțile unor scriitori, de la A. Buzura la I. Alexandru, erau căutate și citite cu aviditate. Astăzi, scriitorul are un rol marginal; nu este singur sau, dacă vrea, se izolează cu bună știință, fără să-i fie spre folosul scrisului său. Este un om care participă la viața cotidiană, este ziarist, ca *Ion Mureșan* și atâția alții, face administrație, ca *Petru Poantă*, face profesorat, ca *Ion Simuț*, deci el este o persoană bine introdusă în acest flux al tensiunilor cotidiene. Scriitorul are căderile lui, lașitățile lui, are micimile lui, dar are și momentele de entuziasm, aproape sublime, unele poate din naivitate ușor ridicolă. În orice caz, scriitorul și-a păstrat elanul copilăriei, despre care *Eminescu* și *Brâncuși* spuneau că ar trebui să nu se termine niciodată, ca să nu murim. Ridurile apar pe față, dar nu acestea sunt de temut, ci acelea care apar în suflet; când ne zbârcim ca sensibilitate, ca putere de a dialoga și ca deschidere spre ceilalți. Deci, așa văd condiția poetului, mai dificilă, inclusiv economic, dar într-un statut de entuziasm care trebuie păstrat pentru lucrurile nevăzute, pentru ceea ce este dincolo de simțurile imediate, pentru inefabil, cum am spus, pentru credință, pentru cele care nu se văd.

– *Când se scrie prea mult e molimă, spunea N. Steinhardt; e incontinență literară. În literatura de azi, se scrie prea mult?*

– Se scrie fără o anumită răspundere pentru cuvânt. *Steinhardt*, un regretat critic literar, în afara condiției sale de om spiritualizat, de *homo religiosus*, cum bine știm, a surprins această molimă care abia după 90 ne-a invadat. Este mai ușor să publici o carte, decât un grupaj de versuri într-o revistă prestigioasă, cum este *România literară* sau...

– *Steaua*.

– *Steaua* sau *Luceafărul*. Se scrie fără răspundere, fără conștiință critică. Totul este într-o devălmășie foarte păgubitoare pentru cititor, care nu mai are repere, nu mai știe ce

este substanță și ce este întâmplător, efemer și limitativ. Aici rolul criticii ar trebui să fie sporit, nu prin decrete de autoritate, dar prin analize și munca aproape sanitară de discernere a valorilor. Dacă toată această producție de carte este dezlănătă și omogenizată, în sensul negativ al cuvântului, cititorul fuge de literatura română. Uitați-vă la *Petru Romoșan*. Are o mare capacitate de a face antologie, de a selecta, cu gust sigur, carte frumoasă, întotdeauna cu ceva cristalin, curat, energic în actul său editorial și în actul său literar. Așa văd poezia, ca pe o pătrundere spre esențe, spre izvorul care este tainic și greu de găsit fără cheltuire de sine, fără un fel de sacrificiu al persoanei, chiar sociale, economice, fizice. Ca să găsim ceva, trebuie să investim, din nou, lacrimile, sudoarea, sângele nostru, altfel nu rămâne nimic, nu rămâne ceva trainic.

– *Rămâne linia unificatoare, dinspre Umbria, care apărea la Editura „Dacia”, în 1971, trecând prin Câmpiile magnetice și Suburbiile cerului, ajungând la cartea din care ați citit pentru antologia radio.*

– Până la cartea din care v-am citit, au mai fost câteva, pe unele poate și eu le-am uitat, *Vocea interioară* mai era, *Drumul strâmt, Tânărul Francisc*, o carte din 1997, *Pisicile din Torcello*, pentru mulți comentatori un fel de nod, o adâncire, o probă a maturității, o amărăciune a vârstei. Cea recentă se numește *Ucenicul ascultător*, oarecum în răspăr cu binecunoscuta sintagmă clasică, o antologie cu o prefață de *Dan Cristea*, cu un montaj de citate critice. Nu este singura antologie, a mai apărut una la *Cartea Românească* în '83, alta, cuprinzătoare, se numește *Umbria*. Sunt traduceri în franceză, germană, maghiară, macedoneană care îmi dau un fel de siguranță, când sunt foarte singur, dar și un sentiment de nesiguranță, pentru că astăzi se citește puțin. Rămân iubitorii de poezie cu care poți avea, cum s-a întâmplat acum, un dialog cald și firesc și asta ne răsplătește eforturile unei vieți.

Interviu de **Valentin MARICA**

Ioan PINTEA

(constantin)

mila noastră stă deasupra acestei pietre
și o macină până devine
pâine pe masa celor flămânzi
muntele natal așteaptă reîntoarcerea
palmelor tale printre semințele lanului
otrăvitor
boabe de mei și boabe de porumb
răzbunați-vă
piatra cea mare și grea
piatra cea mare și grea
se tocește până la miez
șaptezeci de coșuri cu pâine am adus în ținut
poporul meu
și nu le-ai primit
în deșert le-am ascuns sub nisip și sub cer
în fiecare zi
se naște din pâine o piatră un munte o stâncă

Echivalențe

(constantin)

a mi sajnálatunk e kő felett van
és addig örli amíg kenyér
lesz az éhesek asztalán
az anyahegy várja a tenyereid
visszatérését a mérgezett búzatábla magvai
közé
komló magok és kukorica magok
bosszújátok meg
a nagy és a nehéz kő
a nagy és a nehéz kő
a velőig kopik

hetven kosár kenyeret hoztam a tartományba
én népem
és nem kaptad meg
a sivatagban rejtettem el a homok és az ég alá
minden nap
a kenyérből lesz egy kő egy hegy egy szikla.

liturghie

(antifon după Demian și Edgar Lee Masters)

nu mai sunt îngerii pe pereții bisericii vechi de
la Runc
unii au coborât adânc în morminte
pe crucile de lemn se pot citi numele lor:
anghelini, paraschivă, rodovică, căliman,
sânziană, rai
alții au coborât direct în sat
și s-au amestecat cu cei vii
– o apă și un pământ –
încât li se spune pe nume:
rem, floare, nastasie, anchidim, savincă,
mărioară
doar duminica se întâlnesc la un loc
în biserica nouă
și hotărăsc
cum să așeze în mijlocul satului
o scară de ceară
pe care să coboare și să urce
din cer pe pământ
și de pe pământ în cer
împreună
îngerii lui Zaharia Apitis din Sineft,
grecul zugrav
arhanghelul Tău, Doamne!

liturgia

nincsenek már angyalok a Runc-i régi
templom falain
egyesek mélyen a sírokba szálltak
a fa kereszteken lehet olvasni nevüket:
anghelinii, paraschivă, rodovică, călimani,
sânziana, rai
mások egyenesen a faluba szálltak
és összekeveredtek az élőkkel
– víz és föld –
míg nevükön szóllítják:
rem, floare, nastasie, anchidim, savincă,
mărioară,
csak vasárnap találkoznak mind egy helyen
az új templomban
és határozzák
hogyan helyezzenek a falu közepébe
egy viasz létrát
amin lejjöjjenek és felmenjenek
az égből a földre
és a földről az égbe
együtt
a Sineft-i Zaharia Apatis angyalai,
a görög festő,
a Te arkangyalod, Uram!

Imn

Despre gloria pruncilor uciși vorbește plînsul
Rahelei
Despre gloria magilor
Despre gloria păstorilor
Vorbește Fecioara Maria
Despre gloria Pruncului născut ascultați
Moartea și Învierea
Despre gloria îngerilor vorbesc eu cel ce scriu
Despre lauda lor
Auzi-mă Doamne
Urcă pe această scară
De ceară
Coboară în Casa Pîinii
Vino și vezi, Omule

himnusz

a megölt kisgyermek glóriájáról beszél
Rákhel sírása
a királyok glóriájáról
a pásztorok glóriájáról
beszél Szűz Mária

a megszületett kisgyermek glóriájáról
hallgassátok a Halált és a Feltámadást
az angyalok glóriájáról beszélek én aki írok
az ők dicséretéről
hallgass meg Uram
mássz fel ezen a viasz
létrán
gyere le a Kenyér Házába
gyere és lásd, Ember.

neanderthal

aceasta este o grotă
nu știu dacă pătlăgica iedera sau mărarul
pot să deschidă o altă intrare
deocamdată stăm aici și așteptăm
însăimântați
cutremurul
toate pietrele apa animalele
cele de deasupra cele de dedesubt
ne vor găsi cândva craniul și oscioarele
cuneiforme
chiar și îngerul a vestit prăbușirea
s-a prefăcut în păianjen sau liliac
ochi Atoatevăzător
curiozitatea se uită la noi
printr-o lentilă de sticlă
de aproape ni se spune că suntem oameni
de departe se vede doar un muzeu mișcător
dar noi știm: aceasta este o grotă
peste care șarpele a luat înfățișare de curcubeu
dar noi știm aceasta este o grotă
din care toate reptilele au ajuns în Purgatoriu
cârțițe.

neanderthal

ez egy barlang
nem tudom ha a borostyán vagy a kapor
kinyíthatnak egy másik bejáratot
egyelőre itt vagyunk és rettegve várjuk
a földrengést
a kövek a víz az állatok
a felsők és az alsók
valamikor megtalálják a koponyánkat és a kis
csontocskánkat
még az angyal is megjósolta a leesést
átalakult pókká vagy denevérré
Mindentlátószemek
a kíváncsiság néz ránk
üvegszemen keresztül

közéről azt mondják hogy emberek vagyunk
messziről csak egy mozgó múzeum látszik
de mi tudjuk: ez egy barlang
ami fölött a kigyó szivárvánnyá vált
de mi tudjuk: ez egy barlang

Mircea Roman (Londra), „Pentru Părinte un Inger cuminte”.

ahonnan az összes hulló a Purgatóriumba
átalakúl
vakonddá.

înviere

grămăjoare de pietre funerare cu inscripții
răsăritene
pe dealul Golgotei așezate perfect în fața
Răstignirii
precum lutul ars în cuptoarele încinse
precum varul stins în gropnițe nisipoase
chiriașii în casa lui Adam spargem crusta și
săpăm galerii
până aproape cât mai aproape de cruce ca prin
ferestre deschise
vedem deodată cu creșterea ierbii propriile
nume pe plăcuțe de nichel
spânzurate de gâtul Tău, Doamne
ușor ne amintim de maratonul neterminat
de întreceri și olimpiade, de trâmbița îngerului
de gloria Arenei
a venit ziua

Feltámadás

Sírkő halmocskák keleti feliratokkal
a Golgota hegyén tökéletesen elrendezve a
Keresztrefeszítés előtt

mint az égetett agyag a forró kemencében
mint az oltott mész a homokos gödörben
bélőkként Ádám házában vájjuk a földet és
árkokat ásunk
a kereszthez közel, egyre közelebb, hogy, mint
nyitott ablakon keresztül
lássuk a fű növésevel együtt saját nevünket a
nikkel táblácskákön
a Te nyakadban függve ó Uram
mert mily könnyen emlékszünk a befejezetlen
maratonokra
a versenyekre és olimpiászokra, az angyalok
kürtjére az Aréna glóriájára
és lám elérkezett a nap

(după aceea)

Ca niște oase lungi albe și foarte subțiri
Acoperite cu unghii și păr
Așteptam în fața pieilor aurii de căprioară
Înveșmântarea
Ca niște oase lungi albe și foarte subțiri
Firul de romaniță și firul de trandafir
Sângerează
Pe caldarâm roiuri de muște caută adăpost
În părul lui absalom
Ne odihnim pe marginea râului
Decupăm cu o forfecuță boantă pătrățele
Cu citate din cartea lui iisus sirah
Apa murdară precum un pod prelungește
Schelălăitul și lătratul câinilor dezlegați
Ca niște oase lungi, albe și foarte subțiri
Dimineața ne facem sperietori în holda
finlandă
Și printre șoareci orătării și iepuri de câmp
Culegem plângând în găleți ruginite hrană
Am învățat câteva meserii
Croitoria șlefuirea sticlei și zidăria
Ne spune fiul tâmplarului trist

Acum scriu versuri – făină și rumeguș –
Ca și niște bronhii de pește marin
Pielea de pe oasele voastre lungi albe
Și foarte subțiri

Azután

mint néhány hosszú fehér és nagyon vékony
csont
körümmel fedve hajjal borítva
vártam az ózarany bőrök előtt

hogy felruházzanak
mint néhány hosszú fehér és nagyon vékony
csont
kamillaszál és rózsaszál
aminek vére hull
az útszéli légyrajok keresnek menedéket
Absalon hajában
megpihenünk a folyó szélén
négyzeteket vágunk ki egy csorba ollóval
idézeteket Jézustól Sirach könyvéből
a mocsos víz akár a hullámok hídja
végnélkülivé nyújtja
az eleresztett kutyák vad ugatását szűkölő
vonításukat
mint néhány hosszú fehér és nagyon vékony
csont
reggel madárijesztökké válunk a finn
szántóföldeken
pockok és mezei nyulak között
könnyezve szedünk eleséget az elrozsdált
vedrekbe

tanultam néhány mesterséget
varrást, üvegcsiszolást és rakni falat
mondja a szomorú asztalos fia

most verseket írok – liszt és fűrészpör –
mint egynémely tengeri hal kopoltyúja
épp olyan a bőr a ti hosszú fehér és nagyon
vékony
csontjaitokon

noiembrie 1989 sau faust și mephisto

mâna mea nu atinge lucrurile zice
stă doar deasupra ademenindu-le înălțarea
plante verzi urcă și coboară între mână și
lucruri
înăbușindu-le propoziția
trăim iar lacrima curge din ochiul sântos în

ochiul bolnav cu voluptatea râului de munte
redându-i vederea
dar nimic nu devine poezia spune
spălându-și mâinile și mulțumindu-mi
pentru fața surâzătoare
măsur distanța dintre voi și fenomene zice
felurite lucruri înconjoară hârtiile acestea
aruncate de mâinile mele în mijlocul
camerei de lucru
apropiat de geamuri și uși încuiate
aștept furtuna aștept furtuna
când sosește ea versul meu atinge lucrurile
îndepărtându-se

1989 novembere vagy Faust és Mephisto

kezem nem érinti a tárgyakat – mondja
csak felettük tartja megbabonázva lebegésüket
a kéz és a dolgok között zöld növények
kúsznak és csüngenek alá
beléknkfojtva e mondatot
élünk ám könny patakzik az ép szemből
a hályogos szembe a hegyi csermely
gyönyöröként
visszaadva látását
de semmi sem válik verssé szól ő
s kezeit mosva mond köszönetet nekem
a mosolygós arcért
megmérem a távolságot közöttetek és a
jelenségek között szóla imígyen
különböző dolgok veszik körül ezeket a
papirokat
amit sajátkezüleg dobtam a dolgozószoba
közepére
ablakok és bezárt ajtók vesznek körül
várom a vihart, várom a vihart
s amikor megjön verseim a tárgyakhoz érve
eltávolodnak

Versiuni în limba maghiară de **GAAL Aron** și **Dalma SZEKELY**.

Un filon livresc în poezia erotică a lui George Coșbuc

Viorel MUREȘAN

Din datele operei sale, critica literară a lămurit că la George Coșbuc se desfășoară în paralel subiecte popular-etnografice și universal-culte. Dintre cele din a doua categorie – mai restrânse numeric decât motivele de extracție națională și mai puțin dinamice, adunate cu predilecție din clasicismul greco-latin – ne reține atenția unul, cu apariție sporadică în poezia noastră modernă, dar prezent totuși, fie și la modul aluziv, cu începere de la Poezii Văcărești, la Ion Heliade Rădulescu, Minai Eminescu, T. Arghezi, O. Goga etc. E tema dragostei frenetice, de o exaltare mistuitoare, „pe care o dă omului senzația revelatoare că există, și anume că există în focarul marelui taine a vieții universale”¹, temă având ca punct de pornire poemul ebraic *Cântarea Cântărilor*. Precizăm că nu înțelesurile alegorice ori cabalistice – nu puține, așa cum le trece în revistă Mircea Eliade² – din poemul atribuit lui Solomon le avem în vedere vorbind despre Coșbuc, ci numai imaginarul nupțial-idilic al textului. La rândul ei, compoziția ebraică pare a fi inspirată dintr-un mit egiptean, astfel că unele surse ale lui Coșbuc se adâncesc și mai mult în timp.

S-a remarcat la poetul *Baladelor și idilelor* încă de la începutul receptării critice a operei sale caracterul

Eseu

„obiectiv” al acestei poezii, mai ales în aria ei erotică. Lecturile critice mai noi merg în direcția recuperării lirismului coșbucian, sau îi caută modernitatea în însușiri dramatice, intrinseci unor texte.

Ne rămâne să vedem dacă în poezia cu subiect pastoral Sulamita, publicată în *Tribuna*, Sibiu, V, nr. 225, 5/17 octombrie 1888 și figurând în ediția de *Poezii*³ la *Antume/ „Nepublicate în volum”*, autorul e

fidel tehnicii de a se pune în slujba personajelor pe care le „joacă” sau își urmează modelul biblic într-un lirism.

Dacă în *Cântarea Cântărilor*⁴ este frecvent schimbul de persoane care vorbesc, alternând replici mireasa și mirele, dar foarte adesea și poetul, care îi caracterizează, îi „vede”, în *Sulamita* lui Coșbuc, personajele dau glas, într-un dialog mascat, stilul indirect-liber, iubirii puternice, iar vocea auctorială lipsește din desfășurarea textului, ei fiindu-i rezervată, în chip de „epilog”, ultima strofă, unde tonul „discursului” se schimbă prin trecerea la persoana a treia a verbelor. Tehnica va fi reluată în *O scrisoare de la Muselim Selo*. Ni se pare acest dialog, conceput „ca act de cunoaștere”⁵ dintre mireasă și mire, încărcat „de focul unei mari arderi lăuntrice” și din care poetul lipsește, un semn cert de lirism. Numai că exprimat într-o formă dramatizată.

Coșbuc urmează, cu puține abateri, inerente unei „rescrieri”, firul din *Cântarea...* și principalele motive de acolo, care sunt însă contaminate de altele autohtone sau din opera proprie. Astfel, intrarea în scenă a mirelui lasă pe plan secundar descrierea, care îl însoțea pe mirele biblic, dezvăluind stări sufletești cauzate de eros, nestrăine de cele din specia epitalamului: „La nucii din livezi m-am dus/ Să văd ce e prin vale,/ Am mers la vii pe deal în sus/ Și mi-am făcut o cale/ Pe câmpii de către Damasc –/ De ce m-am dus eu oare/ La locul unde turme pasc?/ Vă jur, fete fecioare,/ Să nu cercați voi a trezi/ Iubirea-n piept cu sila...”

Celelalte motive din original sunt înregistrate într-un inventar coșbucian pigmentat din loc în loc de marca proprie poetului: sosirea primăverii însoțită de trezirea erosului, motivul viței-de-vie ca simbol al

fecioriei, cel al grădinii zăvorâte, al porumbiței, care converg semantic spre castitate, prezente în portretul pe care mirele îl face miresei, apoi roua din părul mirelui, ca semn al binecuvântării etc. În economia poemului coșbucian, chipul miresei ocupă spațiul cel mai întins, cel al mirelui fiind extrem de sumar, rezumat la elemente de autoportret, iar accentul cade doar pe relevarea laturii morale: „Eu ard în flăcări, ard de tot!/ Prin mii de mări aș trece,/ De-aș ști că ele-n parte pot/ Iubirea să-mi înece!/ Aș vinde sceptru și popor/ Și-n joc mi-aș pune soarta!/ Dar bine știu c-al meu amor/ Mai tare-i decât moartea!” Aici se vedește tendința spre laicizarea motivului. Regele biblic îndrăgostit trăiește în poema lui Coșbuc stări înrudite cu cele ale flăcăului din *Numai una*: „Eu tremur când te vad și, vai,/ Când nu te văd mă doare!” și ajunge la aceeași tranșantă morală: „Dar ce ne pasă! Ne iubim/ Chiar de-ar pieri pământul!”

Sulamita, în viziunea mirelui coșbucian, ia chip pe baza unor comparații eliptice între trăsături umane și elemente ale naturii, florale, minerale sau cosmice, prezente, toate, și în poemul veterotestamentar, dar organizate aici în mod original. Se observă la Coșbuc intenția de spiritualizare a eroinei, pe urmele poemei ebraice, însă mai accentuat decât acolo. Această tendință se exercită în *Sulamita* concentric. La început, mirele o invocă la modul generic: „Frumoașă ești, iubita mea”, „Vii, o, scumpă porumbiță,/ Sărind pe deal ca pui de cerb”, „Plăcută ești ca luna,/ Ca soarele curată ești”, „Căci te aseamăn, roza mea,/ Cu roibiilor de la carul/ Lui faraon...” Progresiv, urmează o linie ceva mai concretă a portretului, dezvăluindu-ni-l în esență pe autorul Zamfirei: „Tu blândă porumbiță,/ Un crin în văi, așa-nflorești!” Portretul propriu-zis insistă sumar asupra datelor fizice, subordonându-se ideii de chip spiritualizat: „Grădină-ncinsă ești, izvor/ Oprit ca sub pecete”, „Cuvintele ca mustul”, apoi, buzele, semn al rostirii, dar și al sărutului, „doi crini” și descrierea se încheie cu ochii (în *Cântarea Cântărilor* începea așa), pentru a accentua partea spirituală a trupului: „Și nu sticlesc înviorat/ Nici apele din iazul/ Lui Heșbon, ca și ochii tăi,/ Pe fața ta senină/ Ei seamănă cu

porumbei/ Pe țârm de apă lină!” S-ar putea vorbi chiar de trecerea unor imagini din compoziția canonic-religioasă în balada nupțială a lui Coșbuc.

La nivel stilistic, în prelucrarea lui Coșbuc, se percepe o undă parodică, care indică detașarea de original. Este ușor persiflată, mai vădit în partea ultimă, dragostea ca „fericire efervescentă, determinată îndeosebi de progresiva revelație trupească a sexului opus.”⁶ De altfel, caracterul parodic, aducerea în cotidian, distanțarea de sacru, conferă modernitate acestui text coșbucian. În ceea ce am putea numi „epilogul” poeziei – în fapt, ultima strofă – avem revelația dezvăluirii întregii esențe, a poeziei erotice a autorului: cântărețul pare a fi altă persoană decât mirele: „Sub nuci, sub boltuitul arc/ De frunze, sta poetul,/ Și-un vânt pribegitor în parc/ Bătea-n frunziș duetul.” E vocea unui narator omniscient, textul fiind o țesătură epică obiectivă.

Tema *Cântării...* biblice este și apanajul unui poet aparținând mișcării expresioniste din lirica germană, Yvan Goll, a cărui realizare de anvergură o constituie un ciclu intitulat *Cântece de dragoste malaeze*⁷, apărut în 1934. Exegeții poetului văd în ciclul amintit „o cântare a cântărilor moderna”, fapt ce ne determină să ne oprim în acest context, sumar, desigur, asupra lui.

Lirica modernă de acest tip nu urmează de obicei modelul, fie și parodic, cum s-a văzut la Coșbuc, ea mizând mai mult pe sugestii, pe aluzii, care pot proveni de la, sau pot trimite la model, tratând însă în cazul de față subiectul cu toată gravitatea. *Cântece de dragoste malaeze* e structurat pe un număr de 40 de scurte poezii lirice, fiecare de mărimea unui verset, având ca liant vocea femeii (între foarte puține, cea a bărbatului), a cărei dispariție fizică e sugerată în final în texte ce devin elegii erotice marcate de ideea trecerii, care lipsea la Coșbuc, dar și în *Cântarea Cântărilor*: „Cu căutătura lui rea/ M-a blestemat vrăjitorul// O trupul meu de aur/ Goliciune cu vâl de doliu// Sânge negru/ Țâșnește din rana mea// O mână din negură/ Îmi ia cu sine capul/ Greu de tot mă apasă/ Nenorocul” (34).

La Yvan Goll ne aflăm în fața altei trepte a erosului decât în eposul biblic sau la Coșbuc, suntem în momentul când acesta nu mai are „o funcție integratoare în marele ansamblu fecundant al existenței cosmico, ci dimpotrivă apare ca un neașteptat factor de tulburare a echilibrului rațional uman.”⁸: „Când vulcanul aruncă sânge/ Cu buzele deschise/ Și sfarmă pământul/ Preface în cărbune pădurile/ Strivește păsările/ Și înfulecă soarele/ Nu mă tem// Mă tem/ Când buzele tale subțiri/ Amuțesc.” (16). Substanța poeziei de aici este mai degrabă de proveniență sapphică, căci, ca și la autoarea celebrului imn către Afrodita, „ordinea biologică se află răvășită de explozii lăuntrice.”⁹ Exemplele ar putea fi înmulțite cu versuri ce se constituie în blestem, imn sau rugăciune păgână: „Stăpâne, simt venirea ta/ Zulufii tăi vestesc furtună/ Ochii tăi sunt

încărcați cu fulgere/ Securea ta sticlește/ Și taie soarele în două/ Mâna ta ridicată/ Mâna ta de catifea și de bronz/ Mă smulge pământului/ Și mă azvârle neașteptat/ În fața îngerului” (19).

Lirismul rezidă aici într-o înaltă tensiune a trăirii, iar obsesia nu se mai îndreaptă în afară, ca la Solomon și Sulamita, pentru a deveni act de cunoaștere reciprocă, ci insistă asupra detaliilor unui psihic răvășit, care își pune pecetea pe mediul ambiant. Cele câteva exemple de poezie lirică de Yvan Goll sunt, credem, suficiente pentru a ilustra, prin comparație, caracterul epic, „obiectiv” al poeziei erotice la George Coșbuc. Alăturarea celor două nume din arii culturale diferite are în intenție scoaterea lui Coșbuc de sub eticheta prăfuită de „poet național” în sensul prea restrictiv al acestui concept.

Note:

1. Papu, Edgar, *Evoluția și formele genului liric*, Editura tineretului, Buc., 1968, p. 111;
2. Eliade, Mirecea, *Morfologia religiilor*, Editura Jurnal literar, 1993, pp. 60-65;
3. Coșbuc, George, *Poezii*, Editura Minerva, seria „Patrimoniul”, Buc., 1985, pp. 254-259;
4. *Cântarea Cântărilor*, traducere din limba ebraică, note și comentarii de Ioan Alexandru, Editura științifică și enciclopedică, Buc., 1977;
5. Papu, E., op. cit., p. 112;
6. ibidem;
7. Goll, Yvan, *Noul Orfeu*, poeme, traducere, antologie și prefață de Petre Stoica, editura Univers, Buc., 1972;
8. Papu, E., op. cit., p. 113;
9. ibidem.

Muzică

O CASĂ PENTRU LUCIAN BLAGA

Aurel RĂU

Aflându-mă în orașul Bistrița, într-un program cultural mai mult facultativ, de la „rigorile” căruia te mai poți și abate, răspund cu plăcere invitației unor prieteni, oameni cu sufletul pentru literatură, de a ne sustrage până seara și a da o raită într-o mașină mică, împreună, pe valea Someșului Mare. Prin câteva puncte etnografice: la o biserică de lemn dintr-un fost cătun, cu un mic perete de altar format din icoane pe sticlă, o alta de asemenea veche, de secol 18, de piatră, pe o înălțime, lângă una mai nouă, într-un sat cu istorie literară, în care s-a scris *Ciuleandra*; dar mai întâi și mai întâi, printr-un alt virtual, perpetuu loc de popas, botezatul, în romanul *Ion*, Pripas; Sângeorzul apoi, cu amintiri Coșbuc și Al. Odobescu, dar și cu un complex de sculptură, în curs de amenajări, pe care să-l lași pentru la întoarcere; poate și pe la una din noile mănăstiri vreo trei, dacă timpul va-ngădui, dar neapărat și până într-un punct terminus: Valea Vinului, cu o uitată de lume casă a scriitorilor, unde eu n-am mai pus piciorul, întâmplător, de o jumătate de veac. Și spre care apuci printr-un loc de exploatare forestieră, cu trecut de basm dintr-un memorial colectiv: Anieș.

Un plan frumos și prea întins, creând o bună dispoziție generală, care trebuie de la primii pași testată. Abia au prins să se aștearnă sub roți cele dintâi reprezentări, pe o zi însorită și caldă, după ploi, de pe „Dealul târgului”, printre plantații cu pomi fructiferi, chiar dacă într-o suferință, ca întreținere, azi, a „tranziției”, cum toate cele economice – când spiritul de disponibilități, al gazdelor, e și pus la o-ncercare.

– Cum ar fi o abatere prin preajmă, de la șosea, scurtă, pe un drumeag la stânga, unde să întrebi vreun suflet de om despre ce a mai

rămas din fosta proprietate teriană și imobiliară, aventură gospodărească prin anii 1938-1940, Lucian Blaga?

N-ar mai fi rămas nimic, mai mulți proprietari s-ar fi schimbat, dar încercarea merită, cum împrejurări diferite mărunte au zădărnicit-o până acum de mai multe ori. Și șoferul de ocazie, un condeier și el, întoarce, ca în ondulări deal-vale, printre pietre și ogăși uscate, scuturătoare, volanul, prin mici singurătăți, pe direcția unui alt deal, „pe Cetate”, unde ar fi existând urme de vechi zidiri, ceva stăpânit de Petru Rareș. Un întrebător cu un strigăt știe ceva, o agricultoare din fața unui grajd cu semne de viață pronunțată un nume, un al treilea ghid de ocazie, și el feminin, dintr-o poveste de Ion Creangă, arată cu mâna și indică un obiectiv la o distanță de nici 300 de metri, după o cotitură și o pantă, și da: nu numai fosta mare grădină, cumpărată pentru autorul *Pașilor profetului*, la capătul odiseei lui diplomatice, de către un iscusit cumnat, soțul surorii mai mari, Letiția, vrednicul revizor școlar Ioan Pavel, dar și casa de pe ea, „șărănească”, îți stau iar, iată, pe stânga, dinainte, printr-o lume amnezică, sau numai de alt profil, unde însă mai încap descoperiri.

E ceea ce am crezut, prin timp: casa în care s-a

Spațiul salvat

lucrat la cel puțin trei creații de filosofie românească originală, într-un ritm precipitat, *Trilogia valorilor*, *Diferențialele divine* și eseul *Despre Gândirea magică*, e drept o casă grav încercată de timp, avariata, dar încă peste un 80% în vechiul croi, hazardându-se să aștepte o repunere într-o demnitate, funcționalitate alta, în consonanță cu mersul ascensiv într-un tabel al valorilor mondial, al

cuvântului blagian, nici vorbă să fi fost demolată, spulberată de hazard, după ce fermierul de numai două veri, vrând să pară un excedat, un înecat în grămezi de recoltă („Plăcerea mare e mai ales via. Nuci sunt /.../ Pere multe. Cucuruzul cam întârziat”, „La noi lucrurile bine, dar începe boala la vaci”), a trebuit să se despartă de ea, să o vândă, prin 1946 – există.

„Livada” mare, care curgea în sens opus spre șosea, prin câteva iugăre de pământ arabil, sfârșește cu partea-i de sus, chiar în acest drum de dos, carosabil, mai exact ai acces la ea doar de aici, căci rămasă numai un capăt, ciuntită. Destul totuși, pentru o rememorare. „Majoritatea timpului și-o petrecea scriind. În pauze făcea plimbări prin grădină”. Dar și amănuntul: „Când Lucian a venit întâia oară aici a cuprins de sus cu ochii toată grădina, întreg peisajul, apoi a spus cu emoție: «Acesta e adevăratul meu spațiu mioritic»”. Sau o evocare, de o „melancolie dureroasă”, în care pe autoarea mărturiilor de mai sus, nepoată de soră, s-o înmărmurim în această vecinătate: „În seara aceea care mi-a rămas întipărită în memorie, când m-a văzut mi-a zis vesel: «Destul pentru astăzi!» și a venit lângă mine. Stăteam acum amândoi sprijiniți de parapetul cerdacului și cu încântare priveam în jos” la “grădina minunată cu colinele ei coborând lin spre vale, peste care plutea o ceață străvezie – un tren minuscul șerpuia aidoma unei jucării de copil în spre șiragul de sate. Iar jos micul oraș care dormita încă în liniștea lui medievală cu străvechea biserică”.

Iar casa, sistem vagon azi, își are intrarea principală dinspre această latură. Împingi o portiță în gard spre o ușă întredeschisă, un câine blând, al nimănui, nu te descurajează de tot, și dintr-o odaie primești și un semn de viață. De glas hârâit, omenesc. Cine stă culcat, cu fața în sus și genunchii ridicați, direct pe paie, fără un așternut sub el, și ți-a răspuns, „Domnul Moldovan”, ridicat în capul oaselor și venit afară, nu stă la gânduri: „bineînțeleș că a filosofului Blaga”. La o țigare, se dezleagă progresiv inimile: interiorul, exteriorul, pot fi vizitate. Din micul antreu, ai în stânga, mai mică, bucătăria.

Evident, în ea, obiecte de mobilier și de uz ale locatarilor care s-au perindat, de după anii războiului, iar din odaia primă amintită, pe un perete cu fotografia soției decedate, a tot mai comunicativului cicerone, îți este deschisă ușa celei de a treia încăperi. O cameră goală,

Mircea Măluț, Aurel Rău, Ioan Pinteă.

largă, cu tavanul și pereții descojiți, unde după o restaurare, necerând modificări de structură, i-ar sta bine unei biblioteci, centru de studii sau cadru de subțiri gălcevi ale sufletului cu trupul, înfruntări numai pe terori de concept.

Unde nu trebuie ignorată însă, parcă, și o largă spărtură în zid, din rama căreia ești în spațiul acoperit care adăpostește într-un fel de hău fosta fântână din care apa era adusă „cu un fel de pompă electrică sus, în baia instalată într-o cămară” – desigur zona acum prăbușită. O mică roată de scripete, agățată în bârna acoperișului (un vestigiu?), îți îmbie o reconstituire proprie, fantezistă, o clipă în tresărirea umbrei cui va scrie prin ani viitori, publicate în *Steaua*, primele după o tăcere impusă, de peste zece ani, versurile: „Sapă frate, sapă, sapă,/ Până dai de stele-n apă”. Se îndârjesc toate – prin liniștea unei municipalități pe care o știm receptivă la faptul cultural, și cu elanul cel mai fruntaș în materie de construcții de case în anii mai recentți, vezi vilele în întrecere care unesc orașul cu satul Unirea – să mai aștepte, să nu cadă. Inclusiv văzute de afară, din vecinătatea dispărutului cerdac, și de lângă un fost grajd, acum magazie pentru unelte, ori pentru lemne de foc, de unde își încep coborâșul niște pomi,

iar puțin mai la deal, paralel cu drumeagul, în lipsa „arborelui rar”, un sequoia gigant, un nuc destul de vârstnic și de monumental invită la o fotografie de grup, ca un martor de vremi și el, care parcă și-ar aminti și de niște copii, veri primari, cărora li s-au cumpărat pentru joacă doi iezi albi, „V-am cumpărat /.../ un ied și o iadă”, și de un grădinar, angajat cu soția lui, „țărani de pe la Orăștie”, ca proprietarii să-și vadă în liniște, sau într-o febră, de cele ale minții: „Cornelia sub pomi într-un șezlong, pe genunchi cu o carte mare, o Istorie a Artelor”, „Lulu” lucrând, „lucra sau la masa din camera cu ușa larg deschisă, sau chiar la masa de pe cerdac”.

Te gândești că trecutul ar putea fi încă salvat, prin ceea ce ține de puteri omenești. Ca la o luare în inventar, căci din discuție poate fi dedusă eventualitatea acceptării unei recuperări, nu știi care, te reîntorci când să reiei cursa în automobil și soliciți permisiunea să vezi și podul casei. Dorință îndeplinită. Din ceea ce ai numit bucătărie dai în vechea intrare dinspre grădină, și aici o scară mobilă, răzimată sportiv, parcă te-ar scoate în poezia cu titlul *Mere în lumina lunii*, de John Drinkwater (bijuteria tălmăcitorească inclusă în volumul *Din lirica engleză*, apărut postum, o înfăptuire din intervalul 1956-1960). Fiindcă atât de încărcată de atmosferă – hrănită, să crezi, din amintirea acestui, de echilibristică loc, raport azur-nadir:

„În podul casei mere stau, așezate-n rânduri”.

Sau indusă de către limba primitoare limbii sursă, retro, din reprezentări dintre cele mai secrete, cu izvornița aici:

„În rânduri merele stau în lumina stinsă.
Scânduri cedează subt povară. Râuri din lună
curgând, merele visului pe fața lor adună.
Și-i liniște-n prăpastia scârilor, prelinsă.”

Unde, mai cumplit, e redat chiar sentimentul tău, astfel survenit, cum printr-o altă ruptură din zid poți privi acum, de sus, în găvanul pivniței, prin stânga celor două bare de lemn legând fușteii, scândurile de sub tălpi, șubrezenii.

Dar ai ajuns sub acoperiș. Din nou, aici, dezastrul stând „în necuvânt”, fiindcă spațiul e sănătos, bine păstrat, mult, e drept: cu vraștea de boarfe ieșite din rost, ale viețuirii familiei Moldovan prin decenii, cu îndeletniciri numai pragmatice, câte o piesă auto, ruginită, mai multe sticle goale, pline de praf, stafia unei biciclete, rame rupte, de tablouri, încălțări desperecheate, moloz, de să mai recurgi la un citat, să lecuiești urâtul prin frumos:

„În pod un șoarece, printre unelte, roade.
Alt sunet nu se-aude în ceriște mai tare.
Norul se risipește, suflat. Și luna iarăși
împestritează merele ca-n verde fund de mare”.

*

Notate aceste date, spre un sprijin unei cauze dând frumos la popoare cu vocația memoriei, sau pentru când numai în cuvinte ar fi de săpat din urmă pentru apa mărturiilor materiale despre oameni și lucruri, în fugă prin coada de cometă a unei balade de drumeție reluate, pe vânt, pe roți, în care s-a și făcut nevăzut, după sașii din două așezări rurale, azi numai românești, Titu Herdelea, printre casele Jidoviței, pentru un strâns în brațe al, a, Rosei Lang. Normal ar fi să nu mai contenești, într-un blok-notes, inclusiv prin opriri la fântâni ale Castaliei tradiției, nu lungi, cu ocheadele lor de farmec în unghere de suflete de originari ai zonei, ca de pildă, după ce ai lăsat Ilva Mică și un cântec al dealurilor în lungul argintărilor Someșului, la vedere, un anteic sorbit din izvorul „Hebe”, cu apa lui tămăduitoare, bună, pentru nepretențioși, și la dresul unui vin mai acrișor, în josul unui parc de epocă dispărut, cu serpentine și statui ca-n Grădina Botanică din Cluj, printre mărețe umbre care se cred, ducând la buze pahare cu toartă și abțibild, lângă doamne în crinoline, la Karlsbad. Sau în fața celor trei mari măguri căciuli care umplu de o uimire și o ciudă copilăria rebreniană, fiindcă acopăr în dimineți soarele, din satul Maieru, dar și a morii de apă, de aici, unde într-o seară, cu un prilej, nu demult, ai privit desfătat, după o vizită la „Muzeu”, de Sânziene, cum colegii de vârstă ai părintelui romanului din anii premergători mutării în satul Prislop sar ritualic, tot câte

doi, ținându-se de mână, îmbrăcați în port național, peste un în vâlvății, imemorial, foc.

Dar succesul avut, neprevăzut, prin reîntâlnirea cu ceea ce a fost pentru un scriitor de alt orizont ancorare temporară, descălecarea, redresare („mă întorc în Țară. Eu nu pot trăi decât în Țară”, evident în mediu autohton rustic: „și tot ce doresc e parcă o căsuță undeva la țară, unde să-mi pot vedea de operă”, „Acolo vreau să stăm 5-7 luni pe an și vreau să fie pe la Bistrița”), a mutat un accent. Și într-o consonanță cu o accepție mai largă, de vatră, parcă un făcut a decis ca ziua să fie dată toată în principal unei urzeli de fire de poveste, numai pe această temă, numai unei roiri pe o linie de nord, de „miazănoapte”, de duh anexant blagian. Ca pentru a contrapune, cumva, ulterior „anului 2000” cu hoinăreli „lângă Sibiu, prin lunci”, o feudă de „contemporan cu fluturii, cu Dumnezeu” cu niște graniți fulgurante pe care tentativele unei existențe hărțuită, invidiată de timp, le-au întrevăzut și și le-au vrut.

Fiindcă, bunăoară, prin după-amiază, după admirarea unui mesteacăn aerian în partea din cer a ruinelor cetății Rodnei, crescut din piatră cu tăieturi de secol X, *suspendat*, și adâncirea o clipă în amintirile dominicane, de secol XVI, care-i biserica atribuită de Maria Tereza greco-catolicilor, acum redobândită, și cu altarul pictat pe la 1850, de un zugrav sucevean, ortodox, deasupra cu profilul Sfințelor Mironosițe și Sfântului Gheorghe, din traforaj – la o masă în aer liber, de restaurant, în de acum orașul care îi poartă cavalerului roman martir numele, vine vorba iar de cine a scris atât de inegalabil poeziile *Drumul sfântului, Sântul Gheorghe bătrân și În fața unei statui a Sfântului Gheorghe*. Respectiv îți amintești că în vara lui 1954, și relatezi, aflat aici la o cură de ape minerale împotriva unei procopsiri cu o hepatită adusă epidemic de prizonieri români întorși, trimiși să moară acasă, din Siberia, îl însoțești pe un alt poet, încă și el tânăr, își va spune: din „generația amânată”, un încercat de destin, abia scăpat dintr-o detenție cu substrat politic, originar din, pe atunci, sat, Lucian Valea, la propunerea lui, în gară, pentru a-l saluta, la o schimbare de tren, pe mai vârstnicul purtător

de același nume de lumină, obligat să fie numai traducător, care se întorcea de la o primă recurgere la oficiile unei case, în socialism, de creație, a Uniunii Scriitorilor, numai rouă de flori de floarea reginei de pe un munte cu fața în miazăzi, Corondiș.

Blaga stătuse acolo cel puțin o lună, judecând după cum erau rânduite seriile, și se luptase cu *Nathan înțeleptul*, care va fi tipărit în volum în 1956, în principiu cu Lessing, foarte priincios, pentru o expresie românească, după cum s-a apreciat prin ani, pe măsură. Se vor fi scris poate, ca și la Bistrița, și poezii originale, dacă zei silveștri insurgenți vor fi vrut. Oficial cobora numai cu smeuri, dedulciri din *der, die, das*. Și coborau cu bagaje dintr-un smolit vagon și vreo doi bucureșteni, vreo doi, trei ieșeni, dar ochii mei sunt mai mult pe ilustrul colaborator al revistei noastre, *Steaua*, proaspăt răsărită din cenușa *Almanahului* literar, și care mă tratează iată, ca pe un ortac de bord: are publicate proaspăt, „la noi”, după fragmente din *Faust*, două sonete din Michelangelo și două din Shakespeare, mare lucru, cucerire, sub zisa, reactivată altfel, din Goga, „cum la noi e mult puținul...”.

Călătorul insolit e însoțit de fiica sa, „fiica mea Ana”, în vârsta ei de 24 de ani, eclipsa totul. Nu interesează întregul videoclip. Gara e mică, mai mult un peron, fără destule bănci. Se stă, pe câte o valiză (când de lemn, mai bine, „cu linguri de lemn zăbovim lângă blide”). Sunt schimbate cuvinte – cu întrebări și răspunsuri din viața literară imediată, vreo două sub un surâs, zburate de vânt – și cu noi.

Dar mai cu seamă un prilej de divagații e și ce descoperi în drumul cu mașina, un „Logan”, în amonte, unde sihăstrit în 1953 o singură dată, cu un an înainte, în 1953, te-ai ales și tu cu două încropiri lirice proprii, ori clamări în tradițional, știi că *Floarea de stâncă* și *Izvorul*, într-o panoramă de nume ale vremii, unele dispărute, cu frumusețea sau pitorescul lor. Scriitori, câțiva înnebuniți de un răsărit de zori pe Ineu, deasupra lacului Lala. Dintre împătimiți ai prozei, Nicolae Jianu, minerind la un roman, și povestitorii, pe atunci în top, Ion Istrati și Asztalos István. Dintre poeți, Emil Giurgica, ardelean pe care îl vezi acum prima oară, Werner Bossert și A. E. Baconsky, acesta pornind și dând gata într-o

lună, citindu-mi câteva din capitole sara, calde încă, la un pahar de vin, prima lui carte de proză de călătorie – despre Bulgaria. Și alții. O mamă ilegalistă, ideologizând pentru copii, și un critic azi uitat, de la *Scrisul bănățean*. Aproape toți confrunțați cu proba escaladării unei roci foarte abrupte, plecând din susul vilei mai de sus, cu etaje, numai ca să dejoace un gol de informație, de inspirație, o poticnire, ori să se încumete din punctul acela săltat, geologic primar, la o înaintare pieptiș, prin pădure, până într-o poiană, urmați credincios de o pereche de câini insașiabil acuplanți; sau la strâns, voios, după ploaie, ciuperci.

Ți-o amintești stânca, dar n-o mai ataci juvenil, dată și lipsa de timp, și te mândrești că nu i-ai uitat numele: „Stânca șoimilor”. Când cabanierul de azi te corectează:

- „Stânca lui Blaga”.
- Îi spuneți așa?
- Eu așa o știu; ziceau ceilalți...

Ocupantul, cu vrăjile lui. Din monografia Ion Bălu, volumul IV, iei act că Blaga mai fusese la Valea Vinului și în 1959, dacă numai de două ori, pe „la începutul lunii iulie”, când din nou e asociat într-o legătură de potriviri de destin, de cuvinte, Lucian Valea, care descoperă primul dintre cei prezenți că în *Gazeta literară* este publicat fragmentul, atacul defăimător din *Pe muchie de cuțit* în care se ia în derâdere un „spațiu ovin” și boicotarea istoriei, faptă care pe marele nedreptățit l-a mâhnit atât de mult. Însă legenda că acolo îi plăcea să stea timp îndelungat. Fenomen repetat, ca undeva prin munții Călimani o Piatra lui Pinteia înlocuind cine știe ce nume anterior, de sub slavi sau celți, de un zimbri, ori un zeu sau smeu.

„Să stea”, să se gândească, să primească semne, „murmur de neam pădureț” dintr-o Vatra Dornei, căci mai în spate, peste un munte Heniu, sub pasul, dinspre Maramureș, Prislop, drumul național scoțând dinspre burgul săsesc, între obcini, străbătut în romanul lui Bram Stoker de o diligență oprind în Piatra Fântânelor, pentru o abatere prin sihăstria și urlet de lupi la un castel al unui conte Dracula, în acest punct bucovinean sfârșește. În Vatra Dornei poetul are prin anii 1935 și mai târziu, de asemenea o casă care-i dă griji dar și prilej de privit cocori „trași parcă în țeapă pe-o rază lunară”, prin „clime de flăcări”, spre „vaduri”. Acolo va fi urcat

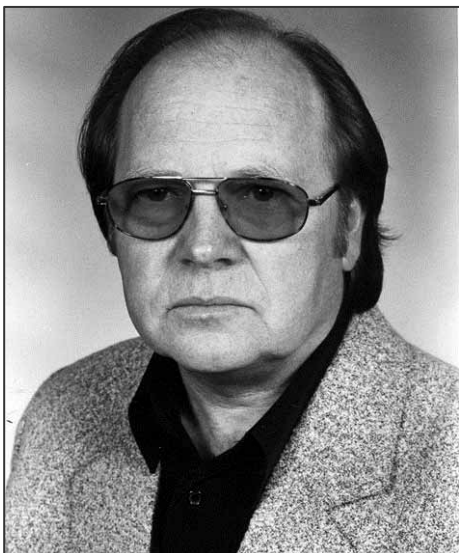
poate și de la Bistrița, de la neamuri, cu autobuzul sau în automobil. Sau cu trenul, pe dincoace? Mai puțin probabil, căci linia de cale ferată pe la Sălhoasa abia se croia. Într-o fotografie e reprezentat cu sora lui, Letiția, și nepoata lui, Lelia Rugescu, printr-o vâlmășeală de târg cu țărani parcă motive pentru o pictură de Löwendal.

Și pentru năluca unui aerian dreptunghi, ar mai fi o latură de trasat, mai lungă, paralelă, în lungul Văii Bârgăului, ca să-l situezi pe „inorog” într-un alt „răsărit magic”. „Sus în lumină, ce fragil/ apare muntele!”. Latura, valea aceasta, de mai multe ori bătută (odată cel puțin, după spusa cuiva, și pentru o abatere pe Colibița, la vila pe care o avea acolo Sextil Pușcariu), nu e o născocire. S-a spus. „o amintire comună sufletelor noastre”. Așa explicându-se între altele, gratificarea, cu tâlcul ei, dintr-o aceeași dedicație pe volumul de la Fundațiile Regale, din care sunt scoase aceste cuvinte: „Valea Bârgăului, pe unde curge poezia”.

*

Atâtea, ca să mijlocim oriunde, cu dragoste, poetului care de-acum „casă nu-și mai face”, o casă mai mare, la țară. Plusări encomiastice, cu geografic, printr-o zi frumoasă dintre vară și toamnă. Chip în care l-am nedreptățit, poate, cu Blaga, dintre contemporani, ținând seama de traseu, pe Liviu Rebreanu – acești doi înfrățiți prin același recurs la aceeași monadă în discursul de primire în Academie, unul spunând, în 1937: „Elogiul satului românesc”; celălalt, în 1940: „Lauda țaranului român”.

O casă posibilă Blaga, chestiune în care să ajungi într-o bună zi să poți constata, ca despre scrisul la „o nouă carte”: „merge strună”. O casă, să fie „pe la Bistrița”. Și care doar ar mai trebui puțin ajutată, prin raportare la datele din fotografii, în câteva privințe: zidurile, trebuind reîntregite ca înainte, întărite; acoperișul, în două ape, parcă de mai ascuțit, cu căpriorii mai înălțați; gardul, să cânte din nou, de ritmuri de lețuri, dispuse vertical, egal, perfect posibil; cerdacul „mai larg”, reinventat, în fața actualelor câteva smocuri de viță de vie. Lucruri mai lăndemână decât plantarea, cât un turn de biserică, a unui arbore mare, exotic, piramidal, cu vârful-n azur.

Valentin MARICA

Înainte de liturghie

Acoperă-ți ochii cu coaja mărului
Poate fi un joc
Poate fi nedumerirea ta
căutând dimineața
sub o cruce răsturnată de vânt
Poate fi ramul
Cu el să porți coroana miezului dulce
până când o oră a zilei îngroapă totul
în singurătatea aerului
Numai coaja mărului rămâne pielea netedă
pe care să pui boabele rozarului
repetând
că doar crucilor
le va rămâne cald sângele
nepătruns creștetul
Potire umblătoare
printre jilțuri de iarbă
calcă încet coaja subțire a mărului
ochilor tăi
dându-le legănare

Poezia Mișcării Literare

Entelecheia

Talpa de leagăn a strivit frunza
ca dimineața să bată-n bulboane cu fruntea
până la înroșirea apei
Trece tata înalt peste iarba din poartă
Va împinge iar dealul
cu toiagul semnului de desfătare

în timp ce fiului fără un ochi
i se înfinge spinul florii
în picăturile de sânge
de sub vâlul lui Piram
Cu frunze de salcie șterg praful
de pe ramele găurite în care roiesc albinele
În locul sunetului de toacă
mâinile Areopagitului sunt întinse în gol

Drum

În zvâcnetul ochiului
îți măsoar liniile mâinilor albe
Mă acopăr cu ele
E ca și cum aş întinde peste iarba pieptului meu
mătasea liniei de orizont
E ca și cum aş ocoli o insulă care arde
sau într-o noapte
o făgăduință

Ungher în vară

Pe cărările schitului
secerători tăcuți caută aburul laptelui
Numai eu am rămas lângă cuibul dropiei...
Secerătorii îmbătrânesc în somnul de-o clipă
Cad grinzi de iarbă din trupurile lor
Frunza pe care a stat melcul o amiază
e ochiul lor de apă la poarta raiului
firidă sărutului
Sub vârtejul umbrei
mâna arată că cerul e pasăre călătoare

Ceasornic de lut

Câtă pătrundere a dimineții
în rariștea cuvântului
când aprinzi ramul
când rotunjești pământ de sub cruce
Linia de orizont
este dunga mâinii tale prinse de cer
Fiecare
strigă numele fructului
și-i mângâie ochiul de apă
Doar buzele mele
murmură deasupra ierbii
stingerea valului

Spes mea

Pentru a-i călca lui Zaratuștra umbra mantiei
ai sosit prea târziu
Cerbului i s-a împlântat pumnalul în blana de aur
Ceasornice de lemn lovesc apa cuvântului
în trunchiuri de jad
Aburii sângelui mușcă din algele malurilor
Mâna rămâne întinsă
punte în visul păsării fără aripi
Chip galben se naște mai sus decât ramul
al cărui vârf se va face
la masa de piatră pahar
În lobii frunzei drumeții pun semnele slavei
Toamna va veni târziu
din tufa roșcată a porții
să fie săgeată

O altă răstignire

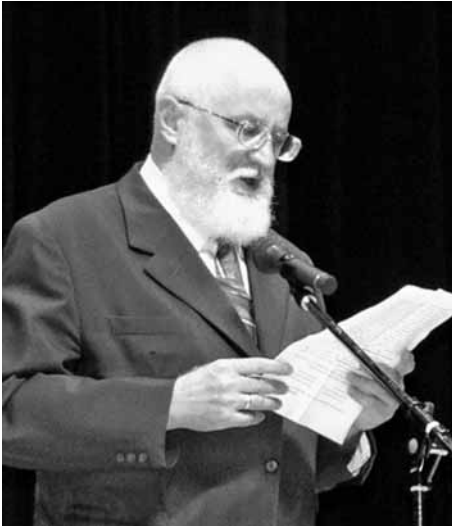
Printr-o frunză
spune ziua că e timp
și se va face cruce...
Începe cuvântul să meargă
descărcat de fluidul din stele
Linia lui dreaptă
e magma sângerie
în tăcerea unei jertfe
Mâna
străfulgerare
împrăstie la porții
păcatul ultimului cuvânt

Căutarea lacrimii

Va cădea frunza de măr
peste aburul acestui asfințit
Mâinile de alabastru ale mulțimii
vor ridica nou-născutul
migdalul
Vor arunca fărădelegea pe cer
să fie stea
lacrima să dospească precum pâinea
în toate ungherele
Bobul scăpat din ciocul păsării
se va veseli
Firul de iarbă va tăia ispita
Spre locul mărturisirii se grăbește mulțimea
Cine va mărturisi despre mine
Cine va mărturisi despre iarba ce arde
în miezul cuvântului
Ultimul ales
aduce vârful dealului ca ofrandă
În câmpia Senaar
Prind ramul cu amândouă mâinile
îi strâng între dinți lichenii îngălbeniți
Ramul se face dungă de apă
unde aripa să aibă umbră
Ochiul nu poate sărbători singur
creșterea apei
Se poate doar înfricoșa
singur
văzând că în câmpia Senaar
iarba e arsă

Naștere din naștere

Am deschis
ușile împărătești ale unei margini de sat
pe când se puneau lumânări
la trunchiurile copacilor
ca să vină mai repede în iesle viața
În mijlocul mesei
eram susurul cinei
Peste leagăn
taina dintr-o boabă de strugure
se auzea ca o apă curgătoare

Marian Nicolae

TOMI

La porțile de oțel

Sute de băți
aripi nevăzute
din mine
își iau zborul
unde s-or duce așa de neștiutoare?
în lume
lucrurile sunt așezate
știute
doar trupul meu trece nepregătit
printre ele

de-acolo primesc un ecou
la zbateri nebune de aripi
valuri de seu
greoaie cuvintele se lipsesc
de coastele mele
ostenite
rupte
împuținate

încleiate cumva de-un Dedal paranoic
aripile acelea au devenit acum
solzii unei armuri
din care nu se mai aude nimic
geaba urletul meu
geaba sutele de băți
porți de oțel au ajuns a fi
aripile mele nevăzute.

Când e ordin cu plăcere

În silă
scuipându-mă
înjurându-mă

ei m-au împins în acest veac
pentru ce?
ei îmi păreau atoateștiutori
eu doar cu știința naivității
n-am protestat
n-am înjurat
lăsându-mă
împins în băltoaca
noului veac
acum când sunt la modă
talk-show-urile în ciocolată
când luptele de opinii au fost uitate
mi s-a ordonat:
Domnu' deșteptarea, circulați, vă rog!

Cât vezi cu ochii

Faust e singur
dar e la fel de prezent ca brațele
cetățenei din Millo
mîntea lui ca o bilă de foc
străbate împrejurimile:
un fluviu galben
pădurea întomnată
și-o căprioară speriată
abia de se văd
departe pe câmp și pe cerul gălbejit

Dezabuzat și ostenind din greu
el ridică cu mâna stângă
o bilă din plumb

Faust nu mai e singur
pe-un fir uscat de iarbă
stă fluturele negru tremurând.

Ecce homo

Lui Fr. Nietzsche

Nu știu nimic despre origini
nimic despre sine
în flăcări mă scald – soarele amiezii
lăcomit peste poate
smulge celule din mine
micșorându-mă
până la disipare
în marea retragere praful gălbui
îngroapă tot ce ating
o umbră fără corp și scop
mă călărește din nou – coșmarul
coșmarurilor:
sunt omul.

Tot timpul e cuvântul

Poetul privea cuvântul
ca pe-un copil pripășit și trențăros
copilul ca orice copil
se legăna de pe-un picior pe altul
privea ba în sus ba în jos
căscă gura dar nu zicea nimic
(pentru că acesta era cuvântul)

Poetul ca un sculptor – deși nu era
l-a înconjurat pipăind cu gândul
piatra – o fi bună? n-o fi bună?
apoi în ochii lui s-a făcut de-un fulger
și fu târziu
copilul pierise precum se ivise
lăsând în loc un loc gol
piatra era tot piatră – puțin o văzuseră
crescând
dar târziul acela lăsase și el o urmă
în ochii Poetului
așa că el scoase limba la nimicul din jur
stuchi în palme
și scrise

De-acuma era alt cuvânt și
doar *el știa* ce-a fost și ce-o să fie.

Să vezi statuia și-apoi...

O văd din nou ducând demâncarea
zilnica ofrandă statuii
eroului necunoscut
apoi vin păsările
sunt de tot felul pentru că ele *știu*

și totul în jur devine negru-gri
ca o uriașă turturea

acum se-aud clonții de oțel lovind
fundul crăticioarei
la urma-urmei nici nu ies scânteii din
chestia asta
totul se consumă pe loc

ea strivită de aripi ca de un zbor
nezburat
se-apeacă ostenită (și parcă mai mică)
ridică crăticioara găurită spre soare
și se lasă privită cu mii de ochi
se lasă tăiată de lăncile firave

dând să plece
piciorul îi alunecă pe miile de pene din
jur
și răstignită pe asfaltul ca o perină
mai apucă să vadă statuia
acoperită cu mii de găinați.

Nimeni

Tocmai ocoleam – a câta oară? –
o umbră
umbra mea
*„mișcă, mă, odat’
ce stai ca prostu’n târg!?”*

speriat am fugit
și-am lăsat-o acolo singură-singurică

*bă, ț-ai pier’t jegu’ ș-acu’
vrei să chem salubritatea?*

m-am oprit din fugă și m-am întors:
ea nu mai era acolo
nu mai era nimeni.

Adagio târziu

Mirat am
întins mâna
pe sub păsări nu trecea nimeni
nici aerul lacom
doar mâna mea
carne dătătoare de semn
și totuși nu era nimic
acolo
să fi fost ceva anume
aș fi știut – v-o jur – dar nimic

care să mă încânte
nimic care să mă mânie
nimic
doar întrebările acestea fără trup și fără
zbor
pășările
mirate
de încercarea mea fără sens
pe sub ele tocmai trecea poetul

Iată omul speriat

Plin de sânge
de parcă ai fi plin de sine
unii strigă să te ridici
alții te apasă pe umeri
sunt îngeri
mii de îngeri stingheri
și fără serviciu
toți calcă în străchini
unși cu grăsimea ursului alb
dar trage odată strigătul lor
abia de acoperă căderea fulgilor
cu ce să trag și nimeni nu m-aude
doar cadența bocancilor
pe asfalt
mii de urme de sânge
semnături invizibile
din sirena fabricii de cherestea
ies muncitori
e iar dimineață și singur colind
tăcutele spelunci din care doar
firul de fum
ca firul de plumb
canalizează direcția spiritului
cartezian
dacă mă tai
tăind cu palma șirul îngerilor de sticlă
câți vor striga ecce homo?

Spune-mi

Doamne, unde este celălalt?
ating
de fapt mă prefac – perfecțiune! –
că ating lucrurile
dar mâna mea emaciată păstrează
o distanță infimă
care devine infinită cu cât
mă apropii mai mult
tot mai mult
și tot mai departe de mine
și de lucrul acela indefinit
pe care vreau să-l ating
– de ce? mă întreabă tăcerea din jur
pentru că
el există
și eu vreau să știu aceasta
ca și când aș fi
tot mai aproape de esența definirii
lucrului
mă simt umilit și fericit
câtă vreme pot
păstra distanța dintre noi
la nivelul rezonanței
și al rațiunii
pentru că eu știu că dacă-l ating cumva
am pierdut totul
chiar dacă Dumnezeu în bunătatea sa
o să mi-l arate – pentru o clipă? –
pe celălalt
râsul tău superior îmi confirmă
inutilitatea întrebărilor
așa încât continuu să mă apropii
de lucrul pe care nu-l știu
defini.

Haiku

*
iar duminică –
dormind sub un ziar vechi
mâțul vecinei
*
cireși troienind
ierburi și melci în grădini –
așchii de Lună

*

viață de ierbar –
un gând fugar e omul
strângând de toate

*

mai multe cercuri –
Luna spartă în bucăți
de-un singur pește

*

cercuri în apă –
din nori un singur picur
născând simetrii

*

în geam fulgi de nea
pe jos ceară topită –
orb prin lumină

*

țigan adormit –
doar o rază scăpând
prin frunzele de nuc

*

o dără de melc –
duși de vânt un scaiete
și o egretă

*

pășind desculț
prin praful dimineții –
nimic netulburat

*

doar el punctul –
scriind ce nu se poate
pe-o foaie de hârtie

*

abia a plouat
aerul mai transparent -
doar orbul pe drum

*

cactus înflorit –
prin aburi de mâncare
plânge femeia

*

un boț de ceară –
prin fereastră Luna
sau un pisoai zburlit?

*

azi mai însetat –
fără podoabe nucul
pritocind vinul

*

cupe golite –
poeti înstrăinați
discutând un haiku

*

cântecul vieții –
în pahar un bondar
nervos răstorn ceaiul

*

sloiuri de gheață –
lumânări luminând
noaptea de Crăciun

*

ierburi uscate –
toamna prin fluier de soc
strângând oile

*

pe drum vin drumeți –
unii s-au oprit înfrânți
calea e la fel

*

rugăciuni într-un glas –
în vântul monoton
un singur mesteacăn

*

coș plin cu melci –
vesel uleiul încins
mâncând ceapă verde

*

mâini ridicate –
în hăul dintre valuri
doar un pescăruș

Vladimir BRÂNDUȘ

ÎNTELEPCIUNE ȘI BOB DE GRÎU

Au continuat drumul cu pas mai domol. Erau acum pe platoul de sus al insulei. Marea, valurile, stîncile și pescărușii gălăgioși dispăruseră fără urmă, undeva departe, într-o altă lume. Li se înfățișa un cu totul alt peisaj: cîmpuri, cîmpuri și iarăși cîmpuri... Numai ici și colo cîte o vîlcea, împădurită bogat cu toate soiurile de copaci și arbuști. Din cînd în cînd le tăia drumul cîte un iepure sau șoricel de cîmp. Cîțiva greieri nevăzuți își cîntau discret baladele. Fluturi de toate culorile zburdau jucăuș de la o plantă la alta. Liniștea era aici parcă pe veci măritată cu căldura. Nici măcar aerul nu îndrăznea să se miște. Stătea încremenit, ocrotind tihna. Nimic nu era dramatic, nimic amenințător, nimic nu era spectaculos. Parcă se oprise timpul și nimic nu se mai întîmpla. Totul părea a fi într-o liniștită stare de așteptare. În ființa platoului de sus al insulei era înscrisă așteptarea. Aici, sus, toate cele erau cuprinse de smerenie față de timp, lăsîndu-i devenirii încetineala ancestrală. Un gînd genial a animat mîna destinului, atunci cînd acesta a așezat cîmpurile în punctul cel mai înalt al frumoasei insule... în punctul cel mai apropiat de cer, deasupra celorlalte treburi lumești. Căci pe acoperișul insulei sălășluia agricultura, străvechea cultură a smereniei, a

răbdării arhaice și a respectului față de tot ce este viu. Nu a trecut mult timp și cei doi prieteni

aveau să afle tîlcul cel profund al cîmpurilor de sus și gîndul celor ce trăiau acolo.

Mergînd printr-un lan de grîu copt, cei doi au văzut de departe silueta unui bărbat, pesemne un țaran care muncea printre plantele aurii. Apropiindu-se, au putut distinge că bărbatul era un om bătrîn însă înalt, foarte robust, cu adevărat puternic. Pletele lui albe atîrnau pînă aproape de umeri, iar barba bogată, de asemeni albă, contura accentuat fața-i rumenită de soare și brăzdată de ani. Purta o cămașă albă lungă, pînă aproape de genunchi. La brîu era încins cu o simplă funie înnodată. Horatio și Felix fuseseră surprinși că

țaranul nu avea nici o unealtă. Mîinile sale mari, înăsprite de muncă grea, se plimbau, cînd la dreapta, cînd la stînga, printre spicele de grîu.

– Bună ziua! – spuseră aproape simultan cei doi prieteni.

– Bună ziua! – le răspunse omul îndreptîndu-și scurt privirea spre ei, după care continuă gesturile sale ciudate. Amîndoi au fost impresionați de profunzimea ochilor săi străjuiți de sprîncene albe, stufoase.

– Ce faceți? – întrebă Felix. După o tăcere, fără să-și întrerupă activitatea și fără să-i privească, omul răspunse cu o voce sonoră, bine pozată, dar și cu o anume severitate:

– Chiar nu se vede?... Mîngîi plantele.

Cei doi erau consternați de acțiunea și mai ales de răspunsul țaranului. Horatio se gîndi chiar că omul e ușor nebun, lucru posibil la vîrsta lui înaintată. Felix era tare impresionat de acest personaj. Dorea din tot sufletul să intre în vorbă cu el, dar intuiția îi spunea că nu ar fi deloc bine să-l provoace la o discuție. Simțea în acest om o forță, o hotărîre și un calm deosebit. Amuțiți, l-au privit pe țaran mai multe minute în șir. Cu toate că cei doi îl observau cu insistență, bătrînul țaran nu le dădu nici cea mai mică atenție. Într-un fîrziu a întrerupt legănatul mîinilor printre spicele de grîu și s-a îndreptat cu pas hotărît spre cei doi privitori.

– Ce doriți? Cu ce vă pot fi de folos?

– Voiam să știm de ce mîngîiați, cum spuneți dumneavoastră, plantele – îngîină Felix cu nesiguranță în voce. Bătrînul îi cîntări atent cu privirea.

– Văd că sînteți oameni cu carte... inteligență, cum se spune...

– Tocmai de aceea, domnule, vrem să știm... – interveni Horatio.

– Tocmai de aceea, domnilor, ar fi trebuit să fi știut deja de ce mîngîi eu plantele... – îl întrerupsese dojenitor țaranul.

– Lămuriți-ne totuși! – adăugă Felix.

– Ca tot ce este viață pe pămînt, spicele astea frumoase de grîu au și ele un drept: dreptul de a trăi, de la nașterea și pînă la

Proza Mișcării Literare

moartea lor firească. Eu îmi iubesc viața și mi-o doresc îndelungată și tihnită, așa cum probabil și dumneavoastră. Dacă este așa, atunci am și o obligație: să respect, să iubesc și să ocrotesc tot ce este viață, fără vreo diferență dacă este viața vreunei plante, a unui animal, sau a vreunui om. Viața nu poți s-o ocrotești fără a o iubi și a-i da atenție... Când îmi plimb mâinile printre spice, ca adineauri, nu le mîngîi... asta e un fel de a zice. Doar nu s nebun! O asemenea mîngîiere nici nu le-ar servi la ceva. Făcînd asta le dau atenție, le cunosc mai bine, văd ce le lipsește, ce le doare și le apropii de sufletul meu. Ele simt asta și cresc mai bine. Toate aceste spice sînt copiii mei. Eu le cresc din bob pînă în bob. Eu ajut grăuntele ca prin moartea lui, acolo în adîncul pămîntului, să ivească o nouă viață: spicul ăsta frumos. Iar pe el îl ajut să redevină grăunte-mamă-de-viață. Grăuntele naște o nouă viață sau o întreține pe a mea, hrănindu-mă. Noi agricultorii înțelegem legea asta a creșterii și ne supunem ei, ocrotind și iubind plantele și tot ce este viu. Nu curmăm viață pentru a o întreține pe a noastră. Așteptăm cu răbdare ca ea să se împlinescă, din bob pînă în bob, așa cum v-am spus. Căci viața se trece... oricum se trece... Numai vînătorii curmă pretimpuriu viață pentru a o întreține pe a lor. Asta a învățat omul de la Dumnezeu să ocrotim viul și să ne supeunem legilor lui. Căci totul își are pe lumea asta locul și rostul său.

În vreme ce Felix asculta impresionat spusele țaranului, Horatio, ca întotdeauna ceva mai sceptic, interveni:

– Dar în natură multe animaleucid pentru a supraviețui.

– Asta nu are nimic de a face cu ce v-am spus. Este o lege firească a naturii. O lege destul de tristă, dar o lege... și nouă, oamenilor, nu ne este dat să o comentăm. Natura a știut ce face cînd a împămîntenit această lege. Poate că uciderea este singura șansă de a exista a unor animale.

– Și dumneavoastră chiar nu ați omorît niciodată ceva viu? – insistă Horatio.

– Vedeți? – grăi țaranul – Vedeți cum faceți exact ca vînătorul: încercați să mă prindeți, să mă surprindeți într-o fundătură în care eu să nu mai am vreo șansă de a-mi continua gîndul. O, Doamne, cît de repede și cu cîtă plăcere se dedau oamenii la a vîna, uitînd să respecte ceea ce au în fața lor! Sigur, domnule, și eu, ca tot omul, mai tai câte o găină sau un porc. Cîtor mii de rîme sau altor viețuitoare nu le-am curmat existența cu lama

tăioasă a plugului. Ba chiar și plante am ucis, înainte de a fi devenit sămîntă, pentru a face din florile lor ceaiuri. De ce? Poate că și asta este în firea naturii! Poate pentru că sînt slab... și nu pot renunța de tot la ucidere... Dar a face, voit sau nevoit, ici și colo cîteva greșeli, nu înseamnă deloc permisiunea de a le repeta fără noimă pretutindeni și mereu. Sînteți creștini? – întrebă bătrînul. Cei doi au confirmat cu un gest. El s-a îndreptat spre lanul de grîu și a luat cîteva spice. Și-a frecat palmele una de alta, după care le-a deschis și a suflat pentru a înlătura ce era de prisos. Ca un gest de ofertă a întins amîndouă mâinile spre Felix și Horatio. În căușul palmelor sale puternice sclipeau în lumină aurie boabele de grîu. – Aici, în grînele astea de aur, se află și un sfîrșit și un început de viață. Aici, între palmele mele, se unește moartea cu viața. Cartea sfîntă spune că „dacă grăuntele de grîu, care a căzut pe pămînt, nu moare, rămîne singur; dacă moare, aduce multă roadă.“ Luați, oameni buni, luați cu voi aceste grîne! – într-adevăr el împărți celor doi grămăjoara de boabe. – Numai să fiți atenți să nu le lăsați singure... căci numai înmormîntate în cimitirul pămîntului-mamă, numai acolo, pot ivi ele o viață nouă! Poate veți deveni agricultori... Să nu uitați de apă!... Urmați-vă acum calea, oameni buni.

Cei doi prieteni au înțeles că trebuiau să plece, să-l lase pe bătrînul țaran cu ogorul său. Horatio strecură în buzunar grîul primit. Felix ținea boabele încă în mîna sa, strînsă în pumn. După cîteva pași s-au oprit și s-au întors cu fața către ciudatul personaj. Acesta le făcea semn de adio, legănîndu-și domol mîna deasupra capului, cînd la dreapta, cînd la stînga... Drumeții au răspuns cu același gest. Amîndurora le trecu prin gînd că acest bătrîn era neobișnuit de înalt. Au continuat drumul. Felix șimți dorința să-l mai vadă o dată pe țaran. Întorsese capul într-acolo, dar nu-l mai zări... era probabil pierdut undeva în lanul lui de grîu.

.....
În roman cei doi își continuă drumul urcînd pe piscul unui deal înalt. Cele întîmplate acolo sus îl rănesc și îl dezorientează foarte tare pe Horatio, care nu cunoștea nici măcar existența acestui pisc. După numai cîteva ore, în drum spre casă, Horatio îl jignește pe Felix și rupe prietenia cu el.
.....

Ei ajunseseră din nou pe platoul de sus al insulei. Pentru amîndoi tihna cîmpurilor a

însemnat un balsam bine venit. Lanul de grâu copt le-a evocat imaginea bătrînului țaran înțelept pe care îl întâlneau la amiază. Fără să comunice între ei, fără să se pună de acord, amîndoi își grăbiră mersul. Erau mînați de dorința să-l întâlnească din nou pe țaran. Amîndurora le era sete de liniștea, simplitatea și profunzimea pe care acest personaj le-a dăruit-o prin simpla sa prezență. Felix spera în secret că înțeleptul ar putea să le arate o cale pentru rezolvarea conflictului lor. O pildă de-a lui, o frază simplă și profundă ar putea să-l lumineze pe Horatio și să alunge tot răul care s-a strecurat între cei doi prieteni. Au recunoscut imediat locul unde îl întâlneau. Dar țaranul nu era acolo. Jur-împrejur nici urmă de el. Ceva mai încolo au zărit o femeie mică, foarte bătrînă, zbîrcită de ani, cu spinarea încovoiată. Ea lucra cu o sapă pămîntul. S-au apropiat dînd bună ziua. Femeia nu răspuse. Cei doi se uitau dezamăgiți cînd la femeie, cînd departe pe cîmp, în speranța de a-l descoperi pe țaran. Cu voce antipatică, abia uitîndu-se la ei, femeia îi apostrofă într-un tîrziu:

– Ce stați așa și vă holbați? Nu vedeți că am treabă?

– Iertați-ne – spuse Felix – voiam numai să întrebăm de un țaran mai în vîrstă... unul bine clădit, înalt... cu barbă... lucra aici, pe cîmpul ăsta... Unde e? – Femeia se opri din lucru. Îi privi sever cîteva secunde, după care adăugă cu vocea ei aspră:

– Sînteți bolnavi la cap! Ce nerușinare să întrebați de bărbatul meu după atîta timp!

– Cum așa? Doar am vorbit azi la prînz cu el! – insistă Felix.

– Bărbatul meu a murit de mult, Dumnezeu să-l ierte! – făcu semnul crucii – Un amar de vreme nu s-a sinchisit nimeni de el, dacă este sau nu mai este. Și acum veniți voi, filfizoni de la oraș, bolnavi la cap, și-mi puneți astfel de întrebări nerușinate... Vedeți-vă de drum! Și să nu mai călcați pe-aici!

Au trebuit să plece. Și Felix și Horatio erau bulversați de această întîlnire. Se căscă un gol imens în sufletul lor. Dar în vreme ce Horatio era tulburat, dezorientat că nu pricepe nimic, Felix a înțeles ceva... El a înțeles ceea ce prietenul său – sau fostul său prieten? – nu ar fi putut înțelege vreodată. După ce s-au îndepărtat cîteva zeci de metri de femeie, Felix se opri. Îngenunchie la marginea ogorului. Cu

o mîna scoase din buzunar grînele dăruite de țaran. Cu degetele celeilalte făcu în pămîntul moale cîteva tăieturi adînci: de sus în jos, de la dreapta la stînga. A sesizat că, fără să vrea, scrijeli o cruce pe pămîntul-mamă. Dar ce conexiuni fabuloase i-au dictat acest gest, exact acest gest... nu avu să afle vreodată. Nimeni nu află niciodată taina celor mari dictate. Cu mișcare domoală înmormîntă boabele aurii. Acoperi crucea cu țărînă. Rana, brazda, crucea și grînele se sustrăgeau acum privirii. Acolo, jos, în umezeala mamei, se îndeplinea logodna de neînțeleș dintre viață și moarte. Felix se ridică, murmurînd ca pentru el: „Au murit țaranii... Au murit toți țaranii... Au murit toți țaranii...” Pe Horatio îl impresionează liniștea și evlavia acestui ritual. Din respect pentru înțelepciunea țaranului pe care îl pierduseră, vru și el să facă același gest simbolic. Înfundă mîna în buzunar, dar nu găsi nici un grăunte... Le pierduse pe toate. Nici el nu știa cînd, unde și cum.

Cu sufletele grele, fără să-și spună vreo vorbă, și-au continuat drumul de-a lungul cîmpurilor. Horatio era măcinat de întrebarea ce oare avea să însemne împletirea asta stranie între realitate și himeră. Acum părea că nici discuția de la prînz cu țaranul nu a fost reală! Sau a fost femeia de adineauri o himeră? Cu o anume teamă privi o clipă în spate. Nu văzu nici femeia și nici piscul înalt unde fuseseră... Felix mergea în spatele lui Horatio privindu-l. Observă în mersul lui oboseală și o anume stîngăcie, un fel de neputință. Simțea că acest om este chinuit de ceva. În sufletul său încolțeau sentimente și gînduri de duioșie pentru prietenul pierdut, tocmai pentru această stîngăcie care l-a marcat probabil toată viața. De ce se îneca el atît de des în nesiguranță, în dezorientare? Cît de mult ar fi vrut Felix să-l ajute, da, să-l poarte deasupra valurilor în care el se pierdea! În fond, asta a încercat și astăzi, dar reacția a fost exact opusul celei așteptate. În sufletul său își făcuseră loc și remușcările. Tocmai de aceea îi era teamă să mai intervină o dată. De frică să nu-l tulbure și mai tare pe Horatio, se hotărî să accepte sentința lui și să nu i se mai adreseze. Dar ruperea acestei prietenii îl durea pe Felix mai mult decît el ar fi crezut. Tot timpul cei doi au mers tăcînd. O tăcere grea, grea ca plumbul. Tăcerea poate avea cîteodată gustul morții.

(Fragment din romanul *Frumoasa insulă* a cărui apariție este probabilă la începutul anului 2006.)

Cassian Maria SPIRIDON

„Sînt convins că știința nu este un handicap pentru un poet ci, din contră, o șansă de lărgire a câmpului ideatic și semantic.”

Născut la Iași, la 9.IV.1950. Mama: Maria Spiridon, învățătoare.

Membru al Uniunii Scriitorilor din România, membru al Societății Ziariștilor Români și al Asociației Ziariștilor Români. Membru al PEN-clubului european. Absolvent al Institutului Politehnic București, 1975.

Cîștigător al premiului de debut în volum pentru anii 1979-1980, al Editurii Junimea din Iași; 1980 – Laureat al Festivalului național de poezie „N. LABIȘ”; organizator și participant la mișcarea revoluționară anticomunistă din 14 decembrie '89, Iași (arestat de Securitate și eliberat din închisoare în amiaza zilei de 22 decembrie '89); 1990-nov.1991 – fondator și director al noii serii a revistei TIMPUL din Iași; nov.1991-nov.1992 – redactor al revistei „Cronica” din Iași; dec. 1992-dec. 1994 – redactor al ziarului „Evenimentul Zilei”; între 1993-1995 – redactor-colaborator la postul TV Europa Nova Iași; din iunie 1994 – fondator și redactor șef al revistei de cultură poetică „Poezia”; din ian.1995 – director al Editurii TIMPUL din Iași; din oct. 1995 – inițiator și redactor coordonator al publicației literare „Caietele de la Durău”; din dec. 1995 – redactor șef al revistei „Convorbiri literare” din Iași.

Debut în presa literară în anul 1970, în revistele „Amfiteatru” și „România literară”. Cărți publicate: *Pornind de la zero* – versuri, Ed. Junimea, Iași, 1985, *Zodia nopții* – versuri, Ed. Cartea Românească, București, 1994 (Premiul revistei „Poesis” – Satu Mare, pentru cea mai bună carte a anului), *Iași, 14 decembrie 1989, Începutul Revoluției Române*, Ed. Timpul – Iași, 1994. (Premiul cultural „Vasile Pogor” al Primăriei Iași), *Piatră de încercare* – versuri, Ed. Junimea – Iași, 1995. (Premiul Uniunii Scriitorilor – filiala Iași), *De dragoste și moarte* – versuri, Ed. Helicon – Timișoara, 1996, *Intrarea în apocalipsă* – versuri (ediție bilingvă, română și franceză), Ed. Cogito, 1997, *Arta nostalgiei* (Poeme cuantice) – versuri, Ed. Cartea Românească, 1997 (Premiul Uniunii Scriitorilor-filiala Dobrogea, revista „Tomis”, Constanța, Premiul pentru poezie al Salonului de carte Oradea, 1998), *Întotdeauna ploaia spală eșafodul*, Ed. Axa, Botoșani, 1997 (Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor-filiala Iași), *Atitudini literare*, Ed. Cartea Românească, 1999 (nominalizată – Premiul pentru eseu al Uniunii Scriitorilor din România, Premiul Uniunii Scriitorilor – filiala Iași, 1999, Premiul pentru eseu al Festivalului Internațional de Poezie de la Deva, Oradea, 2000), *Clipa zboară c-un zîmbet ironic*, Ed. Dyonisos, Craiova, 1999 (nominalizată – Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor din România, Marele premiu al Festivalului internațional de poezie de la Sighetul Marmației, 1999), *Dintr-o haltă părăsită*, versuri, Ed. Augusta, Timișoara, 2000, (Marele premiu ASLA Oradea, 2001, nominalizat la Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor din România, 2001), *Pornind de la zero*, antologie de versuri, Ed. Cartea Românească, București, 2000, *Între două lumi* – poeme (română, spaniolă, franceză, engleză), Ed. Cogito, Oradea, 2001., *Atitudini literare II*, Cartea Românească, 2002 (Premiul Uniunii Scriitorilor, filiala Iași, Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, Premiul pentru eseu al Revistei ANTARES, Galați); *Über den Wald*, Dionysos Verlag, Germania, 2002, *Ucenicia*

**Dialogurile
Mișcării Literare**

libertății (atitudini literare III), Cartea Românească, 2003 (Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru critică, eseu, 2004), *Nimic nu tulbură ca viața* (poeme), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004 (Premiul *Hyperion* al Fundației revistei „Hyperion” – Botoșani, 2004), *Aries* (antologie de versuri), Junimea, Iași, 2004, *Eminescu, azi*, Junimea, Iași, 2004, *Petre Țuțea, între filosofie și religie*, Cogito, Oradea, 2004.

Prezent în antologii românești și străine, tradus în franceză, engleză, germană, spaniolă, suedeză, rusă, chineză, finlandeză, polonă ș.a.

Participant la numeroase festivaluri internaționale de poezie (Marsilia – Franța, Medellín – Columbia, Oaxaca, Mexico, Morelia – Mexic, Liege-Belgia).

– *Domnule Cassian Maria Spiridon doresc să încep acest dialog cu ceea ce eu cred că a fost PUNCTUL CULMINANT AL VIEȚII DVS., participarea în calitate de căpetenie la „începutul Revoluției Române”, cum numiți momentul 14 decembrie 1989 Iași. Ați consacrat și o carte acestui eveniment straniu, ați avut și o apariție televizată pe această temă, spuneți-ne ce a fost atunci?*

– N-aș dori să vă contrazic, dar, pentru mine, momentul 14 decembrie 1989 Iași, a fost un moment al vieții mele, unul important, dar nu mai important ca, de exemplu, căsătoria sau nașterea copiilor mei, ori apariția cărților pe care le-am scris etc. Despre acel moment al mișcării revoluționare de la Iași, din 14 dec. 1989, am publicat o carte în 1994 și o a doua ediție mult îmbogățită, însoțită de contribuția unor istorici recunoscuți și îngrijită de mine și istoricul Gheorghe I. Florescu, în 2000. Cam tot ce-i mai important privind acest eveniment poate fi citit în cărțile amintite: *Iași, 14 decembrie 1989 începutul Revoluției Române*. Despre mișcarea de la Iași se pot afla referințe mai extinse sau mai restrânse în numeroase alte volume ce se ocupă de Revoluția Română.

Voi da un citat din *România sub regimul comunist*, apărută la Fundația Academică Civică în 1997, carte a universitarului londonez Dennis Deletant: „Conducerea partidului și delegații se comportau ca și cum își vîrșiseră capetele în nisip, uitînd de avertismentele formulate în scrisoarea redactată în numele Frontului Salvării Naționale. Un alt front își semnalase existența în capitala Moldovei, Iași, la 10 decembrie, cînd manifeste scrise de mîină, în numele Frontului Popular Român, au fost afișate la Facultatea de Istorie a Universității, chemînd studenții la un miting de protest la orele 14.00 (corect, orele 16.00 – n.n.), în ziua de 14 decembrie, în

Piața Unirii, împotriva «politicii nebunului și nebunei sale». Pentru a împiedica desfășurarea mitingului, au fost aduși milițieni și pompieri, care au făcut cordon în jurul pieții; a fost mutată și o stație de tramvai, pentru a evita ca oamenii să coboare acolo. În timp, a fost organizată în grabă o adunare de partid a cadrelor universitare, la orele 14.00, la Universitate, pentru a împiedica corpul didactic să se alătore studenților. Ca o măsură de precauție în plus, s-a organizat în același timp la Iași un concurs național de judo și multe dintre camerele hotelului «Unirea» ce dădeau spre piață au fost ocupate de membrii echipei «Dinamo», clubul sportiv al Ministerului de Interne. Aceste măsuri au reușit, întrucît cei ce au răspuns apelului au fost obligați să stea în grupuri, dincolo de cordon. Securitatea locală a reușit să identifice pe cîțiva dintre membrii Frontului Popular Român, unul dintre acești fiind un poet pe nume Cassian Maria Spiridon, și i-a arestat, dar au fost eliberați la 22 decembrie”. Citatul se repetă identic, la pagina 558 din *Istoria României*, lucrare realizată de Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor și publicată în 1998 la Editura Enciclopedică. O ultimă apariție editorială recentă (apare la sfîrșitul lui 2004), ce consacră cîteva zeci de pagini mișcării revoluționare de la Iași, este *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 4, partea I *Revoluția din decembrie 1989 – o tragedie română*, semnată de Alex Mihai Stoenescu.

– *La ce puteați să vă așteptați dacă regimul dictatorial ceaușist mai supraviețuia un timp după acest extraordinar moment?*

– După eșuarea mișcării revoluționare, înăbușită în fașă de forțele de represiune, capii au fost arestați și anchetați după metodele

practicat de torționari. Dacă în 22 decembrie '89 n-ar fi căzut regimul, patru dintre noi, între care mă aflu și eu, urmau să fie executați în 25 dec., ceilalți ar fi primit ani grei de pușcărie. A fi condamnat la moarte și, prin miracolul Revoluției să fii salvat, îți marchează destinul pentru totdeauna. Nu este o experiență de invidiat.

– *După căderea dictaturii a venit la Iași ceea ce așteptați sau un surogat de libertate în care este interzisă interzicerea?*

– După căderea dictaturii, am cucerit câteva drepturi fundamentale, de la libertatea de expresie la libertatea de mișcare. Să nu uităm că libertățile democrației se cuceresc și se mențin printr-o constantă participare și implicare a societății civile în viața socială, economică și politică a națiunii. Libertatea nu-i un bun câștigat o dată pentru totdeauna. Niciodată puterea nu va ceda benevol societății din prerogativele ei. Democrația este un constant balans între puterea celor care ne conduc și puterea celor fără de putere.

Avem atîta libertate cît sîntem capabili să suportăm.

– *Ați debutat editorial cu o carte de poezie al cărei titlu mie îmi sugerează o referire la științele exacte. Sînteți apoi autorul unor poeme cuantice. Ce rol ocupă științele exacte în activitatea dvs.?*

– *Pornind de la zero* este cartea de debut și îmi pare un titlu potrivit pentru un volum de deschidere. Debutul lui Macedonski, vă aduceți aminte, se intitula *Prima verba*. Și am putea apela și la alte exemple. E adevărat că trimiterea are un caracter axiomatic, dar nu-și pierde prin aceasta sensul metaforic, puterea poetică germinativă. Cît despre *Poeme cuantice*, voi încerca mai întîi să definesc termenul de cuantă, ce își are originea în latinescul *quantum* (cît). Dacă am apela la fizica teoretică ar însemna să ocupăm câteva pagini bune și total neinteresante pentru cei care nu sînt în domeniu. Vom rezuma pe cît posibil, precizînd că noțiunea a fost introdusă de Max Planck, la 1900 și definește cea mai mică valoare discretă pe care o poate lua o mărime fizică și se constituie în unitatea structurală de bază a cîmpurilor fizice, cum ar fi fotonul pentru cîmpul electromagnetic,

gravitonul pentru cîmpul gravitațional etc. El are ca principal domeniu de aplicabilitate mecanica cuantică.

Poeme cuantice s-au vrut o metaforă pentru energiile spiritual-sufletești adunate în versurile care scintilează ca niște focare ce emit fotoni emoțional-ideatic în fiecare poezie.

La terminarea liceului eram interesat să urmez filosofia, cum, din nefericire, cursurile la această facultate se limitau la marxism-leninism și „gîndirea” lui Ceaușescu, nu-mi rămînea, în viziunea mea de atunci, decît medicina sau politehnica; prima nu mă pasiona, așa că am apelat la ultima. Sigur că mi-au plăcut fizica, mai ales fizica teoretică, la fel matematica. Îmi erau ușor accesibile, fapt ce mi-a permis să termin cu bine facultatea și să lucrez în diverse întreprinderi și institute de cercetare. A fost o profesie de care m-am achitat, cred, onorabil. Dar numai atît. Dacă aș fi trăit într-o țară neideologizată aș fi făcut la 20 de ani ce fac în prezent. A trebuit o Revoluție pentru a renunța la profesie și a mă dedica vocației.

– *Poeții matematicieni sau matematicienii poeți au stîrnit întotdeauna curiozitate, justificată într-un fel prin noutatea expresiei artistice aduse. Cum pot conviețui într-o personalitate două noțiuni atît de diferite, opuse aș spune, poezia și matematica?*

– Să fim înțeleși, nu sînteți primul care îmi pune astfel de întrebări. Nu voi enumera o seamă de autori, cu mult mai importanți scriitori decît sînt eu, de la Dostoievski (inginer) la Ion Barbu (matematician), voi aminti pe Novalis, care era de profesie inginer de mine, și cine-l citește va constata o fericită simbioză între știință și poezie.

Sînt convins că știința nu este un handicap pentru un poet ci, din contră, o șansă de lărgire a cîmpului ideatic și semantic cu efecte benefice, sper, în lumea literelor.

– *În nr. 6 (102) al revistei „Convorbiri literare” al cărei redactor șef sînteți, publicați prima parte (iar în numărul următor, a doua parte) a unui eseu, Eminescu și ecuația universală. Credeți că poetul nostru putea fi un mare matematician dacă nu avea geniul cuvîntului?*

– Pot afirma despre Eminescu că lipsa unor studii aplicate și îndrumate didactic în vremea studiilor gimnaziale și liceale l-au determinat să încerce singur să descopere și să învețe matematica, fizica, geometria, dar fără a trece dincolo de un anumit diletantism. Era interesat de științele exacte în care, grație filosofiei germane, intuia că ar afla cheia ce i-ar fi putut deschide poarta de acces la cunoașterea universală.

Oricum, pentru cât îl interesau pe el aceste științe, știa mai mult decât diverși universitari din epocă. Nu pot afirma că ar fi fost un mare matematician, și nici nu cred că îl preocupa atât de intens domeniul.

– *Pe manuscrisele eminesciene păstrate la Academia Română se văd diverse însemnări, schițe matematice. Printre altele sînt și referințe la cuadratura cercului. Cum explicați mai pe înțelesul tuturor această noțiune și dacă ea se poate raporta la metaforă?*

– În cadrul preocupărilor poetului de a determina *ecuațiunea universală*, a fost interesat de rezolvarea cuadraturii cercului. (Mă tem că încercînd să fiu cât mai exact și științific prin răspunsuri la întrebările ce mi le-ați pus, alung și ultimul cititor posibil al acestui interviu.) Problema se reduce la construirea, cu ajutorul riglei și compasului, a unui pătrat cu aria egală cu a unui cerc dat. Deși cunoscută încă din Antichitate, abia în sec. al XIX-lea (aproximativ în anii cînd și Eminescu era preocupat de acest subiect) s-a demonstrat imposibilitatea rezolvării cuadraturii cercului. Sper că am fost destul de explicit, iar în articolul la care faceți referire este mai amplu prezentată această chestiune. Sigur, în sine, a tinde spre a rezolva o problemă imposibilă ține de metaforă, de ambiguitatea poeziei. Și cred că aici putem afla cotorul interesului arătat de Eminescu cuadraturii.

– *Sînteți directorul Editurii „Timpul” la care au apărut cărți importante, printre care și Retorica aproximației a prietenului nostru comun Alexandru Pintescu, dispărut prematur dintre noi. Ce alte noutăți editoriale aveți în plan?*

– Pentru că tot l-ați menționat pe regretatul nostru prieten Al. Pintescu – avem în plan încă o carte, tot de critică, a acestuia. Alte cîteva semnate de Aurel Dumitrașcu, George Popa, Florin Faifer, Eminescu, Caragiale, Mircea Platon, Gheorghe Florescu, George Vulturescu, Dragoș Cojocaru, Dan Mănuacă, Bogdan Ulmu, Liviu Papuc, Marius Chelaru, Ion Țepelea, Vasile Spiridon și încă mulți alții

Sînt destule titluri care, adunate, îmi supraîncarcă agenda de lucru, care și așa debordează. Caut soluții pentru a-mi limita activitatea la cele două reviste, „Convorbiri literare” și „Poezia” și la manuscrisele mele.

– *Cutreierați mult prin țară. Ați fost la Satu Mare, la Bistrița și-n alte locuri din Ardeal ca participant la diferite manifestări spirituale. Credeți că există o poezie a ardelenilor și una a moldovenilor? Prin ce se deosebește lirica din estul țării de cea din vest?*

– Deși refuz multe invitații, sînt destule la care dau curs, una că nu-mi pot refuza prietenii, două, interesele revistei o impun... Cu încîntare mă întîlnesc întotdeauna cu cei de peste munți, de care mă simt mai apropiat structural, decît să zicem, de cei din Oltenia. Lirica Moldovei este mai melancolică, mai elegiacă, nu lipsită de un anumit tragism și nuanțat metafizică; lirica transilvană este mai vizionară, mai implicată civic, mai sobră... dar diferențele sînt ne semnificative în raport cu multitudinea punctelor comune.

– *Ce urmă a lăsat în sufletul dvs. ambianța Cenaclului de Luni precum și întîlnirea cu Nicolae Manolescu care, iată, a devenit președintele Uniunii Scriitorilor din România? Nu ați avut emoții cînd ați citit poezii în fața lui, student fiind?*

– L-am cunoscut pe actualul președinte al. U.S.R., Nicolae Manolescu, în 1970 cînd era redactor șef adjunct la „România literară” și, probabil, lector la Universitatea bucureșteană. Am fost, tînr aspirant la gloria literară, în biroul său de redactor șef adjunct, am propus de cîteva ori grupaje de poeme, îmi dădea unele cărți de poeme pentru a le scrie scurte recenzii, așa că, la Cenaclul de Luni (unde am fost prezent la două ședințe, cu un

interval destul de mare între ele), n-am avut emoții. Îmi amintesc că, a doua oară, eu am citit un poem amplu, ușor experimental, iar Mircea Cărtărescu un fragment mai larg de proză cu întâmplări din perioada stagiului militar. Nu-i cazul să narez atmosfera și discuțiile tipice pentru un cenaclu, nu fără o anumită înălțare ideatică impusă de mentor, dar și de calitatea participanților.

– Alex. Ștefănescu numește, într-un număr din „România literară”, starea liricii actuale „peisajul mohorât al poeziei noastre de azi”. Spre ce se îndreaptă oare poezia actuală?

– Starea liricii actuale, mai ales a ultimului val, acoperă în parte afirmațiile lui Alex. Ștefănescu despre „peisajul mohorât al poeziei noastre de azi”. Dar, numai în parte pentru că sînt destui autori tineri, dar și din generațiile anterioare din care poți avea șansa de a lectura o poezie vie, fără frustrări, cu impact, emanînd emoții veritabile.

Cred că ne aflăm într-un interregnum în care generația '80 s-a „clasicizat”, dacă putem folosi acest termen cu larghețea necesară, iar următoarea încă nu și-a impus profilul propriu. Eu sînt optimist. Au debutat în ultimul deceniu, atît în „Convorbiri literare” cît și în „Poezia” zeci și zeci de tineri autori. Să nu uităm, toți aceștia scriu dintr-o imperioasă nevoie interioară, într-un context care te îndeamnă către orice afacere profitabilă și nu către poezie. Nu ne rămîne decît să avem încredere.

– A sosit momentul să vă întreb cum vă descurcați cu editarea revistei de cultură poetică „Poezia”? Aveți înțelegere de la oficialități în ce privește procurarea resurselor bănești?

– Primele circa 10 numere din revista de cultură poetică, „Poezia”, ce apare trimestrial, în format carte, 250 de pagini, le-am editat și tipărit din banii personali. Odată proiectul

impus în peisajul publicistic național, am aflat mai întîi înțelegere la nivelul Ministerului Culturii și Cultelor, care îmi asigură aproape un sfert din suma necesară tipăririi. Menționez că singurele drepturi de autor sînt... un exemplar din revistă, cam în maniera aplicată de revista interbelică *Gîndirea*. Din 2004 și Consiliul Municipal al Primăriei Iași a decis să mă sprijine financiar, tot parțial, pentru editare și tipărire. Mă aflu într-o situație suportabilă, cu mult mai optimistă acum decît în momentul cînd am demarat, în 1995, acest proiect cultural de deschidere națională și internațională.

– Ați fi dorit să vă întreb ceva ce nu am întrebat?

– De exemplu dacă mai scriu poezii, ce cărți pregătesc pentru tipar, ce alte proiecte mă preocupă etc.

Încă mai scriu poezii, pregătesc pentru tipar volumul patru din *Atitudini literare, Orizonturi duble*. Mă gîndesc pentru viitor la o carte, *Comunismul în literatură*, ce adună eseuri pe această temă etc.

– Cu ce ați dori să încheiem această discuție? Poate cu vreo amintire de la Bistrița?

– O amintire destul de proaspătă și la fel de plăcută, este din vara anului trecut, cînd am participat, invitat de poetul Ioan Pinte, la ediția a II-a a *Firelor de tort*, străbătînd localitățile născădane în care au trăit Coșbuc, Rebreanu... M-am întîlnit cu cititorii, dar și cu scriitorii care încă au rămas în lumea mirifică a satului, în care timpul curge în cadența anotimpurilor, între Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru – un timp cu totul diferit de cel urban, în care secunde sînt mai lungi ca veacul.

M-am întîlnit cu oameni și locuri rămase încă în magma primordială din care s-a materializat matricea stilistică a spațiului mioritic blagian.

Interviu de **Gavril MOLDOVAN**

Miorița – o varianta transilvană din secolul al XVIII-lea

Cristina-Maria FRUMOS

Evorba de un manuscris care cuprinde o variantă inedită a Mioriței și care provine din zona Bistriței. Acesta a fost descoperit într-o colecție particulară din Târgu-Mureș (a aparținut regimentului II de graniță din Năsăud), predat spre păstrare și valorificare Complexului muzeal județean. Conține 142 de file numerotate, scrise în alfabet chirilic, datat fiind undeva la sfârșitul secolului al XVIII-lea (1794) și aparținând unui inginer (ca ultim posesor), iar anterior, lui Ioan Șincai, fratele mai mare al lui Gheorghe Șincai, căpitan în regimentul II de graniță Năsăud, mort pe Rin în 1795 în luptele duse de coaliția europeană împotriva francezilor.

Varianta *Miorița* care interesează, inclusă în acest manuscris, prezintă unele particularități de structură și compoziție și va fi redată în cele ce urmează:

„Aude-sa, D[oa]mne, aude
Peste cel plăiuț de munte,
Un șuier, D[oa]mne, șuier
Că acolo D[oa]mne
Sunt numai trei Păcurărași
Doi ce[i] mari
Și-s ver[i] primari
Unu-i mic și-i străinel,

Acel mic și străinel
Că [la] apă l-au
 mânat
Până în apă au
 umblat

Manuscrite descoperite

Foarte mult l-au judecat
Că pe dânsul să-l omo[a]ră
Oile să i le ee
Da el când din apă au venit
El numai au avut
O mioară zdrăvioară
Și înainte au eșit

Și din grai așa au grăit:
– Dragii mei verișori
Dacă pe mine mi-ț[i] omorî
Lângă mine pune-ț[i]
Fluierul de dreapta
Bucinul de-a stânga
Ca când vântul a sufla
Fluerul a fluera
Și bucinul a bucina
Numai răsunul
Ca mi-a răsuna
Peste munți numai la ai mei doi părinți
Și răsunul și mi-a merje
Peste brazi la ai mei frați
Într-o verde dumbărești
Este o răce fântăniță
La acee răce fântăniță
Sunt două luminiță
Da nu-s două luminiță
Că-s ochii șarpelui
Că măcar cât le-a ploua și le-a ninje
Acelea nu să vor stinje
Că șerpele au mâncat
Numa un voinic a scăpat
Ceptu lui l-au mâncat jumătate
Jumătate de cuțite, de arămite
Curele fi-ntins[?]
Da el din grai așa au grăit:
– Cine au venit să mă scoată
Vină frate și vină tată, și vină maică
Oile mi l-au luat
Și mâna mi-au tăiat
Și m-au legat
Cu spatele la brad.”

Balada prezintă apropieri de variantele cu circulație în multe din localitățile județelor Cluj, Bistrița-Năsăud, de la interferențele lor cu județele Mureș și Alba – zona de câmpie.

Parcurgând versurile acestei variante, desprindem elemente tematice care permit aprecieri privind frecvența sau eliminarea unor motive prezente în majoritatea variantelor cunoscute.

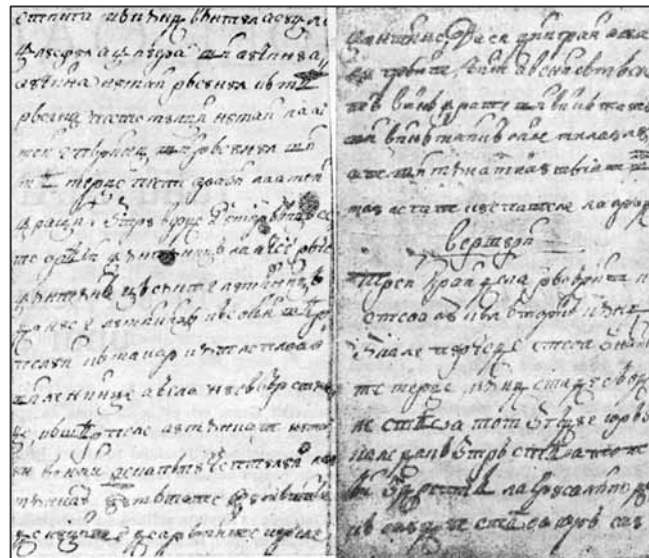
Raportând această variantă la modelul Alecsandri, anunțăm în generic identitatea originară, de sorginte mitică, a personajelor: păstorul – ca vector masculin al cuplului divinităților vegetației. E un mod autohton în care recunoaștem elemente de generalitate ale lui Osiris, Adonis, Dionysos, dar nu în ultimul rând, Zamolxis. Spre deosebire de variantele din Oltenia, Muntenia și Moldova, specific celor transilvănene, personajele acțiunii sunt trei (nici 8, nici 9) păcurării (pecus-oris = oaie, turmă) dintre care „unu-i mic și străinel” iar ceilalți doi sunt „veri primari”. Gruparea ternară a personajelor din această variantă (ca și în cea a lui Alecsandri) exprimă o acțiune inițiativă ce nu urmărește suprimarea individului, ci îl înscrie pe acesta pe piste inițiatice, un parcurs care, după numeroase avataruri, incluzând și moartea personajului, se finalizează cu renașterea lui într-un alt plan și cu ascensiunea din celălalt tărâm în lumea luminii. Cuplul de agresori, „veri primari”, este element vectorial antinomic, subsumând principiul negației și al recesiunii naturii. Malefic într-o viziune etică, „cuplul” asigură echilibrul și armonia într-o dialectică a devenirii cosmice, identificându-se în principiu cu mistrețul care-l sfășie pe Adonis, etc. Nu este exclus ca această trinitate să-și aibă sursa într-o formă istorică de natură etnică târzie, medievală, fapt susținut de „ascendentul” celor mari asupra „celui mic și străinel”, element alogen, rătăcit, a cărui prezență perturbă ordinea preexistentă constituirii grupului.

Este interesant faptul că în trama acestei variante a Mioriței este introdus elementul tematic al mioarei năzdravane „mioara zdrăvioară”, mai rar întâlnit în celelalte variante ardelenesti.

În perspectiva arhetipului, oaia năzdravană reprezintă entitatea feminină a cuplului divinității vegetației, rămasă într-o formă retardată de reprezentare zoomorfă a ei, figurată în miturile înrudite ale altor civilizații

ca vacă (Isis, Iștar) sau purcea (Demeter); pentru civilizația autohtonă din zona carpatică, animalul substituit este oaia, model comun al tipului de economie animalieră specific zonei.

Varianta în discuție elimină episodul interogării „mioarei zdrăvioare” de către

păcurăraș, postul divinatoriu sau recuperator, ca și motivul animalului psihopomp („câinele”) prezentă în varianta propusă de Alecsandri. În schimb, testamentul, dubitatea morții și caracterul ei consimțit sunt formulate imediat și direct; nici în această variantă păstorul nu se interesează de cauzele agresivității, deși aceasta ar fi fost prima reacție în ordinea asimilării profane, realiste a intrigii, și nici nu-i supune măcar pe agresori maledicției, ci își exprimă ultimele dorințe în formulări de o mare intensitate lirică. În inventarul funerar solicitat, notăm obiectele muzicale din categoria aerofonelor: „fluiet”, „bucium” care, așezate în bătaia vântului, să ducă vestea celor doi părinți și frați de peste munți. Valorificate simbolic, aceste instrumente muzicale atestă preocuparea păstorului (-zeu) de asigurare a mijloacelor necesare desfășurării riturilor renașterii: „Fluxul de aer al vântului le va face să cânte... le animă sufletul de aer izomorf cu prana – suflul vital, condiție primordială și semn al vieții, al ființei animate”. (*Mituri ale antropocentrismului românesc – Miorița*, N. Branda)

Este curios faptul că, în continuare, balada este fragmentată de inserția unei

secvențe dintr-o altă baladă de circulație, *Voinicul și șarpele*: „Într-o verde dumbrăviță/
Este o răce fântâniță/ La acea răce fântâniță/
Sunt două luminiță/ Da nu-s două luminiță/
Că-s ochii șarpelui/ Că măcar cât le-a ploua și
le-a ninje/ Acelea nu să vor stânje/ Că șerpele
au mâncat/ Numa un voinic a scăpat/ Ceptu lui
l-au mâncat jumătate/ Jumătate de cuțite, de
arămite/ Curele fi-ntins[?]”.

Motivul „fântâni” coroborat cu cel al „apei” către care fusese „mânat” păstorul „mic și străinel” sugerează un străvechi și ecumenic simbolism al imersiunii în apă, ca instrument de purificare și regenerare. Pe plan uman, imersiunea echivalează cu moartea, pe plan cosmic, cu catastrofa (potopul) care dizolvă periodic lumea în oceanul primordial. Motivul șarpelui amintește probabil de structura simbolismului acvatic conform căruia valorizarea apei implică adâncirea în ape pentru înfruntarea monstrului marin (balaur, scorpion, șarpe).

Analizând ultima secvență a acestei variante din perspectiva arhetipului, observăm o anumită degradare a acestuia, întrucât personajul recuperator și terapeut: Măicuța Bătrână, echivalentul în planul mitului al Marii Mame, divinitate a pământului, a destinului și a magiei, este deci familia de tip tradițional, către care păcurărașul formulează un apel de salvare: „Cine au venit să mă scoată/ Vină frate și vină tată, și vină maică”. „Frate”, „tată”, „maică” sunt noțiuni generice, simboluri ale vieții de tip patriarhal, plasate în istorie, deci în Timp. Între ele și personajele arhetipului legăturile stabilite pot fi riscante, forțate în acest punct al baladei în discuție. Pe de altă parte, spre deosebire de toate variantele

cunoscute, hotărârea de omor se soldează cu tăierea mâinii și legarea cu spatele la brad. Sigur, în folclorul literar românesc (a se vedea *Cântecul bradului*) bradul reprezintă dublul vegetal al tânărului nelumit destinat morții premature. La un alt nivel al semnificațiilor, bradul se integrează unui rit mai complex al ascensiunii, asimilat fiind „punții” sau „scării” (M. Eliade) pe care va ajunge sufletul celui mort la lumea cerească. Aici ascensiunea pare cel puțin anevoioasă, dacă nu chiar imposibilă, fără intervenția familiei care (prin ritual) poate elibera din curele sufletul celui mort. „Legăturile” pot fi interpretate și în sensul consubstanțializării percepută ca hierogamie între păcurăraș și ipostaza de axis mundi a bradului. Pare într-adevăr o altă formă de abordare a temei apoteozei, a morții alegorice a păstorului.

Este curios de asemenea faptul că portretul ciobănașului, cuprins în variantele moldo-muntene, dar cu restrânsă circulație în Transilvania, apare integrat unui cântec de cătănie, din același manuscris, portret atribuit unui general Iogai, în versurile:

„Iară fața lui
Spuma laptelui
Iară sprânceană lui
Pana corbului
Iară ochii lui
Poama murelui.”

Este evidentă o tendință de laicizare a arhetipului, după canoanele logicii realului. Credem totuși că abordarea din perspectiva mitului a oricărei variante a Mioriței contribuie la conservarea datelor epice ale mitului diminuând riscul de a recepționa aceste date ca manifestări ale fantasticului.

Despre tragic, pe românește

Nicolae IUGA

Există și în gândirea românească reflecții profunde despre tragic, respectiv două cărți consacrate în mod explicit tragicului: *Existența tragică* (anul 1934) a lui D.D. Roșca și *Tragicul, O fenomenologie a limitei și depășirii* (1975) a lui Gabriel Liiceanu. Aceste cărți, mult diferite dar înrudite în substanța lor ideatică, au fost elaborate la o mare distanță în timp, cu aproximație o jumătate de veac. Impresia de îndepărtare va fi și mai pronunțată, dacă vom avea în vedere că între ele se interpun două generații distincte de filosofi și profesori de filosofie, generația filosofilor autentici, care s-au afirmat la sfârșitul perioadei interbelice (Nae Ionescu, Constantin Noica, Mircea Eliade, Lucian Blaga, Petre Țuțea ș.a.) și respectiv generația imediat postbelică, generația „filosofilor” politrucci din anii '50, printre care s-au aflat totuși și universitari și publiciști de valoare. O punte de legătură între cele două monografii ale tragicului o întinde chiar G. Liiceanu în bibliografia cărții sale, numind *Existența tragică* a lui D.D. Roșca, dincolo de detalii stilistice și de ordonare a ideilor, o „întâlnire fericită în idee”, care face din tragic nu o simplă dispoziție regională, ci „modul de existență privilegiat al omului înăuntrul istoriei.” Ambele cărți, se spune, ar putea fi privite ca o introducere la o filosofie a eroicului.

Existența tragică probează tragismul existențial în mod silogistic, scheletul principal al cărții poate fi redus, în linii foarte generale, la un silogism. Experiența, explorarea existenței, nu poate fi totalizată, nici în sens pozitivist și nici în sens raționalist, iar acest dat strecoară în cunoaștere un anumit tip de incertitudine. Tragicul este dat de această incertitudine privind destinul nostru, respectiv de certitudinea ca lumea în general

este ca un vârtej de forțe iresponsabile, iar destinul nostru nesigur. „Sentimentul cu adevărat tragic al vieții”, scrie D.D. Roșca, „se naște în sufletul nostru în momentul în care ne-am dat seama lucid de absoluta incertitudine de care vorbim.” În concluzie, existența noastră, existența pentru noi este tragică. Tragic este să te arunci în luptă pentru o valoare anume, în condiții de absolută incertitudine, iar sentimentul tragic sporește atunci când scade speranța unei reparații dincolo de moarte. Așadar, avem un silogism: existența conduce la incertitudine, incertitudinea este dătătoare de tragic, deci existența este tragică. Incertitudinea este termenul mediu, existența și tragicul sunt extremii.

Tragicul. O fenomenologie a limitei și depășirii a lui Liiceanu are în comun cu *Existența tragică* a lui D.D. Roșca conceperea tragicului în mod pozitiv, ca un *positum* ce înfășoară permanent acțiunea, ca un ceva ce se află în apanajul unor acțiuni hotărâtoare de destin, cum spune D.D. Roșca.

În cartea lui Liiceanu, tragicul este situat în miezul ființei, în plinul ființei, inundă viața și-i estompează contururile fixate tradițional. Prin tradiție, tragicul este definit ca pieire a valorii umane în anumite condiții date, lăsând loc și pentru contrariul său, triumful valorii umane. În schimb, în cartea lui Liiceanu tragicul este integral și nu lasă loc pentru nimic altceva, aici omul este propulsat către tragic de către propriul său statut ontologic, în caz contrar plinătatea sa ontică fiindu-i refuzată. „Dacă-ți depășești limitele devii pacient tragic”, scrie Liiceanu, „dar dacă nu ți le depășești nu ești om.” Tragic înseamnă nu orice rău în genere, ci răul asumat prin înfruntarea conștientă a

Reflecții

limitei. Dreptul la tragic trebuie câștigat prin relativizarea unei limite, fie chiar o limită imposibilă, iluzorie, și echivalează cu o autocondamnare, cu: „refuzul omului de a-și trăi viața și al umanității de a-și trăi istoria”. Cu tot acest exaltat eroism pus în joc, perspectiva este deosebit de sumbră. În conflictul de natură tragică pierd ambele părți, deoarece limita rămâne implacabilă, iar conștiința pătimitoare rămâne ireductibilă. Schema silogistică a cărții ar fi: orice asumare conștientă a limitei este tragică; ca să fii om trebuie să-ți înfrunți limita; deci omul are un statut ontologic tragic. Limita este termenul mediu, iar omul și tragicul sunt extremii. Aici se pune în lumină asimetria dintre cele două concepții despre tragic. La D.D. Roșca, sensul demersului este: de la constatarea incertitudinii (absurdului) existenței la angajarea tragică și eroică în acțiune. La Liiceanu se începe cu acțiunea, cu înfruntarea limitei și se sfârșește cu incertitudinea victoriei.

În primul caz, tragicul este un fundament metafizic pentru acțiune, pentru

acțiuni hotărâtoare de destin. În al doilea caz, acțiunea fizică, opera sau fapta, este fundament pentru tragic, în calitate de perspectivă metafizică. *Existența tragică* este critică și deconstructivă (D.D. Roșca face „procesul cunoașterii științifice” a spus G. Călinescu), aceasta respinge deopotrivă pozitivismul și „mitul” raționalității integrale a lumii. *Tragicul...* lui Liiceanu este, dimpotrivă, constructiv, este un demers în scopul acreditării unui tragic integral, ca dat esențial al condiției umane. G. Liiceanu, deosebit de temeinic informat în temă, consideră că există doar doi autori care concep tragicul nu ca pe o simplă dispoziție regională, ci ca un prilej pentru viziune metafizică totalizatoare, anume pe D.D. Roșca și pe M. Unamuno.

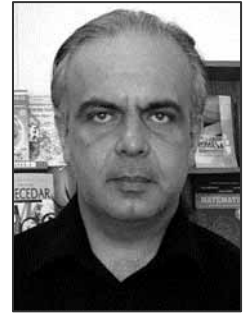
În fine, ambele cărți sunt niște uriașe silogisme. În ambele silogisme, termenii extremi sunt omul și tragicul existenței sale. Diferă însă ceea ce îi unește, termenul mediu. La D.D. Roșca mediul este incertitudinea experienței, iar la Liiceanu mediul este certitudinea limitei.

Faun

Posibilul în „Teatrul imposibil” (II)

Nicolae BOSBICIU

În numărul anterior al revistei inițiasem o prezentare a proiectului de colaborare între gruparea „Teatrul imposibil” și editura Eikon, ambele din Cluj, concretizat într-o colecție de dramaturgie contemporană denumită „Biblioteca Teatrului Imposibil”, coordonată de teatrologul și profesorul C. C. Buricea-Mlinarcic. După câteva referințe asupra cărții de teorie a teatrului intitulată *Tragicul & alte note subiective*, care îl are drept autor pe d-l Buricea-Mlinarcic, promiteam atunci că în numerele următoare voi prezenta volumele de teatru din această colecție, încercând să atrag atenția cititorilor revistei și regizorilor asupra faptului că există o serie de dramaturgi tineri care merită din plin să fie citați și jucați pentru că, pe lângă faptul că sunt foarte talentați, ei se străduiesc să evite fenomenul de fosilizare a artei dramatice românești, destul de prezent pe scenele noastre.

Pentru numărul de față mi-am propus să scriu câteva reflecții asupra volumului lui Radu Macrinici intitulat *Această poveste nu va fi spusă niciodată* (Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2004), carte inclusă în seria *3 piese de teatru* a colecției, care aduce în fața cititorilor opere dramatice ce sunt prin ele însele pledoarii convingătoare pentru necesitatea înțelegerii și acceptării unei schimbări a formelor dramatice, refuzându-se acceptarea traseului inerțial adoptat de anumite teatre fie prin montări sofisticat-postmoderniste ale unor piese din repertoriul clasic, fie prin folosirea adaptărilor cumiți după opere nedestinate inițial actului teatral în sine. Beneficiind de o prefață percutantă a Mirunei Runcan și un portret de dramaturg, cartea adună trei dintre textele dramatice foarte recente ale autorului care, din păcate, după câte știu, încă nu au avut parte de reprezentare scenică, deși lui Macrinici i s-au jucat din 1992 încoace nouă piese în țară sau chiar în străinătate.

Primul text, care dă chiar titlul cărții, *Această poveste nu va fi spusă niciodată*, este

inspirat după nuvela *Poveste nemuritoare* a lui Isak Dinesen, fără să fie nici doar o simplă adaptare a acesteia, nici o dramatizare *tale quale* după rețeta ieftină și comodă promovată în acest moment pe scenele noastre. Piesa ne propune ideea tragicei dezvrăjiri a ficțiunii care năzuiește să ia înfățișarea realului și să fie ultima formă de luptă a unui ciudat milionar solitar cu moartea. Autorul redeschide aici o discuție mai veche legată de vâlul textual cu care ființa umană încearcă să dea cu tifla morții care pândește rânjind ironic prin toate ungherele sufletului bântuit de teroarea inevitabilului final. Personajul central al textului, bătrânul om de afaceri Prospero, își propune mefistofelic să insereze în realitatea lumii în care a trăit conținutul unei povești marinărești despre un marinar sărac ademenit cu bani de un bogătaș bătrân pentru a-i face nevastei acestuia un copil. Chinuit de accese îngrozitoare de gută, în somptuoasa-i locuință cu pereți acoperiți de tablouri și oglinzi venețiene drapate cu pânze negre, bătrânul nabab însingurat simte adierea rece a morții dându-i târcoale și încearcă, pentru început, să-și biruie durerea și teama punându-l pe Ellis, contabilul aflat în slujba sa, să-l îndoape cu cifre și procente din registrele vechi ale casei, drept unic remediu terapeutic. Nevoia de cifre scoate la vedere o viață aridă, monotonă, macabră și avară, mai ales că în străfundul conștiinței sale apasă blestemul unei morți de care bătrânul Prospero se face vinovat. Un asociat al său, care era stăpânul casei în care locuiește acum bătrânul, s-a împușcat în cap, ruinat fiind într-o afacere de chiar asociatul său, Prospero.

Dorința bătrânului de a face să trăiască povestea marinărească auzită cândva – poveste pe care o știu toți cei care pleacă pe mare – este măsura unui orgoliu prostesc născut din iluzia personajului că banii sunt izvorul puterii și că ei pot transforma lumea după bunul plac al celui care îi deține. Pentru

**Supraviețuirea
artei dramatice**

realizarea planului său, Prospero are nevoie de o falsă soție și de un marinar naiv, care să se lase atrași în jocul său cu iz luciferic. Întâmplarea face ca actrița de cabaret pe care Ellis o tocmește pentru rolul de falsă soție a lui Prospero să fie chiar fiica fostului său asociat, pe nume Larisa. De asemenea, marinarul Pol este și el în felul său o făptură deosebită, oferindu-se să intre în obscurul „experiment” nu numai pentru cele cinci monede de aur oferite de bătrânul Prospero, ci și pentru că este un om cu sufletul pur, care are curajul să se înfrunte cu ceea ce îi scoate în cale hazardul. Amândouă personajele, Pol și Larisa, formează încă din start un previzibil cuplu sensibil și puternic prin inocență. Din fericiere, planul pus la cale de meschinul Prospero eșuează, cei doi ajungând să se îndrăgostească unul de celălalt și să trăiască preț de câteva ore o experiență de viață fundamentală, nu o aventură. Hotărârea lui Pol de a nu povesti niciodată ceea ce s-a întâmplat în acea noapte – tocmai pentru că nu e vorba de o simplă și vulgară istorioară de alcov – retează orice iluzie a lui Prospero, care, temându-se acum mai mult de uitare decât de moarte, își propusese să-și prelungească existența într-o poveste marinărescă. Țesătura narativă pe care bătrânul o puse la cale are, în final, soarta oricărei iluzii, destrăându-se în ultimele zvonuri ale unui impuls egocentric. Viața câștigă fără drept de apel în lupta acerbă cu himera.

Cea de a doua piesă, *Regele unei țări ploioase*, este de fapt o rescriere a unei piese mai vechi a dramaturgului, jucată cu succes în Occident, intitulată *Biblioteca*. Realizat în două părți, textul este fără îndoială o parabolă cu tușe consistente postmoderniste despre același război al lumii naturale cu textul. O undă de borgesianism traversează întreaga desfășurare a conflictului dramatic. Cochetând doar aparent și cu tonurile expresionismului, Macrinici imaginează situația unui diluviu în care sunt prinse personaje care în loc de nume sunt desemnate prin profesia lor: un bibliotecar, un portar, un funcționar și un cartofor. Absurdul în maniera Vișniec intrat în combinație cu un baroc ironic este aici creator de efect dramatic. Funcționarul și bibliotecarul sunt personaje construite antinomic, primul având o tendință de despotism izvorâtă din viața sa monotona și plină de frustrări, iar al doilea e o ființă aparent timidă care poartă în și cu sine o forță de care toți ajung să se teamă: biblioteca. Confruntarea dintre cei doi

de la începutul piesei dă câștig de cauză bibliotecarului care, spre diferență de funcționar, a citit și citește mereu cărțile pe care le are în custodie. Lumea sa nu poate fi invadată nicicând de potop, pentru că între paginile cărților se află mii de suflete, de sentimente și de idei, toate puse sub zodia supraviețuirii prin faptul că bibliotecarul și-a asumat prin lectură conținutul lor. Metafora lui Macrinici vizează clar ideea supraviețuirii prin cultură într-o lume așezată sub stigmatul crepusculului, pregătită să dispară. Moartea cu rezonanțe christice din final a bibliotecarului și proiectarea portarului ca unic supraviețuitor care se investește tragic rege peste o lume acoperită de ape conferă parabolei un oarecare iz fatalist.

În sfârșit, cea de a treia piesă, *Mama Lolita*, ne introduce în atmosfera unui drum spre lumea umbrelor, garnisită, după aceeași rețetă postmodernistă, cu frânturi culturale pe toate gusturile, care, însă, nu imprimă textului artificialitate. Protagonistii acestui drum sunt o mamă și fiul ei. Mama, care se pregătește să moară, urmează un traseu regresiv spre starea amniotică, devenind pe rând adolescentă, apoi copil, în timp ce fiul, alături de celelalte personaje secundare (doctorul și asistenta), parcurge „normal” timpul istoric resimțit ca un tăvălug amenințător ce strivește sub greutatea sa existența. Drumul invers parcurs de mamă este unul inițiativ, așa cum sunt cele din anticele misterii, personajul deținând o „știință a morții” pe care fiul, prea legat de istoricitate, nu o poate înțelege.

Las în seama cititorilor plăcerea întâlnirii cu textele lui Radu Macrinici, adăugând la scurtele mele notații de întâmpinare câteva concluzii spre care m-a condus lectura acestor texte. Ceea ce am putut remarca pozitiv în primul rând este că tânărul autor se ferește de locurile comune și de formulele osificate prin diversitatea subiectelor, temelor și construcției textelor sale într-o vreme în care se pare că a fi cabotin tinde să devină o modă. Expresia vivace și pe alocuri agresivă, sarcasmul, calambururile și nemiloasa punere la zid a tuturor clișeelelor (de limbaj, de gândire sau estetice) îl scot pe Macrinici din zona teatrului conservat în formol spre cea a unei literaturi dramatice viabile ce poartă o clară amprentă a valorii. Cu siguranță, textele sale merită citite fără prejudecăți estetice sau de altă natură. Încercați!

Grădinile emigrantului Ulise

Mircea MĂLUȚ

Debutul editorial al lui Dinu Flămînd – concretizat de volumul *Apeiron* (1971), care trimitea, sugestiv, la un concept al filosofului grec Anaximandros – a fost al unui poet stăpîn deplin pe instrumentele lirice, cu un univers bine conturat, în spațiile topologiilor grave, neschimbat în timp, deși în matricea inițială sînt cîteva inflexiuni marcate de *Stare de asediu* (1983) și *Dincolo* (2000).

Volumul *Grădini*, nu părăsește spațiul poetic de pînă acum, cu o arhitectură construită pe un dialog, în tonuri elegiace, cu o memorie dureros cotropitoare:

*există undeva un rîu cu apă ce nu mai udă
o scîndură aplecată la gardul peste care nu
încetez să trec
o potecă ce fuge adînc în pămînt de la un an
la altul
și mirosul de cină venind seara de la casa
abandonată*

.....
*există cîteva oameni care au trecut prin mine
și au rămas*

.....
*în nopțile mele cu insomnii de ploaie prin
deșerturile
în care toate acestea de acum înainte mă
locuiesc fără să mă atingă.*

Poetul cultivă notația frustă, picturală, o anumită glacialitate a rostirii nefiind decît rodul subiectivității controlate:

*...migrația viespelui
între fereastră și para coaptă uitată pe masă*

Sau ca în aceste versuri ce dau măsura primăverii, fără efuziuni, pe un ton neutru, dar care păstrează tensiunea lirică:

*sumețit
spre linia de fugă a munților
acest copac își asumă*

negația frigului

april al placentelor sfișiate

*mugurii însîngerați
îi înfățișează încă o dată
cerului*

*o lecție de precaritate
totul concentrate în
fragile mușenie
a culorii
sub norii devoratori*

*verticalitate a verdelui
la care lucrează indurate seve*

*Între rădăcinile lui se zbate
prada acestui pămînt sărac
ca o vietate în
ghearele unui vultur*

Uneori tăietura este expresionistă:

*eternitatea își încearcă acizii de putrefacție
pe cadavrul unui cîine adus de curenți
flori galbene au înflorit lîngă maxilarul lui
socul uscat scoate lăstari
îmbibat de o sevă indiferentă,*

după cum notația
este sublimată:

Topografii critice

*profîțînd de absența timpului levitația devenea
un miracol secret repetat la marginea rîului
peste care muntele se apleca somnoros.*

Singurătatea:

*și mă iau singur în brațe lovindu-mă peste
improbabilul chip*

este dublată de înstrăinare:

*cu o tandră resemnare
de intangibilitate*

și de un anumit inconfort existențial:

de la un timp mă doare genunchiul
mă dor viteza și plictiseala
mă doare indistinct o renunțare la care nu
și bănuiala că sfârșitul începe să sfârșească
și-n acceptarea mea

în care adevăratul mobil este pierderea copilăriei.

Căci, ce să fie aceste grădini septentrionale decât grădinile unui Eden

DINU FLĂMÂND
GRĂDINI
JARDINS

pierdut, privit cu o nostalgie vinovată, din care poetul a fost alungat, fragmentele pe care le avem în față – Flămînd nu a renunțat niciodată la fragmentarism, fără însă a cădea în perimetrele supra-realismului, fragmentele lui păstrînd o omogenitate convergentă – construind o viziune coerentă asupra existențialității. Reflecția și reflexivitatea,

constante ale liricii poetului, capătă acum pronunțate accente aforistice, semn al unui efort de esențializare a discursului:

și înțelegi că tu nu ai plecat nicicînd de
niciunde
și nicăieri nu ai ajuns niciodată

eu nu mai am explicații
eu nu mai am nimic din ceea ce niciodată nu
am avut

semn că ajungem să facem un singur trup cu
propria noastră limită

și nu există alt sat în care să locuiești mai
mult
decît ai absentat pînă acum din tine.

În această lume care pare a avea un fundament heideggerian (*nîmic nîmic nîmic stive de nîmic* – spune poetul undeva), fiul repetă experiențele tatălui întru singurătate

dar te îndepărtați tot mai mult de noi
după ce te-a primit la sine singurătatea

în care nu poți lua cu tine pe nimeni
(nu-i așa, nu există singurătate în doi, în trei
șamd)

iar acum la rîndul meu ajuns în capul coloanei
cu răsufierea anilor mei în ceafă
nu mai știu cum să-mi înfig eu călcîiele
pe acest lunecos drum ce coboară

Un al doilea ciclu, *Bocitoarele*, vine să întrească reliefulurile memoriei. Ce sînt bocitoarele? Sînt cele care *bocesc nefericirea lumii*, cele care *plîng jalea întregii lumi*.

Căci, nu-i așa, bocitoarele oricînd sînt gata să plîngă pentru că oricînd este ceva de plîns în lumea aceasta. Apelăm la bocitoare pentru că noi plîngem, de cele mai multe ori, conjunctural, pe cînd plînsul lor este etern, este ca o profesie utilă, indispensabilă, pentru că lumea trebuie plînsă mereu. Bocitoarele de fapt nu plîng din cînd în cînd, nu bocesc din cînd în cînd, ci doar își întrerup plînsul, pentru a face și ele ceva în realitatea imediată. Bocitoarea este, în fapt, o metaforă a plînsului lumii, a plînsului etern.

Volumul se încheie, cu ciclul intitulat *Emigrantul Ulise*. Plecat din Grădinile lui atît de dragi (plecarea este o naștere amînată a morții), ce fac matricea copilăriei, poetul caută să se întoarcă la Ithaca lui, aidoma legendarului Ulise. Dar, spre deosebire de acesta, nu o mai regăsește, așa că rămîne un emigrant, continuînd să-și caute, prin mijloace poetice, tărîmul pierdut, iar Ithaca rămîne viitor provizoriu:

iar Ithaca rămîne viitor provizoriu
al unui trecut cu clante de uși ce se fac tot mai
scunde
și cu ferestre sparte prin care se uită în case
luna
printre ruinele reconstruirii),

cu toate că mărturisește
poezia este un pansament prea scurt pentru
inimă.

De remarcat o anumită circularitate: volumul începe cu o referință acvatică (*există undeva un rîu cu apă ce nu mai udă*) și se termină în același registru de contemplare (*de unde copilul acela zărește deodată marea*).

Cu *Grădini*, Dinu Flămînd continuă să-și topografieze, în retorica-i proprie, unde ceremonialitatea este o dominantă, neliniștile convergente spre gravitate.

PERLE DE FUM PE RAZA DE SOARE

Mircea OPRITĂ

Am ales pentru cronica mea această metaforă derivată din titlul unei povestiri incluse de Liviu Radu în culegerea *Babl* (Editura Diasfera, București, 2004) pentru că mi se pare extrem de potrivită pentru a defini scrisul recent al autorului. Încă din romanul *Trip-tic*, ferm ancorat în recuzita generală SF, însă desfășurat totodată – la nivelul său de abstractă semnificație – sub „umbrela” unor concepte precum „murirea”, „nonmurirea” și „nemurirea”, era vizibilă înclinația lui Liviu Radu spre meditația etico-filozofică în jurul simbolurilor creștine. Lucrurile mergeau acolo până la identificarea unor personaje de tip proteic (profesorul Battlemaster, doctorul Salvatore, sora Heiliggeist) cu însăși triada divină Dumnezeu – Iisus Mântuitorul – Sfântul Duh. a prima vedere, un asemenea act pare să țină de demitizarea blasfematoare și e posibil ca mentalitatea ecleziastică să-l trateze chiar așa, simțindu-se ofensată. Cum, totuși, sarcina literaturii nu se confundă cu cea bisericească, rămâne să luăm asemenea sugestii insolite doar în simbolistica lor pur poetică, apreciindu-le în măsura în care îmbogățesc efectiv statutul personajelor și dau adâncime dimensiunii epico-dramatice a textului. Combinații incomode pentru spiritele rectangulară ori dogmatic-simplificatoare, efectul lor va fi analizat critic exclusiv în funcție de contextul specific, care în romane și povestiri, spre deosebire de Evanghelii, este cel literar.

Dispoziția speculativă a lui Liviu Radu, fixată insistent asupra registrului imagologic creștin, a continuat să se manifeste în alte două romane, *Opțiunea* și *Spaime* (apărute tot în 2004). Ambele figurează eterna luptă dintre Bine și Rău, dintre Dumnezeire și Diavol, în

posibilele lor încarnări exemplare, mai mult sau mai puțin apropiate de recuzita SF. Cum am văzut, *Opțiunea* și-a ales drept scenă o ucronie pilduitoare în sinteza sa inevitabil schematică. Personajele conflictului spiritual părăsesc treptat învelișul materialității lor dispensabile și provizorii, manifestându-se în final ca esențe pure, ca proiecții ale unor soluții extreme în idealitatea lor opozabilă și transcendentă. În *Spaime*, același conflict ireductibil se mută într-un decor contemporan, pur românesc, angajând populația amestecată a „blocului 3” de pe strada Sfântul Raimond, unde figurația se afișează încă de la început, după scară și apartament, ca în banalele tabele de locatari, ori – în registru ficțional – ca pe lista de personaje a unei piese de teatru. Scăpat dintr-o înlănțuire milenară, diavolul biblic cu trup de șarpe și chip de om induce în roman, prin manifestările sale într-un spațiu realist și de strictă actualitate, efecte de literatură horror. Ceea ce iarăși n-ar fi surprinzător în cazul unui SF interesat parcă din ce în ce mai mult de o asemenea turnură atipică.

Romanelor amintite, care au merite incontestabile sub raport literar, li se poate reproșa o anume tendință exagerat demonstrativă. Indiferent de numărul și de diversitatea tipologică a personajelor care îl angajează, conflictul se menține invariabil în bipolaritatea exemplară enunțată mai sus. Din cauza acesteia, religiile și filozofiile vor rămâne mereu niște lecții de generalizare și de simplificare totodată, față de realitatea complicată căreia li se aplică. Impresia – inclusiv discreta insatisfacție literară legată de tendința amintită mai sus – diminuează însă în

Context SF

cazul povestirilor din culegerea *Babl*; poate și din pricină că proza scurtă, cu o structură mai economică conturată și cu alte rigori de construcție decât cele ale romanului, constrânge conflictul abstract să se exprime într-un material dens și, în consecință, cu mare putere de sugestie. Mai trebuie spus că, pe numeroasele fațete pe care le șlefuieste autorul acum, acest conflict primordial nu se mai menține strict în imagologia creștină, deși n-o părăsește nici pe aceasta, cum vedem în povestirea ce intitulează volumul, ori în schița *Ultima ispitire a sfântului Anton*. Aici, pustnicul călit într-o dură luptă cu tentațiile diavolești ajunge să-și descopere cu spaimă slăbiciunea (considerată la un moment dat definitiv învinsă), în fața unor ispiti devenite de o parșivitate inimaginabilă. „Dar dacă demonul îl va ispiti vreodată cu iubire?” se întreabă sfântul, înfiorat de acest posibil atentat asupra principiilor sale rigide. El are, brusc, revelația tulburătoare că până și iubirea, valoare spirituală aparținătoare lui Cristos, poate încăpea pe mâinile diavolului, amenințând să distrugă suflete „pure”, oricât de tari s-ar imagina ele. Este ceea ce se și întâmplă, de pildă, în *Trudnica procurare a hranei*, unde ilustrarea temei de mai sus se mută într-un cadru istoric și oriental, cu atmosfera sugestiv reconstituită, pe fundalul înfruntărilor dintre musulmani și grecii bizantini. Personajul Aydin, tânăr șef de turcomani nomazi intrați în slujba sultanului selgiucid, încearcă pe pielea sa tentația acaparatoare a demonului-femeie cu înfățișare de ghiaură, care, în nopțile Ramadanului, îi ia treptat sufletul în stăpânire, însemnându-i totodată trupul cu aroma și cu spinii trandafirilor nepământești oferii în dar. Povestea e frumoasă, cu o rezonanță poetică subtilă, care descurajează, ca și în alte scrieri ale autorului, vreo intenție moralizatoare.

Unele piese din volum se conturează pregnant în regimul fantasticului și în marginea literaturii „negre”, descinsă din romantismul anglo-saxon. Universul sumbru, nocturn, populat de întruchipări diavolești și colcăind de presimțite orori, permite autorului să pună în valoare o remarcabilă mixtură de SF, horror și mitologie apocrifă. O bună

tehnică a gradării efectelor contribuie la reușita acestei combinații extravagante, care poate eșua cu ușurință într-un produs ridicol, dacă riscă să fie tratată la modul superficial. Alibiuri subtile fac verosimile situații care, în mod obișnuit, conduc la impas o abordare excesiv rațională. În *Descendenți*, naratorul își descoperă treptat partea întunecată a sufletului, inițial respinsă cu indignare, pentru ca în final conștiința monstrozității eliberate de sub straturile educației morale și ale restricțiilor sociale să i se impună. Influența malefică găsește în Willford Northland un teren din ce în ce mai fertil, pe măsură ce personajului îi dispar inhibițiile, înlocuite de tentația faptului abominabil. Revelația lasă urme în substanța „umană” a personajului: el parcurge stări de boală, de percepție tulbură a realității înconjurătoare, de disconfort și amnezie (o „existență fără rost, de zombie inconștient”), într-o Londră de secol XIX, prin care forfotesc grozăviile nocturne și bântuie renumele de tristă memorie al lui Jack Spintecătorul. În coșmarurile sale, până și simbolurile paradisiace se degradează, prefigurând un „Eden al spaimei”, populat de ființe „terorizante și terorizate, cu înfățișare de îngeri damnați”. Reflexul lor în materialitate aduce în lumea personajului figuri neliniștitoare, de felul contelui „transilvan” Bela Urr, sub trăsăturile căruia recunoaștem fără dificultate însemnele vampirice și aluziile la Dracula. Jocul aparențelor și al enigmelor are subtilitate, ca și balansul imaginat de autor între refuzul scârbit al personajului confruntat cu diverse bizareri neguroase și fascinația din ce în ce mai greu de reprimat a crimei sadice. Absorbit fără putință de scăpare într-o lume a beznelor (în care însăși Biblia, răsturnată, proclamă triumful întunericului, care „era Dumnezeu, iar Dumnezeu era întuneric”), personajul sfârșește prin a se identifica pe deplin, și încă încercat de un sentiment al bucuriei și al plenitudinii, cu mesagerii ororilor: „Fiindcă noi suntem Dumnezeu și Satana, lumina și întunericul, părți egale din întunericul cel dintâi”.

Alte două povestiri (*Blestem de seară*, *cu durată nelimitată* și *Perle de fum, înșirate*

pe-o rază de soare) sunt, de asemenea, interesante pentru mixtura de real și fantastic pe care o aduc în scenă. Ambele vorbesc la modul frumos și poetic despre nebunia umană: Guillermo Hamel predă lecții șobolanilor, având sentimentul că scoate din ei o rasă inteligentă și ascultătoare, iar căpitanul de marină Roberto Krakenfuss gonește pe mări himerice după caravala piratului Bluebart, care îi ține prizonieră iubirea, femeia-iluzie Mirabelle. Interesat, cum l-am mai văzut, de originalitatea stilistică și de performanța literară, Liviu Radu introduce în aceste povestiri un factor de complicație suplimentar, ținând de unghiul naratorial. Dacă subiectele sunt stranii în sine, și mai straniu devine faptul că naratorul lor nu este o ființă umană, ci ia forma unui obiect animat – o clădire capabilă să absoarbă personalitatea, inteligența, ba chiar și sminteala celor perindați în timp prin încăperile ei, devenind în cele din urmă, din simplu receptor de iluzii, un veritabil performer al ficțiunilor excentrice. Să recunoaștem, o asemenea schimbare de perspectivă se întâlnește mai rar în SF, nefiind însă absentă din literatura fantastică, spre care autorul face dese și surprinzătoare trimiteri, alimentate de un fond cultural general:

„Am aflat de la vecinul de deasupra, care știe de la o mansardă din vecini, cu care a fost bine lipit cu câțiva timp în urmă, că întreaga familie a Romanovilor a fost exterminată de bolșevici, imediat după revoluția acestora. Iar individul care se pretinde de neam imperial nu-i decât un oarecare Gregor Salsa Roman, unul despre care o cărămidă din mine își aduce aminte să-l fi văzut într-o cafenea, făcându-i capul mare unui funcționar mărunț de la primărie, un evreu oarecare, unul ce se numea Kafka. Gregor îi povestea tinerelului aceluia slăbuț și naiv că se trezise într-o dimineață transformat în gândac!”

În marginea materialului exploatat în romanul *Opțiunea* este redactată povestirea *Manuscrisul Mandelstein*. Similitudinile sunt izbitoare: în aceeași Antichitate afro-orientală, demonul cade pe Pământ sub aparența unui fenomen astronomic straniu, prevestitor de nenorociri. Acestea din urmă se și produc în

universul consternat al împăratului-zeu egiptean. Lucrarea ia treptat o turnură care o apropie de trama celebrei povestiri a lui J.-H. Rosny Aîné, *Xipehuzii*. Enigmaticile fapte de siliciu ale belgianului își extindeau sistematic perimetrul luat în stăpânire prin violențe exercitate asupra unei populații din zorii istoriei umane. În mod asemănător, plutitoarele „lumini fără trup” ale lui Liviu Radu execută un program care este al Răului înmagazinat în ele însele: distrug sistematic viața omenească, ard temple și orașe, aducând imperiul faraonic în vecinătatea colapsului. Impresia unei pastișe e greu de evitat, dar, din fericire, autorul nostru își scrie propria versiune asupra „subiectului comun” cu destul talent încât și variantei sale să-i acordăm credibilitate. Cu atât mai mult cu cât, deși marcată de elementele și atmosfera fantasticului, scrierea aceasta poate fi asimilată unui SF mai clar și mai ușor de recunoscut. La fel, *Compătimire, bățături și dispreț*, unde însuși Paradisul, cu populația sa de îngeri asexuați, nu este tratat altfel decât ca o planetă excentrică, rezistentă în propriile sale obișnuințe și insubordonabilă presiunilor voluntarismului asimilator, chiar și atunci când acesta din urmă acționează, asemeni ciolănoasei și fanaticei Anabelle Smith, activistă galactică, din cele mai sincere intenții de „a înțelege și a ajuta”:

„În cele din urmă a decis că nu mai avea rost să insiste.

– Sunteți o rasă imposibilă, mi-a comunicat ea, în timpul vizitei de despărțire. Nu vreți să cedați nici un pic. Țineți cu ghearele și cu dinții de tradițiile voastre. Nu pricepi că, dacă vreți să faceți parte din Confederația Cosmică, trebuie să acceptați niște norme?

– Nu ne interesează toate normele voastre, stimată demoazelă. Unele sunt bune, nu zic nu, dar nu vom deveni o societate tehnologică doar pentru că voi sunteți una. Din fericire, planeta noastră nu are nici un fel de resurse care să vă intereseze, altfel cred că ne-ați fi inclus cu sila în federația voastră. Nu suntem nici pe rutele cosmice mai frecventate. Nu prezentăm nici un interes pentru genul

vostru de civilizație. Presupun că o să ne lăsați în pace.”

Povestirea cea mai „curată” din volum, ca recuzită și sunet propriu SF, este *Interdependențe*. Lucrarea se înscrie în seria larg exploatată a intervențiilor temporale. Dacă la alții asemenea operații au adesea un scop cronoplastic, aici ele privesc doar administrarea gospodărească a unor perverse și bine ascunse patimi omenești. Firma „Hunting Explorers” oferă fanaticilor istoriei posibilitatea de a-și elibera complexe și ranchiunile în diverse vânători „punctuale”, exersate, cu minuțioase pregătiri menite să mascheze perfect intervenția, asupra unor personalități sau grupuri aflate, în timpul lor real, cu câteva momente înaintea decesului lor. Pentru Tuty Johns, funcționar conștiincios, interesat de evoluția ascendentă a afacerilor firmei și de propria sa prosperitate financiară, totul pleacă de la cât de tentante pot fi, pentru clienții plători, proiectele trimise șefilor spre aprobare.

„Pentru prima rundă, propunea:

– omorârea lui Salvador Allende, 12 participanți;

– uciderea lui Caius Iulius Caesar, 3 participanți;

– execuția mareșalului Ney, 3 participanți;

– asasinarea lui J. F. Kennedy, 3 participanți;

– execuția împăratului Maximilian al Mexicului, 3 participanți.

Alesese, cel puțin pentru prima rundă, lucruri relativ simple, pe care le putea face fără să se complice prea mult. Astfel, omorârea lui Allende consta în a vâri echipa de participanți în încăperea palatului prezidențial, unde se refugiase președintele chilian, cu câteva secunde înaintea apariției

grupului de militari care urmau să-l împuște. Până să se ivească soldații, clienții lui îl împușcau pe Allende și pe sprijinitorii acestuia, apoi dispăreau, întorcându-se înapoi în viitor.”

Fără îndoială, e multă ironie fină în povestirile lui Liviu Radu, indiferent ce registru sau combinație de registre alege pentru redactarea subiectelor sale. În *Babl*, Dumnezeu însuși și-o permite, atunci când are umorul de a redimensiona Pământul plat, după catastrofa biblică a Potopului, într-unul globular, variantă ludică menită „să-i zăpăcească un pic pe urmașii lui Adam”. În *Psihiatru de noapte*, text ilustrativ pentru categoria povestirilor contaminate de morbul fantasticului de groază, naratorul rezolvă în cabinetul său specializat urgențele psihanalitice ale vampirilor, licantropilor și revenanților care se îmbulzesc să i se confeseze, asemeni unui Freud al realității macabre. Substratul ironic funcționează din plin și în amintita *Compătimire...*, unde armonia paradisiacă trebuie să se confrunte cu limitările pline de orgolioase prejudecăți ale activismului politic pământean. Ironia subtextuală este elementul de subtilitate care imprimă un anumit calm și seninătate până și unor proze în mod deliberat „negre”, precum *Descendenți*. Liviu Radu este un priceput creator de atmosferă, iar reconstituirile sale „de epocă” impresionează prin bogăția amănuntului concret, printr-o acută vizualizare a imaginilor, prin pitorescul scenelor rezultate din abila amalgamare a registrului realist cu cel fantastic. Sub mâna autorului, până și genul horror devine inteligent, suportabil. Cu tot cenușiul pe care și-l revendică uneori lumile sale imaginare, în esență ele rămân dependente de raza de lumină pe care, asemeni unor metaforice „perle de fum”, stau înșirate.

Paradoxurile timpului în science-fiction

Cornel ROBU

Când, cu un an în urmă, propuneam celor interesați de domeniu *O cheie pentru science-fiction* (Casa Cărții de Știință, Cluj, 2004), un întreg capitol era rezervat modului în care *timpul*, percepția sa intuitivă și reprezentarea sa ficțională, generează „sense of wonder”, așadar plăcere estetică, plăcerea și emoția estetică a sublimului, în science-fiction. În acest context mai larg, așa-numitele „paradoxuri ale timpului” constituie doar un caz particular, un sub-domeniu oarecum „specializat”, și – în consecință – le era inițial rezervat doar un sub-capitol, în mod corespunzător proporționat. Fără voia – și aproape fără știrea – autorului, s-a întâmplat în realitate altfel: odată „intrat pe rol”, succintul subcapitol avut inițial în vedere a prins o dinamică proprie, autonomă, „s-a umflat” în pagini și a luat asemenea proporții încât n-a mai „încăput” între copertele, și așa suprasolicitate, ale volumului „de bază”, din care totuși rămâne parte integrantă; am marcat însă acolo locul rămas gol, locul unde s-ar cuveni intercalat, la o eventuală (și binevoitoare) lectură, pentru ca atât partea cât și întregul să-și păstreze coerența și inteligibilitatea (scontate, cel puțin, dacă nu și efectiv atinse). Cititorul îngăduitor este, așadar, rugat să scuze disconfortul și dislocarea, operând totodată re-integrarea.

Principalul filon de „sense of wonder” în sf-ul pe tema timpului, cum spuneam pe larg cu ocazia amintită, decurge din „contravenția” ficțională la binecunoscutele și aprioricele atribute ale timpului – la „curgerea” sa spontan percepută ca fiind instopabilă, infinită, inepuizabilă, unidirecțională, ireversibilă, dar mai ales izocronă, egală cu sine pe tot parcursul fără început și fără sfârșit al „curgerii” timpului. Operând ficțional subite și imense dislocări de scală în durata izocronă a timpului; juxtapunând în pagină „scara umană” a timpului cu „scara cosmică”, o efemeră „viață de om” cu „eternitatea” Universului; antrenând în reprezentare marile durate cosmice, aneantizante pentru duratele mici (individuale) și chiar pentru cele medii

(istorice); adoptând o „granulație mare” a timpului în detrimentul „granulației mici” sau „medii” din literatura generală („*mainstream*”); dispunând duratele și segmentele de timp astfel rezultate „în gradienti” temporali care „încetinesc” sau „acelerează” curgerea timpului, gradienti care „creează adâncime” și în reprezentarea timpului, nu numai în cea a spațiului; creând astfel efecte de „tunel al timpului” sau de „fântână”/„puț” fără fund ș.a.m.d., ș.a.m.d. – literatura sf atinge acel prag critic al „covârșirii” umanului, de nelipsit și de neocolit ca declanșator al emoției sublimului, emoție sau plăcere estetică specific „gustată” în science-fiction ca „senzație de uimire și miracol”, ca „sense of wonder”.

Pentru producerea unor astfel de decalaje și alterări ficționale în durata timpului, în izocronie, dar și în alte atribute ale acestuia, s-au consacrat empiric în science-fiction și câteva soluții-standard, câteva situații particulare care, prin forța lor de atracție și prin relativa lor frecvență decurgând de aici, au ajuns a prinde consistență generică, cristalizându-se ca „motive” tematice. Acestea sunt faimoasele „paradoxuri temporale” sau „paradoxuri ale timpului” („*time paradoxes*”) ce asigură substanța și furnizează materia primă pentru un vast și spectaculos capitol tematic din science-fiction.

«Paradoxurile timpului ocupă o nișă foarte specializată printre temele sf» – constată Malcolm J. Edwards, în articolul aferent din prima ediție (1979) a *Enciclopediei* lui Peter Nicholls și John Clute. «Atracția lor rezidă în ingeniozitatea cu care autorii știu deriva din regulile foarte stricte ale paradoxului temporal mereu alte și alte variante, tot mai complicate și mai alambicate: sub acest aspect, s-ar putea spune că istoriile pe tema paradoxurilor timpului constituie un echivalent, în plan sf, al romanelor polițiste pe tema crimei comise într-o cameră încuiată pe dinăuntru („the locked-room mystery”). Multe povestiri din această categorie vin cu pretenția de-a oferi o versiune dezinvoltă a străvechilor

controverse filosofice cu privire la libertate și necesitate, la determinism și liberul arbitru, dar de obicei nu pentru așa ceva, nu pentru profunzimea lor metafizică se țin ele minte, ci mai degrabă pentru ingeniozitatea și agerimea lor.»

Ca posibili termeni de comparație, *mutatis mutandis*, s-ar mai putea adăuga la „enigma camerei încuiate” din romanul polițist, și „formele fixe” din poezie (sonet, rondel, gazel, glossa etc.), partiturile „de virtuozitate” sau „de coloratură” din muzică sau „exercițiile fixe” pe care unele sporturi (gimnastica, patinajul etc.) le prevăd în concurs (deși, pe de altă parte, inventivitatea și originalitatea, amprenta personală și ambiția ineditului le-ar apropia tocmai de „exercițiile” sau „probele liber alese” prevăzute în programul aceluiași concursuri: orice comparație șchioapătă...). Dar poate că tocmai această comparație sportivă este mai adecvată pentru ambiția, gratuitatea și pitorescul „competiției” nedeclarate în care tacit s-au înscris, mai ales în anii '50 ai trecutului secol, când „moda” și-a atins apogeul (dar și performanțele cele mai memorabile), scriitorii de science-fiction care și-au încercat forțele în aceste probe de virtuozitate care sunt paradoxurile timpului.

Paradoxuri fiind, natura lor este firește logică, și anume – ele rezultă din implicațiile, din contradicțiile și impasurile, din blocările și dereglările, nu o dată aporetice, pe care ideea sau ipoteza deplasării în timp („cronomoția”) le aduce inerent cu sine în modul coerent, dar inextricabil, „aprioric”, în care mintea umană concepe și percepe timpul și atributele acestuia. „Probă” în care acest imperfect dar inegalabil dispozitiv de procesare a informației, cel mai performant din întregul univers cunoscut, își cunoaște și propriile-i limite, ia act de ele prin însuși faptul că „le forțează” (și numai în acest fel!), le cunoaște dar implicit le și recunoaște:

«Potrivit viziunii lui Einstein asupra lumii, *spațiul-timp* poate fi configurat ca un *continuum* cvadridimensional solid, temporalitatea fiind pură iluzie» – constata Ioan Petru Culianu în ultima-i carte antumă, *Călătorii în lumea de dincolo (Out of This World, 1991)*. «Nu este deloc limpede de ce timpul curge numai într-o singură direcție. Și nu este nici un motiv categoric ca cineva să nu

se poată mișca înainte și înapoi prin *continuum*, în orice punct din *spațiul-timp* ar dori. Cu alte cuvinte, se pare că multe dintre limitele noastre sunt mai dificil de explicat decât unele dintre libertățile noastre.»

Și n-am avea de unde ști până unde se întind aceste libertăți dacă nu ne-am lovi de acele limite, n-am avea de unde ști ce înălțime avem dacă nu ne-am lovi cu capul (literalmente!) de pragul de sus al ușii sau de plafonul prea scund al închisorii noastre terestre. Plafon care, totuși, rămâne fatalmente (și până la proba contrarie: puțin optimism n-are cum strica) cel mai înalt nivel complexional cunoscut în univers (sau din universul cunoscut), din tot ce cunoaștem și știm cu certitudine (deși, vai!, tot prin intermediul aceluiași fragil și distorsionant dispozitiv biologic). „Și numai pe tine te am, trecătorul meu creier...” – dacă se poate parafraza astfel un celebru vers al lui Lucian Blaga. Dar măcar tot e ceva și-atâta: că avem un plafon de care să dăm cu capul și, mai ales, un cap cu care să dăm de plafon.

Această aprioric plafonată percepție, această inextricabil intuitivă reprezentare a timpului constituie, cum se știe, o componentă esențială a „experienței realului”, un „stâlp” central și structiv în susținerea a ceea ce se numește „simțul realului” și, odată prăbușit, sau numai clătinat, numai subminat acest stâlp, acest pilon ontologic, experiența realului se simte agresiv contrariată, simțul realului intră într-o acută derută, în „stare de urgență” și în lansări de S.O.S., însăși ancorarea ontologică a ființei umane în real se vede amenințată, desființată, copleșită, covârșită: iar de-aici, cum sistematic și paradigmatic se întâmplă în science-fiction, nici sublimul, travestit de circumstanță în „*sense of wonder*”, nu mai e departe.

Cu un surplus de „covârșire”, în acest aparte caz al „paradoxurilor timpului”, de natură a exacerba până la *nec plus ultra* potențialul generator de emoție, de furori, de „thrill”, de frison intelectual mai întâi, dar și de emoție estetică în cele din urmă, când e cazul: dacă peste tot în sublim și în science-fiction „covârșirea” ontologică este o condiție *sine qua non*, dacă peste tot, pus în fața „covârșirii” fizice fără posibilitate de ripostă fizică, „omul”, eul generic uman reacționează estetic apelând la intervenția rațiunii sale –

facultate ireductibilă la natura „covârșitoare” și mai presus de ea –, de data aceasta covârșirea „atacă direct la cap”, vizează însuși sediul acelei ireductibile și inexpugnabile facultăți raționale – mintea umană, pe care-o covârșește, o „întoarce pe dos” și-o „face nod” prin propriile-i mijloace, prin propriile-i articulații și circuite și stereotipii logice, prin aporie și paradox. De aceea și sunt atât de frecventate, atât de atractive și de fascinante, de frapante și de frisonante, „paradoxurile timpului” în science-fiction, chiar și cu riscul căderii în spectaculos și în senzațional gratuit, pe care n-ar fi nevoie să căutăm prea mult ca să-l găsim. Dar esențial rămâne intact: „întoarcerea pe dos” a minții, stupefierea și blocarea ei de moment prin aporie și paradox, auto-blocarea tropismelor și stereotipiilor logice prin propria lor inerție de funcționare, aducerea „simțului realului” în stare de perplexitate și „siderare”, de „*astonishment*”, „*wonderment*” sau „*bewilderment*” – toate acestea participă eficient la acea „copleșire” sau „covârșire” a umanului care, cum se știe încă de la Kant și de la Schiller, și cum ne-o confirmă azi un secol de science-fiction, constituie o premisă necesară a generării emoției sublimului, inclusiv în ipostaza acestuia de „*sense of wonder*”.

«Istoriile pe tema paradoxurilor timpului constituie o subdiviziune a clasei istoriilor pe tema călătoriei în timp, diferențiere ce rezultă din aparenta imposibilitate de a pune de acord călătoria de-a lungul timpului cu un principiu al cauzalității. Dacă această călătorie în timp este posibilă, atunci efectul poate fi anterior propriei cauze și o poate el însuși genera.» (Malcolm J. Edwards, „TIME PARADOXES”, în *The Encyclopedia of Science Fiction*, ed. I, 1979).

«Faptul că, orientată înspre trecut, călătoria în timp dislocă tiparul dat al cauzalității, schimbând sau anulând fapte binecunoscute ca atare, ca fapt împlinit, n-a fost în măsură a cauza expulzarea istoriilor de acest fel din domeniul sf: dimpotrivă, a dus la expansiunea unui sub-gen în care astfel de istorii celebrează și exaltă estetica particulară a unor astfel de paradoxuri” – constată același Malcolm J. Edwards în cea de-a doua ediție (1993) a amintitei *Enciclopedii*, de data aceasta unindu-și semnătura cu cea a altui erudit exeget, Brian Stableford.

«Paradoxalitatea ce ține de însăși esența călătoriei în timp este adesea rezumată și scenarizată în întrebarea: „Ce s-ar întâmpla cu mine dacă m-aș întoarce undeva înapoi în timp și acolo mi-aș ucide propriul meu bunic?” – o întrebare la care scriitorii de science-fiction au oferit multe și diverse răspunsuri. O povestire pe tema paradoxurilor timpului de obicei duce fie la o bizar de plauzibilă *reductio ad absurdum*, fie la o abilă întorsătură literară ce reușește să creeze aparența de a fi rezolvat paradoxul prin dizolvarea sau eludarea aparent inevitabilei contradicții.”

„Paradoxul bunicului” (ucis de nepot) este forma negativă, mai cunoscută, a unui „paradox al tatălui”, conform căruia, în variantă afirmativă, întorcându-se în trecut, fiul poate deveni propriul său tată (efectul poate deveni propria sa cauză) și tatăl se poate trezi propriul să fiu (cauza poate fi cauzată de propriul ei efect); tot în urma „călătoriei în timp”, temerarul „călător” se poate trezi față-n față cu sine însuși cel de altădată sau din viitor („paradoxul dublurii”); se poate întâlni cu oameni pe care i-a mai întâlnit/ îi va întâlni cândva, dar pe care nu-i mai recunoaște sau nu-l mai recunosc ei pe el („paradoxul cunoscuților necunoscuți” sau al „necunoscuților cunoscuți”); poate fi așteptat pe parcursul escapadei în viitor de utile instrucțiuni pe care el însuși și le-a trimis/ și le va trimite la *post restant* („paradoxul scrisorii auto-adresate”); poate primi, din eroare „poștală”, colete greșit expediate din viitor, conținând obiecte necunoscute prezentului („missent parcels”); poate fi prins fără scăpare într-un flux temporal care-l poartă dinspre viitor înspre trecut („paradoxul timpului inversat” sau al „timpului curgând invers”); poate schimba cursul prezent și viitor al istoriei prin bine calculate intervenții „chirurgicale” operate în trecut („cronoplastia” și „ucronia”, „istoria alternativă”, „paralelă” sau „contrafactuală”, subsumabile toate unui vast și extrem de productiv „paradox al timpului vulnerabil”), dar poate descoperi cu exasperare și că, orice ar face, nu poate schimba nimic („paradoxul timpului invulnerabil”). Singurul paradox „fizic” rătăcit printre aceste paradoxuri „logice” este „paradoxul fraților gemeni”, dintre care unul îmbătrânește firesc și ajunge moșneag, iar celălalt rămâne flăcău în perpetuitate, grație

unor „efecte relativiste” prezumate științific a se produce la viteze apropiate de cea a luminii, deci în urma unei călătorii în spațiu, nu în timp.

Totul începe, așadar, de la călătoria în timp, de la „cronomoție”, acreditată prin iluzie ficțională, prin „acea suspendare de bună voie pentru moment a neîncrederii” („that willing suspension of disbelief”) de care vorbea S. T. Coleridge: în momentul în care am acceptat că ne-am putea deplasa în timp, am acceptat *ipso facto* și bulversarea cauzalității. Iar forma pe care cel mai des o ia această derută cauzală menită a „întoarce mintea pe dos” și a crea astfel potențial pentru generarea de „sense of wonder” este aporetica „buclă în timp”: «Bucla închisă în timp („the closed loop in time”), în care un fapt întâmplat devine propria sa cauză, este forma narativă cea mai simplă practică în istoriile pe tema paradoxurilor temporale» (Malcolm J. Edwards).

O alta este „uzurparea” realului din partea virtualului, „contravenția” la principiul antropic al timpului: rezultat la care duce fatal multiplicarea variantelor de prezent prin intervenții în lanțul cauzalității din trecut, variante sau prezenturi alternative dintre care „al nostru” – prezentul din care „pleacă” în expediția temporală călătorul sau exploratorul sau cuceritorul – este relativizat și „retrogradat” de la prerogativa de „real” și „unic” la condiția de „virtual” și „alternativ”, implicit insolitat astfel, „văzut dinspre” acel prezent virtual care i-a fost substituit și promovat *ad hoc* la rangul de „real”: am văzut, în acest sens, cazul povestirii *Bubuit de tunet* („A Sound of Thunder”, 1952) de Ray Bradbury, un alt caz ilustru fiind cel al romanului *Omul din Castelul Înalt* (*The Man in the High Castle*, 1962) de Philip K. Dick. Dar numărul exemplelor posibile este enorm, practic inepuizabil, tocmai pentru că frisonul, spectaculosul și proba de ingeniozitate pe care le implică „paradoxurile temporale” au atras magnetic nenumărați scriitori. Care însă nu întotdeauna au știut evita riscul latent în exploatarea literară a acestor spectaculoase dar și ușor degradabile paradoxuri.

Nenumărați „scriitori sf au exploatat extrem de prolific și de ingenios paradoxurile timpului” – continuă Malcolm J. Edwards și Brian Stableford – dar, deși „istoriile pe tema

paradoxurilor timpului au pus în fața scriitorilor o atractivă provocare („challenge”), ele au totodată și ceva din zădărnicia unei avuții prea ușor irosite. Toate variațiunile elementare pe această temă au fost încercate și consumate, încât astăzi e nevoie de o considerabilă abilitate ca să mai găsești o întorsătură nouă, sau fie și numai ca să reiei una veche într-o manieră mai acută și mai frapantă.”

De unde această secătuire, această epuizare a resurselor, de unde acest risc, mai pronunțat în cazul „paradoxurilor temporale” decât în cazul altor „teme” și „motive” sf, de a găsi recoltele de mult secerate și consumate, de-a nu mai găsi de spus decât lucruri „de mult fumate”? Desigur, nu din vreo indigență sau din vreo perisabilitate intrinsecă a motivului, nu mai mult decât în alte cazuri, ci pentru că există aici, în plus, și o autodevorare a „simțului logicii”, există o „pantă” mentală pe care aceste „paradoxuri ale timpului” pot lesne „derapa”, pot „aluneca” în efecte facile și minore, în demonstrații sau ostentații de ingeniozitate și virtuozitate incitante în sine, sub raport logic, cerebral, dar gratuite și sterile sub raport propriu-zis estetic, lipsite de acces la adevăratul „sense of wonder”. Plăcerea pur intelectuală (frisonul mental, „thrill”-ul cerebral etc.) este incontestabil și ea o plăcere, dar atunci când ne este livrată „în locul” plăcerii propriu-zis estetice, ca substitut al acesteia, insatisfacția în fața surogatului și-a mizei sublicitate nu poate fi ascunsă, decât, cel mult, temporar.

Genuine „manifestări ale jocului pur al intelectului” – după cum observă Stanislaw Lem într-un acut eseu dedicat narațiunilor despre călătoria în timp și modurilor în care aceasta „alterează structura lumilor ficționale” corelative – paradoxurile temporale, asemeni multor altor „motive”, „procedee” și „idei sf”, pot fi deviate în spectaculosul facil, în convenționalul și senzaționalul minor ale „acțiunii de aventuri” sau ale „deznodămintelor senzaționale”, pot fi așadar sub-licitate în superficialitatea și perisabilul unor „focuri de artificii sau chiar de paie” ce „iau ochii” („ochii minții”) pentru moment, dar nu sunt duse până la capăt, până la „sense of wonder”, până la atingerea mizei substanțiale și majore care, în science-fiction, – precizează Stanislaw Lem – este aceea de „a

stimula gândirea prin implicațiile ontologice create de desfășurarea narativă percepută ca un întreg”. „Această alunecare înspre o intrigă facilă, senzațională constituie un simptom indubitabil al degenerării acestei ramuri a literaturii” și este o slabă consolare faptul că „în definitiv, aceeași opoziție bipolară domnește, în principiu, și în literatura generală, care pendulează, și ea, între melodrama ieftină și istorii/narațiuni cu cele mai înalte aspirații estetice și cognitive”. Perspectiva acestei pante a „degenerării” și „involuției” spre „polul senzaționalului” poate stimula însă, prin refuz și prin recul, exigențele și performanțele adevăratului science-fiction, unde „premisele conceptuale a unor inovații esențiale în structura lumii obiective prezentate este centrală pentru o operă științifico-ficțională (în cazul călătoriilor în timp fiind implicată o schimbare a cauzalității, prin admiterea reversibilității a ceea ce noi astăzi considerăm a fi în mod universal și comun ireversibil)”.

Cel mai acut și mai frapant rămân perceptibile aceste „inovații esențiale” tocmai în cazul faimoaselor „paradoxuri ale timpului”, mai pe scurt sau mai pe larg trecute în revistă în cele ce urmează (pentru că nu toate sunt la fel de productive).

Mai întâi ceva despre natura lor intrinsecă și ireductibilă, din care decurg firesc și un anumit „regim” de abordare, un anumit „tratament” (ne)protocolar, o anumită dispoziție de spirit, ba chiar și un anumit registru stilistic al comentariului. Cu excepția unuia singur („paradoxul fraților gemeni”), toate celelalte zece (câte am reușit să număr, ca Pristanda steagurile) sunt paradoxuri pur logice, neavând nici o realitate fizică, fie și una doar ipotetică, prezumată științific, matematic, nici măcar în regimul „științei imaginare”, cu tot ce decurge de aici sub raport științifico-ficțional. Fără a se reduce la niște simple gratuități sau futilități, „paradoxurile timpului”, atât de gustate și de frecventate în science-fiction, nu au deci „acoperire” științifică, și cu atât mai puțin factuală, efectivă; nu au altă existență decât una pur mentală și nu dau seama despre altceva decât despre mintea în care există, despre felul cum e constituit și funcționează, răsucindu-se și înnodându-se în sine însuși, în paradoxuri și aporii, intelectul uman. De aceea, dacă mai e nevoie s-o spun, modul de abordare nu poate fi unul „realist”, „de bun simț” sau „cu spirit

de răspundere” morală ori socială, cu „conștiință civică” ș.a.m.d., ceea ce în cazul dat ar denota doar obtuzitate intelectuală, lipsă de humor și inadecvare estetică; dacă nu cumva spaima „drobului de sare” din aceste nesărate precizări a și denotat deja aceleași lucruri; să privim, așadar, lucrurile *cum grano salis*.

Nu înainte, totuși, de a mai spune un ultim cuvânt preliminar, ceva despre titulatura sub care sunt îndeobște cunoscute și vehiculate aceste „paradoxuri ale timpului” în science-fiction. Subtile și „paradoxale” decalaje apar, în urma „călătoriei în timp”, și în echivalarea dintre stadiile temporale și stadiile complexionale prin care cele dintâi „prind trup”, dobândesc materialitate și devin accesibile percepției prin simțuri, așadar intuitiv perceptibile. De aceea, câteva dintre paradoxurile temporale din science-fiction se exprimă în termenii filiației biologice: „paradoxul fraților gemeni”, „paradoxul tatălui”, „paradoxul bunicului” (la care se adaugă, aparent mai puțin „colorat” biologic, „paradoxul dublurii”); dar complexionalitatea, corporalitatea (imaginară, bineînțeles) care să le facă intuitiv perceptibile este necesarmente implicată în toate (în doze și grade diferite, iarăși bineînțeles).

Lăsând la o parte propuneri taxonomice și terminologice mai puțin convingătoare („paradoxul sinuciderii prenatale”, „paradoxul acumulării temporale”, „paradoxul audienței cumulative”, „paradoxul timpului plastic”, „paradoxul timpului elastic” etc.), să afișăm așadar, înainte de-a intra efectiv în deliberări, ordinea de zi a „cauzelor” omologate și supuse, în consecință, atenției onoratei instanțe a publicului cititor:

1. Paradoxul fraților gemeni;
2. Paradoxul tatălui;
3. Paradoxul bunicului;
4. Paradoxul timpului vulnerabil (inclusiv cronoplastia și ucronia, „istoria alternativă”, istoria contrafactuală, „istoria viitoare” sau „ficțiunea politică” etc.);
5. Paradoxul timpului invulnerabil;
6. Paradoxul dublurii;
7. Paradoxul cunoscuților necunoscuți (sau al necunoscuților cunoscuți);
8. Paradoxul scrisorii auto-adresate;
9. Paradoxul operei fără autor;
10. Paradoxul coletelor greșit expediate („missent parcels”);
11. Paradoxul timpului inversat (sau paradoxul timpului curgând invers).

Călin COCORĂ

Vremea facerii

„Nu mai cred în goliciunea unui om, căci nimic nu există în tine”
(Cartea lui Toth)

Să încep cu singurătatea... să spun...
nu ne mai suntem acum decât ceruri străine
tăcute și goale. Viori întoarse-n sine...

Să vină o țiiitoare.
Cu cicoare.
Un strop de moare...
să ți-l picur prag
de simțire
să știi cum vremea
a fost să fie

săturat de atâta filosofie legată de iubire,
sex și erotism am să încerc să atrag atenția
asupra unui fenomen interesant, asupra
gândiristului uscat sufletește, la timpul
intelectualismului arid, al conceptualizării și
abstractizării de dragul conceptului, de dragul
abstractului, în mod clar împotriva nevoii de
fericire a fiecărui om.

să spun cum ședeă Eva pe genunchi
cu creștetul lipit de pântecul lui Adam,
cu fesele transpirate
după ce Preaînaltul îi răsucise carnea în mâini cu

Poezia Mișcării Literare

voioșie
îi adăugase sfârcuri
îi lungise coada
ochilor ca la vulpi

și-o pusese binișor, dar de drag
lângă copilul Său din țărână?

cunoașterea s-a caracterizat dintotdeauna
prin incredibila și nerușinata îndrăzneală, de
care sora ei vitregă, necunoașterea pudibondă
și cuviincioasă, s-a dezis stuchindu-și
indignată în sân. Nici una nici alta nu sunt însă
obligatorii: alege fiecare ce i se potrivește.

El este Domnul, Cel ce a făcut Orionul și
Pleiadele

El este Domnul lui Sirius
și aceasta este creația mâinilor Sale,
s-a minunat Adam prinzându-i iubitei capul în
mâini

Actul sexual, care atunci când depășește
granițele evenimentului casnic și fiziologic se
cheamă fuziune amoroasă, după puteri și
transfiguratoare, și după știința chiar beatifică,
este un amestec nu doar de trupuri (clasic
două, și de sexe diferite... modern, cu o
anumită lejeritate în restricționări) ci este mai
cu seamă o fuziune aurică (în lipsa de
diacritice, vă rog să citiți cu accent pe a doua
silabă și să încheiați cuvântul cu sunetul din
„mămăligă”...)

Cu bucurie El își zidește făpturile
de bucuria Lui mă bucur și eu
Să-ți mai spun cum ieșeau raze din umerii
Omului
cum și-a ridicat el ochii spre cer mulțumind,
suspînând?

Eva știa deja să surădă cuminte, cu
buzele umede

...ai timp de stat
la filme și teve când e vreme de război, de
singurul
război din viață pe care trebuie să-l închei prin
armistițiu, și care constă în două mari lupte,
„romeo
și julieta”?!
scoală adame și mergi de-ți caută brazii și
steagul
de mire, și fă ceva cu mireasa aia, ascunde-o la

TATĂL ei până o veni vremea, ca să-ți intre
bine-n cap
la cununie cât de albă îi e rochia!
TATĂL îți spune adame
Ia-o, e a ta, fă ce vrei cu ea, întinde-o,
înalț-o, locuiește-o, înmugurește-o, înfășoară-te
în ea!

mireasă frumoasă, ascultă-ți instinctele și
sparge-i
televizorul, c-alminteri mirele ăsta nu-ți va mai
băga în veci un taraf sub balcon... cum altfel ai fi
vrând să-și amintească mai apoi data nunții
voastre!

La venirea lor pe lume, bebelușilor,
Dumnezeu le pune mâna pe gură
ca să nu poată povesti nimic...
își amintesc doar...
era un copac cu crengile albastre

Începutul zilei

Unele zile încep cu înserarea lor,
fade și ude, subțiate dintru început de
tăvălugul vrajbei, măsurate fără zăpadă,
fără noi...

În asemenea zile, tace cuvântul...
cu frumusețea ferfeniță și bucuria căzută în
neorânduială pe frunte.
Tace cuvântul, să nu tulbure apa lină neatinsă
nevăzută
de vrajba, nebăută de gura arsă de sete.

Unele zile încep direct cu noaptea lor,
noapte prelinsă pe spinare ca o
șopârlă lichidă. Tace cuvântul... să nu se
frângă
când, neștiut, se oglindește în sine.

Tăcea cuvântul, când ai trecut...

Prietene sângele care trece prin noi

„Amintește-ți, omule, că tot ce există
e doar o altă formă a ceea ce nu există”
(Cartea lui Toth)

Prietene, vreau să vorbim de la om la om,
Azi poate ne-am privit întâmplător,
fiecare căutând dușmănos o umbră de
speranță pe chipul celuilalt
iată ce sper că-i poezia.
expresia neutră, compusă cu atâta grijă,
ni s-a vestejit pe față
Azi poate ne-am zâmbit chiar,
zâmbetul, ca o sfială neînțeleasă,
ne-a rănit fără folos obrazul.

Ne persecută aceeași vină:
frate, mamă, copil,
sângele care trece prin noi,
în depărtări alungindu-i, încă-i mai caută.

Prietene, luptăm în aceeași tranșee –
lâncezim mereu în linia întâi.
viața mea-i amară și-i stearpă,
în asta, ca și tine, nu recunosc vreun eroism.
Cu capul pe aceeași pușcă ruginită,
aproapele meu, tu care totdeauna ești atât de
departe,
doar în aceste cuvinte te pot îmbrățișa
cu sfiiciunea cuvenită. Sunt cuvinte pe care
n-am îndrăznit să le spun nimănui.
Iubita chiar înspăimântată le-ar fi auzit.
Vreau încă să te ating în solemnitatea
singurătății
când fără moașă îl naști pe Dumnezeu.

Veneră

Singur, cu mine, ca morții.
am făcut și azi trotuarul, cumpărându-mi ieftin
iluzii,
făcându-le pe plac, pielea lor era amară și rece,
și le-am mințit că le-am iubit.
te-am găsit, îți mestecai miriștile sub alt cer

Grația s-a născut la sat.
Grația spală rufele în râu și are călcâiele crăpate,
Ion o cuprinde de mijloc de la spate,
ea tresare,

curva mea intelectual-citadină
continua marșul prostituției pe caldarâm.

Mereu și-a dorit să întâlnească
bărbatul care să-i scoată din minte
ideea că ar mai exista și alți bărbați.
când și-l dorea, era convinsă
că-l va întâlni, dar și că nu-l va avea.

a urlat, cu rimelul căzut și rujul întins pe față:
CEL CARE NU ARE NICI UN PĂCAT, SĂ
ARUNCE...

cărămizile au continuat să-mi ridice ziduri pe
tâmpile, sângele era diluat de trăire pervertită,
așa că nimeni, chiar nimeni, nu s-a
prins că te iubesc nimeni, chiar nimeni

O Evă oarecare

Neavând-o sigur că nu ai cum să o pierzi. E
simplu. Ți-o poți imagina la nesfârșit. La
fiecare
„întâlnire” poate să capete forme și dimensiuni
diferite, de la un moment la altul, de la o stare
la alta. Poți să-i schimbi textura hainelor, de la
catifea la pânza aspră... Poți să-i compui
mâinile cu
degete fine, subțiri... sau cu degete ferme, groase,
puternice... Poți să-i colorezi ochii în negru,
albastru sau verde, cum e marea uneori... și să
adaugi sclipiri sau să-i faci întunecați,
duri, tăioși...

Cuvinte

Nu rosti vorbe nechibzuite și nici nu le
asculta,
pentru că acestea sunt spuse de cel ce nu este
în armonie.

Nu le rosti nici tu,
astfel că cel din fața ta să poată afla înțelepciunea.
(Cartea lui Toth)

cuvintele nu vor să mai vină
le-am așteptat o zi încă o noapte
apoi am făcut cărare spre casa cu tăceri
în caz că se vor strecura să prindă trenul de 6
să vadă că m-am străduit să pun un steag alb
în semn de salut sau altceva,
am să-mi înghesui în suflet
orice eventualitate
să am cu ce acoperi foamea de cuvinte.

Convertibilitate valutară

pe bulevardul ăsta aglomerat,
de nu-ți auzi nici gândurile.
nu știu de unde a apărut, dar nici nu întreb

când sufletul se află ispășit de starea de bardo,
și își petrece veșnicile în astralul corespunzător
nivelului lui de evoluție, are uneori șansa de a
conștientiza anumite lipsuri, lecții pe care nu
le-a promovat în existențele sale trecute

fantoma ei
Îmi povestea plină de umor
cum Stan Pășitul este prototipul celui ce doar o
pățește
imun la orice învățătură și schimbare de sine
un pasional, ce doar pătimește steril și trece
pururi prin dezastrul cutremurului
Îmi povestea plină de umor
cum leul se umple de mușchi
pentru a face salariul minim pe economie de
300 EURO

cum leul crește ca laptele țiganului,
cum o trece fierberea cu intrarea un UE,
și va rămâne spuma arsă pe oală...
și cam atât.

Andrei MOLDOVAN

„A trimite mereu poezia lui Coșbuc în desuetudine este o eroare imprudentă, după cum deplasat este și să afirmi că lirica sa e modernă”

Andrei Moldovan s-a născut în anul 1949 la Chiuza (B-N), într-o familie de învățători. A urmat cursurile gimnaziale, liceul și Facultatea de Litere la Cluj. A funcționat ca profesor în învățământul preuniversitar, a predat actorie și regie teatru la Școala populară de artă Bistrița, a întemeiat și îndrumat Teatrul popular din Beclean, a fost director al Colegiului Național Petru Rareș din același oraș. În prezent este inspector general adjunct la Inspectoratul Școlar Județean Bistrița-Năsăud.

A publicat volumele: *Coșbuc sau lirismul pragurilor*, istorie și critică literară, Editura Clusium, 1997, *Erezii lirice*, teorie și critică literară, Editura Limes, 2004, *Aruncarea în haos*, publicistică culturală, Editura Arcade, 2004, *Întâmplări literare*, istorie și critică literară, Editura Limes, 2005. Este îngrijitor de ediție și prefațator la volumul: *I. Titieni, Martor sub vremuri*, memorialistică, Editura Mesagerul, 2004.

Este prezent în mai multe antologii și volume colective.

A colaborat de-a lungul anilor la revistele: *Tribuna*, *Steaua*, *Luceafărul*, *Convorbiri Literare*, *Napoca Universitară*, *Cronica*, *Contemporanul*, *Bucovina Literară*, *Viața Românească*, *Minerva*, *Zburătorul*, *Limbă și literatură*, *Tribuna învățământului*, *Mișcarea literară*, *Revista ilustrată*, *Mesagerul literar și artistic ș. a.*

Este titularul unei rubrici permanente săptămânale în *Tribuna învățământului*.

Este redactor și titularul unei rubrici permanente de critică literară în *Mișcarea literară*, revistă ce apare sub egida Uniunii Scriitorilor.

Este membru al Uniunii Scriitorilor din România.

– *Domnule Andrei Moldovan, aveți mulți ani petrecuți la catedră. Care sunt realizările, mândria Dvs. în acest domeniu?*

– Poate că mândria este un sentiment superficial. Aș putea vorbi mai degrabă de o împăcare lăuntrică. Munca la catedră nu o faci pentru efecte imediate și epatante, ca la un spectacol de revistă. Ea se adună în timp și rezultatele ei le vezi când îți dai seama că te-ai împrăștiat puțin câte puțin în personalitatea fiecăruia dintre acei care ți-au fost învățăcei.

– *V-a plăcut să vă implicați, fie ca organizator, fie ca spectator, în diferite acte de cultură. Este greu să faci cultură într-un oraș mic?*

– Actul cultural nu este limitat cu strictețe geografic. Ceea ce se petrece la Beclean sau în oricare altă localitate din țară poate avea rezonanță în cele mai neașteptate locuri. Iată, îmi amintesc că am pus în scenă cândva piese de teatru (la Beclean și Bistrița)

**Dialogurile
Mișcării Literare**

care au stârnit un interes real într-o zonă foarte întinsă: *Osânda* de Liviu Rebreanu (premieră absolută), spectacol menționat în vol. 11 al ediției critice rebreniene; *Școala ludică* de Ion Groșan, o punere în scenă ce a făcut valuri cât

Andrei Moldovan cu Vasile Muste, Ioan Pinte, Daniel Corbu.

casa și peste Carpați și de care îmi place să îmi amintesc și astăzi; *Labirintul* de Fernando Arrabal, un experiment teatral reușit, foarte gustat la timpul său.

A face cultură înseamnă a zămisli, a naște. E un act creator. Și dincolo de eternele probleme financiare, actul creator nu e o bagatelă. El presupune o ardere intelectuală, fie că ești la Beclean, fie că ești la Paris.

– *Referiți-vă, pe scurt, la activitatea Dvs. publicistică.*

– A fost o vreme când era foarte intensă și când am fost redactor sau colaborator la mai multe publicații. Am fost și membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști. Povestea aventurii mele gazetărești este incitantă, dar cam lungă. În clipa de față sunt în redacția revistei *Mișcarea literară*, publicație ce apare

Cu Niculae Gheran și Dana Hitcaș.

sub egida Uniunii Scriitorilor, unde am și o rubrică de critică literară. Mai sunt și titularul unei rubrici săptămânale în *Tribuna învățământului*. Pot spune că am și colaborări sporadice la unele publicații, pentru că mă simt bine și când scriu articole de atitudine civică. Chiar mai mult, mă tem să nu mă prindă prea tare și să îmi răpească timpul ce l-aș destina unor activități fundamentale pentru mine. Mi-am propus de mai multe ori să renunț la publicistică și să mă ocup doar de lucrările ce le consider eu importante. Numai că tentația rămâne tentație.

– *Interesul pentru istorie este o constantă a activității Dvs. Continuitatea românilor în spațiul locuit de ei este dovedită, dar cum poate fi această idee mai cunoscută?*

– Eu cred că istoricii și-au făcut datoria. În spațiul românesc, problemele sunt atât de cunoscute încât e jenant să le repeți. E adevărat că eu am publicat o serie de articole pe tema pomenită, dar acelea erau pagini polemice, răspuns la o provocare de care m-am simțit lezat nu doar în ipostaza mea de român, ci și calitatea de om liber. Toate acestea au fost dublate de plăcerea unei dispute, cu toate provocările ei, pe text. Altfel, nefiind istoric de profesie, oricât aș îndrăgi acest domeniu, nu îmi pot permite să public studii de istorie.

Ce e mai dureros însă, este că propria-ne istorie pare să fie o mare necunoscută dincolo de granițele României. Vina este a noastră în primul rând. Asemenea realitate ar merita o dezbatere serioasă.

– *Ați scris o carte intitulată Aruncarea în haos (Editura Arcade, Bistrița, Colecția Babel), în care se regăsesc ideile expuse mai sus. Vorbiți acolo despre falsificarea istoriei noastre naționale. Oare continuă acest fenomen și în zilele noastre? Cum l-am putea opri?*

– *Aruncarea în haos* este o carte de publicistică culturală. Între copertile ei se regăsesc și pagini care fac referire la istoria națională. Falsificarea este un fenomen care apare fie voit, fie din pricina lipsei de instrucție, fie din ignoranță. Volumul amintit surprinde toate aspectele. Vreau să fac referire acum doar la ignoranță, pentru că este și o

maladie a clipei de față. Iată, independența de stat a României continuăm să o sărbătorim așa cum ne-a spus Petru Groza, în 9 mai. Ori, se știe prea bine că primul ministru al României a citit declarația de independență în fața parlamentului țării și a domnitorului în ziua de 10 mai 1877. Cu o zi înainte a avut loc doar răspunsul ministrului de externe la interpelarea unui deputat, făcând referire la relațiile cu Imperiul Otoman. Afirmările unui ministru de externe ca răspuns la o interpelare, oricum ar fi ele și oricine ar fi fost ministru, nu pot constitui documentul oficial de declarare a independenței țării. De fapt, până la instaurarea regimului comunist, independența s-a sărbătorit la 10 mai, fiind și ziua noastră națională, prin semnificația mai multor evenimente din istoria neamului. Numai că regimul instaurat de sovietici nu a agreat o dată în calendarul neamului, încărcată de atâtea simboluri (independența, proclamarea României ca regat, încoronarea lui Ferdinand la Alba Iulia ca rege întregitor de țară) și au recurs la interpretări originale ale istoriei, adică la falsuri. Nu e de mirare că au procedat așa. Era o mutare previzibilă. Uimitor e că la atâta timp după căderea comunismului noi continuăm să fredonăm după tonul dat de Petru Groza. Aici e cam greu de înțeles. Ce s-ar putea face? Poate că ar fi nevoie de o literatură de popularizare a istoriei, recente sau mai îndepărtate, care să evite superficialitatea, sentimentalismul facil, lipsa de informație, care să stea aproape de lucrările științifice fundamentale și să fie în conformitate cu acestea. Cred că noi avem o adevărată prăpastie între cercetarea istoriei căreia nu i se poate reproșa nimic și autorii de texte în domeniu, destinate cititorilor de rând.

– *Cititorul trebuie să știe că v-ați afirmat și ca scriitor. Prima Dvs. carte se intitulează Coșbuc sau lirismul pragurilor, apărută la Editura Clusium în 1997. Ce este acest „lirism al pragurilor”? Este o ruptura a poeziei coșbuciene față de modelele anterioare sau un procedeu inconștient al creației?*

– Pragul este un loc de trecere, un spațiu care aparține deopotrivă lui *afară* și *înăuntru*, o devenire, nicidecum o ruptură. Dacă locul

privilegiat, calea cea mai directă spre esență și profunzime este *înăuntru* sau dacă este *afară*, rămâne de discutat. Titlul încearcă să sugereze faptul că poezia lui George Coșbuc este un loc de trecere între poezia de tradiție și înnoirile

Cu Radu Săplăcan.

lirice. A trimitte mereu poezia lui Coșbuc în desuetudine este o eroare imprudentă, după cum deplasat este și să afirmi că lirica sa e modernă. Eu afirm că, fără a aparține modernității, textele sale lirice au în germene toate acele trăsături care, dezvoltate, au dus la afirmarea nu atât a modernismului, cât a postmodernismului poetic. Poetul nu a pătruns în încăpere, nu a trecut pragul, dar a pășit pe el și a intuit că în acel interior avea să se contureze o lume.

În cartea mea s-ar putea să surprindă apropierea ce o propun între poezia coșbuciană și textele unor poeți postmoderni. Firește că la prima vedere nu ar avea nimic comun. Aproximarea există fără îndoială, susțin eu, în structurile profunde ale producțiilor lirice, prin acel loc comun ce l-am numit *prag*.

Cu D. R. Popescu.

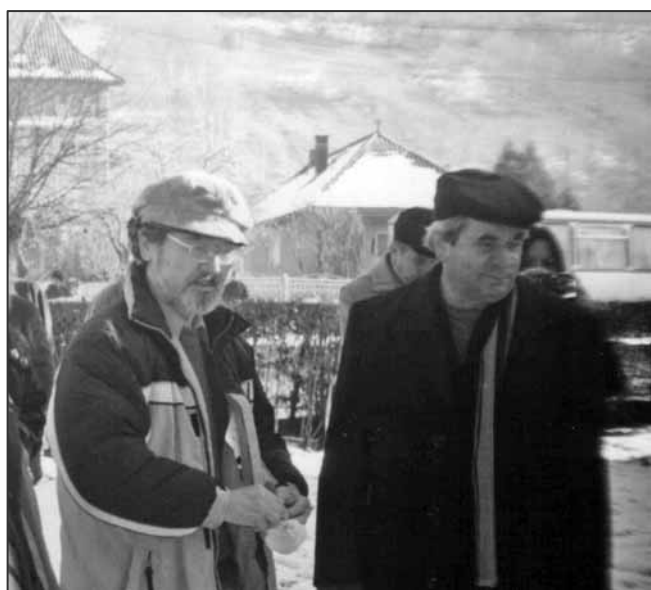
– A treia carte, *Erezii lirice*, a apărut la Editura Limes din Cluj-Napoca, al cărei patron este poetul Mircea Petean. Ea a fost favorabil comentată în *Echinox*, nr. 7-10 din 2004. Printre altele, acolo se spunea: „Andrei

Cu Vasile Gogea, Ion Mureșan și Gavril Moldovan.

Moldovan propune o perspectivă nouă de abordare a poeziei românești actuale.” În ce constă o astfel de perspectivă?

– Mai întâi ar fi vorba de o nouă abordare a creativității poetice, pornind de la o cunoscută teorie a lui Jean Cohen, preluată și comentată de Roland Barthes: *abaterea*. Eu afirm că simpla abatere nu este suficientă pentru a naște o creație artistică și că e nevoie de ceva mai mult decât atât. Am numit-o *erezie*, împrumutând termenul din istoria creștinismului, pentru că numește o abatere având drept mobil căutarea adevărului. Cred că poezia face același lucru. Avem de-a face

Cu Sumiya Haruya.

cu o perpetuă abatere de la locurile comune în căutarea adevărilor esențiale prin mijlocirea creației lirice. Este o perspectivă, o propunere de care se poate ține seama sau nu. Cele mai cunoscute lucruri pot fi luminate din unghiuri diferite și atunci relevă forme și conținuturi uimitoare ale aceleiași esențe.

Ar mai fi și problema poeziei românești actuale, în esență a optzecismului care s-a cristalizat bine în peisajul liric. Eu cred că termenul de optzecism nu mai poate fi folosit pentru a încadra cronologic o generație. În primul rând avem de-a face cu o direcție poetică distinctă, definită în planul esteticii, cu un nucleu puternic și discipoli numeroși. Semnele unei astfel de direcții există mult înainte de anii 80 și viața ei nu se sfârșește într-un deceniu. Optzecismul reprezintă o etapă bine conturată a postmodernismului românesc iar crepusculul său atinge sfârșitul de mileniu. În poezie e greu să numeri din zece în zece pentru a marca etape diferite. Apoi, cartea mea demonstrează într-un anumit fel că nu toată lirica din anii 80 a fost optzecistă, în accepțiunea de mai sus.

– *În sfârșit, ultima carte apărută, Întâmplări literare (Editura Limes, 2005), cuprinde referiri la unele evenimente editoriale, comentarea unor documente de istorie literară, aspecte ale exilului literar românesc ș. a. Există o literatură a exilului românesc? De ce nu este simpatizat Paul Goma de colegii de breaslă? Mai avem scriitori în exil sau care se consideră în exil? Recent, într-un interviu, Paul Goma spunea că românii nu au „diasporă”...*

– Sunt o mulțime de întrebări. În primul rând, *Întâmplări literare* este un peisaj, unul literar desigur și ca orice peisaj e marcat de diversitate, într-o viziune a complementarității, nu a disjuncției. Eu nu voi fi niciodată de acord că ceea ce numim literatura exilului românesc, indiferent în ce limbă ar fi fost scrisă, ar putea fi altceva decât literatură română pur și simplu, deși mulți dintre noi au tendința să o trateze separat. Mai mult, fără a respira într-un spațiu mai larg, european, fără a ne molipsi de culorile unui context mai generos decât cel național sau fără a molipsi contextul cu propria-ne paletă, ar

însemna să ne sufocăm. *Peisajul* propus de mine în volum conține și referiri la aspecte ale literaturii universale.

Dacă există o literatură a exilului românesc? Sigur că există scriitori care au scris în exil și poate că uneori în altă limbă decât româna. Mă gândesc la Dimitrie Cantemir, I. L. Caragiale, Panait Istrati, Horia Vintilă, printre mulți alții. Cine și-ar permite să desprindă operele lor de marea literatură națională. *Ciulinii Bărăganului, Haiducii, Moș Anghel, Kira Kiralina* sunt romane mai puțin românești dacă au fost scrise în limba franceză? Sau admirabila carte a lui Horea Vintilă, *Dumnezeu s-a născut în exil*?

Eu nu știu de ce nu este simpatizat Paul Goma de colegii de breaslă, dar știu că poate să fie o chestiune absolut subiectivă. De ce nu a fost simpatizat Macedonski, autorul unei opere remarcabile? Aici suntem pe un teren mișcător, iar discuția ar putea să fie una de cafenea, fără să fie nevoie a fi pusă în pagină.

Ca orice scriitor, Paul Goma recurge uneori și la limbaj metaforic. Dacă afirmă că românii nu au diasporă, nu trebuie să am în

vedere neapărat o sărăcie a creației exilului românesc sau o netemeinicie a exilului. Mie îmi place să cred mai degrabă într-o viziune a unui imperiu a spiritului românesc dincolo de orice granițe politice. Fiind pretutindeni *acasă*, termenul de *diasporă* își pierde sensul.

– O clasică întrebare pentru final: ce proiecte literare aveți?

– Este o întrebare de care mă temeam. Nu pentru că aș duce lipsă de proiecte, ci pentru că nu vreau să vorbesc despre ele. Eu sunt un om superstițios și prețuiesc vorba din popor care spune că nu e bine să vorbești despre copiii nenăscuți, pentru că s-ar putea să nu se mai nască niciodată. Scriu destul de greu, mai ales despre cărțile altora, pentru că nu îmi pot permite să fiu superficial. Am o slăbiciune pentru cărțile de poezie (nu doar de versuri), despre care scriu cu plăcerea cu care aș reciti un basm. Cu toate acestea, proiectele mele imediate vizează lumea prozatorilor. Anul ce urmează voi edita un nou volum, diferit de ce am publicat până acum, dar nu este ceea ce aș numi cartea care să mă reprezinte cu adevărat. Ea se naște mai greu.

Interviu de **Gavril MODOVAN**

Cu Tiberiu Rebreanu, Teohar Mihadaș și Vasile Sălăjan.

Marian Popa în dialog cu Marius Tupan în postură de „avocatul diavolului”

Ion MOISE

Ecam dificil să scrii despre o carte de interviuri care depășesc limita clasică a genului, dialogul între cei doi protagoniști extinzându-se într-un tom (*Avocatul diavolului*, Fundația „Lucașfăruș”,

București, 2003), pe nu mai puțin de 370 de pagini.

Practic această lungă convorbire este, în fond, cu toate intervențiile uneori destul de tranșante venite din partea „chestorului” Tupan, o pledoarie pentru cunoașterea și recunoașterea eseistului, criticului, istoricului literar și nu în ultimul rând, a

prozatorului Marian Popa.

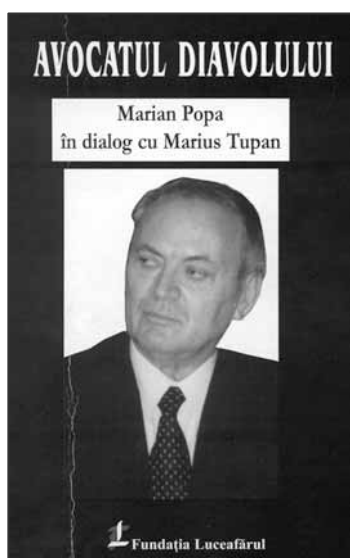
De fapt, avem de a face aici și cu un minustudiu monografic al autorului *Dicționarului de literatură română contemporană* având în vedere că o veritabilă pletoară de întrebări sunt raportate la viața și activitatea publicistică a interlocutorului.

În același timp, nu rareori, Marian Popa e trimis în „boxa acuzaților” de

un Tupan care nu se sfiiește să instrumenteze un fals rechizitoriu ce pare necruțător, în virtutea căruia, avocatul își leapădă roba și o înlocuiește cu cea de procuror în instanță. Ilustrativ în această direcție e partea reiterantă în care Marian Popa e încolțit și ținut în corzi cu privire la activitatea sa de la *Săptămâna*, unde a beneficiat, la începuturile carierei sale literare, de sprijinul substanțial al lui Eugen

Barbu. Dar încă din *Cuvântul de deschidere*, M. Tupan nu-și ascunde intenția de a urma exemplul eroilor poststructuraliști francezi, în opera cărora „individul e definit relațional”, devenind un „mutand” care își schimbă identitățile în funcție de meridian, metropolă, de colonie, de tip de lectură. Deci M. Tupan se va antrena în acest „proces” pe rând în postură de avocat, procuror și judecător, deși, tot de la început Marian Popa condiționează dezbateră optând pentru un dialog eficient, obiectiv, standard, între parteneri onești, care să respecte „sensurile noțiunilor angajate în discuție”. Pe ansamblu însă, cartea, după propria mărturie a autorului, s-ar rezuma la întrebarea: „Cine ești dumneata, domnule Marian Popa?” întrebare la care subscriem și noi urmând datele biobibliografice din *Dicționarul...* mai sus amintit și din cel girat de fostul universitar clujean, Mircea Zăciu.

Așadar născut în 1938 dintr-o mamă spălătoreasă fără complexele lui Camil Petrescu, căruia îi consacră de altfel un studiu monografic, Marian Popa urmează o școală primară în orașul natal, București, pe urmă, una medie tehnică pe care o părăsește și schimbă apoi numeroase meserii: manipulant, macaragiu, frezor, rabotor ș.a. Își încheie în 1958 studiile medii la un liceu seral. În 1961 se înscrie la Facultatea de Filologie a Universității din București luându-și licența în 1966. Urcă până la gradul de lector și obține o bursă de cercetare în RFG. În 1982 e numit lector de limba și literatura română la Universitatea din Köln. Colaborează la mai toate revistele literare din țară și debutează editorial în 1968 cu lucrarea *Homo fictus*, o încercare de clasificare a personajului literar. Publică în 1971 *Dicționarul de literatură română contemporană* și volumele de eseuri și articole: *Modele și exemple*, *Camil Petrescu*,

Comentarii

Călătoriile epocii romantice, Forma ca deformare, Viscolul și carnavalul, romanul ironic Doina Doicescu și Nelu Georgescu, precum și romanul parabolă Podul aerian. Tipărește pentru cititorii străini o istoria a literaturii române în limba germană: *Geschichte der rumanischen Literatur.* Semnează numeroase prefete și studii introductive la traduceri din Giraudous, A. Huxley, Thomas Mann, F. Nietzsche sau la reeditări de autori români: Ionel Teodoreanu, G. Bacovia, Al. Davila ș.a. Scoate o amplă lucrare, destul de controversată – *Istoria literaturii române de azi pe mâine.* Obține Premiul Asociației Uniunii Scriitorilor din București în 1975.

Iată și imaginea sa în speță de critic literar așa cum figurează în *Dicționarul...* lui Zaciuc: „P. e un critic de mari disponibilități investit cu spirit enciclopedic și cu talent histrionic, în descendență călinesciană. Ironia, autoironia, sarcasmul, vocația parodică dublează de fiecare dată demonstrația, operand incizii radicale, trezind latențe expresive insolite, la limita unde tonul pedant, fals academic, întâlnește deriziunea amară.” (p. 806).

„Ecce homo!” cel care dialoghează într-o carte cu directorul revistei *Lucașfărul*, Marius Tupan atât pe teme biografice, cât și pe cele de creație.

Pe plan biografic, M. Popa are parte de o copilărie nefericită, tatăl său, jandarm de meserie, a divorțat de spălătoreasă și a trăit la Rădăuți, cu o amantă, o ființă abjectă care n-a acceptat să-i mai întrețină plodul și l-a trimis în '45, înapoi la București. Aici a fost crescut de mama sa bună care n-a fost numai spălătoreasă ci și lenjereasă și croitoreasă călcând impecabil, în calitate de angajată la Gospodăria de Partid a C. C., cămășile lui Dej, Maurer, Bodnăraș și chiar ale lui Ceaușescu. Sunt evocate pe bază de întrebări și răspunsuri scene dure petrecute pe maidanele din Ferentari și din alte mahalale și cartiere mărginașe din București, întâmplări din viața școlii și din cea de practicant al mai multor meserii, nefiind uitată nici experiența sa de militar în termen, Marian Popa efectuând stagiul în întregime. Se rememorează pe rând

anii studenției, contactul cu universitarii, cu viitorii colegi de breaslă, cu marile lecturi, cu politicienii, cu sportivii vedetă ai anilor '60, M. Popa fiind atras de rugby, joc pe care l-a și practicat un timp. Un spațiu considerabil e acordat în economia cărții, *Dicționarului...* și *Istoriei...*, M. Popa fiind provocat să vorbească despre uriașul travaliu depus la cele două lucrări de amploare care au stârnit reacții extrem de ireverențioase, amendamentele venind atât din zona academică, cât și din partea unei pleiade întregi de comentatori diversificați ca vârstă și ca nivel de competență exegetică. Cei mai înverșunați au fost ignorații, cei care n-au intrat nici în *Dicționar...*, nici în *Istorie...*

Dar tomul are în cea mai mare parte un caracter publicistic, chestionările cuprinzând o arie tematică destul de complexă și diversă, încât ai impresia că se sare cu ușurință de la un subiect la altul. Se vorbește despre evrei, despre sex, despre homosexualism, despre religii, despre înjurătura de maidan ca formă metaforică, despre folclorul de mahala bucureșteană, despre lumea interlopă, despre tavernă și bordel ilegal, despre securitate, despre cei doi ani făcuți „la sânge” în armată ș.a.

În partea a doua a volumului, tonul se modifică treptat, discuțiile sunt docte, se comentează scriitorii români și universali, se fac analogii și analize ce dovedesc din partea interlocutorului, Marian Popa, un înalt grad de erudiție, un bagaj informațional de excepție, un superior comentariu exegetic, adesea ilustrat cu citate în engleză și germană.

Dintre români, sunt discutați Nichita Stănescu, A. E. Bakonsky, Marin Preda, Eugen Barbu, Dinu Săraru, Adrian Păunescu, Ana Blandiana, Ion Alexandru, Vadim Tudor dar și Monica Lovinescu, Emil Cioran, Eugen Ionescu, filozoful G. Noica, N. Steinhardt, ca să-i luăm în ordinea structurării dialogului din carte.

Și de astă dată, ca și în tinerețe, unele opinii sunt șocante. Iată ce spune despre Eugen Barbu: „Specialitatea lui a fost șantajul folosit excelent așa cum merita clasa politică a timpului.” În legătura cu autorul *Moromeților*, refuză clișeul, afirmând: „Mi-a fost așa de

scârbă de avalanșa de articole encomiastice despre Marin Preda, comparabilă dimensional doar cu aceea despre Ceaușescu.” Despre Păunescu spune că este „porcuror, oracol ideologic și profesionist patetic al artei mâniei.” La Vadim, identifica „o genă proxenetistă”. Despre Monica Lovinescu susține că „ar fi fost o romancieră cu celebritate mondială, dacă s-ar fi dedicat genului de consum”. Dar, culmea, nici clasicul Caragiale n-a scăpat nevătămat, numidu-l „lichea de geniu”. Face comentarii relativ corecte la adresa lui D. R. Popescu, Mircea Sântimbreanu, Nicolae Breban, Mircea Dinescu, Augustin Buzura. Comparând *Istoria* sa cu *Istoriile literare* semnate de E. Simion, N. Manolescu, Negrici și Alex. Ștefănescu, are reproșuri severe cu privire la rolul lor reducăționist, specialiștii sus-amintiți rezumându-se doar la estetic, în mare măsură, în dauna contextului social-istoric.

În fine, despre *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu susține că „nu-i o operă de distanțare” ci una cu care autorul se face „de

rușine”, pentru că e scrisă în cadrele realismului socialist, în care trecutul e negativat în totalitate, clasa politică fiind „o adunătură de otrepe morale”, desigur, în afara autorului și a familiei sale.

În calitate de fost universitar la Köln, M. Popa se mișcă cu dezinvoltură în perimetrul literaturii germane și europene, raportându-se însă competent și informat până la detaliu și la literatura diasporei românești din Europa și de peste Ocean.

Din mărturia lui Marius Tupan, reiese că această interesantă carte de interviuri, genul cel mai gustat de publicul cititor, face un real serviciu lui Marian Popa, poate mai mult decât un studiu monografic, având în vedere că lectura nu e grevată de rigoarea strict academică, apanajul avizaților, ci e presărată cu picanterii labirintice, cu fabulos prezumtiv și adesea oțios dar cu atât mai atractiv, în care adversitățile sunt convertite ingenios în tot atâtea argumente pro domo, euriniile fiind transformate, ca la antici, în eumenide.

Himera apelor

„ODIHNA DIN URMĂ”

Cornel COTUȚIU

Un articol publicat recent de Ion Buzași în *Răsunetul* (Bistrița-Năsăud) despre Ioan Alexandru mă determină să pun și eu mâna pe condei, cu gândul la marele poet, de la moartea căruia se încheie cinci ani de tristețe.

Nu, dragă prietene Ion Buzași, nu accept explicația familiei marelui poet pentru alegerea locului de veci în perimetrul Mănăstirii Nicula, acolo unde se află mormântul său.

Am strania impresie că s-a săvârșit un fapt împotriva firii, a evidenței.

De cinci ani de la trecerea lui în neființă pământeană, cum ajung la Rohia, cum îmi dă târcoale o stare de frustrare. În fața Casei Poetului îmi spun: Steinhardt e aici, dar nu e și celălalt. Mormântul celui alt ar fi trebuit să se afle aici, căci aici și-a dorit Ioan Alexandru „odihna din urmă” (cum își numea splendid metaforic locul de veci, într-o scrisoare către ierarhul Iustinian Chira, în ianuarie 1975 – așadar încă de acum mai bine de 30 de ani).

„Nu știu cine a decis alegerea – opinează Cărturarul de la Blaj –, dar ea a contrariat pe mulți dintre cei care-l cunoșteau pe Ioan Alexandru și cunoșteau și opera lui. Eu am fost unul dintre aceștia”.

Pot adăuga, în ce mă privește, și eu același lucru, însă chestiunea e că fapta aceea din anul 2000 continuă să contrarieze. O contrarietate, iată, vie. Pe oricine întreb, dă din umeri, ori încearcă o supoziție, ori îmi dă impresia că ocolește un răspuns ferm, deși cunoaște adevărul despre înmormântare.

Că Ioan Alexandru nu este acolo, la Rohia, lângă N. Steinhardt, aceasta o consider o mare nedreptate – pentru noi, încă trăitori pe acest pământ și pentru viitorime.

Grație bunăvoinței lui Ioan Pinte, am avut acces la volumul de corespondență purtată între Ioan Alexandru și (acum) P.S. Iustinian Chira Maramureșanul, editat la Baia Mare în 2001 (scrisorile poetului sunt trimise între 1966-1980).

Mănăstirea Rohia și locurile din jur deveniseră pentru Ioan Alexandru o benefică și tămăduitoare obsesie.

Oriunde se afla, în țară ori în străinătate, spațiul acesta devenise pentru el punctul său arhimedic, numind lumea Rohiei: „iubita mea”, „un Cuvânt ce-mi deșteaptă în suflet și grai mereu o tresărire inexplicabilă”, „semn sacru de departe”, „sfânta Rohia”, „cuib sacru”, „Rohia sfântă locul cel mai luminos”, „vatra sfântă”. Lumește și spiritual, devenise „acolo acasă”, „acasă la Rohia”.

E tulburător (puțin spus!) ce-i scrie în 1975 starețului de atunci:

„Aș dori să am acolo un cuib statornic unde să mă pot retrage cu toată casa vara și-n vacanța de iarnă de două ori pe an. În casa care se construiește („Casa Poetului” – n.n.) de-ar fi posibil două camere să le pot avea pentru mine. Mi-aș aduce acolo o parte din manuscrise și cărți (cum avea s-o facă N. Steinhardt însuși – n.n.) și haine și cu vremea ar deveni un loc unde poate mi-aș căuta odihna din urmă. Transilvania trebuie adevărată mereu și cu oseminte”.

E o impietate să mai comentezi frumusețea sufletului și caracterului acestui om.

Încât e superfluă și atingătoare de demnitate argumentația... supraviețuitorilor pentru alegerea Niculei ca loc de veșnică odihnă: Ar fi mai aproape de Cluj. Pardon! În cazul acesta de ce n-ar fi fost așezat în cimitirul de la Topa – satul său natal – aflat la o azvârlitură de băț de marele oraș transilvan?

Că așezat la Nicula, pelerinii celebrei întâlniri religioase de Sfânta Măria ar putea să-i pună și lui o floare, ar ști și ei că există un mormânt cu o cruce pe care e scrijelat numele Poetului. Pardon! În nici un caz nu s-ar fi înfiripat în ființa lui Ioan Alexandru gândul meschin că astfel s-ar afla în calea trecătorilor. În fond, de ce nu călătorii să se afle în calea unui mormânt?

Exerciții de bunăvoință

Împreună, prin prezența lor veșnică în pământul Rohiei, ar fi dat mănăstirii un spor de personalitate, de distincție. Cu atât mai mult cu cât s-au apreciat reciproc cu o cordialitate, de o noblețe pe care numai dragostea de Dumnezeu și neam o poate întreține.

Am reținut, de pildă, din „provocările” (1988) asidue ale feldrihanului Zaharia Sângeorzan, câteva opinii din partea Monahului Nicolae. Ademenit să accepte un anume fond bizantin în *Imnele* lui Ioan Alexandru, N. Steinhardt îi răspunde:

„Nu aici mi se pare însă că dăm de ce este mai original și mai autentic și mai fermecător la Ioan Alexandru. Nu. Ci în versurile lui mai simple, mai sătești, mai ardeleni.”

Pornind de la *Imnele Maramureșului*, Z. Sângeorzan îi cere să prefigureze evoluția poetului. El crede că:

„Ioan Alexandru e pe cale de a deveni o instituție. E, neîndoielnic, un mare orator, un predicator de clasă superioară, un dascăl de factură naeionesciană”.

Plecând de la poezia *Mielul*, N. Steinhardt generalizează astfel:

„Tot ce este mai bun, mai blând, mai îmbietor, mai rafinat la români e de obârșie pastorală.”

Iar acum iată-l apropiat de Alexandru în viziunea despre Rohia:

„Este locul unde îmi dau silința să-mi construiesc un paradis”.

În anul următor, la câteva zile după trecerea la cele veșnice a lui Nicolae

Delarohia, Ioan Alexandru mărturisea public despre N. Steinhardt că „este un țăran al acestor locuri, pe care le-a iubit și le-a dorit ca odihnă de veac”, un intelectual care „socotea scrierea despre alții ca o mărturie a sufletului său întru cooptarea deplină a luminii adevărului Logosului.”

De asemenea:

„(...) a optat de bună voie, nesilit de nimeni, să-și dăruie sporul iubirii inimii sale, splendorii fără amurg a Logosului devenit istorie (...)”.

Fac apel către cei care au cuviința de a decide finalmente – și nu provizoriu! – „odihna din urmă” a lui Ioan Alexandru, evocând un *Psalm* al lui Arghezi cu cele două faimoase versuri:

„Trimite, Doamne, semnul depărtării
Din când în când, câte un pui de înger.”

Ar fi spre mângâierea noastră, dar mai cu seamă a P.S. Iustinian Maramureșanul.

Într-un interval de șapte zile am străbătut de două ori, cu elevi de-ai mei, traseul: Mănăstirea Rohia, Mănăstirea Nicula și cea de la Dobric.

Prima dată, ajunși la Nicula, am înfipt în pământul mormântului lui Ioan Alexandru câteva lumânări. Bătea un vânt așa de tare, încât n-am putut să le aprindem.

A doua oară, peste o săptămâna, după-amiaza era veselă și blândă. Am luat din nou lumânări. Pe cele de dinainte le-am găsit neatinsse. Adică... nu le aprinsese nimeni între timp.

Dr. Mircea Gelu BUTA

„Bioetica este o preocupare pluridisciplinară, de frontieră cu ideologiile actuale, cu filozofia, teologia și dreptul...”

– *Domnule doctor Mircea Gelu Buta, iată că reluăm dialogurile noastre și în această nouă suită cred că ar trebui să începem cu bioetica. Mi-aduc aminte că atât Mircea Eliade, cât și Mircea Vulcănescu, alt elev al lui Nae Ionescu, spuneau că cunoașterea unui domeniu începe cu proprietatea termenilor. Să începem cu etica. Așadar, ce este bioetica?*

– Etica este știința moralei. Definirea eticii este o problemă complexă, având în vedere pluralismul societății în care trăim, multitudinea de opinii și varietatea de norme morale, legale, culturale și sociale pe care acest concept le include. Dacă ar fi să discutăm și să vedem lucrurile într-un mod reducăționist, etica s-ar rezuma la a constata dacă o acțiune sau un comportament se derulează în concordanță cu preceptele sociale. Dar o acțiune poate fi corectă sau nu dacă este acceptată legal, comunitar sau religios. Atunci când ceea ce ar trebui făcut se suprapune peste ceea ce trebuie făcut și peste ceea ce se poate face, dilema etică este rezolvată. Până ajungem însă la această concordanță perfectă, aplicarea principiilor etice urmează un drum sinuos, determinat de tradiții, controverse și prejudecăți. Termenul de bioetică este considerat cea mai revelatoare manifestare a vieții morale și sociale a sfârșitului secolului XX. Bioetica reprezintă un studiu interdisciplinar, dinamic, al unor probleme create de menținerea valorilor

medicale în contextul dezvoltării științifice. Cu alte cuvinte, bioetica nu este nici știință, nici o etică nouă. Ea continuă, de fapt, deontologia medicală sub forma eticii neohipocratice, este o preocupare pluridisciplinară, de frontieră cu ideologiile actuale, cu filozofia, teologia și dreptul... Prin faptul că atinge alte discipline, dar și societatea civilă, ea depășește etica profesională. Aportul altor discipline conferă bioeticii o identitate care depășește controversele și instabilitatea. Bioetica răspunde astfel unei triple realități: în primul rând reprezintă un spațiu de întâlnire a diferitelor ideologii, concepții morale, filozofice; în al doilea rând este transparentă opiniei publice, ca în orice societate pluralistă și deschisă, iar în al treilea rând reprezintă sursa unor multiple instituții locale, naționale și internaționale, generând multiple interese de societate civilă, precum asociații ale bolnavilor, medicilor, cercetătorilor din domeniul științelor vieții. Născută în Statele Unite la începutul anilor '70, bioetica reprezintă rezultatul multiplelor probleme și neliniști care au început să se ivească în urma transformărilor intervenite în biologie și medicină. Mai precis, cred că primul semnal de alarmă s-a dat la 3 decembrie 1967, când doctorul Christian Barnard a realizat primul transplant de inimă

**Dialogurile
Mișcării literare**

la Capetown, în Africa de Sud. Oamenii de știință și tehnologii erau atunci plini de optimism pentru viitor. În același timp, ei au constatat că posibilitățile care au apărut în domeniul medical, în știință și în tehnologia biologică au impus formularea unor noi reguli de etică și deontologie medicală.

Dezvoltarea sistematică a bioeticii având ca bază doctrina Bisericii Ortodoxe a debutat, cred eu, de abia la începutul anilor '90. Cred că au existat și mai înainte contribuții clericale în acest sens, dar constituirea unei comisii de bioetică sub patronajul Sfântului Sinod a avut loc abia după anul 1990.

Asistăm azi la un fenomen foarte grav. Este vorba de manipularea semantică în bioetică. Știința a fost nevoită să își creeze un limbaj propriu pentru a-și transmite fără echivoc propriile idei specifice fiecărei discipline. În al doilea rând, majoritatea termenilor științifici sunt derivați din latină și greacă, iar în ultimul secol din limba engleză. Un lexic comun, acceptat de toată lumea, reprezintă o exigență fundamentală pentru progresul științific, făcând posibilă comunicarea între oameni la nivel mondial. Se întâmplă însă să asistăm astăzi la manipulări lexicale și semantice ale unor termeni datorate unor motivații străine de știință.

Dumneavoastră știți la fel de bine ca și mine: cuvântul a fost dintotdeauna folosit și

pentru mascarea adevărului. Eufemismul este un exemplu tipic în acest sens, fiind definit ca „figura retorică ce consistă în substituirea expresiilor crude și realiste cu altele de o nuanță mai atenuată“. Dar acest limbaj, cu aprecieri calitative în politică, diplomatie sau avocatură, folosit în domeniul științei, respectiv al medicinei, nu înseamnă decât inducerea în eroare a necunoscătorilor. Aș vrea să vă spun câteva lucruri despre lecția lui Orwell. Din cauza faptului că minciuna a devenit în timp insuficientă, s-a apelat la ceea ce Orwell numea în opera sa „neolimbaj“. În symbolismul fantastic al lui Orwell, lumea este împărțită în trei mari state, dintre care două aflate în permanent conflict. Oceania este guvernată după principiile socialismului englez, bazat pe autoritatea harismatică de tip Big Brother, iar arma de care dispune pentru a stăpâni mulțimea este un sistem lingvistic elaborat arbitrar de specialiști și în care fiecare termen dobândește semnificații legate de ideologia de partid. Prin această nouă limbă supușii nu mai pot accepta altceva decât principiile și valorile impuse de clasa dominantă. Să vedem acum cum stau lucrurile în cazul bioeticii. Când se profilează un conflict, se recurge cu ușurință la manipularea de termeni, la eufemisme, la pervertirea semantică a unor termeni având drept scop inducerea în eroare a opiniei publice.

Dialog realizat de **Dan CIACHIR**

DIN ISTORIA POEZIEI RELIGIOASE ROMÂNEȘTI

Ion BUZAȘI

ALEXANDRU MACEDONSKI
(1854-1920)

La nici un poet român datele biografiei proprii n-au fost atât de explicit spuse în operă ca la Alexandru Macedonski, personalitate scriitoricească puternică urmată de mulți discipoli. Conducând câteva reviste, printre care cea mai importantă a fost *Literatorul* (1880) poetul a încurajat talente și a făcut școală, întreținând un fel de cenaclu permanent în jurul său. De el se leagă începuturile simbolismului românesc și toată pleiada de poeți care l-a ilustrat.

Volumele sale, de la *Prima verba* (1872), la *Poema rondelurilor* (1920) exprimă căutările unui poet care a făcut drumul de la un romantism întârziat, de la pașoptiștii noștri, pe care-i elogiază în prefața la volumul *Poesii* (1880), la formulele mai noi ale artei cuvântului. Macedonski a și teoretizat poezia viitorului, „poezia instrumentistă”, care avea să reunească, după părerea sa, o mare bogăție de senzații muzicale și de culoare.

Adrian Marino, cel mai important exeget al vieții și operei lui Alexandru Macedonski spune că poetul *Noaptilor* ar fi putut deveni, datorită înzestrării sale artistice, *un mare poet mistic român* (subl. ns.), dar nu s-a realizat în această direcție datorită oscilațiilor sale temperamentale. Și în poezia religioasă Al. Macedonski se mișcă între extreme, închinând o *Odă lui Satan*, și smerindu-se în *Psalmi moderni*.

Poezia lui religioasă reflectă, de altminteri, o temă obsedantă a creației sale poetice: convingerea că este persecutat de către contemporani, invidioși pe talentul său, credința că în jurul lui s-a urzit un complot

care atentează la gloria sa literară. Lui i s-ar potrivi spusele apostolului Pavel din *Epistola către Romani*, 7,14-20, în care vorbește despre structura duală și antinomică a ființei umane, înclinată mai ales spre săvârșirea răului: „Fiindcă știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ce este bun, pentru că de voit, voiesc, dar să săvârșesc binele, nu găsesc chip. Că nu fac binele, pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, îl fac”. Poezia religioasă a lui Alexandru Macedonski parcurge un drum al purificării creștine și al înălțării spirituale de la *Ură și Rondelul contemporanilor* prin *Psalmi moderni* până la *Rondelul meu*, care este apogeul acestui itinerar al pocăinței și smereniei poetului. Poetul își urăște atât de mult contemporanii, dorind o cruntă răzbunare asupra lor, încât într-o grandioasă hiperbolă se ipostaziază ca personificare a urii; în *Rondelul contemporanilor* are un dispreț superior pentru detractorii săi pe care trebuie să-i suporte; în *Credința* se mângâie la gândul că „este o viață viitoare și este-n cer un Dumnezeu” deși aici nu este pe deplin creștin pentru că în ultima strofa această convingere se transformă într-o amenințare la adresa dușmanilor pe care „deși-ntr-o viață viitoare, dar tot v-așteaptă Dumnezeu”, în *Homo sum*, poetul face eforturi pentru înălțarea sa spirituală, prin uitarea relexelor de care este înconjurat, după îndemnul cântării Heruvimului, „toată grija cea lumească de la noi să o lepădăm”, dar este conștient că nu poate încă să trăiască după acest îndemn creștin, adresându-și sieși

**Smerenia
poetului**

constatarea amară: „Te afli încă-n cercul vieții, ești încă om, ești încă om”.

Măsura talentului în poezia de inspirație religioasă o dă Macedonski în *Psalmi moderni*, ciclul de poezii care din punct de vedere artistic stau alături de *Nopțile* sau de *Poema rondelurilor*. Dacă facem abstracție de tălmăcirea lui Dosoftei din vechea literatură românească (prin *Psaltirea în versuri*, 1673), Al. Macedonski este primul poet român care cultivă psalmul, o specie literară, derivată din psalmii davidici, care este și rugăciune și odă și meditație existențială. Înaintea lui Arghezi, și altfel decât poetul *Florilor de mucigai*, Macedonski cultivă psalmul. La Macedonski legătura cu Psalmii lui David este evidentă și tematic și în atitudine poetică. Unii psalmi continuă obsesia mai veche despre mulțimea dușmanilor cărora le-a făcut mult bine și care-i fac acum viața insuportabilă („Dușmanii mei se înmulțesc/ Și nedreptatea mă-nfășoară/ Abia mai pot să mai trăiesc/ De cine n-am lăsat să moară/ Aleargă toți și mă-nnegresc; Ah! Viața nu este ușoară”) cu legătură directă cu Psalmul 3,1: „Doamne, cât s-au înmulțit cei ce mă necăjesc/ Mulți se scoală asupra mea.” Alți psalmi își trag seva poetică din amara filozofie a Ecleziastului despre deșertăciunea vieții, a averilor și a onorurilor lumesti: „Țărână – suntem toți țărână./ E de prisos orice trufie.../ Ce-a fost în veci are să fie.../ Din noi nimic n-o să rămână...” Cei mai frumoși psalmi sunt cei în care poetul recunoaște precum psalmistul biblic că ocrotitorul său este Dumnezeu și cu un astfel de scut n-are a se teme de nimeni: „Și-au zis... e singur – e pierdut/ Asupra mea se năpustiră.../ Onoarea mea o nimiciră./ Am sângerat dar am tăcut... /Mă înjosiră, mă loviră.../ O țară-ntregă s-a-ntrecut/ Să-mi dea venin – și l-am băut./ Dar, Doamne, nu te biruiră.”/ De la această convingere, poetul ajunge la convingerea că toate câte sunt reprezintă voința lui Dumnezeu, repartizate într-o cumpănită proporție (suferință și bucurie), iar pentru îndurarea creștină a durerilor ne dă și virtutea răbdării, dar și mângâierea lacrimilor. De aceea poetul se lasă în mâna voinței divine, știind că noi, muritorii, suntem instrumente ale vrerii sale: „Doamne,

toate sunt prin tine:/ Și averea și puterea,/ Fericirea, mângâierea:/ Ce ne trebuie știi bine/ Dai cu dreaptă socotință/ Mulțumiri și suferință:/ Lui Iisus i-ai dat o cruce/ Că știai c-o poate duce/ Când dureri ne dai și nouă/ Ne dai plânsul ca o rouă.../ Ești puterea înțeleaptă/ Și justiția cea dreaptă/ Fă oricând ce vrei din mine./ Doamne, toate sunt prin tine” Mulți dintre „psalmii moderni” ai lui Macedonski se aseamănă cu rondelurile în privința muzicalității și a compoziției simetrice. De obicei primul vers este reluat și în cuprinsul psalmului și la sfârșit, căpătând pregnanța unui aforism, sugerând ideea fundamentală a psalmului.

Apogeul înălțării creștine a poetului îl reprezintă *Rondelul meu*. Este punctul opus al încrâncenatei și anticreștine poezii *Ura* și al disprețului din *Rondelul contemporanilor*. *Rondelul meu* poate fi considerat un autoportret moral al poetului, datorită adjectivului posesiv din titlu și este un ecou al elogiului iubirii creștine din celebra *Epistolă către Corinteni* a Sf. Apostol Pavel (Corinteni I, cap. 13). Numai la Ioan Alexandru în poezia *Aș fi țărână* găsim o asemenea transfigurare poetică a imaginilor din scrisoarea paulină. Întreaga poezie este construită pe contrastul dintre ură și iubire. *Ura* aparține trecutului din viața poetului; astăzi – înseamnă iubire. Roadele urii și iubirii sunt enumerate nu prin antiteză, ci prin potențare hiperbolică: ești mare, când ești stăpânit de ură și n-ai îndurare, dar când ești stăpânit de iubire ești cu desăvârșire mare, te ridici mai sus de fire. *Ura* este sterilă, dar iubirea aduce mângâierea, iar iertarea aduce înălțarea sufletească. Este și sensul Rugăciunii domnești („...precum și noi iertăm greșiților noștri”) și sensul îndemnului evanghelic de iertare îndelungă și răbdătoare. *Rondelul meu* ca și *Glossa* lui Eminescu este o poezie gnomică, multe versuri au forma unor aforisme sau cugetări (de altminteri timpul dominant este prezentul indicativului), asemănându-se cu rezonanța sentențioasă a multor versete biblice: „Ești mare când n-ai îndurare”... sau „Te ridici mai sus de fire/ Când ți-este inima iubire/ Când ți-este sufletul iertare/... Mângâierea e-n iubire... înălțarea e-n iertare...”

RONDELUL CONTIMPORANILOR

Acești contimporani ai mei
Fac ne-ncetat același sport:
De treizeci de ani îmi tot zic mort
Tot mai pizmași și mai mișei.

Strigoi, adesea-mi zic tot ei –
Bătrân, în ultimul resort:
Acești contimporani ai mei
Fac ne-ncetat același sport.
Deși par lei și paralei,
N-au cu talentul vreun raport.
Și n-au nici sfinți, nici dumnezei,
Trântiți în viață de-un avort...
Dar sunt contimporanii mei.

URA

Dac-aș fi trăznet, v-aș trăzni
V-aș îneca dac-aș fi apă
Și v-aș săpa mormânt adânc
Dac-aș fi sapă.

Dac-aș fi ștreang v-aș spânzura,
Dac-aș fi spadă v-aș străpunge,
V-aș urmări dac-aș fi glonț
Și v-aș ajunge.

Dar eu, deși rămân ce sunt,
O voce-adâncă îmi murmură
Că sunt mai mult decât orice
Căci eu sunt ură.

HOMO SUM

Cu-o admirare prefăcută sau c-un adânc
entuziasm
Zadarnic ziceți, dulci prieteni, că-mi uit
făptura trecătoare;
Zadarnic singur, câte-o dată, pentru-a scăpa
de-al meu marasm
Încerc să cred că este astfel și să mă pierd cu
ochii-n soare
În pacea spațiului vecinic, în lumea sfintelor
extaze.
Și tot zadarnic chem în suflet înflăcărarea unui
psalm
Făcând din cântec o minune prin împletirea
unei fraze...
Mă redeștept curând același, și-n mine nu se

face calm,
Ci lacrimi port sub orice vorbă pe când în
cântece pun raze,
Minciuni cu care caut zilnic să-nșel necazurile
mele,

Poet furat pe veci zadarnic de cerul larg și
policrom,
Azvârle harpa de alb fildeș și uită calea către
stele,
Te afli încă-n cercul vieții: Ești încă om, ești
încă om!

CREDINȚA

Când este inima zdrobită și viața-ntreagă o
pustie,
Pe care n-o mai răscolește nici caldul vânt de
poezie,
Atuncea chiar necredinciosul pricepe-n
cugetul de-ateu
Că e o viață viitoare, și-n cer că e un
Dumnezeu.

Pe cât mai crudă e-ncercarea pe care omul o
îndură
În pradă la nenorocire, la defăimare și la ură,
Pe-atâta și speranța vine a-i spune tainic și
mereu,
Că e o viață viitoare, și-n cer că e un
Dumnezeu.

Aidem! Reia-ți și tu avântul, biet suflet ce în
suferință
Sub nedreptăți fără de margini era să pierzi a
ta credință
Și poartă crucea pan' la urmă pe drumul cel
îngust și greu,
Căci este-o viață viitoare, și este-n cer un
Dumnezeu.

Iar voi, dușmani de toată mâna, în luptă zilnic
cu dreptatea,
Cu adevărul și lumina, cu dragostea și
bunătatea,
Ce-au fost de soartă răsădite în fundul
sufletului meu,
Deși în altă viață, poate, dar tot v-așteaptă
Dumnezeu.

LEGENDA SIMINOCULUI

Pământul se cutremurase
Și cerul se întunecase,

Cristos pe cruce răstignit
În Domnul, sufletul și-l dase
Și-ntre tâlhari sta pironit.

Catapeteasma, sfărâmată,
Zăcea-n biserica bogată, –
Biserică de cărturari!
Iar cum fu noaptea 'naintată
Îl coborau dintre tâlhari!

Atunci apostolii veniră
În taină-adâncă de-l jeliară,
Și cum îl duseră-n mormânt,
O piatră grea rostogoliră
Pe-nvățătorul lor cel sfânt!

Dar Maica Precista rămase
Și cum pe piatră s-așezase,
Plângându-și plânsul ei amar
Din stei zări că-n grabă dase
O mică buruiană-afar'!

Și lacrimile ce-o stropiră
Atât de repede-o sporiră
Că-și dete rodul ei pe loc
Și florile i se numiră
De-atuncea flori de siminoc.

Iar dându-și rodul, siminocul,
Și-a treia zi având norocul
De-a-mpodobi mormântul gol
De-atunci rămase în tot locul
Al nemuririi sfânt simbol.

DE-MI SPUI...

De-mi spui cine a dat viață întâiului atom,
De-mi spui de unde vine pe lume întâiul om,
De-mi spui unde se află ființa prea putinte
Ce lumea a creat-o zicând două cuvinte...
De-mi spui de ce e lumea și care-i ținta sa,
De ce se mișcă totul și-n veci se va mișca,
De-mi spui aceste toate, atunci m-apuc și eu
Să-ți spun cam unde este și cum e Dumnezeu.

PSALMI MODERNI

I. OH! DOAMNE

Oh! Doamne, rău m-ai urgisit,
În soarta mea m-am împietrit:
Rămân ca marmura de rece...
Să plâng, să sufăr am uitat.
Am fost un cântec care trece,

Și sunt un cântec încetat:
Rămân ca marmura de rece...
Uscat e tot ce-a înflorit,
Entuziasmul a murit,
Și a mea inimă a-nghetăt...
Am fost un cântec care trece
Și sunt un cântec încetat.

II. ȚĂRÂNĂ

Țărână – suntem toți țărână,
E de prisos orice trufie...
Ce-a fost, în veci are să fie...
De noi nimic n-o să rămână.
Zadarnic falnice palate
Sunt în pământ rădăcinate:
Nici o pieire nu s-amână.
Despoți, cu frunți încoronate,
Poeți cu harpe coronate,
Filozofi, oameni de știință
Păgâni, vestiți prin necredință,
Nici o pieire nu s-amână...

Țărână, suntem toți țărână.

III. IERTARE

Iertare! Sunt ca orice om:
M-am îndoit de-a ta putere,
Am râs de sfintele mistere
Ce sunt în fiecare-atom...
Iertare! Sunt ca orice om.
Sunt ticălosul peste care
Dacă se lasă o-ntristare
De toți se crede prigoni,
Dar, Doamne, nu m-ai părăsit..

Sunt om ca orice om - iertare.

IV. DUȘMANII

Dușmanii mei se înmulțesc
Și nedreptatea mă-nfășoară
Abia mai pot să mai trăiesc
De cine n-am lăsat să moară,
Aleargă toți și mă-nnegresc,

Ah! Viața nu este ușoară.

V. ZBURAM

Zburam pe aripi strălucite...
Copilul cel de altă dată
Nevinovat ca și o fată
Neveștejită de ispite,

E azi mocirla noroioasă
Cu adâncime-ntunecoasă
Și cu miasme otrăvite.
Sunt eu de vină sau nu sunt,
Oh! Dumnezeu preasfânt,
Auzi-mi glasul pocăinței,
Redă-mi puterea biruinței
Refă-mă omul care-am fost
Sau dă-mi obștescul adăpost...

Zburam pe aripi strălucite.

VI. ȘI-AU ZIS

Și-au zis: – e singur – e pierdut:
Asupra mea se năpustiră...
Onoarea mea o nimiciră,
Am sângerat, dar am tăcut.
Mă înjosiră, mă loviră,
Cu mici, cu mari mă răstigniră;
Din inimă nu mi-au lăsat
Un singur colț nesfâșiat.
Frați, rude, toți mă dușmăniră,
Pe cât plângeam, pe-atât rânjiră,
O țară-ntreagă s-a-ntrecut
Să-mi dea venin – și l-am băut.

Dar, Doamne, nu te biruiră.

VII. CÂT AM TRUDIT

Cât am trudit, cât am muncit,
Și cum nimic n-am folosit,
În lume nu este răsplată...
Dreptatea este blestemată,
Și omul bun nesocotit.
Pe fruntea mea n-am nici o pată –
Zadarnic! – sunt un osândit,
În lume nu este răsplată.

Cât am trudit, cât am muncit.

VIII. ERAM

Eram puternic împărat:
Prin sufletească poezie,
Prin tinerețe, prin mândrie,
Prin chip de înger întrupat.
Mi se-mplinea orice dorință,
Era o lege-a mea voință;
Râdeam de orice dușmănie...
Prin sufletească poezie,
Domneam de soartă nencercat.

Eram puternic împărat.

IX. N-AM ÎN CERURI

N-am în ceruri nici o stea...
Soarta mea e soarte rea,
Am pierdut orice credință
Înecată-n suferință,
Am pierdut orice putere
Nimicită de durere;
Însă viața nu-mi blestem
Și nici moartea nu mi-o chem;
Fără scop trăiesc în lume:
Nu mai sunt decât un nume,
Nu mai plâng nici nu mai gem,
Iar cuprins de griji amare,
Nu mai sunt decât răbdare...

N-am în ceruri nici o stea.

X. DOAMNE, TOATE...

Doamne, toate sunt prin tine:
Și averea și puterea,
Fericirea, mângâierea:
Ce ne trebuie știi bine.
Dai cu dreaptă socotință
Mulțumiri și suferință:
Lui Iisus i-ai dat o cruce
Căci știai c-o poate duce;
Când dureri ne dai și nouă,
Ne dai plânsul ca o rouă;
Când dai marilor putere,
Nu le dai nici o plăcere.
Când dai răilor cruzime
Dai blândețe la victime.
Ești puterea înțeleaptă
Și justiția cea dreaptă;
Fă oricând ce vrei din mine.

Doamne, toate sunt prin tine...

XI. M-AM UITAT

M-am uitat la fericiți...
I-am văzut nemulțumiți:
E orice zădărnicie.
Cei pe care-i vezi în slăvi
Adăpați sunt cu otrăvi;
Cei trăiți în sărăcie
Plâng pe-a lor nemernicie;
Cei mai mândri împărați
Sunt de chinuri zbuciumați:
E orice zădărnicie.

Vai, născut ești să trăiești
Nencetat să pătimești:
Fii frumos, fii sănătos
Ești de-același vierme ros;
Traiul crud și nempăcat
Te sfărâmă nencetat
Să te soarbă are pripă,
Nu-ți dă pace de o clipă.
Bogăție, sărăcie
E orice zădărnice.
Sănătate, tinerețe,
Minte, suflet, frumusețe
Tot ce-a fost, ce-are să fie,
E orice zădărnice.
Fiți, trăiți, dar nu doriți...

M-am uitat la fericiți.

RONDELUL AJUNGERII LA CER

În cer s-ajunge dintr-un salt,
Sau nu s-ajunge-n veci de veci...
Te-aruncă-n el un cântec-nalt,
În care-al vieței plâns îneci.

Spărgând fluidicul său smalt,
Ca o săgeată de-aur treci;-

În cer s-ajunge dintr-un salt,
Sau nu s-ajunge-n veci de veci.

I se mai dă-n sfârșit asalt
Sub jar de patimi când te pleci,
În al tău suflet când n-ai alt
Decât fiorii dulci și reci...

În cer s-ajunge dintr-un salt...

RONDELUL MEU

Când am fost ură am fost mare,
Dar, astăzi, cu desăvârșire
Sunt mare, căci mă simt iubire,
Sunt mare, căci mă simt uitare.

Ești mare când n-ai îndurare,
Dar te ridici mai sus de fire
Când ți-este inima iubire,
Când ți-este sufletul iertare.

Știu: toate sunt o-ndurerare,
Prin viață trecem în neștire,
Dar mângâierea e-n iubire,
De-ar fi restriștea cât de mare,

Și înălțarea e-n iertare.

Cântecul mâinilor

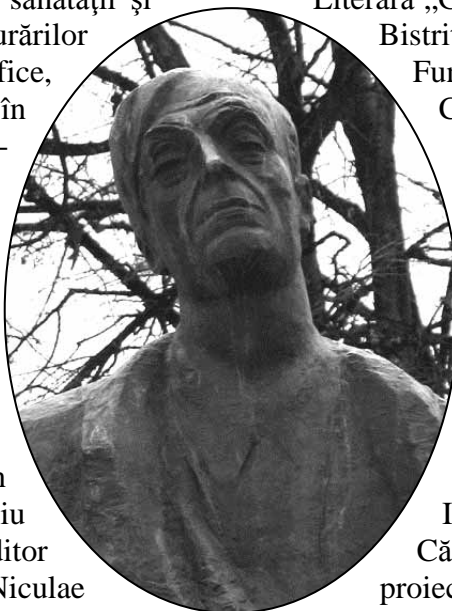
O EDIȚIE FERICITĂ

(Liviu Rebreanu, *Opere 23, Caiete-Varia*)

Olimpiu NUȘFELEAN

Tipărirea ultimului volum – 23 – din ediția critică a operei lui Liviu Rebreanu, ediție realizată de Niculae Gheran, marchează un act fericit al istorie literare, cu semnificații multiple atât în ceea ce privește monumentul, cât și momentul. Nu e puțin lucru să ai șansa sănătății și tenacitatea înfruntării împrejurărilor istorice (nu întotdeauna benefice, desigur, cetitului în cărți și în manuscrise, ante sau post-revoluționare) ca să duci înainte, pe o perioadă lungă, de aproape patruzeci de ani, un asemenea demers. E lucru mare să-ți poți păstra ambiția și, mai ales, motivația, când e vorba, dincolo de „travaliul pe text”, de nervi și de sacrificiu. Un prozator de anvergura lui Liviu Rebreanu a avut șansa unui editor de anvergură în persoana lui Niculae Gheran. Prin această ediție, „rotundă”, opera scriitorului își câștigă adevărata ieșire – deplină și exemplară – spre lume, spre cititor și spre specialist deopotrivă.

Avem o privire „definitivă”, cuprinzătoare asupra operei. Cu anul 1968, când este tipărit volumul *Opere 1* – care cuprinde lucrări publicate de prozator înainte de descinderea în vechiul regat, cât și schițe și povestiri inedite în limba maghiară, scrise înainte de debutul literar – începe un travaliu editorial minuțios, aplicat, responsabil, apreciat de fiecare dată pe măsură de critica de întâmpinare a momentului. În final, ediția numără 11 volume care conțin opera beletristică rebreniană, adică *Opera magna*, și 12 volume care adună cronici dramatice, un memorial de călătorie, eseuri și articole,

„jurnalul intim”, alte jurnale, interviuri, corespondență, „răzlețe”. Proiectul a fost concretizat inițial de Editura pentru Literatură (vol. 1-3), Editura Minerva (vol. 4-20), Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Muzeul Județean Bistrița-Năsăud (vol. 21-22), Fundația Națională pentru Civilizație Rurală „Niște țărani”, Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, Editura Prisma (vol. 23). În această zonă de interes trebuie să remarcăm cu regret imposibilitatea Editurii Minerva de a duce la capăt ediția Rebreanu, incapacitatea Academiei Române sau a Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” de a finaliza ele proiectul, și, pe de altă parte, cu bucurie, sprijinul dat spre final de „factori” bistrițeni, financiar sau în procesarea textelor.

Volumul *Opere 23* însumează opt capitole, care cuprind *Caiete de creație* (într-o nouă versiune, restructurată, față de ediția din 1974), *Răzlețe*, *Proză* (Balaurul), *Dramaturgie* (Primadona, „Poplinski”, Mica publicitate), *Publicistică*, *Anchete* – interviuri, *Correspondență*, *Addenda*, la care se adaugă *Note și comentarii*, *Repere critice*, *Indice de persoane* și o schițare a structurii ediției critice. Să menționăm aici, în treacăt, că povestirea pentru copii *Balaurul*, identificată de Liviu Papuc în *Glasul Bucovinei*, câteva articole semnate Puck, ca și câteva scrisori, au

Rebreanu 120

fost publicate, inițial, și de revista noastră, *Mișcarea literară*. Foarte atent și aplicat în transcrierea textelor, în studiul variantelor, preocupat de cel mai mic amănunt, de nuanță în elaborarea notelor, editorul se folosește de

acest volum pentru a face – după cum și mărturisește – anumite corecții ale sumarului întregii ediții, „o erată a ediției”, încadrând documentele publicate în „întregul context textologic”.

Pretenția exhaustivității nu poate fi acoperită, însă, nici de acest volum. Mărturiile de

descoperit în arhive și de adus la lumină încă mai sunt. dar, în ceea ce aceasta are reprezentativ și esențial, creația rebreniană și-a stabilit și întregit geografia editorială. Jurnalele, notele, însemnările scriitorului se constituie, prin această ediție, într-un fascinant metaroman al scriiturii rebreniene. Notele editorului întregesc metaromanul rebrenian, dacă nu devin un roman secund, parcurs cu satisfacție de specialist, dar și cu real interes de cititorul empiric.

Cuvântul de început al ediției de față, intitulat *La încheierea ediției*, este o trecere în revistă a întregului lucru, dar, mai ales, o „ars poetica” a editorului. Descriind, fără ostentație, munca de șantier desfășurată, editorul aduce un elogiu indirect sârgului editorial în general, muncii depuse de acești specialiști care sunt tot mai rari, pe care politicile culturale actuale nu-i (prea mai) au în vedere. Intrând „în laboratorul de creație al

unui romancier obișnuit să-și pregătească în cele mai mici detalii arhitectura fiecărei opere”, editorul nu este mai puțin preocupat de arhitectura ediției critice. Revizuieste, aduce completări, dar indică și direcții de mers mai departe într-un demers care ar părea, la o primă vedere, că și-a marcat finalul. Ca un Meșter Manole, privindu-și edificiul clădit pe ani mulți ai vieții sale, Niculae Gheran afirmă că, da, este frumos, dar că, luat ca model, dar și ca material, poate fi construit ceva și mai frumos, de un alt meșter. Lipsit de orgolii, este încredințat că va veni vremea reluării, cândva, a ediției critice, care să suporte îmbunătățiri. De aceea a fost interesat și de inițierea unor tineri în studiul documentelor rebreniene. Este vorba de Nelu Dican, Dana Hiticaș-Moldovan și Sergiu Pastor, studenți filologi beclenari, coordonați de profesorul și criticul Andrei Moldovan, care se orientează spre cercetarea moștenirii literare rebreniene și care au elaborat deja câteva comentarii interesante pe teme ce țin de opera marelui romancier. Poate că acum atenția editorului se va îndrepta și spre realizarea unei monografii Liviu Rebreanu...

La „închiderea” acestei ediții critice suntem tentați să observăm că, iată, a fost nevoie de aproape o sută de ani ca opera unui scriitor să vină întreagă spre cititor și să exclamăm. „Helas! Ce sunt secolele pentru scriitori?!” Prinși de noianul grijilor cotidiene, de ambiții efemere și derizorii, de teme false ale actualității din cetate, uităm că timpul, pentru ființă, are o mișcare de care meschinăriile nu se pot agăța. Și vine întotdeauna câte un scriitor și ne aduce cu picioarele pe pământul literaturii! Pentru un asemenea scriitor merită să-ți cheltuiești chiar patruzeci de ani de viață. Nu-i așa, domnule Niculae Gheran?

Niculae GHERAN

„Apa trece, pietrele rămân.”

Citesc de curând în ziarul Gândul articolul „În grădina lui Bacovia” – scris de criticul C. Stănescu, ocazionat de aniversarea marelui poet, de la nașterea căruia au trecut 124 de ani. Evenimentul, sărbătorit în fiecare toamnă de 4 septembrie, a adunat în jurul său o seamă de critici, scriitori și editori, între care și prietenul meleagurilor noastre, Niculae Gheran, despre el făcându-se următoarea mențiune: „Cu ultimul volum din unica ediție completă a unui scriitor român, Niculae Gheran a ajuns la poarta unei binevoitoare fundații private; statul român n-are bani pentru Rebreanu” (Gândul, I, nr. 15). Cum la 27 noiembrie se vor împlini 120 de ani de la nașterea ctitorului romanului românesc modern, am găsit de cuviință să mă adresez celui căruia îi datorăm monumentală ediție de Opere-Rebreanu – realizată cu o rară devoțiune intelectuală pe parcursul ultimelor patru decenii. Transcriu după banda magnetică următorul dialog, eliminând convenționalismul vorbelor introductive și, din când în când, câte-o sudalmă binemeritată, pentru a ne pune la adăpost de inutile ciondăneli în „sala pașilor pierduți”. (octombrie 2005)

VIRGIL RAȚIU

– Deci i-adevărat că volumul apare?

– I-adevărat – „după o lungă și grea suferință”, cum se scria pe vremuri la capătul unor vieți chinuite, și, crede-mă, o ediție critică are, la rândul ei, o viață silnică.

– De cele mai multe ori scurtă, dacă avem în vedere puzderia de ediții începute și abandonate.

– Cel puțin au avut parte de un epitaf zglobiu, pe care, sincer vorbind, mi l-aș dori pe propria-mi placă funerară: „Ferește-mă, Doamne, de mai rău!”

– Azi e marți, cu trei ceasuri rele; v-ați trezit, prea devreme, supărat...

– Nu, prietene; m-am trezit prea târziu. Am uitat că trăiesc în România, unde ești blestemat să începi o treabă fără s-o sfârșești. Toți simt nevoia s-o ia de la capăt, să înceapă totul cu ei, n-avem vocația continuării, ca să

nu vorbesc de bucuria lucrului împlinit. Dacă eram un om înțelept, trebuia să mă opresc în 1981, după ce reeditasem integral „opera magna” a lui Rebreanu, respectiv nuvelistica, romanele și dramaturgia, inclusiv scrierile de sertar care le-au precedat. Oricum, era enorm. Să nu uităm că, avocat din oficiu, apărasem și câștigasem toate procesele intentate unor romane ca *Adam și Eva*, *Ciuleandra*, *Crăișorul*, *Jar* și *Gorila*, ca să nu mai amintesc povestirile și piesele de teatru publicate, la rândul lor, pentru prima oară în postumitate de mine. Pentru isprava asta, Uniunea Scriitorilor a creat special un premiu al edițiilor critice, conferit întâiași dată celui cu care vorbești. În plus, mi se mai acordase „Premiul Perpessecius”, important mai mult prin calitatea juriului, cu reprezentanți de frunte ai Academiei Române, Uniunii

Scriitorilor, Universităților, presei literare etc. Ce-mi trebuia mai mult? Aș fi câștigat 25 de ani din viață, nu risipiți în anonimatul bibliotecilor și studiului de arhivă, mereu îngrijorat de grijile traiului zilnic. Aș fi putut scrie cartea visată, pe care acum, târziu, unii o întrevăd din evocările *Sertarului* meu. Am debutat în 1955 ca prozator, ca până la urmă să închid ochii ca istoric literar.

– *V-ați câștigat, totuși, un prestigiu în viața literară și nu-i de colea să ți se pomenească mereu numele alături de Perpessicius, ca model de probitate științifică...*

– ...Într-o țară care, vorba lui Eminescu, manifestă un dispreț suveran față de munca științifică. Nu trebuie să uităm că marile capodopere ale creației românești, repere sfinte ale istoriei naționale, sunt produsul unor aventuri personale, nicidecum al unui climat fecund, de înțelegere profundă a necesităților cultural-artistice. Nu-i o întâmplare că și acum prevederile de acest ordin încep în bugetul țării cu cifra zero, că artiștii din toate domeniile sunt de râsul lumii.

– *“Realizarea” stângii sau drepte politice actuale?*

– Ce mi-e Manda, ce mi-e Tanda. Nu-i lipsit de relevanță că toți reprezentanții partidelor politice nu uită să aducă elogiul culturii în genere, dar, când e vorba să crediteze un mare șantier cultural, se mulțumesc cu mese festive, reluând drumul pe la gorunul lui Horia, sau pe la stejarul din Borzești? Mai ușor este să te ții de pomeni cu lăutari, decât să programezi, în cazul nostru, serii complete din clasicii literaturii române, sau să cultivi creația contemporană cu generozitatea unui Mecena. Când am propus ca autorii edițiilor critice să fie remunerați, lunar, cu salariile unor măturători de stradă, mi s-a răspuns că este un lux pe care statul nu și-l poate permite. Așa s-a ajuns ca sub ministeriatul unor distinși cărturari precum Andrei Pleșu sau Răzvan Teodorescu edițiile critice să sucombe – și asta datorită lămpilor arse din subordine, economiștilor de mântuială, promovați în calitate, chipurile, de specialiști.

– *I-ați uitat pe Ludovic Spiess și Ion Caramitru.*

– I-a uitat Dumnezeu, căci de numele lor nu s-a legat, măcar teoretic, varietatea domeniilor ce intrau sub epitropia lor. De unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere! Pe vremea isprăvniceii lor, umblam cu pantahuza, pe stânga și pe dreapta, să obținem fonduri pentru editarea lui Rebreanu, bătând și la ușile primului-ministru și ale Parlamentului. N-am alergat atât pentru dobândirea averii părinților mei, cât pentru reîntregirea unui tezaur național. Cum ți se pare că, anul trecut, pe vremea aceasta, ultimul volum din seria de *Opere-Rebreanu* era eliminat de pe lista de subvenții a Ministerului Culturii?

– *Nu pe vremea doamnei Mona Muscă!*

– Doamna cu pricina, altminteri cochetă și binevoitoare, era mai bine să fie distribuită în diplomație. O spun cu seriozitate. Are arta de a vorbi frumos și de a auzi numai ce-i place. Peste hotare, făcea ravagii: „Mona, ține sârba-n loc, câtă vreme tac lăutarii!” Și, slavă Domnului, trăim într-o țară tristă, în care se cântă din ce în ce mai puțin și se descântă din ce în ce mai mult. „Transparența” cu care se laudă ca fiind cea mai importantă realizare a domniei sale are ca revers, între altele, neaprobarea nici unei subvenții editoriale, pe acest an, atât pentru publicarea marilor corifei ai literaturii și artei, cât și pentru promovarea tinerelor talente. Și, nu uita, ne aflăm spre sfârșitul anului, când, practic, nu se mai poate întreprinde mare lucru. Nu-i nici o metaforă: de la începutul lui 2005 „sârba” a fost ținută în loc. Cu obiectivitate, afirm că, personal, m-am bucurat mai mult de sprijinul Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, care a aprobat inițiativa Muzeului condus de Mircea Prahase de a introduce în planul de cercetare științifică terminarea ediției critice, ultimele trei volume apărând sub auspiciile ambelor instituții și ale Academiei Române. Nu voi uita, de asemenea, pe cei trei studenți din Beclean, supravegheați de profesorul Andrei Moldovan, ce au cules, literă cu literă, ultimele două volume. În asemenea condiții, Ministerul Culturii nu-și justifică existența.

– *Pe vremea lui Rebreanu cum era? Căci și el a condus programe culturale!*

– Într-adevăr, dar în calitate de *director*, nicidecum de *ministru*. Pe timpul guvernării lui Iuliu Maniu, a fost invitat să conducă Direcția Educației Poporului, care se ocupa de toate problemele culturii, inclusiv de sport. La fonduri reduse, structuri organizatorice reduse, nu ca acum, când cu banii de întreținere a unui organism bolnav ai putea susține măcar o rețea sănătoasă de biblioteci. În atare condiții, nu mă mai interesează sub ce auspicii îmi isprăvesc întreținerea. La anii mei, trebuia musai să termin ediția angajată cu patru decenii în urmă. N-aveam timp de pierdut. Primul ofertant era binevenit.

– *Și s-a ivit?*

– Da! E vorba de Fundația Națională pentru Civilizație Rurală „Niște țărani”, o fundație de utilitate publică condusă de Dinu Săraru. Mâna destinului: a fost ca la 1 septembrie 1944, când a murit Rebreanu, să nu se afle lângă catafalca nici Academia, nici Societatea Scriitorilor, nici Teatrul Național – unde funcționase ca director general –, nici presa. S-au aflat în jurul lui, în afară de familie, doar țărani din Valea Mare. A fost să fie ca acum, la 120 de ani de la nașterea ilustrului dispărut, să se adune în jurul său tot... niște țărani. Cât privește meritele de manager ale lui Dinu Săraru, nu mai discut. Bravo lui că a avut inițiativa editării.

– *L-a cam luat însă în târbacă Ion Caramitru, care i-a succedat la cârma „Naționalului”. Zob l-a făcut!*

– E treaba domniei sale. Cum o viață întreagă m-am ocupat de alegerea și stabilirea textelor, prin coroborarea integrală a documentelor, dă-mi voie să-ți citesc o scrisoare, binevenită după amintitul discurs, susținut de dânsul pe principiul „*verba volant*”, distinsul actor uitând că „*scripta manent*”. Ascultă textul trimis de mai-marele UNITER-ului, aceluiași Săraru, în ziua unei date aniversare, și-ai să înțelegi de ce ca Caramitru nu-s mulți în politică românească. Citesc din *Gazeta Teatrului Național*, nr. 10-11, martie-aprilie 2002, pag. 14:

„Prestigiosul om de teatru

Dinu Săraru, personalitate proeminentă a vieții noastre culturale, scriitor și ziarist de

vocație, om de radio și de televiziune, destoinic și inventiv director de teatru, cu autentice virtuți de manager, făcând din Teatrul Mic un teatru Mare, prin repertoriu și calitatea spectacolelor, ridicând cultul vedetelor la rang de cult al valorii, mereu în căutarea noului, respectându-i pe seniori și încurajându-i pe juniori, Director General al Teatrului Național „I. L. Caragiale”, căruia i-a redat prestigiul de prima scenă a țării.

Cu prilejul aniversării zilei sale de naștere – 70 de ani la 30 ianuarie 2002 – Uniunea Teatrală din România – UNITER – îi urează sănătate, viață lungă și aceeași explozivă energie creatoare, aceeași tinerească impetuozitate dublată de maturitatea experienței, pentru a conduce mai departe destinele „navei amiral” spre un port al bucuriei spirituale, la care accesul publicului larg să însemne privilegiul de a găsi un bilet.

La mulți ani, Dinu Săraru!

Ion Caramitru...”

– *Ce să mai zic?*

– Nimic. Du-te și te culcă, să ai parte de un vis mai frumos, să scapi de coșmar.

– *Revin asupra zilei de 27 noiembrie, când se vor împlini 120 de ani de la nașterea lui Rebreanu. Ce ne puteți spune despre festivitățile programate în Bistrița?*

– Nu sunt omul cel mai potrivit să-ți răspund.

– *Dar cine? Doar ani de zile ați condus colocviile și simpozioanele consacrate romancierului la Aiud, Bistrița sau București...*

– Odată cu tranziția, lucrurile s-au mai schimbat, chiar și la voi, unde prefectul Gaiță a preluat, anul trecut, această grijă, ajutat de o trupă specializată în coruri și dansuri populare.

– *Poate Pupeze, fostul prefect.*

– Nu-s la curent cu modificările voastre administrative, așa că fost, prezent sau viitor prefect pentru mine-i totuna, neinteresându-mă zborul păsărilor călătoare.

– *Nu frecvențați nici un partid?*

– Poate că te dezamăgesc, dar nu. Am făcut parte cândva dintr-un partid și mi-ajunge. Și-apoi să fim serioși; la orișicare alt partid m-aș fi dus, tot de-aceleași figuri

aveam parte, excepțiile numărându-se pe degete. Mi s-a părut mai potrivit să rămân în serviciul d-lui Rebreanu, care, și mort, e mai viu decât întreaga protipendadă politică, despre care, crede-mă, peste 120 de ani – termenul amintit de domnia ta – nu-și va aminti nimeni.

– *Istoricește vorbind, n-au nici o vină. Ce le pretindeți peste ce pot să facă?*

– Să-și vadă de treaba lor; să nu dea din fund, când nu-i curtează nimeni. Nu mai departe pasărea de care era vorba: anul trecut a anulat comemorarea lui Rebreanu, la 1 septembrie, când se împlineau 60 de ani de la moartea marelui scriitor, amânând-o de două ori, ca să poată participa și domnii Iliescu, Năstase, Răzvan Pletosu, Eugen Mision, o întreagă cohortă de partid și de stat. Poate că nu-i vina prefectului „injinior”, ci a consilierilor săi, ambalați în plină campanie electorală. Mi-a crăpat obrazul de rușine, revocând invitațiile făcute unor distinși confrăți, rebreanologi, din București și din marile centre universitare, membri ai Academiei Române, șefi de catedre, adevărate personalități ale vieții culturale, nicidecum **personulități**. N-aveam calitatea să-i mai invit pe 1 septembrie, când, consecvent cu mine însumi, m-am deplasat la Prislop, împreună cu D. R. Popescu, în calitatea lui de prozator și dramaturg, nu de academician. Spre încântarea mea, acolo s-au adunat mulți cărturari din Bistrița, dar și veniți de pretutindeni. Sosiseră de la sute de kilometri pentru cinstirea lui Rebreanu. N-a fost și cazul marilor oficiali din metropola bistrițeană, care, pe jos dacă s-ar fi mișcat până la Prislop, ar fi ajuns înaintea celor din București. Numai că și dânșii, la fel de consecvenți, au rămas... „în așteptarea lui Godot”. Noi eram prea mici, pe lângă mărimile lor. Mai mare râsul, decât mărirea lor, mult prea efemeră.

– *După câte știi, președintele țării, prim-ministrul, prezidentul Academiei Române și ministrul Culturii n-au răspuns invitației județului nici la 11 septembrie (parcă prima programare), nici la 25-26 septembrie, când, doar-doar, s-ar fi îndurat să vină pe malurile Someșului. În cele din urmă*

le-au ținut locul domnii Camil Mureșan și Nicolae Breban.

– Personalități marcante ale vieții științifice și literare românești, dar care nici măcar în glumă n-aveau cum să-i înlocuiască pe exegeții vieții și operei rebreniene, toți cu numeroase studii, eseuri și monografii fundamentale în bibliografia de specialitate.

– *Ce v-a împiedicat să participați, să ridicați nivelul dezbaterilor, care, au avut un caracter pur festiv?*

– Dragă prietene, nici măcar n-am fost invitat în sală, darmita la prezidiul înaltei sesiuni. Acolo, rolul de moderator l-a avut însuși domnul *Perfect*.

– *Cu alte cuvinte, i-ați rămas dator.*

– Ai să râzi, nu pe veresie, căci am achitat totul cu dobândă. Cum m-am întors de la Prislop, m-am grăbit să-i scriu d-lui Ion Iliescu, cunoscut bine din anii adolescenței. Ca să fiu sigur că nu îndes sacii cu plicuri vărsați la Cotroceni, i-am trimis epistola prin șefa cancelariei, cunoscută de pe vremea când cu toții lucram în sectorul editorial. Nu puteam să nu-i atrag atenția fostului președinte că se compromite dacă acceptă propunerea unor slugarnici de a transforma o comemorare într-o ședință lărgită de partid. A urmat efectul dominoului: n-a venit dânșul – n-a venit nici dl. Năstase; n-a venit primul-ministru – n-avea ce căuta nici demnitarul Cultelor. În atari condiții, de ce s-ar fi deranjat președintele Academiei? Te las să gândești singur ce frumoasă amintire ne-ar fi rămas, dacă propunerea dintâi – care aduna la Bistrița sumedenie de capete luminate – s-ar fi realizat.

– *La urma urmei, cine nu greșește?*

– Ai perfectă dreptate, numai că, după falimentarea proiectelor gândite cu multe luni în urmă, în care investiserăm susținute eforturi, nimeni, absolut nimeni nu și-a cerut scuze, începând cu domnul *Perfect* și sfârșind cu cei care îi purtau cădelnița.

– *Să sperăm că peste 40 de ani, la centenarul morții marelui romancier, mairarii Bistriței vor spăla această amintire tristă.*

– Nu trebuie așteptat până atunci. Ar fi incorect să uit că ediția critică de *Opere-*

Rebranu și-a urmat în bine cursul, datorită Consiliului Județean, care, indiferent de coloratura lui politică de azi și de mâine, se poate mândri cu acest edificiu de prestigiu național. Prin Muzeul său și-a îmbunătățit imaginea, integrând-o în tabloul actualei culturi românești, și-așa șubrezită de lipsa unor lucrări similare. Nu mai insist asupra grijii comune de a forma un colectiv redacțional care să preia, din mers, povara întregului arsenal de documente Rebreanu, ce se găsește la Biblioteca Academiei din București, nu la fabrica de acumulate din Bistrița.

– *Și, iată, v-a ajutat Dumnezeu să ajungeți la ultimul tom (23) aflat sub tipar. În sfârșit, o ediție începută și terminată în Țara Românească, după zeci de serii lansate cu pompă și decedate fără necroloage. Când îl scoateți în lume? Unde?*

– La Prislop, pe data de 27 noiembrie, în casa memorială știută, unde au fost scrise multe caiete de creație din cele pe care acum le publicăm, alături de alte piese literare neincluse în volumele precedente. Cu mine vor veni câțiva scriitori din București, Cluj, Iași și Timișoara, fiind convins că li se vor alătura și destui confrăți bistrițeni. Nu voi uita pe distinșii năsăudeni – primarul și protopopul urbei, parohul comunei – care ne-au onorat anul trecut cu prezența lor, după cum îmi voi îngădui să-l invit pe actualul prefect, Szilagi Ion, să spele rușinea de la 1 septembrie 2004,

când predecesorul său nu și-a trimis la festivitate nici măcar șoferul – probabil din economie de benzină.

– *Atenție, și noul prefect este tot inginer și s-ar putea să nu riște...*

– De riscat risc eu: în carte public și *Journal*-ul de lector al locotenentului de honvezi Oliver Rëbran, caiet început și redactat pe ungurește, în 1907, la Gyula; în ortografia maghiară sunt atâtea semne diacritice încât nu se poate să n-o fi zbârcit pe-alocuri.

– *Și cititorii dornici să cunoască începuturile literare ale domnișorului Liviu, mă refer la cei nevoiași, cum află buchea cărții?*

– De la biblioteca voastră județeană. Aud c-ar fi comandat trei exemplare.

– *Mereu cu limba ascuțită!*

– Nu și nedrept, cum adesea observăm în jurul nostru.

– *Apropo de ce afirmați: acum, pentru că ați terminat ediția critică, v-ar deranja să avem scurte discuții despre una și alta? O rubrică de-o pagină-două. Cum i-am putea zice?*

– „Despre toate și nimic”. Toate – pentru că s-au adunat destule – *nimic*, fiindcă prea mult tronează nimicul în existența înconjurătoare. Deși, sufletește, foiletonul de tip *Sertar* mi-ar conveni mai mult.

– *Una n-o exclude pe alta!*

Interviu de **Virgil RAȚIU**

Notă: Aflăm din vecini că miercuri, 12 octombrie 2005, dl. Mircea Prahase s-a întâlnit la București cu dl. Nicolae Gheran, pentru a pune „țara la cale”, sub auspiciile Muzeului Județean Bistrița-Năsăud. (Și, poate, a altor instituții de cultură centrale și locale.)

Notă 2: Ceea ce s-a și întâmplat. Rebreanu a fost sărbătorit, așa cum se cuvine, la Bistrița, Prislop și Târlișua.

VALEA NĂSĂUDULUI ȘI EU

Sumiya HARUYA

Prin niște coincidențe, mă simt legat de regiunea aceasta Bistrița-Năsăud. În vara lui 1975, cu ocazia primei mele vizite în România, la Cluj-Napoca am închiriat o mașină Dacia pe care o conduceam prin Maramureș spre Bucovina. Am ales traseul de-a lungul râului Iza, nu la Vișeu, vizitând vechile biserici din lemn la Nănești, la Ieud, la Bogdan Vodă ș. a. Deasupra nesfârșitelor păduri verzi din Maramureș soarele dogorea, și bisericile, cu turnuri ascuțite îndreptate spre cerul albastru, mi-au înfipt în suflet impresii caracteristice de neuitat.

După câteva zeci de kilometri de la Dragomirești, drumul a devenit din ce în ce mai prost, a început să suie în șerpuială dificilă. Și când am zărit în depărtare, spre sud, o altă vale întinsă, mi-am realizat greșala drumului și m-am întors la Valea Izei, iar apoi am trecut în Bucovina, precum am programat. Pe atunci nu știam încotro am rătăcit. Mai târziu am aflat că la intersecția Săcel, unde trebuia s-o iau la stânga, am greșit spre dreapta și, trecând la pasul Șertref, făcusem câțiva pași spre Someș, în valea Năsăudului, care mă ispita nu știu de ce.

După câțiva ani, am revenit înapoi la Năsăud. Dl. Ion Moise m-a condus prin sate, am putut asista la nuntă la Telciu și la înmormântare la Coșbuc. Am făcut o vizită în satul Prislop. După ce am văzut casa memorială a lui Liviu Rebreanu (mă bucur că îl văd azi pe dl. Martin teafăr), am stat două-trei ore sus, la marginea pădurii, contemplând așezarea, străduțe, biserica și ograda cu copacul Anei. Pe atunci m-am ocupat de romanul *Ion* și traducerea era aproape gata. Dar în textul meu simțeam că lipsește ceva, aș spune că e vorba de atmosferă. Eu am copilărit în Japonia într-o familie de fermier și credeam că cunosc bine viața țărănească, dar lumea din *Ion* se deosebea de viața satului meu natal. Am simțit nevoia de a mă vedea pe mine însumi în scena romanului ca să-mi sporesc

imaginația... După două-trei ore de contemplare, spre înserare, am găsit încredere pentru a-mi restiliza textul.

Traducerea în japoneză din romanul *Ion* a apărut în anul 1985, la centenarul nașterii autorului și a fost distins cu Premiul Societății Traducătorilor din Japonia, Premiu pentru cea mai bună lucrare în secția beletristică.

Am revenit de mai multe ori pe Valea Năsăudului. Am fost și la Maieru, acel „Cuib al Visurilor”, la muzeul creat și îngrijit de prof. Sever Ursa, m-am plimbat pe Măgura în sus, precum și în câteva sate din Valea Ilvei, unde se desfășoară acțiunea unor nuvele și povestiri. Am fost și la Târlișua, locul lui natal. Mai apoi am tradus și romanul *Pădurea Spânzuraților*.

Acum cinci ani, văzându-mă eliberat de servicii în Japonia, fiind deci mai liber, am făcut rost de o garsonieră în București, în cartierul Titan. Când am aflat că garsoniera se situează în spatele străzii Liviu Rebreanu, mi-a revenit amintirea rătăcirii mele din Maramureș spre Valea Năsăudului cu prilejul primului meu contact cu România. Mi-am zis c-am pornit de la Valea lui Liviu Rebreanu, ajungând acum tot la Liviu Rebreanu...

În tot cursul pelerinajelor mele prin operele marelui scriitor, domnul Nicolae Gheran și ediția critică de *OPERE* alcătuită de dânsul, mi-au fost un ajutor nespus de valoros. Felicitările mele din toată inima pentru încheierea lucrării domnului Gheran, fiind foarte onorat că particip la această sărbătoare.

Înainte de a sfârși, îngăduiți-mi să fac o mărturisire: Nu citirea sau traducerea unui text românesc mă sperie, ci pronunția limbii voastre. Ca să înțelegi acest fenomen, ar trebui să încercați să citiți un text japonez, după ce eu vi l-am transcris cu litere latine. Odată Nicolae Gheran – cu a cărui prietenie mă mândresc –, a încercat, mai bine de un sfert de oră, să pronunțe corect numele meu: Sumiya Haruya, repetându-l de zeci de ori. N-a izbutit nici până în ziua de azi. Când dv. veți reuși să citiți corect o singură pagină scrisă în japoneză, vă promit că dl Gheran personal vă va propune pentru Premiul Nobel.

Vă mulțumesc!

(26 noiembrie 2005, Prislop)

„*C*asele cu chirie nu sunt poetice decât în romane sau după ce te-ai mutat din ele”, își varsă năduful Rebreanu, o dată cu prima proprietate pe care, cu mari eforturi, reușește s-o cumpere la vârsta de 45 de ani și de care nu se poate bucura decât 14 ani (1 septembrie 1944), când, prematur, face pasul în lumea umbrelor. Bucuria proaspătului proprietar este cu atât mai mare cu cât ruralul Rebreanu – atât prin obârșie cât și prin operă – se întoarce la origini. „*Block-hausurile înstrăinează pe oameni*” se plânge fostul locatar din B-dul Elisabeta (astăzi Kogălniceanu, nr. 51), singura locuință bucureșteană care amintește printr-o placă memorială că, „*Aici a locuit și a creat între anii 1934–1944 scriitorul LIVIU REBREANU (188–1944)*”

Mărturie ce, din păcate, este departe de adevăr, cum vom vedea, deoarece scriitorul făcea în acea perioadă naveta București – Valea Mare, locuind și, mai cu seamă scriind, în liniștea musceleană, cum îi era obiceiul. Cât despre chirii, cărora nu le-a dus lipsa, pentru că – slavă Domnului! – a avut parte de ele cu vârf și îndesat, creându-i grave probleme, dintre care conflictele cu proprietarii (evacuări, procese) nu au lipsit.

Așa se face că, încă de la sosirea în capitală (15 octombrie 1909), subcomisarul de poliție Gavriluț, fost coleg cu Vasile Rebreanu, tatăl scriitorului, îi închiriază o cameră modestă (str. Buzești, nr. 63), după punga chirieșului. Din motivele invocate, chirieșul – dar nu cel „grăbit” – putea fi întâlnit în străzile Dr. Rațiu, Calea Griviței (la două numere), Witing, Popa Tatu, Polonă, Sf. Ionică, Nicolae Bălcescu (unde, într-o noapte, îl vizitează Tudor Vianu: „*Locuia în strada Nicolae Bălcescu, în fundul unei curți, într-o căsuță dărămată de atunci, la doi pași de casa tot atât de modestă unde se sfârșise Luchian*”) și în amintitul Bd Elisabeta, cum se vede, nu și

în B-dul Palatului Cotroceni, astăzi Prof. dr. Gh. Marinescu, unde se află muzeul bucureștean al autorului *Răscoalei*.

Proprietarul, nu chirieșul, este acela care ne stimulează să dăm înapoi paginile memorialistice rebreniene. Prin mijlocirea cumnatului său Iancu Rădulescu, fratele lui Fanny, cumpără cu 220.000 lei plus taxe, la 9 iunie 1930, Vila Albă de la Valea Mare (lângă Pitești), vecină cu „Florica” Brătienilor, „*Prima mea proprietate și poate locul de retragere, numai s-o văd plătită*”, cum aflăm chiar de la acesta. Despre o altă proprietate, nici un cuvânt în memorialistica scriitorului, a soției, a fiicei sau a cercetătorilor care s-au aplecat asupra biografiei și bibliografiei acestuia. Singura mărturie vine de la chirieș: „*Fiindcă nu numai în literatură dar și în viață sunt tradiționalist, visul meu a fost să ajung proprietar, oricât de modest, în București, să mă fixez și, mai ales, să scap de grija chiriei*”, mărturie care nu depășea, la acea vreme, stadiul dorinței. Vom vedea că i se va îndeplini mult prea târziu, în penultimul an al vieții.

Scotocind în măruntaiele muzeului bucureștean al lui Rebreanu, nu mică ne-a fost surpriza când am descoperit un plic ce ascundea niște documente nedate la iveală, surpriză la care nădăjduim să vă facem părtași de îndată ce va atrage atenția. La articolul 3 al unui contract de vânzare-cumpărare din 3 iunie 1967 se stipulează că: „*Eu, Rebreanu Liviu Fanny declar că i-am vândut lui Popescu Ion ap. nr. 151, proprietatea mea, situat la et. II din imobilul din București, str. Vasile Conta, nr. 7-9, raionul 30 Decembrie, compus din vestibul, hol, patru camere, baie, bucătărie și alte dependențe, cameră de serviciu la et. VI, boxă la subsol, împreună cu cota indiviză aferentă de teren de 37 m. p., din suprafața totală de 1365 m. p. aferentă întregului imobil.*”

Această vânzare se face în baza autorizației nr. 22735/27oc/1967 din 15 apr. 1967, eliberată de Sfatul Popular al orașului București, Serviciul Cadastru și Evidența terenurilor...

Eu vânzătoarea am avut în proprietate apartamentul descris mai sus astfel: terenul jumătate cotă indiviză precum și jumătate cotă indiviză din construcție conform actului de vânzare-cumpărare aut. nr. 10288/1943 de Tribunalul Ilfov, secția Notariat [...] Cealaltă jumătate cotă indiviză, atât teren cât și construcție am moștenit-o de la soțul meu Liviu Rebreanu, decedat la 1 septembrie 1944, revenindu-mi conform actului de partaj autentificat sub nr. 49735/1946 de Tribunalul Ilfov, Secția Notariat [...] Eu întotdeauna am stăpânit pașnic și neturburată de nimeni și garantez pe cumpărător împotriva oricărei evicțiuni totale sau parțiale, imobilul fiind liber de orice sarcini sau servituți.” Din același document mai aflăm că valoarea totală a apartamentului a fost de 72 500 lei, din care 40 000 lei cash, „restul în rate mamei sau fiicei”. Vânzătoarea, respectiv Rebreanu Liviu Fanny domicilia la acea dată în B-dul Dr. Marinescu, nr. 19, raionul V. I. Lenin, în timp ce cumpărătorul, Popescu Ion, avea domiciliul în locuința cumpărată: str. Vasile Conta, nr. 7-9, raionul 30 Decembrie. Tot o noutate este și aceea că scriitorul cumpărase, cum am văzut, acest apartament cu un an înainte de a părăsi această lume lăcomă, drept pentru care ultimul domiciliu a fost în str. Vasile Conta. Cunoscute au ba, aceleași documente risipesc ceața de pe alte informații rămase aproximative. În urma succesiunii din 11 mai 1946, care „ține loc de certificat de moștenitor”, averea imobilă se compunea din:

a) terenul (0,40 ha – teren casă, 1,85 ha – teren arabil, 0,50 ha – livadă cu pomi) și b) ap. nr. 151, et. 2, din str. Vasile Conta nr. 7-9, și casa din Valea Mare. Prin partajul efectuat conform procesului verbal nr. 479/9.11.1946 se hotărăște că terenul și casa de la Valea Mare revin exclusiv Puiei, domiciliată în B-dul Palatului Cotroceni, nr. 19, în timp ce apartamentul din str. Vasile Conta intră în posesia lui Fanny, care nu se mutase încă la copii, locuind la acea dată în B-dul Elisabeta, nr. 97. Puia anticipase gestul mamei, vânzând casa și terenul de la Valea Mare doctorului I. Urbașu, cu suma de 3.200.000 lei. Înaintea celor două proprietăți (Valea Mare și Vasile Conta), Rebreanu mai achiziționase una de la „Casa d Economii și Credit și Ajutor al Corpului Didactic” (B-dul Palatului Cotroceni, București), pe numele Fanny Liviu Rebreanu și Florica Liviu Rebreanu cu suma de 145.000 lei cash și 655.000 lei rate lunare, „...prin cumpărare conform actului aut. sub nr. 29711/1934 și tr. sub nr. 1744/1934 de același tribunal cu bani proveniți de la tatăl său Liviu Rebreanu” (s.n. C. L.)

Cum se vede, Rebreanu, care s-a zbatut permanent în lipsuri, a reușit să facă eforturi numai de el știute, în timp ce soția și fiica au reușit să întocmească actele juridice cu multă precauțiune, pentru a reteza aspirațiile altor pretendenți (cu statut de moștenitori rezervatari, cum se spune la lege), dacă nu cumva, justificat. Pentru că – nu-i așa?! – de la urmașe la moștenitoare nu-i decât un pas.

Iată că, după comemorarea semicentenarului și în plină aniversare a 120 de ani de la nașterea scriitorului, surprizele nu încetează să apară.

Și sacul nu s-a golit.

OCROTITORUL

Constantin CUBLEȘAN

Ultima piesă a volumului de debut, *Frământări* (1912), venea să completeze fericit un sumar în care evantaiul tematic contemporan, larg deschis în abordarea autorului, de la problematica universului rural până la cea a lumii orășenești, nu mai puțin umile, proba în totul disponibilitățile acestuia de a surprinde realist, cu acuitate în observație, puternice drame umane, menite a ilustra din plin contradicțiile unei umanități ce se desprindea greu de o patriarhalitate arhaică pentru a accede pe o treaptă nouă, de modernitate, nici ea lipsită de discriminări sociale flagrante. *Ocrotitorul*, căci la ea ne referim, publicată mai întâi sub titlul *Filibaș*¹⁾, dezvăluia o altă fațetă a existențialității citadine, „viața umilă a micilor slujbași”²⁾, după ce în *Culcușul* și *Golanii* adusesese în prim plan fauna declasaților din suburbiile insalubre. Era în această abordare ceva din *atmosfera* schițelor cehoviene cu slujbași mărunți, dar și din caricaturalul gesticulației personajelor, atât de specific lui Caragiale. Faptul a fost observat numaidecât iar critica ulterioară a zăbovit cu anume insistență asupra acestei filiații, cu atât mai mult îndreptățită cu cât Liviu Rebreanu însuși își declarase deschis admirația pentru clasicul rus, traducându-i un volum de schițe și povestiri, pe care mai întâi le-a publicat în *Rampa*, la începutul anului 1913. Proza lui realistă rezona foarte bine cu aceea a lui Cehov (pentru lumea lumpenilor găsisse echivalențe în scrierile lui Gorki, din care a tradus, de asemenea), mica funcționărie a Bucureștilor, oameni aflați la periferia socială prin profesie și destinele fatal mărunte, îl impresionase, găsim aici, mocnite, drame și tragedii ce se consumă oarecum ridicol, prin decalajul dintre posibilități și dorințe (Romanul *Jar*, de mai târziu și nu mai puțin, *Amândoi*, sunt izvodite din aceleași preocupări). E prea mult însă, a considera că aceste povestiri „cu mărunți funcționari, trăind în respect de șefi și într-o mare sărăcie” sunt cu toate „simple imitații după Cehov și Gogol”, cum consideră Nicolae Manolescu³⁾, sau cum caută a acredita ideea Nicolae Liu⁴⁾,

Tatiana Nicolescu⁵⁾ ș.a. Mai obiective sunt, în acest sens, observațiile lui Perpessicius⁶⁾ și ale lui Ov. S. Crohmălniceanu care, vorbind despre o „sensibilă influență” a scriitorului rus, precizează diagnostical: „Cehoviană se dovedește puterea de a scoate la iveală organismul cotidian al existențelor mărunte, care se zbat neputincioase în plasa evenimentelor curente”⁷⁾. Fără îndoială, Filibaș, protagonistul nuvelei *Ocrotitorul*, este un asemenea erou sfârșit, al unei existențe minore, aparținând *faunei* „funcționarilor mărunți”, „categorie socială înfățișată cu dramele ei cotidiene”⁸⁾ dar, în toată cheltuirea, în toată zbaterea sa ridicolă, până la deznodământul fatal, e mai aproape de ratații caragialieni și poate fi ușor identificat într-o familie de personaje asemănătoare, ce le găsim în nuvelistica noastră, de la Delavrancea până la Al. I. Brătescu-Voinești, să zicem. Ar fi vorba de o anume specificitate aparte pe care Liviu Rebreanu o aduce și aceasta se regăsește în particularizarea accentuată a personajului, în individualizarea lui cazuistică, ce nu oferă acestuia adâncimea prototipală pe care o aflăm la eroii cehovieni. Poate fi aici o limită a prozatorului nostru dar și o demonstrație strategică tocmai în evitarea decalcului. Are perfectă dreptate Mihai Zamfir când atrage atenția că în acele câteva „bucăți citadin-cehoviene” reușita se bazează pe „introducerea subreptice a modelului «țărănesc» în mediul urban, având drept rezultat tot atâtea *novelle* mascate”. Și mai departe: „Rebreanu încearcă – și uneori reușește – să transpună în noul său decor narațiunea primordială arhaică: el alege atunci scena crucială a unei existențe, un final dramatic al unui proces, *climax*-ul explicit și triumfător. Ce sunt, în acest sens, *Norocul* sau *Ocrotitorul*, dacă nu bucăți de o simplitate tragică”⁹⁾.

Filibaș e aprod umil într-un minister, de douăzeci și cinci de ani, și toți superiorii l-au avut drag și l-au cinstit, numai Sulea îl persecută (...) îl amendează în fiecare lună fără nici o vină”. Tocmai acestuia are însărcinarea, din partea Directorului – „om acru, cu cioc și

cu ochelari” să-i ducă o depeșă confidențială, cu specificarea expresă: „...să-mi cauți din fundul pământului pe domnul șef Sulea și să-i dai plicul ăsta!”. Dar, *domnul șef* lipsea de la servicii, ca în atâtea alte rânduri, așa încât aprodul o porni spre locuința acestuia, departe, „în strada Francmazonă”, pe o „zăpușeală nemaipomenită”. Renunță să ia tramvaiul, care costă „un ban și jumătate”, în rațiunea de a face economie: „Cu tramvaiul e mult mai cald decât pe jos căci în tramvai e îmbulzeală. Mai bine o să bea o țuică cu un ban, ca să se răcorească, și mai și economisește cinci parale...” Ajuns la domiciliul *șefului*, află de la proprietăreașă că acesta „n-a dat pe-acasă de vreo două zile, că e în urmă cu chiria pe o lună și jumătate, că în fiecare seară vine acasă cu trăsura, că de chirie nu se sinchisește, că scandalizează pe ceilalți aducând dame în casă și că, în sfârșit, trebuie să fie cam țicnit, deoarece vorbește singur și dă din mâini și pune noaptea să-i cânte gramofonul”. La toate astea Filibaș se simte îndreptățit să adauge că e om „fără suflet” care, cu un asemenea comportament „n-o să ajungă bine”, fiind „prea țănoș și înfumurat”. Apoi își aduce aminte că Sulea „trebuie să fie negreșit în strada Verde, la avocatul Ștefan Popescu, care e prieten cu șefu și care are o nevastă oacheșă, tânără și drăgăstoasă”, așa că o pornește docil înspre acolo, înciudându-se, pe drum, „că a ocărat pe șef”, temându-se ca nu cumva „proprietăreașă, limbută cum este, i-o spune că l-am înjurat, și atunci o să dea de dracul! Șeful și altfel are pică pe dânsul și-i tot făgăduiește c-o să-l dea afară, darmite când ar mai auzi că l-a vorbit de rău?!” Iată, așadar, o stare conflictuală în care cele două personaje, diametral opuse ca structuri umane, ca poziții sociale și ca interese, nu au nici o punte de comunicare înafara relațiilor strict de serviciu. Când, întâlnit întâmplător pe stradă, Sulea primește plicul, are mai întâi, el însuși, o reacție de spaimă („M-am dus dracului!”) știindu-se vinovat de a fi absentat de la serviciu. Dar, deschizând scrisoarea, deodată fața i „se înseninează”, „ochii îi licăresc, iar colțurile gurii i se lărgesc” de satisfacție. Directorul îi restituia astfel „cele două sute de lei ce i-a împrumutat deunăzi” și, mai mult, îl *ruga* „să ia masa diseară cu dânsul și cu nevastă-sa”. La o asemenea surpriză plăcută, șeful devine dintr-odată bine dispus (la gândul

că „poate facem și un pocheraș și mai ciupesc ceva”), așa încât se simte oarecum recunoscător acestui nefericit funcționar care îl căutase prin oraș pentru a-i înmâna plicul și „fără să-și mai poată stăpâni bucuria”, „îl bătu pe umăr și-i zise: – Bravo, Filibaș, bravo! Ești un băiat de treabă! Mersi!...” Iar înainte de a se despărți, „îi întinse mâna prietenește. – Bravo, bravo și mersi Filibaș! strigă, simțind că ar fi în stare să și sărute pe omul care i-a adus, tocmai când era mai necăjit, paralele ce le crezuse pierdute”. Atitudinea șefului este descumpănitoare pentru Filibaș, el neputând crede în primul moment că „șeful acesta i-a întins mâna”, și începând a râde „ca un prost”, cu totul zăpăcit, „blogodori, fără să știe ce zice”, un „Vă salut, domnule șef...”, la care acesta „îi mai zise o dată foarte călduros: – Foarte bine, Filibaș... Las’, că nici eu n-am să te uit...” Uluit de un asemenea comportament, ce nu intra în *firescul* relațiilor dintre șef și subaltern, în Filibaș se produce o profundă transformare, autoiluzionându-se că el însuși devenise un alt om, că gestul șefului era garanția, promisiunea reală a unei alte aprecieri umane, pozitive, ce avea să-i modifice viața, săltându-l în scara ordinii sociale. „Se simțea mai mare cel puțin cu un cap ca toți ceilalți muritori”, fața radiindu-i „un val de fericire și de mândrie”. De aici încolo, tot ce i se întâmplă lui Filibaș este efectul unei rostogoliri în avalanșă spre un delirant final care, în loc să fie apoteotic, este dezastruos, „în conștiința acestui biet «amploiat», model al umilinței, gestul dezlănțuie o efervescentă fatală” (Ov. S. Crohmălniceanu)¹⁰. A doua zi când totul reintră în normal, șeful, indispus că pierduse peste noapte la cărți, uitând complet strângerea de mână și bătaia prietenoasă pe umăr din ziua precedentă, îl concediază pe euforicul aprod, cu un odios cinism discreditat.

Între aceste două momente, Liviu Rebreanu descrie, cu minuție, un proces psihic al degradării rațiunii lui Filibaș, de un dramatism ridicol și absurd. Acest umilit al soartei își impune cu disperare iluzia ca reper existențial, devenind victima propriei credulități într-o șansă de ascensiune socială și umană practic inexistentă. „Nenorocirea lui Filibaș – punctează această realitate Al. Piru – este consecința incapacității sale de a-și

reprezentă calea restabilirii dreptății umane a credinței că fericirea lui depinde exclusiv de bunătatea superiorilor”¹¹⁾.

Încă pe stradă, întorcându-se spre casă, începe delirul lui Filibaș, găsim motive temeinice în a-i ierta șeful său asprimea și desconsiderarea cu care îl tratase până atunci („Păcătos am fost și eu, nu-mi fie de deochi! își zise, gândindu-se cu părere de rău la amenzi ce i le pusese în cârcă șeful. Omul prost e osândit să fie păcătos. Și-apoi să te mai miri că boierii sunt răi! Numai bieții de ei știu câte neajunsuri au după urma noastră...”), dar exaltându-se pe ideea că „De-acum s-a isprăvit. Ne-am împăcat... Bine c-a dat Dumnezeu de ne-am împăcat!” în mintea lui se înfiripă, încetul cu încetul un scenariu al *împăcării*: „...mâine o să-l pânzească și, când o fi singur în birou, o să-l roage frumos de iertare (...) îi va spune că are șapte copii, și șeful se va înduioșa, îi va lua mâna și-i va zice: „Ei, bravo, Filibaș! Fiindcă ești băiat cumsecade, te iert. Dar altădată să nu greșești, ai înțeles? Căci altminterea să știi că nu te avansez!” Speranța avansării, obsesivă dar deșartă în fond, devine numaidecât o certitudine pentru el, un fapt hotărât cu care de-acum se și poate mândri în fața tuturor. „Creierul lui – notează Savin Bratu – neobișnuit să fabrice iluzii, construiește acum cele mai stupide visuri”¹²⁾. Trece pe la băcănia unde i se dădea pe datorie („...datoria se urcase la cincisprezece lei și treizeci de bani”) pentru a bea o țuică și a-i comunica băcanului că „Sulea i-a făgăduit să-l avanseze” ba, pentru a fi credibil, adaugă: „...așa am vorbit și cu domnul șef cum vorbesc cu d-ta. El a zis una, eu alta, uite-așa. Pe urmă mi-a dat mâna și ne-am despărțit”. Deja fabulează cu o euforie pe care nu o mai poate stăpâni. Ajuns acasă, îi comandă nevastei să aducă la masă „olecuță de vin”, căutând a vorbi cu ea („...eu nu-mi văd capul de sărăcie”, protestează aceasta la o așa pretenție) cum vorbesc cu dânsul superiorii la birou: „Ce dracu! Cât trăim să trăim bine, că pe urmă cine știe ce-o mai fi!” Vestea că „de azi înainte sunt avansat”, o dezechilibrează și pe femeie („Când auzi nevasta de avansare, încep să tremure și să schimbe fețe-fețe”, chiar nădăjduind că astfel ar putea scăpa întrucâtva de griji, „că numai bunul Dumnezeu știe cât am răbdat și am suferit”), îi descumpănește pe

vecini, numai vizitiul cu care împarte apartamentul, rămâne sceptic și caută a-l aduce la realitate: „– Când te amenda, țipai că el e rău și d-ta ești bun. Acu te-a încântat cu vorbe, și numaidecât ești gata să spui că el e bun și d-ta rău... Ehe, oameni ca d-ta mai rar! D-ta te încânți lesne, că ești prost și te poate purta de nas orice gogoman, ca pe un copil. Dar mie să nu-mi vii cu palavre, că eu știu ce-i lumea și cum mint boierii. Să te vază lat de foame, și n-o să-ți arunce o bucată de pâine. Mai degrabă țuică da funie să te spânzuri”. Filibaș consideră vorbele ca pe-o provocare și discuția lor se transformă în bătaie, incidentul devenind un adevărat eveniment de mahala. Nici a doua zi, la serviciu, *colegii* nu-l aprobă, nu-l susțin în halucinantă sa încredințare că va fi avansat, ba dimpotrivă, îl avertizează de contrariul: „Adică d-ta crezi în făgăduielile lui mincinoase și te încânți că ți-a dat mâna?... Aolică mără! Crezi d-ta că el o să-și mai aducă aminte de toate astea? Și pe urmă ce însemnează că ți-a dat mâna? Ia spune, ți-a iertat amenda?...” Toate aceste înfruntări îl descumpănesc pe Filibaș în euforia lui și în sufletul său zbuciumat încep să apară alte sentimente, de teamă și de culpă față de sine însuși, realizând că a mers prea departe cu iluzionarea de sine: „începea să-și dea seama că a mințit când a spus că șeful i-a făgăduit să-l avanseze. Nu i-a făgăduit, da, dar negreșit a vrut să-i făgăduiască (...) Simțea că se zăpăcește de tot. Gândurile îi alergau prin creieri tot mai neînfrânate, se învâlmășeau, se alungau (...) Încetul cu încetul, gândurile lui Filibaș iar se limpeziră. Acuma iar nu mai avea îndoieli că n-o să-l avanseze. I se părea că vede pe Sulea venind și strângându-i mâna și spuindu-i că o să aibă grije de dânsul. Și, gândindu-se, sufla greu, ca și când ar fi avut o piatră pe piept. Era iar fericit și vesel...”

Tregerile acestea de la o stare la alta au darul de a evidenția drama unui suflet nefericit. Filibaș „trăiește stări contradictorii – spune Alexandru Ruja – de la bucurie la dezamăgire totală, care zdruncină sufletul modestului funcționar”¹³⁾. Finalul e de-acum previzibil. Șeful, prost dispus, căci pierduse la pocher toți banii, îl află pe Filibaș în stare de beatitudine și, brusc enervat, îl repede: „– Dormi, porcule?! (...) Nu ți-e rușine?... Aide, cară-te d-aci!”, ca puțin mai târziu, așezându-se la birou și găsimu-l neșters de praf, să se

năpustească asupra aprodului: „– Și crezi tu că o să mai rabd eu murdăria asta și pe viitor? (...) Crezi tu că biroul meu e grajd, în care nu se curăță decât o dată pe săptămână? Ei, nu, dragul meu! Eu n-am nevoie de trântori. Nu, hotărât! A ajuns cuțitul la os. Acu s-a isprăvit și cu răbdarea mea... Fii bun deci și-ți strânge catrafusele și să te cărăbănești de pe-aici, da? Eu nu mai vreau să te văz de azi înainte!”

În sufletul aprodului totul se prăbușește ca o ruină. Vru să ceară iertare, dar Sulea „începu să strige ca un nebun: – Afară, ticălosule, afară!”. Îl cuprinde o stare de sfârșeală pe care Filibaș n-a mai cunoscut-o până atunci: „...I se păru că a căzut de undeva, dintr-o mare înălțime, și cade, cade mereu, fără să se poată agăța de ceva, fără să ajungă odată la pământ”.

E aici, în toată nuvela lui Liviu Rebreanu, un demers riguros de analiză psihologică, realizată nu prin sondări abisale în conștiința, în subconștientul eroului, ci prin descrierea amănunțită și nuanțată a comportamentului acestuia, prin urmărirea gradată a stărilor, a reacțiilor eroului său, în febra iluzionismului ce și-l aplică, mereu într-o atitudine contradictorie față de realitatea în care este fixat destinal. E un procedeu aparte de a zugrăvi caractere și de a surprinde psihologii. Viața sufletească a personajului se exteriorizează în clipele de cumpănă și se concretizează în acte de voință «spontane», – deslușește Ștefan Munteanu, având în vedere mijloacele de analiză psihologică rebreniene – Eroi „trăiesc nu numai prin manifestările din afară ale temperamentului lor, ci, în aceeași măsură, prin bogăția vieții lor psihice, determinată de împrejurările în care sunt puși. Este o modalitate realistă, proprie marilor creatori de artă, de a exprima prin astfel de mijloace varietatea de forme pe care o ia viața interioară a eroilor, în procesul continuu și contradictoriu al biografiei lor morale”¹⁴.

În sprijinul ilustrării trăirilor emoționale, în gradarea derulării acestora, prozatorul fixează haloul atmosferei exterioare, a cadrului în care se mișcă eroul și care, prin totul pare a rezona în consens. Mediul rustic, atât de familiar lui Liviu Rebreanu, este înlocuit aici de cel citadin, ce nu mai are însă amploarea, grandoarea ființială a naturii. Totul este receptat aici în detalii, în elemente componenționale, oarecum fragmentare. Calea

Victoriei se reține prin „trăsurile ce alergau în goană spre Șosea”, sugerând aglomerarea și intensitatea trăirii exterioare a orașului, în comparație cu starea interioară a lui Filibaș care, ajuns în stradă, se oprește, oarecum descumpănit, pe scările ministerului, pentru ca „să răsuflă”. Spre el privește impasibil „ceasornicul din vârful unei case” iar atmosfera e de „zăpușeală nemaipomenită”. Acoperișele caselor „frigeau”, razele soarelui „se înfingeau în pereți, în frunzișul copacilor pleoștiți de prin grădini” iar „străzile și trotoarele parcă se înmuiaseră de fierbințeală”; în tramvai „e îmbulzeală” și timpul pare a se dilata, aprodul simțind aievea că „vreme are berechet”. Strada Lipscani se particularizează prin „niște manechine îmbrăcate în rochii-pantalonii” ce stau prin vitrine, iar locuința sa, de pe Calea Floreasca, unde „plătea (...) chirie unei ovreice”, se compune dintr-o „odaie și o săliță din fundul curții”. Odaia „nu era mare, dar era foarte dărăpănată” și „joasă”, în care „nu avea prea multă mobilă” etc. În general *peisajul* ambient e sumar, dar odată creat „el capătă o funcție revelatoare cu semnificația de luminare a unor unghere obscure ale operei, ale traiectoriei morale, sufletești a personajului”¹⁵). Tocmai de aceea, prozatorul se concentrează asupra fizionomiilor, a portretelor pe care le fixează în tușe sumare dar ferme, urmărind dinamica mobilității lor expresive în raport cu evoluția psihologică a acestora în derularea *dramei* eroului central.

Filibaș „era scurt și gros, cu o burtă din pricina căreia nu-și vedea decât vârful ghetelor”. Să reținem tenta caricaturalului, deprinsă din tehnica, în aqua-forte, caragialeană. Personajul – personajele din nuvelistica inspirată de lumea orașului – pare a ieși „din «mantaua» lui Caragiale”, venind „dintr-un complex caragiale”¹⁶). Nota ironică, sesizabilă de-a lungul întregii nuvele *Ocotitorul* este „subordonată sensului practic”, ea „pigmentează textul” și „important de reținut e că prozatorul n-a adaptat la un moment dat ironia și umorul pentru a exersa în afara granițelor personalității sale, ci le-a avut din totdeauna la îndemână în interiorul lor”¹⁷).

Prima imagine a lui Filibaș în prezența directorului care îi înmânează plicul pentru Sulea, este aceea a omului docil, ce-și asumă condiția umilinței sale: „Aprodul se înclină adânc, luă plicul, bălălăi de mai multe ori «da,

domnule Director», apoi, cu o privire blândă și rugătoare, parc-ar fi cerut iertare pentru îndrăzneală, întrebă cu glasul răgușit de respect: – Aștept vreun răspuns, domnule director?” În discuția cu proprietărea sa lui Sulea, el își dezvăluie aceeași *biografie* de om oropsit, nevoiaș, apăsător de griji: „...spune proprietăresei că are șapte copii, că la toamnă împlinesc cincizeci și trei de ani, că pe fata cea mai mare, care-i foarte cuminte și frumoasă, a cerut-o un funcționar de la poliție, dar mă-sa n-a vrut s-o dea fiindcă auzise să funcționarul e bețiv și bătaș, că dânsul e în serviciu de douăzeci și cinci de ani (...) că bieții copilași îi mor de foame” etc. Când îl întâlnește pe stradă pe Sulea, „se apropie cu șapca într-o mână și cu plicul în cealaltă” și neștiind ce conține scrisoarea și cum va reacționa *șeful* citind-o, el „stătea ca pe cuie și se muta mereu când pe un picior, când pe celălalt”. În momentul când Sulea află că, în loc de muștrări, directorul îi restituie banii dați pe datorie, ba încă îl și invită pentru cină, la el, și când exultă de fericire întinzându-i mâna lui Filibaș, este complet derutat, uimit de bunăvoința pe care i-o arată, ca niciodată altcândva, se află în pragul unei grave descumpăniri: „Filibaș, dintru-ntâi, se dădu înapoi, parcă n-ar fi putut crede că șeful cesta să-i întinză mâna. Roși și începu a râde ca un prost, își șterse palma de dunga pantalonilor și blodori, fără să știe ce zice, ca un copil, căruia i se face o bucurie la care nu se așteptase niciodată”. Este momentul în care rațiunea îl părăsește („Îl trecu un fior de plăcere. Mișcă din picioare, se înclină și rânji iar, mai prost și mai roșu. I se părea că inima îi crește, i se umflă și bate mai repede, încât i-e frică să nu plesnească. Buzele îi tremurau, făcând să-i tremure și barba, iar fruntea i se umplu deodată de nădușeală”) și personalitatea sa înăbușită în fața atâtor superiori, a celor din jur față de care se simțea mereu datornic și neajutorat, izbucnește scăpând de sub control, inflamată de o iluzie pe care însuși și-o confecționează și pentru care caută febril argumente plauzibile, posibile: „Se întinse din șale, își răsuci mustața și păși mai apăsător ca de obicei (...) Pe față îi plutea un val de fericire și de mândrie. I se părea că are mii de franci în buzunar, deși știa bine că n-are decât un leu și o băncuță. Mâna dreaptă n-o mai mișca de loc, o ținea tot așa cum o ținuse atunci când i-o

strânsese șeful, și i se năzărea că îl mângâie mereu degetele acelea uscate și catifelate, a căror atingere îi umpluse sufletul de nădejde. Fluiera vesel, vrând să maimuțarească pe Sulea, și din când în când, izbucnea în hohote înăbușite de râs”. De-acum încolo drama lui începe să se contureze căci el își ia propriu în stăpânire o condiție existențială ce nu-i era proprie, crezându-se altul decât era de fapt, uitând distanța ce-l despărțea de șef și crezându-se *omenește*, în fine, de-o potrivă. Întregul său comportament ulterior pune în evidență o nouă personalitate a lui Filibaș, ce nu se mai identifică, câtuși de puțin, cu aceea a nevoiașului umil, de la periferia socială, în care se pierdea anonim. Acum el este cel ce-și îngăduie opinii, ce se crede îndreptățit a judeca pe alții și a da verdicte. La băcănie „intră mândru”, „îi întinse trufaș mâna” celui căruia nu mai ținea socoteală că-i era datornic, „strânse din buze cu dispreț, scuipe și porunci: – Ia să-mi dea o țuică!” Apoi se simte îndreptățit să-i explice băcanului cum trebuie să fie văzut și prețuit de acum încolo: „– Se vede cât de colo că d-ta nu mă cunoști, domnule, zise Filibaș grav. Eu n-am obiceiul să glumesc. Eu sunt om bătrân și funcționar, și nu vorbesc fleacuri. Și când spun ceva, să știi că-i așa cum spun...” Ajuns acasă, adoptă față de șotie – ființă umilă și împovărată – o adevărată atitudine de stăpân: „...acuma striga și mai tare ca de obicei”, și scoțând din buzunar „francul și băncuța ce-i căpătase bacșiș”, îi poruncește disprețuitor: „– Aide, nu mai torăi ca o neroadă... Du-te și adu vin, că astăzi trebuie să beau și să mă îmbăt...”, explicându-i superior: „Sunt a-van-sat!... Și-acu mai crâcnește dacă-ți dă mâna, poftim!” Atât însă nu-i e de ajuns. El vrea să afle toată lumea, vecinii și prietenii, că devenise altul. Vizitiului, vecinul de apartament, îi ține o adevărată lecție de comportament social: „– De, zise grav Filibaș, trebuie să știi de unde să apuci viața și cum s-o sucești! Nu-i lucru ușor să trăiești în ziua de azi! He-he, e greu de tot! Trebuie să muncești ca un câine, să pui osul să te vânzolești, altfel te mănâncă fript calicia (...) Și trebuie să te porți bine, bine ca o fată mare, altminterea s-a dus dracului și cinste și slujbă! Cu hărțuieli și cu bătăi nu poți face serviciu, degeaba! (...) Șefii sunt oameni cumsecade, degeaba spui d-ta, dar slujbașii sunt ai dracului”. Iar când vizitiul, sceptic, îl

contrazice, Filibaș îi aruncă superior: „D-ta ești un om de nimic și d-ai-a te-au dat afară!”, iar pentru a-i pedepsi acestuia nimicicia îl ia la palme, în asistența vecinilor care sunt dispuși a-i da crezare, a-i recunoaște de fapt noua sa... identitate.

Totul însă până a doua zi când se prezintă la servicii, la minister, încă sub stare de euforie, căutând a le prezenta și celorlalți aprozi situația în care intrase în grațiile șefului. Aceștia caută a-l aduce pe Filibaș cu picioarele pe pământ, la concretul realității stării lor de fapt („Unul câte unul veni ră toți aprozii la dânsul să-l întrebe dacă-i adevărat și să-i zică pe urmă că e un dobitoc dacă se încrede în palavrele lui Sulea”), ceea ce îl clatină în exaltata lui încredere și când, în fapt, șeful îl concediază ca pe o otreapă („De ce ești trântor? De ce sforăiești și dormi în loc să

lucrezi? Aici nu se doarme, mișelule, aici se muncește!... Afară, ticălosule, afară!”) el simte că, de fapt, a decăzut mai mult, că de-acum e un om sfârșit și singurul lucru de care se mai simte a fi în stare e să-și plângă de milă: „Se răzimă de pervazul ușii și ochii i se umplură de lacrimi...”

Drama acestui mic și neînsemnat funcționar este una profundă, chiar dacă ironic sentimentalizată, caricaturizată, aceea a nedreptății statornicite prin inegalitatea socială a oamenilor. E o dramă a iluzionării că s-ar putea să fie și altfel; o dramă a inechității existențiale fatale, căreia Filibaș îi cade victimă. Liviu Rebreanu are o adevărată predilecție pentru a zugrăvi asemenea indivizi înfrânți de soarta nedreaptă, realismul verist al zugrăvirii acestor caractere individualizându-l prompt în proza noastră, încă de la început.

Note:

- 1) Nuvela a apărut în *Viața românească*, An. VI, nr.9, septembrie 1911, p. 384-398, sub titlul *O strângere de mână*. În volumul de debut este intitulată Filibaș, după numele eroului, pentru ca în edițiile (I-IV) ale culegerii *Golanii*, să devină *Ocotitorul*. O versiune autografă, după cum ne informează Nicolae Gheran, păstrată la Biblioteca Academiei Române, datată 20 mai 1911, poartă genericul *Mâna*. Nu este vorba atât de o indecizie din partea prozatorului cât de căutarea de a surprinde printr-o sintagmă adecvată esența ilustrativă a conflictului.
- 2) Savin Bratu, *Prefață* la Liviu Rebreanu, *Nuvela*, ediția a II-a, Editura Tineretului, București, 1956, p.9
- 3) Nicolae Manolescu, *Lecturi din Rebreanu*. În volumul *Lecturi infidele*. Editura pentru literatură, București, 1966, p. 47
- 4) Nicolae Liu, *Dn începuturile literare ale lui Liviu Rebreanu*. În *Steaua*, An. VIII, nr. 9, septembrie 1957, p. 76 și *Liviu Rebreanu și maeștrii realismului rus*, tot în *Steaua*, An. XI, Nr. 3, martie 1960, p. 59 ș.u.
- 5) Tatiana Nicolescu, *Opera lui A. P. Cehov în România*. În *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, An. VIII, nr. 3-4, p. 506 ș.u.; *Rebreanu și Cehov*, în *Secolul 20*, Nr. 9, septembrie 1964, p. 50-56
- 6) Perpessicius, *Liviu Rebreanu în ultimii 20 de ani*. În *Steaua*, An. XV, nr. 12, decembrie 1964, p. 135 ș.u.
- 7) Ov. S. Crohmălniceanu, *Realismul dur*. În *Literatura română între cele două războaie*

mondiale. Vol. 1. Editura pentru literatură, București, 1967, p. 281

- 8) Gheorghe Glodeanu, *Liviu Rebreanu. Ipostaze ale discursului epic*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 53. Colecția Discobolul, nr. 31
- 9) Mihai Zamfir, *Novella și nuvela. Proza tânărului Rebreanu*. În volumul *Cealaltă față a prozei*. Editura Eminescu, București, 1988, p. 18
- 10) Ov. S. Crohmălniceanu, Op. cit, p. 282
- 11) Alexandru Piru, *Liviu Rebreanu*, Editura Tineretului, București, 1964, p. 35
- 12) Savin Bratu, Op. cit, p. 10
- 13) Alexandru Ruja, *Liviu Rebreanu – nuvelist*. În *Liviu Rebreanu, Nuvela*. Antologie, postfață și bibliografie de Alexandru Ruja. Editura Minerva, București, 1991, p. 357. Seria Arcade.
- 14) Ștefan Munteanu, *Mijloace artistice în analiza psihologică la Liviu Rebreanu*. În volumul *Limba română artistică*. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 179
- 15) Ilie Guțan, *Valori estetice ale peisajului în opera lui Liviu Rebreanu*. În *Limbă și literatură*, tom XXIV, București, 1970, p. 146
- 16) Elisabeta Lăsconi, *Proza scurtă sau căutarea identității*. În *Liviu Rebreanu, Nuvela*, Postfață, tabel cronologic, bibliografie de Elisabeta Lăsconi, Editura 100+1 Gramar, București, 2002, p. 314
- 17) Ion Bogdan Lefter, *Proza scurtă a lui Rebreanu. Lecția varietății*. În *Doi nuveliști: Liviu Rebreanu și Hortensia Papadat-Bengescu*. Editura Paralela 45, Pitești, 2001, p. 47

ION – O PROBLEMĂ DE IDENTITATE

Georgeta ORIAN

Sentimentul de apartenență este una dintre nuanțele în care se descompune, fertil, conceptul de „identitate”. Mai mult chiar, a utiliza expresia „*sentiment* de apartenență” trimite la acceptarea uneia dintre posibilele definiții ale noțiunii de identitate: „un *sentiment* de unitate (...) pe care îl poate *resimți* un individ sau un grup.”¹ Confruntat el însuși cu probleme de identitate (identitatea lingvistică este una dintre ele, apoi identitatea națională, pentru Rebreań Olivér, nevoit să devină Liviu Rebreań!), scriitorul își proiectează și personajele în miezul sensibil al unui astfel de proces. Ion, Apostol Bologa, Puiu Faranga sau țărani din *Răscoala* nuanțează tot atâtea situații, mai corect, tot atâtea *crize de identitate*. Considerăm așadar operațională definirea *sentimentului de apartenență* drept „conștiința individuală a împărtășirii uneia sau multor identități colective” și deci „conștiința de a aparține unuia sau mai multor grupuri de referință” cu care individul a ajuns să aibă în comun un anumit număr de trăsături identitare.² Perspectiva este una sociologică, acceptabilă dacă o situăm în proximitatea „problemei țărănești”, a „setei de pământ”, formule deja conexe romanului *Ion*.

Personajul lui Rebreań parcurge un *proces de identificare*, demers care are drept scop *construirea sentimentului de „sine” (Self)*. Este vorba despre trei „pași”, trei dimensiuni inerente acestui proces: **identificarea Celuilalt, identificarea cu Celălalt și identificarea de către Celălalt**. Conceptul de *celălalt* care există, latent, în Ion are la bază o singură valoare: pământul. În raport cu acest referent identitar își construiește sau își caută modele comportamentale, eventual interpretative.

Prima etapă, **identificarea Celuilalt**, se insinuează o dată cu apelativul „sărântocule” pe care i-l aplică Vasile Baciú: „Flăcăul primi ocară ca o lovitură de cuțit. O scăpărare

furioasă îi țâșni din ochii negri”, după ce instanța narativă introdusese, câteva rânduri mai sus, termenul opoziției, în considerațiile lui George: „Ana lui Vasile Baciú îi era fâgăduită lui de nevastă. Ea față cu stare, el fecior de bocotan – se potriveau.” *Celălalt*, așadar, este „bocotanul”, cel care are „locuri, și case, și vite multe...” *Celălalt* emite în permanență semnale, conștient sau nu, intenționat sau nu: George, „drept răzbunare și mângâiere, (...) zise zâmbind:

– Eu nu mai dau țiganilor nici un creițar. Să le dea Ion, că Glanetașu are destui.” Deși flăcăii din grupul lui nu sesizează ironia, este ca și când Ion ar fi auzit-o: iritat că întreg satul a auzit ceea ce era, de altfel, evident, acesta caută motiv de ceartă. Este reacția, pe undeva firească, sau cel puțin justificată, a unei persoane complexate, care se autosituează pe o poziție ofensivă până la agresivitate, verbală sau fizică, față de cel care-i întruchipează lipsurile. Categorișirea identitară pare a se realiza pornind de la o percepție contextuală globală, situațională, și nu de la semne izolate. Intervine, așadar, o nuanță: „identitatea dobândită”, care implică valori legate de contexte care se pot modifica și reproduce. În cazul lui Ion, este chiar de dorit acest lucru: dobândirea pământului ar echivala cu dobândirea unei noi identități. Procesul este unul dialogic: pentru că Unul îl identifică pe Celălalt, Celălalt, la rândul lui, îl poate identifica, printr-o reciprocitate a rolurilor. „Identificându-l pe Celălalt, ne identificăm pe noi înșine, în privirea Celuilalt și în raport cu el.”³ Ion a depășit acest segment din traiectoria identitară la care îl supune instanța naratorială: **știe cine este Celălalt, știe cu cine vrea să se identifice**. Sub privirea *lui* funcționează Ion: imperativele acestei priviri globale a satului, dar și privirile individuale, ale „bocotanilor”, sunt resorturile profunde care generează interacțiunea socială. Nu este suficient să trăim un sentiment de apartenență pentru ca

identitatea dorită să devină efectivă. Ea există numai în măsura în care este percepută și recunoscută de către ceilalți: dojenit de preot în plină biserică, lui Ion „îi venea să turbeze gândindu-se că pământurile lui Vasile Baciuc vor înmulți averea lui George, iar el va rămâne tot calic, mai rău chiar decât o slugă...”

Finalizarea **identificării cu Celălalt** ocupă consistent „Glasul pământului”. Planul seducerii Anei, o dată încolțit în mintea tânărului, certifică imperativul: „Veșnic a pizmuit pe cei bogăți și veșnic s-a înarmat într-o hotărâre pătimasă: trebuie să aibă pământ mult, trebuie!” Gestul de a fura o brazdă din pământul vecinului (jumătate, după părerea păgubitelui!) generează trăiri premonitorii: „inima îi tremura de bucurie că și-a mărit averea.” După nuntă, Ion trăiește starea la care până atunci doar visase. Se produce disjuncția categorică între *grupul de apartenență* și *grupul de referință*: „și față de săteni căuta să-și arate greutatea pe care i-o dădea simțământul bogăției. Pe uliță umbra cu pași mai mari și cu genunchii îndoșiți. Vorbea mai apăsător cu oamenii și veșnic numai de pământ și de avere. I se părea că chiar casele și grădinile îl priveau acum altfel, mai supuse și mai zâmbitoare.” După tergiversările lui Vasile Baciuc, Ion se vede la finalul celei de-a doua faze a complicatului proces al construirii *sentimentului de sine*: **identificarea cu Celălalt** s-a produs: acum face și el parte din rândul celor care au pământ. Scena memorabilă a sărutării pământului este un moment de relaxare organică, înainte ca ceea ce a obținut personajul să se transforme într-o „identitate ucigașă”: tensiunea pare să ia sfârșit: „Sufletul îi era pătruns de fericire. Parcă nu mai râvnea nimic și nici nu mai era nimic în lume afară de fericirea lui. Pământul se închina în fața lui tot, pământul... Și tot era al lui, numai al lui acum...”

Simultan, ar fi trebuit să se producă și **identificarea de către Celălalt**: chiar pare că s-a încheiat procesul construcției identitare: Ion pare un om așezat, iar „George se simțea măgulit că vine (la el – n.n.) și se mândrea că-i caută sfaturile un bărbat deștept ca Ion care, prin minte și șiretenie, s-a înstărit, de unde mai înainte era calic ca șoarecele din biserică.”

Dialogul este acum posibil între cei doi, deoarece împărtășesc valori comune: pământul. Capacitatea omului de a se privi pe sine însuși face posibilă o permanentă repliere identitară: în cazul lui Ion, se produce un soi de strategie de disociere („tendința de a nu prezenta o anumită fațetă identitară decât în contexte favorabile și de a o disimula complet în alte contexte”).⁴ Acum intervine „Glasul iubirii”: virajul către capacitatea (sinucigașă) a ceea ce devenise Ion este inevitabil. Se insinuează treptat, în Sinele personajului, un fenomen de *disonanță identitară*: un puternic conflict intern între valori contradictorii, astfel încât s-a vorbit despre natura tragică a personajului, căruia nu-i stă în putință disjuncția.

Scriitorul realizează, o dată cu trecerea în acest plan al romanului, o separare clară între două maniere distincte de construire a categoriilor identitare: „externe” (*pentru Celălalt*) sau „interne” (*pentru Sine*). Depășim, așadar, nivelul sociologic al problemei, pentru a intra într-o zonă mult mai sensibilă: cea a relației autentice. S-a dovedit că lui Ion nu i-a fost suficient pământul, că relația lui cu pământul a fost incompletă.

Deși nu este, în adevăratul sens al cuvântului, un creator de sistem filosofic, Martin Buber oferă, cu o înțelepciune de tip socratic, o meditație asupra relației autentice. Pentru el, relația devine evenimentul ontologic: „la început este relația”, stabilind astfel o tipologie: relația de tip EU-TU și relația de tip EU-ACELA. Trecerea de la verbul *era* al Evangheliei după Ioan (*La început era cuvântul*) la verbul *este* sugerează situarea într-un prezent etern. După Buber, relația este un eveniment ontologic deoarece spațiul ei este locul de manifestare a Spiritului, care este dimensiunea superioară a existenței umane. Spiritul nu se află nici în EU, nici în TU, ci **între** ei. Orice om posedă, înaintea oricărei experiențe sociale, un partener, care este TU-ul său înnăscut; orice om este, așadar, merit unei relații cu altul. Relația prin excelență este aceea de tip EU-TU, adică o relație între persoane. Celălalt tip de relație, EU-ACELA, indică raportul între un subiect cunoscător și obiectul cunoașterii sale, între o

persoană care posedă și lucrul posedat. Relația EU-TU este una mutuală. Diferența între cele două tipuri de relații (EU-TU și EU-ACELA) arată dualitatea esențială în care lumea (natura și societatea) se dezvăluie omului: într-un caz, ca prezență, ca angajare existențială, ca îmbrățișare trăită efectiv întru spirit; în celălalt, ca experiență, cunoaștere și posesiune rațională.

Trei sunt sferele existenței în care omul poate să realizeze întâlnirea autentică și dialogul: natura, societatea și Dumnezeu. Orice lucru din natură, orice om poate deveni un TU al unui EU, atunci când persoana solicitată se angajează într-un act real de trăire împreună. Pentru un asemenea act, care e rar, nu e suficientă numai voința persoanei: e nevoie și de grație. La fel, orice lucru din natură, orice om poate deveni un ACELA, atunci când EU stabilește cu el un simplu raport de experimentare, cunoaștere sau uz; ceea ce înseamnă că orice TU poate „cădea” în situație de ACELA; singurul TU care nu poate, prin esența sa, să devină ACELA este

eternul TU, Dumnezeu. Eul diferă, după tipul de relație în care este implicat.⁵

Personajul lui Rebreanu stabilește, pe rând, relații de tipul EU-ACELA cu Ana, cu Florica, cu Vasile Baciuc sau cu George, chiar cu părinții săi. Ar fi fost oportun pentru el să construiască o astfel de relație și cu pământul, însă tendința lui este să-l substituie pe autenticul TU (adică, pe unica entitate susceptibilă de a deveni TU – Dumnezeu). Este accidentul existenței sale: nemaiputând locui, chiar la nivel rudimentar, într-o relație autentică, o relație care să-i asigure echilibrul interior și exterior, personajul ratează sfera trăirii întru spirit în favoarea cunoașterii și posesiunii. Lui Rebreanu îi reușește excelent acest lucru: în centrul romanului se află un EU care este supus unui șir de operațiuni menite să-l „ajusteze” și să-l valorizeze. Dinamica acestui fenomen vine să-i dea dreptate, încă o dată, lui Paul Ricoeur, în termenii căruiia identitatea unei persoane ar fi în fond o *identitate narativă*: „Identitatea poveștii dă identitate personajului.”⁶

Note:

¹ FERRÉOL, Gilles, Guy JUCQUOIS (volum coordonat de), *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, traducere de Nadia Farcaș, Polirom, 2005, pp. 43-54.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Martin Buber, *Eu și Tu*, Traducere din limba germană și prefață de Ștefan Aug. Doinaș, Humanitas, București, 1992.

⁶ Paul Ricoeur, *Soi-même comme un autre*, Paris, Seuil, 1991, p. 175, apud. FERRÉOL, Gilles, Guy JUCQUOIS (volum coordonat de), *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, traducere de Nadia Farcaș, Polirom, 2005, p. 44.

CHIPUL OMULUI, CHIPUL MASEI

Alexandru CIOCAN

Problema masei și a individului nu este nici nouă și nici rezolvată, indiferent dacă privim din punct de vedere sociologic sau literar. Evident, sociologia își arogă dreptul de a pronunța sentințe în legătură cu acest subiect, literatura mărgininându-se (termen relativ, ce-i drept) la a descrie. Dar arta pentru artă, cel puțin așa cum o teoretiza – spre exemplu – Oscar Wilde, e mai greu de obținut în practică. Intențiile moralizatoare sunt, deseori, greu de evitat în lumea literară. Iar anularea personalității în contextul masei, modificările pe care le suferă omul în momentul în care nu se mai poate individualiza din colectivitatea care îl absoarbe (sau în care *se lasă* absorbit), au fost și rămân teme mult prea tentante pentru literatură pentru a fi evitate și lăsate (doar) în seama studiilor sociologice.

Realismul nu și-a propus însă niciodată să revendice anumite teme sau toposuri ca fiind exclusiv literare, așa cum nu a avut pretenția că le tratează spre a le lămurii. Literatura și-a păstrat umilă statutul de artă, și prin aceasta ambiguitatea și lipsa unui verdict incontestabil în plan moral nu au constituit defecte, ci trăsături. S-a vorbit mult desigur despre momentul de mare însemnătate, al apariției romanului realist pe plaiurile mioritice, grație lui Liviu Rebreanu. De la *Ion* înapoi lucrurile au fost destul de clare: proza (în special romanele) va dobândi un plus de veridicitate și – mai important (pentru că literatura *nu trebuie neapărat* să fie bazată pe verosimilitate – un plus de culoare. În realitate, asta lipsea cu adevărat literaturii, acesta este motivul pentru care realismul se impune în mod real și fără o funambulescă serie de preliminarii de tip avangardist.

Prin urmare, având în vedere cele de mai sus, o analiză a celor două chipuri, al omului și al masei, într-un roman realist de mare importanță, și anume *Răscoala*, capătă, spunem noi, un interes aparte. De ce? Pe de o parte, pentru că o discuție în jurul realismului prezent în roman o considerăm aproape în întregime sterilă, acum la atâta vreme de la

apariția romanului; pe de altă parte, pentru că forța romanului rezidă tocmai în zugrăvirea magistrală a celor două portrete. Fără îndoială, firul epic este interesant, ciclicitatea – specific rebreniană – este de asemenea interesantă, așa cum și tehnica în sine merită lăudată. Deasupra lor noi vom căuta însă latura sociologică (sau să-i spunem sociologico-literară), reliefată de o splendidă joacă „de-a șoarecele și pisica” desfășurată de două clase sociale diferite, de două straturi care vor încerca cu disperare să își inverseze statuturile.

„Problema țărănească” este în fond una relativ simplă și, mai mult, îngrijorător de veche: setea de pământ (pilonul romanului *Ion!*). Pe cale de consecință, când o trebuință devine comună mai multor indivizi, aceștia sfârșesc prin a coaliza datorită ei – iar nu datorită posibilelor și accidentalelor asemănări dintre membri, precum bine spunea – mai exact sfătuia! – ...Karl Marx. Dar coalizarea înseamnă grup, *masă*. Iar masa (uneori... turmă) îl șterge în mod inerent pe individ. „Masa șterge chipul omului” spunea, nu de mult, într-o emisiune televizată filozoful Horia-Roman Patapievici. Desigur nu este primul care a sesizat fenomenul, ci doar încă un „trist constatatator” al unei realități implacabile. Dincolo de simpla constatare, Rebreanu zugrăvește practic o asemenea situație în *Răscoala*, atingând o temă destul de sensibilă la noi, aceea a pământului, veșnic prea puțin în raport cu doritorii.

Eșecul în a rezolva această problemă – vom lua de acum în considerare doar romanul, fără referire la momentul real 1907 – are multiple cauze. Două ar fi majore: acțiunile necontrolate ale masei și inabilitatea celor care ar fi trebuit – în interesul lor – să o controleze, și anume boierii. Țăranii vor fi mereu în roman o masă pentru boierii la care merg cu jalba. Rar, foarte rar se va pune problema de a discuta cu sau despre un *țăran anume*. În general se vorbește de țărănime. Cu alte cuvinte, toți într-o oală! Și asta de la prima pagină deschisă de năduful lui Ilie Rogojinaru:

„Țăranul român [...] e numai rău și prost și leneș!” Prin vocea lui Rogojinaru – care va mai apărea de câteva ori tot pentru a „trânti” alocuțiuni pe aceeași temă, se exprimă de fapt părerea unei mase despre o altă masă. Chiar dacă vehemența sa nu este în totalitate împărtășită verbal, egalitatea, „dar nu pentru căței” se va simți permanent în modul în care fiecare boier negociază cu nenorociții pe care îi are în subordine, și cărora în teorie câteodată le-ar mai și da pământ. Arendașii, de la Ilie Rogojinaru până la Miron Iuga sunt excelenți teoreticieni, însă întotdeauna practica dă de furcă...

Vorbind de cele două păături sociale, observăm că – în mod programatic desigur – chipurile boierilor sunt cele individualizate și creionate atent. Dincolo de faptul că despre ei chiar este mai mult de spus (deseori interminabile discuții pe marginea *problemei țărănești*) ei mai au, un atu: nu intră niciodată în *masă*. Ei sunt o clasă, o tagmă, o branșă (până la urmă profesia de arendaș... e și ea o profesie) dar niciodată o masă cu chipuri șterse și reacții necontrolate. Titu Herdelea, Miron Iuga, Grigore Iuga, Nadina și nu numai beneficiază de portrete atent realizate. Țăranii în schimb sunt „defavorizați” și la acest capitol. De fapt ei nu fac altceva, pe tot parcursul romanului, decât să-și creeze progresiv o imagine ștersă de tip impresionist. Nu se poate pune la îndoială faptul că ajungem *să-i cunoaștem* pe majoritatea, însă în momentul în care discutăm de mai mult de un țăran, avem... masă. De la discuțiile în cârciumă și până la vâltoarea răscoalei, individualitatea țăranului se pierde când are cel puțin un tovarăș de discuție (sau acțiune). Lentoarea cu care avansează romanul – până la un anumit punct – se datorează indubitabil țăranilor. Se îndeamnă reciproc, au păreri similare, dar sunt incapabili să deosebească unul de altul. Uneori, verva lui Trifon Guju sau a lui Toader Strâmbu tinde să mai facă diferența, așa cum autoritatea – surprinzătoare – de care se bucură Petre Petre face ca un chip să se contureze în sânul masei, dar aceste cazuri nu definesc *țăranul*.

Există ideea preconcepută, din păcate cu aplicabilitate practică, conform căreia mulțimea poate fi controlată (sau dominată) prin teroare. Zeci de ani grei și întunecați de totalitarism au demonstrat acest principiu din

plin, uneori demonstrația continuând și după prăbușirea sistemelor totalitare, prin reminiscențe mentale inevitabile. Ambele păături sociale, și în același timp tabere adverse, susțin această teorie. Miron Iuga o spune clar și răspicat în chiar începutul romanului: „Mulțimii îi trebuie stăpân și frâu, altfel vine anarhia”. Mai târziu, după ce scânteile revoluției începeau să se contopească într-un foc mocnit, Trifon Guju va oferi oarecum contra-replica: „Boierii numai de frică știu de omenie”. Jocul de-a teroarea se va dovedi periculos chiar dacă în unele cazuri el este justificat. Pentru arendași el este un principiu, o componentă a codului lor moral; pentru țărani reprezintă mijlocul pentru atingerea unui scop.

Nefiind capabili să susțină dezbateri reale care să ofere soluții reale, mărginiți la aceleași neajunsuri scrâșnite în cârciumă, și de asemenea neavând niciodată puterea reală de a schimba ceva, nici chiar prin forță, țăranii vor constitui permanent o masă de manevră. La nivel politic, puterea și opoziția îi vor folosi ca mijloc de a-și demonstra umanitatea, competența și disponibilitatea de a asculta părurile celor pe care îi conduc. Pentru arendași ei vor fi o masă incomodă, uneori reprezentată jalnic de către un lider, pe care va trebui să o manevreze la propriu afară din curtea conacului. Spuneam „reprezentată jalnic de către un lider” pentru că deseori împingeri în față ale unui bătrân care trăiește în alte timpuri, fals garant al dreptății și al vechilor valori, Lupu Chirițoiu, sau ale unui răzvrătit impertinent și incapabil să înțeleagă că nu are frâiele situației (Trifon Guju) nu fac decât să întărească impresia de inconsistență și să agaseze pe cei cărora li se adresează. Sindromul, mai vechi în literatura noastră, „proști dar mulți” se va dovedi acum fals: mulți, dar proști.

Singurele lucruri pe care țăranii le vor face individual, lucruri subliniate de scurte pasaje, vor fi pregătirile – la propriu! – pentru răscoală. Bătutul coasei, sudălmile rostite în propria ogradă vor fi momentele în care țăranii se încurajează singuri și acționează *individual*. Odată reintrați în masă, în focul răscoalei, nevoia de „a auzi înjurătura celui alt”, de a-l vedea pe *celălalt* că fuge sau că fură și el va deveni una stringentă, liantul fără de care nimic nu s-ar fi produs. Dacă

celălalt tace și ascultă, atunci masa tace și ascultă, așa cum se întâmplă în cazul discursului primului prefect, Boerescu: „sutele de fețe au aceeași expresie, păreau a fi ale aceluiași cap, cu aceleași gânduri și simțuri, un singur și același om în infinite exemplare, ca un produs, în mare, al unei uzine uriașe.” Aceasta este, probabil, cea mai bună definiție a masei pe care o dă Rebreanu de-a lungul romanului.

Năpasta, povara de a face parte din pătura de jos, lipsa de carte, îi vor aduce pe țărani – după o sângeroasă buclă în care au avut, temporar, impresia victoriei – înapoi de unde au plecat. Vor muri *în masă*, pentru că gloanțele nu aleg; nu au INTERESUL să aleagă, de vreme ce nu un țaran, ci *țărani* s-au răsculat. Groapa comună este o ultimă dovadă că țărani au avut nume doar pentru a se înțelege între ei, ca ființe umane, și pentru a putea fi mai interesante „anchetele” jandarmeriei. În realitate ei nu prezintă, individual, importanță.

Întreg clanul Iuga este format din personalități bine definite. Titu Herdelea fiind un intelectual, este și el bine definit; are iubiri, angoase, succese sau insuccese personale. Nadina are în plus și o viață privată mai mult decât interesantă; își permite luxul unei „aventuri” cu noua jucărie a secolului – automobilul, așa cum își permite luxul aventurilor extraconjugale. Toată lumea EXISTĂ cu alte cuvinte în sensul în care percepem cu toții existența. Țărani, nu. Pe ei însă nu îi interesează definirea imaginii personale; ei doar vor pământ. Și pentru asta se vor uni, se vor transforma într-un bloc niciodată perfect compact. Un bloc în care fiecare grăunte se uită întâi la *celălalt*, înainte de a acționa sau gândi.

Cu vreo sută de ani în urmă, Constantin Rădulescu-Motru ironiza modul gregar de a trăi al românilor. Era modul său de a afirma că „masa șterge chipul omului”. De la el înapoi o vor mai face mulți alții, în diverse moduri, cu toții sesizând pericolul distructiv dar și autodistructiv pe care îl reprezintă masa. George Orwell făcea chiar pe la mijlocul secolului în admirabila sa carte *1984*, o interesantă teorie legată de cele trei straturi sociale care se folosesc reciproc pentru a-și schimba locul. Și în cazul ilustrat de el, pătura

de jos este condamnată permanent a rămâne jos. Întotdeauna această pătură va fi una de manevră, pentru ca celelalte două să-și poată face rotația implacabilă. La Orwell e drama unei societăți în care sunt abolite sentimentele. La Rebreanu e drama unor sentimente, incapabile de a schimba procesul de rotație a păturilor.

Acest proces, în care cei de jos rămân permanent cu aceeași etichetă, este unul care șterge chipul individului. Luați separat, țărani sunt demni de a fi compătimiți, chiar și de către exploatorii lor – cu toate că doar în teorie! Laolaltă, chipurile lor, pe care s-a întipărit lunga suferință, își pierd nota individuală, devenind piese dintr-un mozaic care reprezintă brusc un chip hâd, respingător. E chipul masei scăpate de sub control, pornită să devoreze și care e dificil să mai fie compătimită pentru că lasă în urmă sânge, chiar dacă vinovat.

Incontestabil, masa este capabilă de lucruri pe care individul nu numai că nu le poate face, dar de multe ori nici măcar concepe. Acest aspect nu este unul neapărat negativ; masa poate înfăptui în mod cert și lucruri bune. Numai că ștergând individualități, masa riscă să capete trăsături adesea negative pentru că atrage indivizii într-o singură direcție, cu un singur scop. Iar dacă acestea nu sunt în întregime corecte, eșecul este inevitabil. Iar eșecului îi succedă dezintegrarea masei pentru ca indivizii să suporte consecințele momentelor în care le-a fost anulată individualitatea. Uneori, iar aici este cazul, mai urmează ceva, încă o reunire: în moarte, după înfruntarea consecințelor, prin împărțirea unei gropi comune. Din nou, numele nu au nici o relevanță...

„Ceea ce aduce Rebreanu cu totul nou, în afara de puținele schițări în aceeași direcție cu Dului Zamfirescu, este viziunea *stărilor de mulțime* și a *omului ca element al grupului social*” spunea Tudor Vianu. Într-adevăr, precum sperăm că am reușit a sublinia (nu neapărat a demonstra), implicațiile sociologice merită analizate, dacă nu pentru măiestria implementării lor, măcar pentru brutalitatea cu care ne arată poza de ansamblu, formată din zeci și zeci de poze mici și șterse: chipul masei.

PUIU FARANGA – „PRIZONIERUL” CELORLALȚI

Nicoleta Petronela APOSTOL

„**L**a o anumite vârstă începi să-ți dai seama cât ești de singur în lume ca om sau ca individ. În realitate nu există nici rude, nici prieteni cu care să poți fi într-o adevărată și desăvârșită comuniune sufletească. Trebuie să înțelegi că menirea omului (de altfel cred că și a oricărei ființe vii) este să ducă singur o viață în fond solitară.”¹ Cu aceste gânduri își începea Liviu Rebreanu paginile de *Jurnal* din 1927. Nevoia omului de a fi singur este o idee care se regăsește în romanele lui sub o formă sau alta, uneori mai evidentă, alteori mai ascunsă. Pornind de la această idee vom urmări forma pe care o primește ea în romanul *Ciuleandra*. Vom observa un lucru interesant. Această singurătate de care ar avea nevoie Puiu Faranga nu îi este acordată pe deplin. Are momente de singurătate, dar mereu este „bruiat” de cei din jur sau, mai bine zis, starea de singurătate îi este dirijată într-o anumită direcție. Vom vedea în continuare de către cine se face această dirijare și în ce sens.

Subiectul *Ciuleandrei* l-a pasionat mai demult, cum mărturisește în *Jurnal*: „Acțiunea însăși trăia mai mult geometric: unul care vrea să se facă nebun și la urmă devine aievea. Exista Puiu, bătrânul și Mădălina, iar doctorul, ca ceva fantomatic.”² Mai târziu tot în *Jurnal*, Rebreanu spunea: „Există în mine un haos de material, pe care însă nu-l pot organiza dinainte, ci numai scriind. Acțiunea se constituie singură în cursul scrisului, apar personajele cu trecutul și psihologia lor, răsar tipurile diverse, amănuntele, episoadele, decorul, în sfârșit tot.”³ Este foarte interesant de văzut ceea ce avea în gând Rebreanu înainte de a se apuca de scris și ceea ce a rezultat. La finalul romanului s-a dovedit că forța subconștientului a fost mai mare decât a conștientului deoarece subconștientul a dictat noua desfășurare a lucrurilor. „Taina sufletească” de care vorbește Rebreanu exista înlăuntrul lui dinainte, iar scrisul i-a oferit posibilitatea de a se elibera de ea. Să vedem așadar cum se exemplifică ideea aceasta a necesității omului de a fi singur.

Întreaga viață a lui Puiu s-a desfășurat între anumite limite. Cele mai multe au venit din partea tatălui, care i-a decis întregul drum al vieții. După înfăptuirea crimei tatăl intervine din nou, dintr-un egoism a cărui justificare o găsește în dragostea pentru Puiu. În realitate era preocupat de numele familiei care nu putea suferi o asemenea rușine. Fiecare dintre personajele cu care se intersectează Puiu îi impun anumite limite neacordându-i posibilitatea de a se manifesta liber, după cum simțea. Mădălina nu îi permite să se apropie sufletește de ea deoarece ea era legată sufletește de oamenii din mijlocul cărora a fost smulsă. Tante Matilda nu poate realiza o apropiere deoarece ea nu are prea multe de spus, ea mai mult ascultă de ceilalți. Gardianul care îl păzește nu-l poate ajuta să-și amintească melodia *Ciuleandrei*. Doctorul pare a fi unul dintre cei mai importanți oameni din viața lui Puiu. De ce? Pentru că el este cel care conduce desfășurarea procesului de conștiință al lui Puiu și îl direcționează spre o conștientizare a limitelor între care a trăit. Îl „obligă” să se analizeze și să tragă niște concluzii. Dacă nu ar fi ajuns la sanatoriu, la acest medic, poate Puiu nu ar fi înnebunit, ci cu ajutorul tatălui ar fi găsit o explicație (moment de nebunie) care să-l mulțumească și care să-l facă să treacă peste acel moment mai ușor.

Să urmărim puțin influențele pe care le-a exercitat tatăl asupra fiului și ce efect au avut. Până în momentul crimei Puiu a fost obișnuit să primească toate de-a gata fără să facă mare lucru pentru a le obține. Tatăl lui a fost cel care i-a dirijat viața, care a luat toate deciziile. Pentru foarte mult timp Puiu a fost purtat dintr-o parte în alta după bunul plac al bătrânului, deși preferințele lui ar fi fost altele. În momentul crimei Puiu face ceva care pornește din el însuși. Ceva din adâncul sufletului său iese la suprafață și îl determină să acționeze fără a-i da posibilitatea de a-și conștientiza fapta.

„Un simțământ greu de leșin îi înmuie brațele. I se părea că are să se prăbușească și căuta disperat un sprijin...[...] Se uită

împrejur năucit. Făcea eforturi să se orienteze.”⁴ Sprijinul pe care-l caută poate fi cel al tatălui care îi rezolva mereu orice problemă. Nu poate să se regăsească. Și cum ar putea? El cu atât mai puțin decât oricare altul deoarece până în acel moment a avut atât de puțin de zis în legătură cu viața lui. „Își dădea seama că, deși avea ochii ațintiți asupra sofalei, sufletul lui nu voia să vadă nimica de frică să nu trebuiască a înțelege prea curând.”⁵ Interioritatea lui neagă realitatea, vrea să o înlocuiască cu altceva, nu poate face față situației. Frica se cuibărește în sufletul lui și nu-l lasă să înțeleagă ce s-a petrecut. Neștiința de a reacționa într-o asemenea situație îl umple de groază.

În momentul în care apare Matilda, scuzându-se că a întârziat, în sufletul lui Puiu apare confirmarea: numai ea e vinovată, dacă venea la timp nimic nu s-ar fi întâmplat. E una dintre primele încercări ale sufletului său de a găsi o salvare, o justificare a faptei lui. De-a lungul romanului Puiu va încerca să găsească vinovați pentru ceea ce s-a întâmplat. Justificările pentru fapta sa le caută mereu în exterior. Fiecare om de care se „lovește” după crimă devine un posibil vinovat. Conștiința lui căuta cu disperare o justificare și atunci se leagă de orice element care poate deveni o posibilă explicație pentru crimă. Este greu să se întoarcă înspre sine mai ales pentru că toată viața a fost obișnuit să decidă alții pentru el. Implicarea lui a fost întotdeauna minimă. S-a mulțumit cu ce au ales alții pentru el. Ieșirea din această stare nu se putea realiza imediat. Era nevoie de mai multe încercări până la obținerea unei existențe proprii. Drumul spre regăsirea de sine este presărat cu vinovății posibile ale altora. Într-o asemenea situație, Puiu este un prizonier al celorlalți. Fiecare îl ține captiv prin deciziile pe care le ia în locul lui. Este ca un fel de cerc din care nu se mai poate desprinde. Viața lui Puiu este într-un fel asemenea jocului *Ciuleandrei* care îl va obseda mai târziu. Este legat de toți cei care i-au hotărât soarta într-un fel sau altul. Tentativele de separare îi sunt refuzate (un exemplu ar fi când tatăl îi refuza posibilitatea de a-și decide singur soarta, și înainte și după crimă). Obsesia jocului poate fi privită și ca obsesia lui Puiu de a evada din cercul oamenilor care i-au dirijat viața. Noi vom insista mai mult asupra lui Policarp Faranga și

asupra medicului Ursu. Fiecare din cei doi a avut un impact decisiv asupra vieții lui Puiu, dar în sensuri diferite. Unul i-a anulat mereu puterea de a lua decizii, iar celălalt l-a *obligat* să caute să se regăsească.

În primele momente după înfăptuirea crimei Puiu așteaptă mântuirea de la tatăl său deoarece „totdeauna, și mai ales în ceasurile grele, bătrânul singur lua hotărârile trebuincioase.”⁶ Singurul care lua deciziile importante era bătrânul și atunci reacția lui Puiu e firească. El era obișnuit doar să asiste și nu să se implice. La același lucru se așteaptă și în acest caz, iar așteptările sale se împlinesc, dar de data aceasta apare neprevăzutul. Tatăl îl pune să facă o alegere: între a fi declarat nebun sau a fi judecat ca un criminal oarecare. Dar și de data aceasta alegerea este numai „de formă”. Policarp nu poate accepta ca numele Faranga să fie „terfelit” și atunci îi *cere* lui Puiu *să nu aleagă*: „Trebuie să faci cum am hotărât eu! Căci în joc nu ești doar tu, cu persoana ta, ci sunt și eu și, împreună cu noi, toți strămoșii noștri.”⁷ I se anulează încă o dată posibilitatea de a fi el însuși. De ce spunem încă o dată? Pentru că aflăm mai târziu că Policarp a decis destinul fiului de mai demult. Întotdeauna a căutat să-i găsească fiului sarcinile cele mai ușoare. Puiu a fost mereu ținut la distanță de încercările cele mai grele. Nu a cunoscut viața adevărată, ci doar pe aceea pe care tatăl i-a pregătit-o. După ce ajunge la sanatoriu și medicul îl determină (prin întrebările pe care i le adresează) la o analiză de sine, Puiu începe să-și dea seama de influența tatălui. La un moment dat chiar îl va considera vinovat pe Faranga pentru că l-a ținut departe de viața adevărată.

Cursul normal al desfășurării lucrurilor se schimbă din momentul în care e dus la sanatoriu. Se pare că Puiu nu mai e interesat de nimic. „Atenția lui era concentrată înlăuntru. Mii de gânduri și de planuri îi roiau în minte, printre care se plimba neîncetat, provocator și plictisitor în cele din urmă, visul ce-l deșteptase din somn. Voia cu orice preț să-și ordoneze gândurile, căci altfel toată construcția bătrânului s-ar prăbuși ca un ridicol joc de cărți.”⁸ Nu vrea să descopere motivele personale ale crimei, ci doar să nu strice planurile tatălui. În loc să fie preocupat de fapta comisă, Puiu e obligat să păstreze anumite aparențe deoarece așa a hotărât tatăl.

Nu are timp să se analizeze pentru că trebuie să joace un rol și trebuie să-l joace bine altfel „ar fi îngrozitor.” Este din nou prizonierul tatălui, dar mai apare ceva. Întâlnirea cu medicul nu-i prevestește nimic bun. Începe să-i fie ciudă pe bătrân că l-a adus acolo. Sufletul lui simte prezența necunoscutul și vrea să scape. Medicul nu pare a fi ceea ce aștepta el. Se obișnuise cu ideea că Faranga va rezolva totul, iar prezența medicului îl face să se îndoiască. Conștiința lui vrea să fugă din fața realității, dar medicul îl va provoca să se întoarcă spre sine.

Doctorul îi cere „date precise” pentru a-și întemeia o convingere: „Vorbind, se uita fix în ochii lui Puiu pe care privirea stăruitoare îl zăpăci puțin, neștiind dacă trebuie s-o înfrunte sau s-o ocolească. Se grăbi să răspundă foarte politicos și cu o tristețe firească în voce”⁹ Medicul îi spune că se află acolo în stare de arest preventiv. Durata șederii lui Puiu acolo va depinde de convingerea fermă pe care trebuie să o dobândească medicul. „Te rog să nu te mire acest amestec al meu în, să zicem așa, intimitățile dumitale... Deși nu-s judecător de instrucție, trebuie să cunosc împrejurările ca să pot cântări motivele!”¹⁰ Medicul nu avea de fapt nevoie de cunoașterea *intimităților* lui Puiu, dar sub scuza că trebuie să cântărească motivele el nu va face altceva decât să-i direcționeze procesul de conștiință. Am putea atunci să ne întrebăm dacă procesul, acest proces de cunoaștere, este unul real. El nu este lăsat să se desfășoare în stare naturală, ci este direcționat și nu numai atât. Medicul accelerează desfășurarea acestui proces. Prin provocările pe care i le lansează lui Puiu, doctorul nu face decât să grăbească desfășurarea procesului. Nu este cazul aici al unei simple declanșări a mecanismul interior, ci o dirijare atentă realizată de medic. Puiu este prizonierul medicului care prin întrebările lui îl provoacă mereu și nu-l lasă să fie singur cu conștiința lui, cum ar fi fost poate mai normal. Starea aceea de singurătate, de care vorbea Rebreanu în *Jurnal*, își caută în acest roman un loc, dar nu-și găsește pe deplin manifestarea. În viața lui Puiu intervine mereu cineva care schimbă cursul normal al derulării faptelor. Puiu nu are parte de acea singurătate decât parțial. Dar și în acele momente, singurătatea îi este acordată doar pentru a medita la direcțiile impuse de tatăl lui sau cele

impuse de medic. Puiu nu este singur cu sine însuși. El este captivul celor din jur fiind mereu *determinat* să se raporteze la felul celorlalți de percepere a lumii. Deși lui Puiu îi este frică de clipa explicațiilor și nu se simte în stare să găsească răspunsurile care să-i justifice crima, doctorul Ursu îi spune simplu: „– Le vom găsi împreună, trebuie să le găsim...”. Nu era nici o necesitate să găsească acele răspunsuri, dar observăm aici intenția lui Ursu de a-l determina pe Puiu să le afle. Procesul laborios condus de medic îl va conduce la dezvăluirea adevăratei cauze a crimei. Răspunsurile vor fi găsite cu sau fără voia lui Puiu, *trebuie* găsite.

Începând să vorbească de acele momente, Puiu își amintește de o mânie care l-a cuprins și de furia care a crescut tocmai pentru că Madeleine nu a avut nici o reacție. Doctorul e foarte subtil și îi sugerează crima din gelozie. Puiu refuză această justificare (un instinct care țâșnește spontan poate scuza tot) pentru că ar fi o minciună nedemnă de el. Medicul îi sugerează să se calmeze: „De altfel aici vei avea liniște completă și sunt sigur că în puține zile nervii dumitale se vor destinde mult...” Siguranța medicului ne face din nou să ne gândim la faptul că el va dirija acest proces de conștiință al lui Puiu. Liniștea completă de care vorbește medicul nu este cea la care ne-am fi așteptat. Ea este compusă din acele momente în care Puiu meditează de fapt la ceea ce i-a spus medicul. Este o falsă liniște, care nu face altceva decât să-l provoace mai mult și să-i grăbească declanșarea mecanismului interior.

Găsește o nouă justificare crimei sale: instinctul. Crede că a avut în minte instinctul criminal înăscut și atunci nu poate fi tras la răspundere. Soarta este cea vinovată. Conștiința lui Puiu nu este pregătită să facă față realității și atunci încă mai caută salvarea în exterior. Manifestarea acestui instinct o găsește încă de pe vremea când era copil. Toate dovezile pe care le aduce pentru a-și susține acest punct de vedere, au menirea de a-i da putere. Simte că nu poate face față adevărului și atunci încearcă să se ascundă în spatele unor false ipoteze. Rememorarea, în acest caz, este „o modalitate de a construi din evenimente parcurse, false ipoteze.”¹¹ Puiu nu vrea decât să găsească justificări care să-i ofere liniștea de care are nevoie, dar medicul

nu-l va lăsa să se ascundă în spatele acestui fals proces de conștiință.

Prezența medicului nu-l va lăsa să-și urmeze drumul. Printr-un simplu cuvânt (*Mădălina*) rostit cu o anume intonație reușește să-l pună pe gânduri pe Puiu. Acesta începe să caute sensuri ale aceluși cuvânt. Oare doctorul era curios sau știa deja tot? Toată ziua îl frământă acest singur cuvânt și doctorul. A doua zi doctorul vine îmbrăcat în negru. Nu-i adresează nici un cuvânt. Din nou îl pune pe gânduri pe Puiu. Se pare că acest medic îi lansează mereu provocări nelăsându-l să se complacă în explicația care poate l-ar fi salvat. Aflarea faptului că medicul a fost și la înmormântare nu-l face decât să se frământa și mai mult.

La întrebarea bătrânului dacă are vreo nemulțumire specială Puiu îi răspunde: „– Poate că alaltăieri nu-mi dădeam încă seama! [...] În două zile un om, singur cu sufletul lui, între patru ziduri, înțelege mai mult decât altfel în douăzeci de ani.”¹² Dar Puiu nu fusese de fapt singur. Medicul fusese mereu în preajma lui și îl determinase să se analizeze pe sine. Puiu continuă apoi: „– *Et mon coeur?... Et le combat douloureux que je dois livrer tous les moments avec ma conscience qui m'accuse et qui me reproche un crime abominable?*”¹³ Puiu zice că are el însuși conștiința că e criminal. Germenul crimei a fost în el, l-a urmărit până l-a învins. Conștiința lui îl acuză de o crimă abominabilă, dar cauzele care l-au condus la ea încă nu le are clare în minte. Toată această parțială conștientizare nu este decât rezultatul procesului condus de medic.

Puiu ajunge să-și dea seama că omul este singur în momentele cele mai grele pentru că medicul l-a făcut să se întoarcă înspre sine și să caute să înțeleagă relația lui de până atunci cu ceilalți. Puiu reprezintă o lume separată de ceilalți oameni pentru că nu a reușit să fie el însuși. Viața lui de până atunci *nu-l poftise* să se coboare în sine însuși. „Viața lui s-a petrecut toată și mereu numai la suprafață. Fericirile ca și nenorocirile lui au fost în funcție de mici întâmplări din afară.”¹⁴ Aducerea lui la sanatoriu a presupus o izolare de tot ce îi era familiar. Nu a reușit să-i înțeleagă pe ceilalți pentru că mereu a fost preocupat doar de sine însuși. Fericirile și nenorocirile lui au venit toate din afară, nu au

avut o legătură strânsă cu sufletul lui. Lumea lui interioară nu s-a regăsit printre acele întâmplări. Preocuparea pentru propria-i persoană l-a îndepărtat de ceilalți oameni și l-a făcut incapabil să-i mai poată înțelege. Nu toți oamenii sunt singuri în asemenea momente, dar Puiu Faranga este singur pentru că s-a înstrăinat treptat de oameni și de trăirile lor. Dar de „când i s-a rostogolit însă în calea vieții o catastrofă, a trebuit să se obișnuiască a-și privi sufletul față-n față.” În sanatoriu simte că nu mai are nici un sprijin real. Nu mai poate apela la nimeni și se vede nevoit să se privească pe sine ca într-o oglindă. Privirea aceasta spre sine îi este impusă de situație și Puiu amână mereu momentul recunoașterii vinovăției găsind mereu explicații probabile și căutând vinovați în afara lui. E convins că vina vine din exterior și nu din interior, dar doctorul îi conduce procesul de conștiință spre interiorul său, pe care Puiu încearcă să-l ocolească mereu.

Când Faranga îi spune că doctorul Ursu urăște ciocoi care i-au zdrobit inima, Puiu refuză să-l creadă: „– Ce rău mai mare să-mi facă el decât mi-am făcut eu însumi prin ceea ce am făcut? Că are să-mi dea un certificat de responsabilitate? Ei și? Ar fi oare asta o catastrofă mai grea decât moartea Madeleinei? // – Ar fi și moartea ta, Puiu!” Puiu crede că un certificat de responsabilitate nu ar fi chiar o catastrofă. El realizează că va trebui să plătească cumva pentru crima comisă. „Parcă de-aici încolo m-ar mai putea interesa lumea din afară! Ca să mă împac cu lumea aceea, ar trebui să înșel, să mă prefac că sunt nebun... Ei, asta nu se mai poate, tată, cu nici un preț! Nu vreau să înșel, să-mi mai încarc conștiința și cu o înșelăciune spre a scăpa de urmările unei crime! Nu pot! Și chiar dacă aș fi atât de ticălos să vreau, n-aș ști cum să simulez, iată! Prin urmare stau aici, cum aș sta oriunde, și aștept liniștit să vie ceea ce trebuie să vie!” Nu vrea să se mai prefacă. Procesul de conștiință e atât de apăsător încât simte că nu se mai poate ascunde. Cu toate acestea încă nu a descoperit adevărata cauză a crimei. Are conștiința culpabilității, dar nu poate fi conștient de mobilul crimei. Cauzele crimei îl macină și nu-l lasă să-și găsească liniștea.

Ciuleandra începe să devină o obsesie și Puiu se pomenește „împotriva voinței” întrebând pe Leahu dacă a jucat vreodată

Ciuleandra. Își dă seama că spune lucruri pe care nu ar fi vrut să le spună. Încearcă să-și amintească melodia Ciuleandrei. Vede că dorința lui de a-și aminti e ciudată. Îi cere lui Leahu să-i facă patul.

Un lucru important pe care Puiu ajunge să-l conștientizeze este următorul: „El, aici, dacă chibzuieste bine, a fost de fapt mai rău ca într-o închisoare, căci a avut parte de un observator care seamănă cu un director de temniță, mai curând, decât cu medicul unui bolnav de nervi, cum trebuia să-l considere, chiar dacă n-ar fi crezut. N-a fost supus nici unui examen serios, afară de niște analize obișnuite în sanatorii. Observația s-a mărginit la un interogatoriu asupra faptei, ca și când fapta și împrejurările l-ar fi interesat mai mult decât făptuitorul. [...] Dacă nu-și mai poate stăpâni nervii acuma, de-a ajuns să se sperie de cifre fatidice, vinovat e doctorul singur care l-a tiranizat în loc să-l menajeze.”¹⁵ Acum realizează Puiu că medicul este cel care l-a dus la starea în care nu-și mai poate controla nervii. Procesul de distrugere a fost condus cu abilitate de către medic care a știut să valorifice acele părți ale conștiinței pacientului său. Dacă și-ar fi făcut doar datoria de medic de ce precizează la un moment dat: „Ai suferit, s-a risipit și n-a rămas nimic decât pacientul în fața medicului și *medicul în fața conștiinței*.”¹⁶ (s. n.) De ce medicul în fața conștiinței și nu pacientul care era vinovat și

care ar fi fost mai logic să se afle în fața conștiinței.

În final doctorul îi mărturisește că adevărata iubire a Mădălinei a fost el. Puiu le-a distrus viitorul fără să știe. Această descoperire îl face pe Puiu să conștientizeze adevărata pricină a crimei comise de el: „Acum înțeleg că din pricina dumitale am omorât-o! Numai din pricina dumitale!” Deși nu a știut de existența lui i-a simțit mereu prezența în ochii Mădălinei. Înțelegerea acestui adevăr îl distruge definitiv. Cât timp crima a fost pusă pe seama eredității, a nebuniei de-o clipă sau a instinctului criminal, Puiu fusese liniștit, se simțea absolvit de orice vină, care era fie a tatălui, fie a neamului. Când medicul îi dovedește că există motiv personal la originea crimei, motiv care implică asumarea unei responsabilități, deci a unei vinovății individuale, iar mai departe a unei ispășiri, conștiința lui Puiu se prăbușește în nebunie și irațional, sub o povară prea grea. Marea invenție a lui Rebreanu constă în valorificarea morală a înfrângerii demonului crimei când Puiu își recunoaște vinovăția.¹⁷

Romanul este un text generos pentru speculația interpretărilor critice. Fascinația narațiunii și a ipotezelor constă în terenul de speculație pe care Rebreanu îl lasă cititorilor.¹⁸ Puiu Faranga rămâne un prizonier al celorlalți, în special al medicului, care prin procesul pe care îl derulează reușește să decidă soarta personajului.

Note:

¹ Liviu Rebreanu, *Jurnal, I*, Text ales și stabilit, studiu introductiv de Puia Florica Rebreanu, Addenda, note și comentarii de Niculae Gheran, București, Editura Minerva, 1984, p.1.

² *Ibidem*, p. 4.

³ *Ibidem*, p. 244.

⁴ Liviu Rebreanu, *Ciuleandra*, Prefață Ion Simuț, Tabel cronologic Ilderim Rebreanu, București, Editura Liviu Rebreanu, 2004, p. 40.

⁵ *Ibidem*, p. 41.

⁶ *Ibidem*, p. 44.

⁷ *Ibidem*, p. 51.

⁸ *Ibidem*, pp. 61-62.

⁹ *Ibidem*, p. 66.

¹⁰ *Ibidem*, p. 68.

¹¹ Alina Pamfil, *Spațialitate și temporalitate*, Eseuri despre romanul românesc interbelic, Cluj-Napoca, Editura Dacopress, 1993, p. 32.

¹² Liviu Rebreanu, *Ciuleandra*, p. 95.

¹³ *Ibidem*, p. 95.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 98-99.

¹⁵ Liviu Rebreanu, *Ciuleandra*, p. 131.

¹⁶ *Ibidem*, p. 153.

¹⁷ Ion Simuț, apud Liviu Rebreanu, *Ciuleandra*, p. 21.

¹⁸ *Ibidem*, p. 11.

L. REBREANU – ADAM ȘI EVA, SAU DESPRE „TEORIA AD HOC”

Cristina-Maria FRUMOS

L. Rebreanu afirma în 1932 în *Mărturisiri* că „un roman nu se poate scrie fără o organizare prealabilă a materialului. Organizarea aceasta nu poate fi lăsată la voia întâmplării, ci ea trebuie obținută prin muncă sistematică la masa de scris.” O asemenea „muncă sistematică” trebuie să fi stat și la baza constituirii viziunii „ad hoc” din romanul *Adam și Eva*. Afirmăția inițială a autorului reprezintă și premisa demersului nostru speculativ în mare parte, care demers nu-și propune să fixeze limitele „teoriei” și ale „ficțiunii” din romanul apărut în 1925, ci doar vizează să lumineze etajele schelei ce ar putea susține o atare „teorie”: androgenism și metempsihoză, un hibrid oarecum arbitrar, atribuit lui Aleman care sintetizează: „Instinctul iubirii e reminiscența originii divine. Prin iubire numai se poate uni sufletul bărbatului cu cel al femeii pentru a redeveni parte din lumea spirituală”. (op. cit., pag. 17). Trebuie să mărturisim că recunoaștem, la nivelul expunerii teoretice a lui Aleman, frecvența unor termeni, idei, nuanțe specifice științei spirituale de orientare antropozofică, formulate de austriacul Rudolf Steiner (1861 – 1925). Întrebarea care se impune este următoarea: să fi fost oare Rebreanu influențat sau „în curent” cu bazele științei spirituale? Este știut că antropozofia a deschis celor ce o căutau, o nouă imagine despre om și lume, conform secolului al XX-lea, care în opoziție cu tradițiile orientale, își are rădăcinile în viața spirituală apuseană în al cărei centru stă evenimentul cristic. Iar metoda sa decurgând din această disciplină spirituală se dezvoltă din gândirea modernă. Rudolf Steiner a vorbit despre cele spirituale numai din proprie experiență, a comunicat lumii numai rezultatele cercetărilor proprii în domeniile superioare ale existenței, în virtutea unei facultăți rare cu care era înzestrat – de a pătrunde cu propriile simțuri în lumea suprasensibilă.

Chiar dacă ne menținem pe tărâmul fragil și riscant al speculațiilor, merită poate depășit „pragul” interpretării acestui roman rebrenian, mai mult sau mai puțin tezig, din perspectiva limitativă a conjugării

androgenismului cu metempsihoza. Care sunt așadar fundamentele unei atari viziuni „ad hoc” a autorului, în afară de evenimentul autobiografic sau de amintirea lecturilor *Povești ardelenesti* (ale lui I. P. Reteganul) sau de traducerea a două volume din *O mie și una de nopți*?

Există în textura teoretică a acestui roman rebrenian elemente de doctrină creștină, de filosofie platoniciană și orientală, ultima – sursa teoretică a teosofiei. Teosofia, de altfel, propune o viziune integratoare în privința elementelor de doctrină creștină, cu atât mai mult cu cât această știință spirituală s-a născut pe solul unei crize majore a creștinismului, contrabalansată de un materialism în exces.

Credința în metempsihoză nu a constituit nici ea o noutate la sfârșit de secol al XIX-lea. Este atestată sub diferite forme și nume în numeroase arii culturale: la indieni, la greci, la popoarele nordice, însă este respinsă de creștinism, de iudaism și de islamism. Mai nou, egiptologii susțin că egiptenii nu ar fi crezut cu adevărat în metempsihoză, argumentând că sufletul rămâne definitiv legat de trupul îmbălsămat din mormânt. Toate aceste doctrine au o anumită încărcătură simbolică, indiferent de temeurile lor morale, antropologice, cosmologice sau teologice, indiferent de argumentele lor teoretice sau experimentale. Ele exprimă pe de o parte dorința de creștere întru lumină, întru Unitate, iar pe de altă parte simțul responsabilității față de faptele săvârșite. Această dublă forță, greutatea faptelor și aspirația către puritate înrăurește, într-un ciclu, o suită de renașteri succesive, până la atingerea perfecțiunii ce va deschide accesul, în afara roții existenței, la eternitate. Metempsihoza apare ca un simbol al continuității noastre spirituale. De îndată ce o ființă a început să trăiască, ea nu se mai poate sustrage vieții și consecințelor faptelor sale; credința în metempsihoză abolește hazardul. Teosofia, care împrăștează teoria metempsihozei, asimilează dar și depășește concomitent elemente de doctrină creștină: spre exemplu ideea de „viață veșnică” este conotată ca existența eternă a eului profund care, condus de principiul conștient, se înscrie în ciclul infinit mai grav al morților și al

renașterilor succesive până la atingerea perfecțiunii: „sufletul și spiritul reprezintă doar o imagine a esenței noastre animice și spirituale, imagine existentă înainte de a ne fi coborât pe Pământ. Și exact în momentul reîntoarcerii în corpul fizic sau cel eteric, dobândind forța perceiverii individuale cu contururi precise.” (Rudolf Steiner – *Reîncarnare și Karma*, pag. 174) O lărgire de perspectivă oferă și paragraful pe care preferăm să nu-l reformulăm ci să-l redăm întocmai: „Viața nu are sens decât dacă putem reveni, decât dacă putem aplica, într-o altă existență, cu totul nouă, experiența dobândită într-o viață anterioară. Este deci lipsit de sens să dorești să tinzi la perfecțiunea sufletului, atât în decursul acestei existențe pământești – dacă se consideră a fi unică –, cât și de-a lungul unei eternități extraterestre.” (Rudolf Steiner, op. cit., pag. 83)

În alți termeni, Aleman exprimă aceași idee: „moartea și nașterea n-au decât o însemnătate relativă în cursul adevăratei existențe a sufletului.” Cetatea de cuvinte pe care o înalță Aleman suferă din acest punct o mutare de accent în sensul explicării încarnărilor succesive ale sufletului din perspectiva instinctului prin care acesta visează refacerea cuplului primordial. Iubirea devine mobilul, resortul unic al „atragerii în viață” a sufletului, nostalgic de a nu-și fi împlinit instinctul erotic, reminiscență a originii divine a sufletului. Nicăieri însă teoria spiritului (teosofia), nu limitează numărul încarnărilor la 7, și nici nu afirmă că împlinirea instinctului erotic ar cataliza desăvârșirea spirituală. În plus, creștinismul respinge metempsihoza!

Metempsihoză, Dumnezeu, iubire androgenă – iată care sunt fundamentele „labirintului arbitrar” al lui Aleman: „Iubire și Dumnezeu, conștient și inconștient, trebuie să alcătuiască suprema preocupare a sufletului omenesc!” (op. cit., pag. 7). Recunoaștem în acest punct al expunerii personajului rebrenian concilierea, într-o viziune unică, ușor șubredă, a unor elemente de doctrină, altfel incompatibile: metempsihoză, creștinism, iar de aici – pe terenul mitologiei din filosofia idealistă platoniciană. Esența mitului platonician al androgenului asigură și suportul ficțiunii rebreniene, prin imaginarea a șapte cupluri ce tind a reface unitatea originară. Personajele, de șapte ori câte două, au revelația „recunoașterii” – anamneza platonice – iar în clipa aceea ele nu au doar dorința

fuziunii ci și cea intuitivă a Totului, condensată în fulgurații scânteietoare, în revelații de o intensitate infinită. În afara credinței, doar iubirea mistică, perfectă, androgenă „face moartea să moară”. Descoperim androgenia drept una din componentele ce contribuie la perfecțiunea spirituală și în epistolele Sf. Pavel și în Evanghelia după Ioan, deci pe terenul creștinismului.

În cazul primelor șase cupluri care s-au format în timpuri și în spații diferite, „recunoașterea” nu este precedată de conștiința instinctului iubirii ca reminiscență divină, de aceea sufletele nu au nici șansa transformării în act a erosului. În esența lor trăiesc doar personajele cuplului Toma – Ileana. Toma este singurul care are maturitatea de a-și fixa „necesitățile” sufletești, care are conștiința unei finalități a existenței sale: „perioada cuprinsă între 30 și 40 de ani este cea care dezvoltă sufletul rațiunii și sufletul conștiinței” (R. Steiner) sau, în termenii lui L. Rebreanu, vârsta de 40 de ani este „vârsta iubirii depline, posibilă numai la maturitate”. Rebreanu fixează celui de-al șaptelea cuplu nu doar „revelația iubirii adevărate”, ci și posibilitatea de actualizare a erosului. Cu toate acestea, el alege să întrerupă firul manifestării erosului, sortind și acest al șaptelea cuplu disoluției. Este poate vorba de o motivație cu statut de imperativ moral creștin, aceea că, un cuplu care ar rămâne în „fuziune absolută” în nemișcare pulsatorie în eternitate, ar reprezenta ființa nemuritoare, egala divinității, și deci trebuie pedepsit. Sau poate este vorba doar de specificul erosului rebrenian care alternează într-o relație de complementaritate cu moartea: iubirea ca fatalitate de neînlăturat.

Ne întrebăm însă în ce măsură unitatea ficțiunii este asigurată de această a șaptea încarnare a cuplului etern, odată ce și el este destinat disoluției și în ce măsură teoria ad hoc mai are astfel o legitimitate. Oare actul posesiunii în interiorul acestui al șaptelea cuplu i-a făcut existența mai puțin tragică? Sau cu cât mai puțin decât Toma – Ileana fac celelalte cupluri experiența actualizării erosului?

Oricum, dacă din punct de vedere științific teoria ad hoc rebreniană este pe alocuri șubredă, impură tocmai din pricina eclecticismului ei, ficțiunea este absolut acaparantă datorită celor două componente: personajul și trama epică.

Emanoil Bucuța în corespondență cu Liviu Rebreanu

Mircea POPA

Împlinirea la 27 noiembrie a 120 de ani de la nașterea marelui scriitor Liviu Rebreanu ar trebui să constituie un nou efort din partea istoricilor și criticilor literari de a redeschide dosarul scriitorului spre a face alți pași înainte sub raport biografic, bibliografic și exegetic. În ceea ce ne privește, socotim necesar să punem în fața cititorului de astăzi un crâmpel dintr-o corespondență de epocă, respectiv aceea trimisă de prozatorul Emanoil Bucuța (1887-1946) autorului *Pădurii spânzuraților*, pe perioada 1926 și 1944. Cei doi au lucrat împreună la Educația Poporului, unde Liviu Rebreanu i-a fost șef, apoi la Asociația Scriitorilor Români, în cadrul căreia Emanoil Bucuța a deținut unele funcții la PEN-Clubul românesc. În această calitate a și călătorit mult în străinătate, așa cum se și vede din respectivele scrisori. Din scrisoarea datată 19 noiembrie 1926, aflăm cele patru ipostaze în care Rebreanu îi este apropiat lui Bucuța, ultima atestând faptul că în 1926 Liviu Rebreanu s-ar fi înscris în Partidul Național Țărănesc al lui Iuliu Maniu. Câtă vreme a lucrat la Educația Poporului, L. Rebreanu a sprijinit apariția revistei pentru străinătate *Boabe de grâu*, o revistă elegantă, cu materiale extrem de interesante, lucrată în mod special pentru informarea străinătății cu privire la instituțiile românești performante și la legăturile țării cu străinătatea. Ulterior, aflăm că în anii războiului, Bucuța ar conduce o altă revistă, (să fie o „gazetă, de teatru”?), pentru care îi solicită lui Rebreanu materiale pentru colaborare. În alte scrisori e vorba de plecări la congrese și reuniuni internaționale, iar într-una din 1941 îl felicită pe Rebreanu pentru modul meșteșugit în care a prezentat la radio *Scrisoarea pierdută* a lui Caragiale.

Cei doi se întâlnesc apoi și în diferite ocazii oficiale, sărbătoriri și dineuri, cum putem afla și din jurnalul lui Rebreanu, care consemnează prezența lui Bucuța la banchetul Societății Autorilor Dramatici Români din martie 1936, precum și în alte situații. Multă- puțină, atâta cât e, corespondența aduce un plus de cunoaștere în istoria relațiilor literare și camaraderești dintre cei doi scriitori. Scrisorile în cauză se află în păstrarea Bibliotecii Academiei Române, unde pot fi consultate.

Arhiva Rebreanu

Epistolar Emanoil Bucuța – Liviu Rebreanu

I

Între Breaza și Râmnic, din tren, 13 iunie

Dragă Rebreanu,

Am biletul Dtale în buzunar, cel cu făgăduiala ca să-l citesc mereu și să te rog să dai textul! Să știi că e singura putință ca a doua oară să te iert!

Sunt în tren și nu-mi vine să cred. Am alergat până în ultimul moment. La 2 eram la Tribunal, ca să las o procură soției în lipsă. Mă simțeam devenind feminist, cu cât se lungeau formalitățile, dar, în sfârșit, alerg spre Oslo! Vezi, aleargă și scrisul! Cu bine! Și cu salutări!

Emanoil Bucuța

II

Ministerul Muncii, Cooperației și Asigurărilor
Sociale
Direcția Publicațiilor

16.VI.1926

Dragă Domnule Rebreanu,

Îți trimit, cu o întârziere de care te rog să mă ierți (oricât m-aș fi grăbit nu izbuteam să te scap de observațiile lui Const. Șeineanu din ultimul „Adevăr”, despre limba „golanilor”!) o colecție din Dicționar. E drept că noi suntem din rândul celor care mai mult dăm, decât și luăm!

Costul, dacă vrei (1560 lei) îl poți încredința aducătorului. Sau plătești după

deschiderea Cazinoului din Constanța? (O făcu și pe asta, SSR??)

Cu deosebite salutări,

Emanoil Bucuța

Ce e cu PEN-Clubul?

III

19.XI.1926

Stimate Domnule Director general,

Ai bunăvoința, pe care am silit-o de ani de zile, să se facă obicei, de premieră (vorbesc instituției!) să-mi dai un loc pentru diseară, între stalurile I cu soț.

Domnule Președinte,

dispune, te rog, să mi se dea un certificat „precum că” sunt membru SSR. Mi se cere la tribunal pentru înscrierea de revistă, pe care o știi.

Dragă, colega,

am sosit abia de dimineață de la Cernăuți și n-am putut să mă înscriu în termen la symposion. Cum să fac? Aș vrea să beau (vorba vine!) și eu în cinstea Dumitale! Unde mă anunț? Cui depui suma tacâmului? Vor fi multe tacâmuri?

Domnule membru al Partidului național-tărănesc

era vorba de o schemă culturală. Mai e necesară colaborarea mea?

Cu împătrite salutări și mulțumiri,

Emanoil Bucuța

IV

Sofia, ianuarie 1930

Ce trebuie să vă mai fi simțit la larg, fără mine, dragă Rebreanu, care nu știu decât să ridic piedici! Poate că până la întoarcere sunteți destul de organizați ca să mai fie nevoie de mine și nici să trec între „culturalii oficiali”.

Am făcut pe-aici bună treabă informații, articole în ziare, convorbiri, mese la PEN-Club. La mulți ani!

Emanoil Bucuța

+ Elin Pelin, Al. Balabanoff

V

Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale

Cabinetul Directorului

22 febr. 1931

Dragă Rebreanu,

astăzi am aflat modificarea legii de care te întrebai ieri; s-a făcut cu colaborarea celor mai mulți din alcătuirii textului original. S-a

recomandat discreție, ca să se ocolească intervențiile și discuția. E vorba de schimbări care, în general, sunt în vederile noastre. Se pare, de altminteri, că e vorba de adevărate pasagii de regulament, trecute în lege. Modificările mai însemnate privesc tot Casa de pensii.

Cu deosebite salutări,

Emanoil Bucuța

VI

12 mai 1932

Dragă Rebreanu,

Mă așteptam la orice, să nu merg eu, să se răzgândească Eftimiu, dar nu la asta,! Ce păcat! Delegația noastră, și-a pierdut aproape rostul. Firește că ar fi și mai prost să fii bolnav de-adevărat! Mă încred în cheresteaua dtale ardelenească și-ți doresc în tot cazul, sănătate!

Eftimiu stă mai bine decât noi, pentru că, pe când, spre mirarea – și-aș zice deznădejdea mea –, care sunt mai sărac decât oricând, delegații oficiali au numai o reducere de 50% din cheltuieli, afară de drum, invitații primesc totul gratuit. Trebuie să alerg și eu ca să descopăr ceva bani, mai ales că nici puținul de la Filotti nu l-am putut încasa; abia după 20 ale lunii, dacă voi fi și atunci! Mi-e rușine, însă să nu mă duc, pentru că prea ar apărea sărăcia și neconstanța valahă.

Am primit hârtia de la Cluj, secția maghiară, a PEN-Clubului s-a constituit. Le-am trimis o telegramă de felicitare. S-auzim de bine,

Emanoil Bucuța

VII

9 nov. 1941

Dragă Rebreanu,

Te felicit pentru cuvântarea de introducere la Radio a *Scrisorii pierdute*. Ai pus, ca o picătură de înviorare în ea, principiul lui Eros. Ai arătat că adevăratul stâlp al piesei nu e nici Cațavencu, nici Cetățeanul turmentat, ci coana Joițica sau puterea în numele căreia vine.

Dă-mi, te rog, două locuri la premiera, de deseară. Dar ajută-mă să nu alerg pe la casă după numere. Mi le dă târziu și proaste.

Cu mulțumiri,

Emanoil Bucuța

VIII

13 noiembrie 1941

Dragă Rebreanu,
fii așa de bun și înlesnește-mă să văd deseară o veche dragoste, pe Doamna Bovary. Fă așa ca cele două locuri la Național să nu mai aibă nevoie de tot felul de drumuri și de ploconeli.

M-ați făcut la bătrânețe director de revistă cu comitet de redacție din 15 persoane, fiecare mai ceva decât mine. Eu eram învățat să lucrez țărănește, după capul meu, cum vedeți Dumneavoastră nu mă prea pricep! Dacă ai mai făcut corecturi la *Cei trei mușchetari*, dă-mi textul revăzut!

Cu deosebite salutări,

Emanoil Bucuța

IX
București, 11 august 1944

Dragă Rebreanu,
Îți trimit pe această cale bucuria mea adevărată și ardeleană, că ai scăpat de boală. Sunt români, pe care dacă nu-i mai vedem, nu este pagubă pentru nimeni; dar sunt și alții care ne trebuie. Te cred printre ei. I-am spus-o și unui coleg al dumatile de Academie, cu care, firește, ești și prieten, și cu care m-am certat, încă de atunci, pentru că i-am spus-o, din zilele demult duse ale *Educației Poporului*.

Să ne vedem cu bine! Nu te otrăvi prea mult cu lecturi ca aceste istorii de literatură, care tocmai spiritul național ar vrea să-l dea la o parte pentru punctul de vedere estetic și artă pentru artă, într-o vreme când celălalt este precumpănitor,

Emanoil Bucuța

X
26.II. 1 oră

Dragă Domnule Rebreanu,
Dă, te rog, aducătorului
1- cele două ghiduri ale Norvegiei (ți le întorc în două zile)
2- articolul pentru „Gazetă”
Și primește, în schimb, mulțumirile și salutările mele,

Emanoil Bucuța

XI

Stimate Domnule Coleg,
Secția românească a Clubului Poetilor, Eseiștilor și Romancierilor (PEN), cu

reședința la Londra, dorind să-și reia lucrul cu mai multă putere și regularitate, vă roagă să-i trimiteți un cuvânt de aderare.

Pentru plata, cotizației, care e de 300 lei pe an, Societatea Scriitorilor Români a avut bunăvoința să puie la dispoziție un birou anume în localul său din Bd. Academiei 4.

Vă rugăm în același timp să ajutați în orice fel credeți, ca săptămâna I-a, Al. Brătescu-Voinești, cu prilejul împlinirii de 60 de ani, să fie vrednică de sărbătoare, care a întregii literaturi române și vrednici de președintele PEN Clubului român, care e al nostru. Cu deosebite salutări colegiale,

Emanoil Bucuța

XII
1 octombrie

Dragă Domnule Rebreanu,
Se cheamă că plec mâine ca un învățacel desculț al lui Socrate spre Atena. Îți trimit revista. Fă să ajungă un exemplar și ministrului sau Miniștrilor. E un număr cu mult săsism. Ceva din programul de apropiere, discutat odată... E un exemplar și pentru Maniu. Cu obișnuitele simțiri,

Emanoil Bucuța

La prevederi în bugetul „viitor” trebuie trecută, „Boabe de grâu” cu

1.800.000 cheltuieli

1.800.000 venituri

Aceasta, pentru un tiraj de 5000 exemplare, hârtie, tipar, clișee, onorarii de autor, transport, cheltuieli de administrație (comision, afișe, publicații de abonament, chitanțiere).

XIII
Miercuri

Dragă Domnule Rebreanu,
Îți trimit călăuzele pe care cu atâta bunăvoință mi le-ai împrumutat. În felul acesta m-ai însoțit puțin și de multe ori, răsfoindu-le, m-am gândit la Dta.

Am fost ieri la Balcic și am înțeles mai bine ce e cu Casa Scriitorilor de-acolo. E și mai rău și mai bine decât mă așteptam. Însă pentru asemenea lămuriri e nevoie să stăm de vorbă.

Cu deosebite salutări,

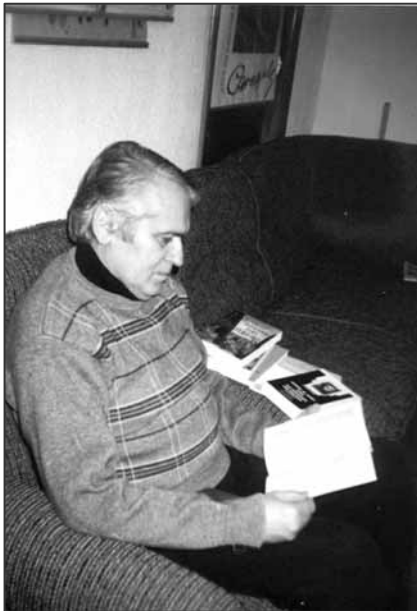
Emanoil Bucuța

Decernarea titlului de Cetățean de Onoare al municipiului Bistrița lui Nicolae Gheran. Alex. Pugna, O. Nușfelean, V. Rațiu, I. Pinteș, Vasile Moldovan (primar), Ion Moise. Primăria Bistrița, 2005.

Victor Știr și D. R. Popescu

Cornel Moraru

**Întâlniri sub
zodia Rebreanu**

I. Moise, Al. Cățcăuan, Sumiya Haruya și A. Moldovan la Târlisua.

Sever Ursa, Sumiya Haruya.

N. Gheran, Florica Dura și V. Rațiu.

Expoziția *Itinerar rebrenian*. Gyula, Centrul de Documentare și Informare al AȚRU, 26 nov. 2005.

Eva Ruja Bányai, Ioan Pinteș, Olimpiu Nușfelean, Cornel Cotuțiu, Gaal Aron vorbesc despre Liviu Rebreanu.

Ireny Comarovschi (Ambasador al României la Budapesta) și Constantin I. Aron (consulul general al României la Seghedin) iau cuvântul la expoziția dedicată lui Liviu Rebreanu.

Ioan Hădrig, organizatorul Zilelor Rebreanu la Aiud.

Ioan Pinteș, Nicolae Gheran, Vasile Fanache, Aiud, 2005.

Georgeta Orian, Alexandri Ciocan, Nicoleta Petronela Apostol, Aiud.

Patru cărți clasice de P. P. Panaitescu

Ovidiu PECICAN

Unul dintre istoricii mari ai secolului al XX-lea românesc, P. P. Panaitescu (13.03.1900 – 14.11.1967) se află încă, în pofida strădaniilor de reeditare și de receptare critică nuanțată din ultimele decenii, în preambulul adevăratei estimări la care ar avea dreptul. Nu numai traseul politic sinuos al existenței lui a împiedicat mai judicioasa valorizare a contribuțiilor acestuia. De vină sunt și împrejurările care fac ca inexistent contextul editorial care să îngăduie publicarea ritmică a operelor maestrului într-un corpus coerent. Fișele de mai jos reprezintă selecția pe care am efectuat-o din abundenta producție a autorului în vederea inserării într-un dicționar de *O sută de cărți de istorie românească*. Desigur, s-ar fi putut alege cu îndreptățire și alte monografii ori studii care au făcut epocă sau au deschis drumuri fecunde pentru scrisul istoric contemporan de la noi. Deocamdată însă acestea sunt vocile de dicționar dedicate recoltei lui P. P. Panaitescu, iar ele vorbesc îndeajuns de lămurit de valoarea unui autor care își revelează bogăția concepției și profunzimea cunoașterii mai potrivit printr-o frecventare integrală. Deși deocamdată imposibilă, aceasta din urmă nu mai poate întârzia mult, iar paginile de față se doresc o invitație stăruitoare la inaugurarea proiectului editării operei acestui admirabil condeier interesat de vremurile de odinioară.

MIHAI VITEAZUL (1936)

În 1936 apărea monografia lui P. P. Panaitescu dedicată figurii lui Mihai Viteazul, una dintre „lucrările reprezentative pentru Școala nouă de istorie” alcătuită din câțiva dintre cei mai iluștri discipoli ai lui N. Iorga (Gh. I. Brătianu, C. C. Giurescu și, desigur, P. P. Panaitescu), „una dintre acele scrieri care consacră un istoric”, după cum notează P. P. Panaitescu. Același exeget al cărții remarcă însemnătatea temei, documentația vastă, informația inedită, capacitatea de cuprindere a realităților esențiale pentru înțelegerea momentului și personajului analizat, ceea ce asigură volumului un loc între realizările superioare ale istoriografiei române. Interesul autorului pentru domnitor data încă din anii studenției, când a ținut o conferință despre domnitor la invitația lui N. Iorga, la Vălenii de Munte. Pe când era la studii în Polonia (1923 - 1924), P. P. Panaitescu a depistat și copiat multe documente referitoare la Mihai Vodă. Ele au fost incluse în cuprinsul volumului *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, tipărit tot în 1936.

Faptul că monografia survenea după sintezele pe aceeași temă semnate de Nicolae Bălcescu, Ion Sârbu și Nicolae Iorga înălța ștacheta ce se cerea depășită, dar în același timp și pregătea terenul pentru o carte în care reconstituirea faptelor istorice, mergând până la detaliu – preocuparea istoricilor dinainte – nu mai constituia o prioritate, lăsând loc strădaniei interpretative. Din acest punct de vedere, varianta lui P. P. Panaitescu poate fi considerată drept încă una dintre „interpretările românești” ale acestuia, o continuare a programului său de lucru.

De astă dată, efortul specialistului mergea nu în direcția consolidării mitului lui Mihai Viteazul, moștenit de la istoriografia noastră romantică și continuat și cu mijloacele vârstei pozitivistice, ci, tocmai dimpotrivă, înspre eliberarea faptelor istorice de aureola lor confecționată, pentru o mai corectă redare. Astfel, înțelegerea în termenii naționalismului modern al faptei unificatoare a voievodului ceda, în paginile lui P. P. Panaitescu, în fața descifrării pragmatismului politic și strategic al domnitorului.

Comentarii

O altă caracteristică meritorie a demersului constă în strădania de a corela odiseea lui Mihai Vodă cu contextul social din Țara Românească, marcat de procesul de aservire treptată a țăranilor, de ascensiunea boierimii, de rostul bisericii în viața țării. Situația ei, într-un alt plan, în contextul războiului dintre Liga Sfântă și Poarta Otomană, a mișcării de eliberare a popoarelor creștine din Balcani și în raport cu politica ostilă domnitorului purtată în Carpați și la Dunăre de Polonia, a permis joncțiunea dintre coordonatele unui context intern cu cel regional european, conferind interpretării istoricului profunzime și plauzibilitate.

Mihai Viteazul este o monografie politică. Interpretat prin tripla grilă a „concepției economice a istoriei” (materialismul istoric), a istoriei culturale (de tipul celei ilustrate de Karl Lamprecht) și a istoriei psihologice, Mihai este înfățișat în tripla ipostază de ostaș, boier român și domnitor ortodox.

Folosind un stil simplu, de mare transparență, apelând la exemplificări convingătoare din noianul de documente al epocii, pe care îl stăpânește fără probleme, P. P. Panaitescu oferă un text încheșat, coerent, fluent și atractiv, cu adresabilitate maximă în mediile cultivate, dincolo de cercul îngust al specialiștilor.

Impactul cărții în epocă a fost considerabil, stârnind reacția polemică a lui Nicolae Iorga, în plină ședință a Academiei. P. P. Panaitescu a răspuns la obiect și în detaliu obiecțiilor aduse de mentorul său, într-un studiu separat, printre altele și prin afirmația că istoriografia trebuie să urmărească un scop științific, nu unul ideologic (I. Lupaș și N. Iorga credeau că volumul dă apă la moară iredentismului maghiar).

După cum remarca C. A. Bobicescu „Cititorul nu va găsi în acest volum rezolvări definitive ale unor probleme, ci mai degrabă niște probleme corect puse. [...] Departe de a fi o simplă carte de reconstituire, Mihai Viteazul face parte dintre acele opere care ne determină să ne punem întrebări asupra trecutului, dar mai ales asupra lumii în care trăim astăzi”.

Ediții: P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936; ed. a II-a: București, Ed. Corint, 2002, 326 p., ed. de Cristian Antim Bobicescu; Idem, „În jurul lui Mihai Viteazul – răspuns d-lui N. Iorga”, în P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, ed. de C. A. Bobicescu, p. 278-309;

Bibliografie: N. Iorga, „În jurul lui Mihai Viteazul”, în P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, ed. de C. A. Bobicescu, p. 263-277; C. A. Bobicescu, „Postfață”, în *ibidem*, p. 310-215.

Sinteze: Al. Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Ed. Junimea, 1989.

INTERPRETĂRI ROMÂNEȘTI (1947)

Culegere de studii de istorie economică și socială, după cum precizează încă din subtitlu autorul, *Interpretări românești* accentuează programatic, încă din titlu, efortul hermeneutic al istoricului, într-un context istoriografic mai degrabă romantico-positivist, marcat de elanuri retorico-patriotice și de minuție factologică. În nouă eseuri scrise într-un răstimp de circa doisprezece ani (1933-1945), se discută chestiuni privitoare la opțiunea pentru slavonismul cultural (I), originea alogenă a boierimii (II), numele neamului și al țării (III), drumul comercial N-S prin spațiul nostru (IV), formarea unor state românești medievale separate (V). Se continuă apoi cu explicarea păstrării autonomiei românești în raport cu turcii (VI), comunele medievale la noi (VII), opțiunea pentru București ca și capitală (VIII) și, în fine, debutul literaturii în limba română (IX). În ediția a doua, publicată la jumătate de secol de la prima apariție, editorii au adăugat și un al zecelea text, despre Renașterea autohtonă, socotind că el aparține, prin structură și prin concepție, aceleiași zodii livești. Totuși, este posibil ca Panaitescu să îl fi omis tocmai pentru că prefera să-și rezume interpretările din volumul în cauză la o problemă medievală, neîndepărtându-se de aceasta. Un alt studiu considerat de editorii versiunii postume a cărții ca făcând parte din aceeași constelație a *Interpretărilor...* este *Destin românesc*, publicat în 1941, însă rămas în afara întregului și la ediția primă, și la cea

secundă, ca fiind prea marcat de crezul legionar al istoricului.

Toate chestiunile abordate vizează, deci, în ediția antumă a lucrării, evul de mijloc al istoriei, deși nu toate se referă doar la economic și social. Interesul pentru politic și cultural nu lipsește din preocupările analistului, semn că precizarea subtitlului se datora mai degrabă unei intenții urmărite cu o anume inconsecvență, dacă nu cumva era de-a dreptul un pretext menit să faciliteze tipărirea cărții în contextul neechivocei instalări progresive a dictaturii ideologice a marxismului, ușor de prevestit ca urmare a evenimentelor politice dintre 1945 și 1947. Inadvertența a fost sesizată de H. H. Stahl, dar Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Szekely au respins observația sociologului, observând că față de publicarea în periodice, studiile reluate în carte sunt, practic, nemodificate. Rămâne deci probabilă intenția de ajustare retrospectivă doar în pragul tipării volumului, ca o măsură de precauție conjuncturală determinată de schimbările dramatice din societatea timpului.

Interpretările... sunt văzute ca un „produs al unei desfășurări istoriografice superioare, derivată din libertatea societății românești...” care „a asumat tragica semnificație de a încheia ciclul istoriografiei naționale românești” precomuniste (Ș. Papacostea). În fapt, fiind, într-adevăr, o operă izbutită și un model pentru alte întreprinderi similare (vezi studiile de istorie socială ale lui H. H. Stahl), cartea rămâne numai una dintre culmile istoriografiei dintre unificarea deplină și instaurarea comunismului, neputând fi privită ca apoteoza crepusculară a unei epoci decât într-o viziune simbolică ulterioară, străină de intențiile auctoriale.

Un ecou foarte critic l-a stârnit studiul ce inaugurează volumul, „*Perioada slavonă*” la români și ruperea de cultura Apusului, apărut în 1944, în contextul deja vizibil al răsturnării mersului războiului pe frontul din răsărit. În ședința din 3 martie a Academiei Române, mai mulți academicieni din cadrul secțiunii istorice – Ion Nistor, Andrei Rădulescu, Nicolae Bănescu și Alexandru Lapedatu – au condamnat decis „erezia”, iar bizantinologul

N. Bănescu a produs mai apoi un studiu privitor la Bulgaria (1947), căruia Panaitescu i-a răspuns printr-un altul (1950), în răspăr.

Rod al unui efort creator întins pe mai bine de un deceniu, cu un titlu și o structură modificate – prin adaos și, respectiv, prin omisiune – de modificările spectaculare ale împrejurărilor politice și biografice, mănunchiul de studii *Interpretări românești* rămâne, totuși, o admirabilă reușită, impresionând prin calitatea interogațiilor, consistența răspunsurilor și acuratețea stilistică.

Ediții: P. P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, București, 1946; P. P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, ed. a II-a, București, Ed. Enciclopedică, 1994, ed. de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Szekely, 264 p.

Bibliografie: Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Szekely, „Postfață”, în P. P. Panaitescu, *Interpretări românești...*, ed. a II-a, p. 241-257 și „Note la ediția a doua”, p. 225-240.

Sinteze: Al. Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Ed. Junimea, 1989.

INTRODUCERE LA ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI (1969)

Autor de monografii pe probleme și vizând teme de cercetare prioritare legate de trecutul românesc, P. P. Panaitescu nu a scris nici o mare sinteză privitoare la trecutul românesc în ansamblu. Această trăsătură a operei sale, altminteri vaste și bogate în achiziții de cunoaștere, îl diferențiază radical de profesorul său Nicolae Iorga și de colegul său de generație, Constantin C. Giurescu, dar îl apropie de celălalt comiliton ilustru, Gh. I. Brătianu. Către finalul vieții, autorul s-a gândit să formuleze, totuși, o operă de sinteză referitoare la istoria românească, și atunci a ales o formulă care pare să îl apropie mai degrabă de celălalt prieten savant, Nicolae Cartoian: el a conceput o *Introducere la istoria culturii românești*. Lucrarea a rămas neîncheiată, cuprinzând un singur volum și anunțând în concluzii un al doilea. „În prezenta lucrare am încercat să fixăm

premisele istorice care au pregătit formarea culturii noastre medievale, teritoriul, dezvoltarea și diferențierea socială, contactele externe și uniunile de cultură, din care au făcut parte românii încă înainte de constituirea lor în state”, conchide autorul. Volumul următor – văzut ca scriere independentă de prima – urma să cuprindă o *Istorie a culturii medievale românești*. Dar el nu a mai ajuns să fie scris, autorul decedând la circa o lună după încheierea primului.

În ce privește *Introducere la istoria culturii românești* – lucrare editată postum, dar neîntârziat –, P. P. Panaitescu socotea că meritul de căpetenie al sintezei sale ar fi relevarea participării „...Românilor la curentele mari ale civilizației europene, care înlătură vechea concepție despre viața lor izolată în Evul Mediu”. Într-adevăr, efortul istoricului pare să se îndrepte înspre realizarea joncțiunii arealului cultural românesc cu romanitatea, creștinismul, feudalismul și slavonismul. Altfel spus, preocuparea sa centrală pare să fie scoaterea teritoriului vechii Dacii, a locuitorilor săi și a culturii urmașilor acestora de sub semnul reprezentărilor izolaționiste și autarhice pe care le-ar fi promovat mai vechea istoriografie. În fapt, nici Hasdeu, nici Xenopol, și nici Iorga nu izolaseră în sintezele lor arealul cultural de la Dunărea de Jos și Carpați. Totuși, în istoriografia română modernă s-a făcut simțită o anume prudență în a racorda civilizația și cultura de pe aceste meleaguri la marile tendințe din zonă și chiar continentale. Se poate spune, așadar, că sinteza lui P. P. Panaitescu este o încercare de interpretare a trecutului în funcție de valurile culturale majore cu care s-a confruntat Europa răsăriteană și de sud-est în primul mileniu și jumătate ale erei noastre. Din această perspectivă, cartea subliniază unitatea culturii românești vechi și specificul acesteia, plasând-o pe fundalul cultural istoric al interferențelor bizantino-slavone și central-europene.

Multe dintre capitolele cărții sunt, în fapt, ultima elaborare a unor teme care s-au bucurat anterior de o tratare amplă sub pana lui P. P. Panaitescu. Așa s-a întâmplat în cazul celui referitor la slavonismul nostru cultural

(primul studiu din *Interpretări românești*, 1947*), cel în care survine subiectul obștii țărănești în țările române (monografia *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală*, 1964), cel dedicat scrisului în limba română (prefațat de monografia *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, 1965). Din acest punct de vedere, cartea se dovedește o armonioasă recapitulare și aducere la zi a concepției autorului în multe chestiuni legate de trecutul românesc recurente în preocupările sale, socotite teme de interes central. Expresia decantată, tratarea problematizantă, nelimitarea la enunțuri generale fără trimitere la fapte istorice concrete și eliberarea scrisului de factologia aluvionară cu deschideri complexe către idei fac din carte o reușită majoră a istoriografiei române din a doua jumătate a sec. al XX-lea.

Volumul s-a bucurat la apariție de o întâmpinare entuziastă în cercurile înguste ale specialiștilor, dar a rămas greu accesibil până la reeditarea lui într-o colecție de mare tiraj, printre cărțile fundamentale ale culturii române, în anul 2000.

Ediții: P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, Ed. Științifică, 1969; Idem, *Introducere la istoria culturii românești. Problemele istoriografiei române*, București, Ed. Minerva, 2000, ed. de Dan Horia Mazilu, 510 p.

Bibliografie: Dan Horia Mazilu, „Studiu introductiv. Un mare istoric român al secolului XX”, în P. P. Panaitescu, *Introducere...*, ed. din 2000, p. V-XXII.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI (1971)

Sub titlul de *Contribuții la istoria culturii românești* – în mod vădit un ecou al celui alt, *Introducere în istoria culturii românești* -, văduva istoricului, Silvia Panaitescu, dădea la iveală o culegere cuprinzătoare din cele mai importante studii ale istoricului privind vechea cultură românească, excepție făcând marile monografii și contribuțiile mărunte (articolele

de un interes mai restrâns, recenziile). „Nu lipsește din această ediție nici una din contribuțiile esențiale” pentru domeniu, era de părere editoarea volumului postum.

Într-adevăr, culegerea se dovedește esențială și cuprinzătoare, alăturându-se cu temei introducerii sintetice la cunoașterea culturii noastre vechi. Ea se ordona în trei secțiuni distincte, ocupându-se de cultura în limba slavonă din secolele XV-XVI (partea I), de cea în limba română din sec. al XVII-lea (partea a II-a) și, în fine, de relațiile culturale româno-slavone (partea a III-a).

Caracteristicile culturii feudale autohtone, importanța literaturii noastre în slavonă pentru istoria literelor slave, ruptura noastră de Apus prin racordarea la cultura slavă, cronicile slavone din sec. al XV-lea moldovenesc, începuturile tiparului în Țările Române și problemele legate de opera atribuită voievodului Neagoe Basarab sunt chestiunile care îi prilejuiesc autorului, în prima secțiune, articularea unei viziuni ale cărei repere fundamentale rămân neschimbate peste ani, la distanța de decenii uneori, jalonând domeniul și servind de reper istoricilor ulteriori.

Preocuparea pentru începuturile literaturii, ale dreptului și istoriografiei în limba română, împreună cu analizele dedicate marilor cronicari Grigore Ureche și Miron Costin fac materia celei de a doua secțiuni, cea despre cultura autohtonă din sec. al XVII-lea. Aici spiritul scrutător al expertului decelează urme neechivoce în texte care altora nu le spuneau nimic. Argumentația este sistematică, inteligibilă și, cel mai adesea, întemeiată, plauzibilă. Singurele obstacole pe care ea le întâlnește provin dinspre prudența istoricului însuși, cenzor sever cu ipotezele greu

verificabile și dependent de orizontul istoriografic în care lucrează.

Același veac și începutul celui următor sunt investigate și în cele două contribuții din ultima parte, cea dedicată legăturilor lui Petru Movilă cu românii și cea despre raporturile culturale româno-ruse în vremea țarului Petru I.

Una dintre constantele concepției despre trecutul cultural românesc a lui P. P. Panaitescu – aceea că slavonismul nostru nu este motiv de rușine, chiar dacă suntem latini – este articulată cu forță aici. El afirmă în legătură cu această cultură exprimată în lingua franca răsăriteană caracterul românesc, nu slav, chiar dacă veșmântul rămânea străin. Tot în aceste studii, istoricul a stabilit baza socială și procesele fundamentale ce au condus la abandonarea slavonei în favoarea idiomului vorbit în sec. al XVII-lea. Abordarea vechii culturi românești în contextul celorlalte culturi de limbă slavonă a permis

În legătură cu această carte s-a vorbit despre „puternicul talent de formulare și exprimare clară, sistematică, animată și elegantă a ideilor”, ca și de „un stil de o mare precizie, susținut de tensiunea interioară a ideii, dar încălzit de pasiunea vocației sale de cercetător plin de ambiția descoperirii de drumuri noi”. Toate acestea însoțesc, în plan stilistic, „imensa erudiție, spiritul viu, scormonitor, fecund în sugestii și în perspective originale, este profitabil în cel mai înalt grad cititorului” (Dan Zamfirescu)

Ediții: P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, Ed. Minerva, 1971, 638 p., ed. de Silvia Panaitescu.

Bibliografie: Dan Zamfirescu, „P. P. Panaitescu – istoric al vechii culturi românești”, în P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, ed. de Silvia Panaitescu, p.V-XIII.

ESOTERISM ȘI FILOSOFIE

Vasile LATIȘ

Reluând mitul bogat al lui Osiris, N. Iuga, în *Cercul și copacul*, constată alternanțe și consonanțe cultice la popoare învecinate: babilonieni, egipteni, ca și faptul „trăit” al Soarelui zilnic și „retrăit” al învierii lui Osiris, puse, religios, împreună și celebrate mitic în una din marile culturi ale lumii.

Urmează, ca pasaj de trecere eseul despre moarte, „pășania” noastră a tuturor, dar nu știință de experiment; lume însă inalienabilă a credinței care își are și ea „certitudinea ei, suficientă în sine

pentru omul credincios”, iar, la limită, ea „poate însemna totul”. Tot așa este reflecția despre veșnicie (pp. 37-39), despre timp și atemporalitate iar omul ca „ființă dedalică” poate să treacă prin primejdia aceasta, nădăjduit.

Însă ce înseamnă: *a cunoaște* (dificultatea reiese din marele dialog platonice *Theaitetos*) și ce este *cunoașterea*, pe sensul întrebării de aici? O călătorie, un drum străbătut și promis totodată, nesfârșit, și autorul trece acum la cercetarea marilor inițiați elini (p. 40, *Thales, Pythagora, Platon*).

Aceasta înseamnă: o expunere a doctrinei marilor gânditori, în marginea textelor, acolo unde ideile se întâlnesc, cooperând, în culturi diferite. Este ca sigur că misterele de la Eleusis sunt preluate de la cele egiptene, și mai sigur că legiuitorii de primă mărime din Grecia au călătorit în Egipt și au primit învățatură de-acolo.

Thales, desigur, a învățat geometrie în Egipt și i-a spăimântat pe greci. Dar un

fragment păstrat de la el sună: „Dintre toate câte există, Divinitatea este cea mai veche, pentru că ea este nenăscută”, fragment pe care autorul îl pune, îndreptățit cred, alături de acest text egiptean din *Cartea morților*: „Eu sunt marele Zeu care s-a născut din sine”.

Mai vast și mai complex este raportul Pythagora – Egipt, fie privitor la biografia supradeterminată a filosofului, fie datorită învățăturii sale.

N. Iuga scrie: „Pythagora și școala sa au realizat o sinteză între cunoștințele de geometrie ale egiptenilor și cele astrologice ale chaldeenilor” (p. 53). Pythagora a fost, negreșit, un inițiat și-nțâia dovadă vine din purificările pe care le aduce Școala sa, de la interdicții (tăcerea neofitului, să nu mănânci bob, inima animalelor, să nu-ntorci capul înapoi ș.a.) la știința matematică însăși. Aici principiul e *numărul*, iar „căderea” lui spațio-temporală – punctul. Prin mișcare întreită, el poate genera întregul univers sau îl poate desface, în trepte – punct – linie – suprafață – volum și înapoi.

De fapt, sunt trei etape aici: generarea numerelor din limitat și nelimitat, par și impar; a figurilor geometrice din numere; a obiectelor fizice din solidele geometrice (a se vedea și Aristotel, *Metafizica B* (1001b2). Nicolae Iuga subliniază actualitatea acestei gândiri (p. 62) și scrie apoi: potrivit lui Pythagora „Universul este Unul, principiul său este unitatea”. Ideea provine din Egipt. Unitatea era considerată punctul de plecare al seriei numerelor, iar o asemenea poziție se explică prin faptul că grecilor zero nu le era cunoscut. Unitatea generează doimea nedefinită (comentariul lui N. Iuga, p. 63, în termenii gândirii hegeliene este excepțional), monada împreună cu diada dau triada și astfel, ciclul complet, Cosmosul. Nu vom numi dezvoltările... Ne mulțumim să cităm un doxograf (Aetuis, I,7): „Pythagora spunea despre principii că Monada este Zeul și binele, natura adevărată a lui Unu, Spiritul

însuși; iar diada indefinită este un *daimon* și este rea, legată de pluralitatea materială”.

Între capitolul *Pythagora* și capitolul dedicat lui Platon, autorul introduce, fericit, un *Eseu despre muzică* („sunet și timp”, scrie N. Iuga), răspuns la paradigma tensionată Unu și Multiplu.

Al treilea mare inițiat, „însetat de o cunoaștere esoterică” – Platon (pp. 76). Nu este cazul să urmărim punct cu punct doctrina platonice; reținem, doar, câteva articulații din cartea lui Nicolae Iuga: anumite idei platonice vin prin sau din pythagoreism, teoria ideilor a lui Platon „are o vizibilă legătură cu cosmologia egipteană” (p. 82), gândirea cosmogonică a lui Platon se învecinează cu cea egipteană, ideea binelui la greci, a zeului suprem Ra, la egipteni, sau: „Sufletul este conceput de către Platon în aceeași manieră ca și în gândirea lui Pythagora sau în teologia egipteană” (p. 88) etc.

Ultimul capitol, intitulat *Stromate aristotelice* (p. 90), revine la Stagirit, pentru că „este mai presus de orice îndoială că Aristotel a predat și și-a scris ideile în maniera marilor inițiați” (p. 90).

Urmează, subsecvențial, considerarea unora din marile concepte aristotelice; cauză, principii, ființă, perfect-perfecțiune, gen, mișcare, diferență. Comentarii fulgerătoare însoțesc definițiile aristotelice (să nu uităm că autorul realizase în altă carte un dicționar de termeni filosofici hegelieni de mare preț), iar

noi ne mulțumim să cităm doar: „Orice știință are ca obiect unul dintre contrarii în sine, iar celălalt îl consideră prin negație și omitere. Important este ca știința în cauză să aibă conștiința contrariului de care se face, momentan, abstracție” (p. 98) și „Posibilitatea binelui este mai bună decât binele și, tot astfel, posibilitatea răului este mai rea decât răul, pentru că niciodată posibilul nu este valorificat în totalitate de către real” (p. 99).

Care sunt așadar coordonatele cărții? Ele ar putea fi formulate astfel:

- o cultură se maturizează prin întâlnirea cu altă/alte cultură/culturi; ea este o confruntare. Așa a fost ieri. Așa e azi.
- împrumutul nu e „furt” sau „imitație”, ideile ținând de universal și fiind bun comun al omului de pretutindeni.
- orice cunoaștere are anteriorități, este ea însăși un viitor anterior, o diferență a aceluiași de unde și până unde i se-ntinde puterea.
- a cunoaște este și rămâne inițiere: de la știința cea mai „pozitivă” până la cea de peste fire; o metanoia..., o existență, un drum (ca în poemul lui Empedocle și o purificare, tot ca acolo).

Nicolae Iuga scrie cu întreaga reculegere a Cuvântului. A gândului însuși; și cu acea prietenie a actului și actualității culturii, încât ea este retrăită în drumul către casă. Acolo unde vrem să ajungem și noi.

Ocrotire

Virgil TITARENCO

atît îmi doream

după o vreme mă dureau încheieturile mîinilor
ca de o sensibilitate a zgomotului
oasele mi se strîngeau speriate spre înăuntru
și asemeni unei ființe abisale îmi doream să
fiu lăsat în pace
să dorm adînc fără vise fără lumină
fără glasuri
aveam nevoie de adînc și de pietrele acelea
albe și rotunde din sufletul meu
acolo unde este pururea liniște
unde nu burnițează și nici nu bate vîntul
să mă închid acolo unde mă înțeleg atît de
bine cu mine însumi
ca doi buni prieteni la un pahar de vin lîngă
șemineu seara în întuneric
unde nu mai am nimic ce să îmi reproșez
unde totul e subînțeles și nu are nevoie de nici
o explicație
fără sunet fără nimeni altcineva lîngă noi
inteligent și elegant ireal în frumusețea
împietrită a tăcerii
atît îmi doream numai doar să fiu înăuntru
cît mai adînc și mai departe de acest zgomot
care mă durea surd
în încheieturile mîinilor
o vreme cît o mie de ani
să rămînem acolo singuri așa ca într-un pîntec
de mamă
ca în scorbura unui gînd profetic nerostit

Premiile Mișcării Literare

vreodată
ca într-o geodă în
care lumina nu poate
păta
trandafiriul ascuns
în liniștea începutului de mine însumi
scufundat în îmbrățișarea neutră a bătrînului
fotoliu din piele
înfășurat în solitudine ca într-o blană de urs
polar
în cea mai odihnitoare dintre liniști
acolo unde numai Dumnezeu mai trece din
cînd în cînd
mai pune lemne pe foc și ne privește zîmbind

apoi ne lasă singuri și închide ușa în cea mai
desăvîrșită dintre lumi

eu și cu mine însumi
atît îmi doream...

eu nu sunt hacker

eu nu sînt hacker
îmi plăcea doar cîndva
să demontez biciclete
radioul bătrîn Latvia
și ceasul Pobeda al tatei
reverse-engineering zdelano v cccp
se pedepsea cu bătaia

eu nu sînt hacker
Bill Gates îmi este chiar ușor simpatic
mai ales de cînd știu
că a fost arestat
pentru depășire de viteză
la vîrsta la care eu
întreacam camioanele cu bicicleta Tohan

eu nu sînt hacker
tastez cu două degete și jumătate
am desktop-ul oribil
și la fel de aglomerat
ca jungla de fire și cabluri
șerpuid pretutindeni
un fel de natură moartă cu firewall

eu nu sînt hacker
îmi trec doar idei prin cap
în restul timpului
scriu texte ciudate
despre iubire

scrii frumos

scrii frumos
dar acum
nu ne vede nimeni
dă-ți versurile jos
să te văd cum arăți fără ele
să te mîngîi pe umeri

de lacrimi ce plîng înăuntru
ca văduvele atîtor războaie pierdute de
mine

În palme ascunde-ți misterul femeie
și dă versurile jos de pe tine
voalul cuvintelor tale
ascunde o umbră concavă
ce tulbură minți
și orbește privirile
soldatului trist al atîtor războaie pierdute
de mine.

Dă-ți versurile jos
șoptește cuvinte
fără podoabă și nude
fără dantele și desuuri
existențiale
fără pauze lungi
și fără amăgitorul
armistițiului al atîtor războaie pierdute de
mine

ci mai bine
dă versurile jos de pe tine
să ating epiderma
trecutului tău enigmatic
în banalitatea ce o poartă letargic
asemeni unei medalii
rătăcite pe cîmpul
infini
al atîtor bătălii pierdute de mine.

yerba maté II

îmi beau yerba maté încet
ritual al singurătății
fără lacrimi și fără întrebări
aproape inconștient
în această înfrigurată
tăcere a Țării de Foc
stîncile mării desenează
întunecimi bizare
insule înnegrite de lavă
eu și nălucile lor
zei ai pămîntului răsturnat
în cenușa unui foc de vreascuri marine
rămășițe ale ultimelor corăbii
doar spre seară
bătrînele foci
își mai latră speriate umbrele
apoi ceața îmi acoperă coliba
ca o mîină de ciclop uriaș

e aproape noapte

în decembrie bărbații devin melancolici

în decembrie bărbații devin melancolici
un fel de luxație tandră a sufletului
le bîntuie nopțile
un fel de clopot năîng
rostogolindu-se leneș în vocea lor
se îndrăgostesc
se întepenesc mai des printre amintiri
cu umerii lor de o nevinovăție dubioasă și
caldă

uneori vorbesc în cuvinte aproape violete
despre anii de liceu
și ideea de responsabilitate
să nu îi credeți
e doar o manifestare neconfirmată
a solstițiului
la speciemenle masculine cu sînge cald

balada mortului viu

eu la urma urmei trăiesc
și e bine
bine derapat de pe șine
iar hainele mortului stau
elegant așezate pe mine

percep indolența suav
ca o boare
nu simt nici un fel de oroare
mătase cașmir sau relon
nu nasc pe mine pic de sudoare

din groapa adîncă privesc
și mă-mbie
orașul m-atrage și știe
în spatele hainelor mor
doar acei care mor pe hîrtie

devii poet

devii poet
cînd nu mai poți să scrii ceea ce simți
ca o arsură acidă a infinitului
în fiecare închidere a pleoapelor
cînd nu mai poți muri nici dacă vrei
spînzurat perpetuu între cele două dimineți
încercînd zadarnic să atingi cu vîrful degetelor

<p>pentru o iluzie a izbăvirii în travesti cînd nu mai au importanță literele nu te mai temi de ele nu le mai iubești metamorfozate în urme calde de sînge pe nisipul unei plaje fără margini în așteptarea oceanului</p>	<p>pămîntul</p>	<p>cînd închizi ochii cu speranța eliberării din supliciu suav al înțeleșurilor puțin cîte puțin</p>
<p>cînd descoperi transhumanta iubirii prin iluzia ispititoare a timpului ca o briză desprinsă în inconștiența anotimpurilor</p>		<p>devii poet atunci cînd te naști vinovat de frumusețea pe care trebuie să o îmbrățișezi să o guști să o atingi să o privești să o miroși iar nimeni nu e în stare să îți taie cordonul ombilical care te leagă de ea</p>

(Premiul pentru volum în manuscris al Ed. Grinta și al
Mișcării literare, la Colocviile George Coșbuc, 2005)

Centaureasă cu liră

Alexandru FRÂNCULESCU

La cireșe

(adaptare modernă)

Într-o dimineață frumoasă de vară, Nika își scoase decapotabila roșie din garaj, cu gândul de a se plimba pe bulevardele din Humulești.

După ce „inspectă” toate străzile din oraș, Nika opri în fața unei vile frumoase cu trei etaje construite în stil gothic acum 3-4 ani. Coborî din mașină și își zise în gând:

– Bă, frumoase cireșe mai are mătușa Mariuka. Nu cred că s-ar supăra dacă aș „împrumuta” și eu câteva.

Dădu să intre, dar la poartă fu oprit de câțiva paznici care-l legitimară. Văzând că au de-a face cu nepotul patroanei lor, nu doriră să-l lase înăuntru pentru că mătușa Mariuka avusese grijă să le lase afișe cu poza lui Nika, deasupra căreia stătea inscripția „WANTED”, iar sub poză le dădea indicații paznicilor de a nu-l lasă pe acest „hoț de cireșe de lux” în curte.

Nika scoase din buzunar niște hârtii pe care scrisese cu propria mână 500 \$. Le dăruie fiecărui paznic câte o astfel de „bancnotă” și, astfel, reuși să intre în curte.

Cum se văzu intrat, zdup! în cireș și, luând cu ambele mâini, băga ba în sân, ba în burtă „că acolo se păstrează mai bine”.

Mătușa Mariuka, în timpul acesta, îi dădea lecții de golf campionului mondial Tiger Woods. Mătușa lovi mingea, care, luând o traiectorie ciudată, îl nimeri pe Nika în cap. Acesta, dezechilibrat, cazând, făcu cânepa palancă la pământ.

– Yes, strigă mătușa, făcând un gest de bucurie. Proprietara vilei se apropie de intrus și-l ridică, ținându-l de ureche.

– Ia zii, urecheatule, ce cauți tu aici? întrebă mătușa.

– Am venit să-l văd pe...

– Pe cine?

– Pe Michael Jackson! Lasă-mă să termin.

– Pe cine?!

– Pe vărul meu, Mihai, care din întâmplare locuiește aici.

– Faci pe deșteptul cu mine, ai? Mihai nu-i acasă, e plecat „cu sorcova”. Dar ia spune, hoțule, îl căutai pe Mihai în cireș? Hai, las’ că ți-arăt eu ție noua mea bătă de baseball.

Totuși Nika reuși să scape din mâinile mătușii sale și izbuti să fugă. Mătușa după el. Tot alergând ajunseră la niște jocuri mecanice.

– Iartă-mă, ai o fisă? întrebă Nika pe mătușa sa.

– Da.

Îi dădu fisa, iar cei doi începură să se joace la aparatul mecanic.

Cum era de așteptat, mătușa Mariuka pierdu și de neceaz începu să plângă.

– Hai, nu fi supărată. Te puteam bate mai rău, o consolă Nika.

– Hai, te rog, lasă-mă să-mi iau revanșa la biliard.

– Bine, fie.

Apoi cei doi jucară biliard și după ce Nika o învinse și de această dată, mătușa Mariuka își aduse aminte de cireșele furate și începu să-l alerge pe Nika cu tacul.

Nefiind pregătit, Nika fu prins de mătușa Mariuka și...

Restul este interzis „minorilor” peste 18 ani, deoarece conține scene de violență explicită, ce pot fi ușor imitate de părinți împotriva propriilor copii.

Moromeții

(variantă modernă)

Suntem în anul 3001 d. Hr. și Familia Moromete a rămas neschimbată: părinții: Ilye și Cathrina, copiii: Nickulaye, Nylla, Ackym, Parasckyv, Tyta și Ilynka, precum și Dutzulake (câinele credincios) și Bysysyka (oaia alintată).

Într-o zi, când Nickulaye se juca pe computer împreună cu Ackym, iar Dutzulake alerga cu covrigi în coadă, apăru Ilye din „Poiana lui Iokan” supărat că s-a desființat emisiunea de pe Antena 1.

Într-un moment de inspirație, propune să meargă toți în Hawai pentru a sărbători ziua lui Dutzulake. Ilye scoase celularul de la brâu și sună la AERO-PORT, pentru a face rezervări la prima clasă.

Ajunși la AERO-PORT, luară vaporul ce-i aștepta.

Sunt sigur că vei zice că trebuia să ia avionul și nu vaporul, dar pe vremea aceea, AERO-PORT, însemna Port în aer liber.

Merseră ei ce merseră cu vaporul prin locuri pitorești, locuri foarte cunoscute și locuri geometrice: Pătratul, Dreptunghiul, Rombul și Triunghiul Bermudelor.

După un drum lung iată că ajung în Hawai.

Au coborât de pe vapor și au fost întâmpinați cu coroane și ghirlande de flori parcă ar fi fost cine știe ce președinți de stat.

După un lung și istovitor drum de cinci minute cu limuzina, ajunseră la hotel și cerură o cameră. Din vorbă în vorbă, recepționarul îi spuse lui Ilye dându-i cheile:

– Mi-ați răspuns la trei întrebări, drept recompensă vă dau cheile de la cameră gratis.

– De ce?

– Pentru că sunteți la „Câștigi fără să știi”.

Camera lor era tocmai la etajul I. Intrară cu toții în lift și apăsară pentru etajul I.

Liftul, bombănind, începu a urca scările. După ce Liftul îi aduse până în cameră, Ilye îi dădu o gumă de mestecat, drept bacșiș.

După ce s-au mai acomodat cu atmosfera, au plecat pe plaja de nudiști din Hawai.

Ackym, Nickulaye și Parasckyv au intrat repede în apă, bălăcindu-se ca niște copii.

De căldură (-4 grade Celsius) și Bysysyka și-a dat jos lâna și și-a împachetat-o frumos uitându-se cum cei trei băieți se joacă cu rechinii.

Fiind ziua lui Dutzulake, fiecare îi aduse câte un cadou: Ilye – cheile de la un Ford Mondeo, Cathrina – un computer, Bysysyka – un pulover din lâna ei, Parasckyv – un celular pe abonament, Ackim – un pager, Nickulaye – un ceas subacvatic, iar Ilynka – o zgardă antifurt cu alarmă.

Ilye primi un telefon de la vecinul sau Ballosu' care îi spuse să vină urgent acasă pentru că se înființează o nouă emisiune politică. Fiind un fan înfocat al politicii, Ilye îl sună pe Paraskyv, care, fiind alergat de un rechin, îi spuse acestuia:

– Piuă că mă sună tata!!

– Mmmmmaha, sună-mă! Zise rechinul supărat că era deranjat de la masa de prânz.

După ce află motivul, Parasckyv îi spuse rechinului:

– Îmi pare rău dar trebuie să plec.

Auzind acestea, rechinul îl îmbrățișă, având în ochi lacrimi de crocodil, și îi spuse:

Să nu uiți: adresa mea de mail este: rechinul_hawaiian@yahoo.com, dar, dacă vrei, îmi poți vizita și site-ul www.te_mananc.com.

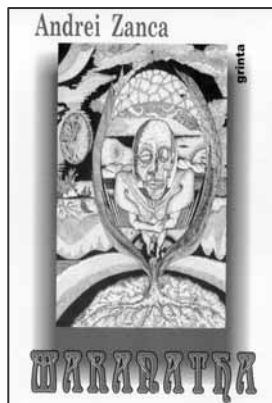
Apoi Parasckyv împreună cu ceilalți doi băieți ieșiră din apă și Familia plecă înapoi în sat împărtășindu-și impresiile unui robot, cumpărat special de Ilye pentru a nu-i face lui capul calendar.

SFÂRȘIT

(Alexandru Frânculescu este elev în cls. a XII-a D la Col. Naț. „Al. D. Ghica”, Alexandria, jud. Teleorman. A obținut premiul II, al Inspectoratului Școlar al Județului Bistrița-Năsăud și al revistei *Mișcarea Literară* la Concursul Național de Proză „Liviu Rebreanu”, 2005.)

Andrei ZANCA

Virgil RAȚIU

Diploma de excelență a fost acordată poetului **Andrei Zanca** pentru volumul de poeme *Maranatha*, apărut la Editura Grinta, Cluj, 2005.

Andrei Zanca este un poet revendicat la Generația '80. A debutat în 1984 cu volumul *Poemele Nordului*. După

1989 a publicat la diferite edituri alte șase volume de versuri. De mai mulți ani locuiește în Germania, fapt pentru care a fost cooptat de revistele literare *Vatra*, *Euphorion*, *Poezia*, ca redactor extern pentru zona Germania. De mai mulți ani s-a preocupat și se ocupă de traduceri din literatura și filosofia europeană, traducând integral cărți semnate de remarcabili scriitori: Hans Magnus Ezensberger, Reiner Kunze, Paul Celan, Irmela Brender, Richard Wagner, Kurt Drawert (ca să menționez doar câteva nume), volume tipărite la editurile Paralela 45

(Pitești), Dacia (Cluj), Vinea (București). Urmează și alte proiecte.

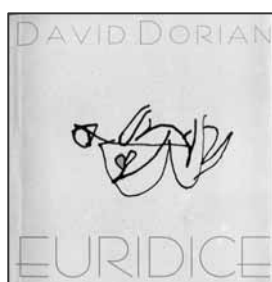
Cartea *Maranatha* e un sumar de elegii: „și-mprejur, fără de-a bănuși măcar/ doar însingurări atât de autonome, în aparenta tălăzuire ca mulțime// cum între fișniri de trunchi, un spațiu... (*Tu*); însîngerat/ de frunza/ de viță// nerăbdare în răbdarea stingerii, fereastra/ luminată în acalmia întinderii, iar// dacă gîndesc desfrunzire, mă însingur// dacă nu îmi închipui// chip ostenit în vînt... (*Zidul*).

Andrei Zanca trece prin „povestea noastră de veacuri”, „în inima alungată”, în „inima trecută sub tăcere”, pentru ca mai apoi: „să vin cu capul sus/ spre a-mi apleca fruntea// în mîinile tale”...

Cu știința sa de poet, Andrei Zanca își permite: „gîndul meu te ajungea/ pînă și noaptea în somn...” (*Și dacă înainte*).

**Cărți premiate
la Colocviile
George Coșbuc**

David DORIAN

Euridice este titlul antologiei de versuri semnată de **David Dorian** (Editura Arcade, Bistrița, 2005), volum (248 pag.) care a fost premiat în cadrul

Concursului Național de Poezie „George Coșbuc”, ediția a XXI-a, 2005, cu cea mai importantă distincție, *Premiul Uniunii Scriitorilor din România*.

Este o ediție de autor (apărută în condiții grafice excelente), în care sunt oferite cititorului poeziile și poemele publicate de poet din 1993 până în prezent în patru cărți, cu o prefață semnată de criticul literar Gheorghe Grigurcu și note bio-bibliografice, indispensabile unei antologii: *Retorica*

ninsorii (1993), *Umilințele* (1993), *Fețele personajului* (1994), *Paradisul derizorii* (1995), toate apărute la Editura Tipomur, Târgu Mureș. (Mai adaug faptul că David Dorian este membru al U.S.R. din 1994 și că în 1999 a publicat la Editura Eminescu, București, volumul de proză *Jurnal Iluzoriu*.)

Pentru oricare poet care a parcurs mai bine de un deceniu *trăit în poezie*, mi se pare firesc să își adune producțiile lirice într-o singură copertă. Mai cu seamă poeziile simt această necesitate de a-și antologa creațiile, din timp în timp, fapt care însemnează că autorul nu se ferește să „dea seamă” celor din jur despre creația sa și, în același timp, să se „privească în oglindă”.

David Dorian și-a conceput actualul volum din toate *ciclurile* lirice pe care le-a scris în timp, nicidecum ținând cont de ordinea aparițiilor lor editoriale. Parcurș în întregime, cititorul își crează, își poate crea o cu totul altă perspectivă asupra liricii sale, decât aceea formată citindu-i volumele pe măsură ce au apărut. Astfel, constatăm cum se pot sparge anumite „tipare”, anumite conotații critice pe care le-am citit și consemnat la vremea lor. David Dorian este un poet care, fără nici o reținere, modernizează poezia mitică, iar după ce-i conferă această aură, procedează precum Orfeu, și ne coboară în Infern pentru ca să „ne așeze” față în față cu Zeii. Este foarte ciudată senzația să auzi cântece „de sub pământ” și să vizualizezi tălmăcirile și răstălmăcirile jurământului încălcat de către Orfeu - din uitare, din nerezistență, din neatenție – datorită cărui fapt eroul o pierde definitiv pe Euridice, cea mușcată mortală către un șarpe.

„Neadormirile lui Iov scriind/ pe toate fețele poemului./ Repaosul dimineților numai pecingine./ Crescând în carnea uitată/ îndoiala.” (*Final*)

„Dovedită e iarna pe pământul întins de la cuțit la pâine./ Trec ades (cu exactitate) fără duminici îmi caut respirația./ În trecut... și bălților li se vede în suflet./ La cină un

porumbel mi se zbate în farfurie/ o femeie cinică toarnă sângele în pahare./ Împreună palmele alcătuiesc o deschidere prin care te cer zeului.// E primăvară Euridice copilăria noastră seamănă/ cu un fluture otrăvit.” (*Primăvara Euridicei*)

Invocarea Euridicei în Zilele Pascale mi se pare uimitoare. Sunt parcurse aici stări de la Vechiul până la Noul Testament. Și în toată cartea.

Inorogul, levitația, vămile, umilințele, fericirile, Fiul Omului, epistolele, asceza, regele nebun, capul lui Ioan etc. sunt teme majore ale cărții, dezvoltate și întoarse pe toate fețele cuvântului – titlul unui ciclu. Citez la întâmplare despre *calea singurătății* (exemple sunt multe altele): „În aerul unde a nins cândva murdar m-am strecurat/ spre câmpuri în evadare. Erau aștri rătăcitori de iarnă și teama/ celui ce șade cu creștetul în ei – la fiorul căderii/ mă apucam de spini înfloriți. Putrezeau verile în răcoare/ urme de apă se pierdeau în cer spre orizonturi pâlând nervos/ felinarele bufniței îmi arătau neabătuta cale a singurătății.” (*Întâia elegie restituită*)

David Dorian este un poet remarcabil cristalizat, repet și eu după cum afirma în 1994 criticul literar Liviu Antonesei.

Marin MĂLAICU-HONDRARI

Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Târgu-Mureș, a fost acordat lui **Marin Mălaicu-Hondrari** pentru volumul de debut *Zborul femeii pe deasupra bărbatului*, Editura Eikon, Cluj, 2004. Poetul s-a născut în 1971 în

Sângeorz-Băi. A debutat revuistic în *Tribuna*, Cluj, 1991. Este prezent în volumul Grupului *Camera*, carte de poeme care a apărut la Editura Euphorion, Sibiu, 1995.

Prezentul volum premiat, este structurat pe trei cicluri, anume Mai multe poeme,

Câteva zile la Sângeorz-Băi și Lungul drum al autorului către servitute.

Cred că acest al treilea ciclu al cărții este reprezentativ pentru Marin Mălaicu. Se pricepe de minune să compună prozo-poeme. „Așadar, să povestec...”, începe poetul. Apoi continuă cu „marile galerii ale uriașelor muzee”, cu „O altă aglomerare a cărților. Bibliotecile”, deplângând destinul cărților care este acela „de a fi adunate la un loc”. În fond, nimeni nu-i rezistă poetului, nici mama. „Cititorul stă dinaintea ușii autorului”. Femeia stă lângă el. Telefoanele convivilor zac închise, discuțiile se poartă prin „lemnul” ușilor... Zice, către final: „Tot umblând așa prin viața mea ca printr-un coș de gunoi,

trebuia să înțeleg într-un târziu că în toți anii pe care-i trăisem, avusesem ceva constatnt și nu numai eu, ci și oricare suflete și nu numai în prezent, ci din prima zi a lumii – care, cică, i-ar fi zis: Mă, lumină, înainte de a îmbătrâni îngrozitor, treci și scrie a patra carte...”

În ciclul deschizător al volumului găsim, de fapt, aceeași atmosferă, ușor esențializată: „ieșisem în câmp/ știam un loc unde mâna/ făcută streășină la ochi/ duce la înțelesuri stranii/ culorile se dovedeau a fi amăru/ (dar asta învășasem de la alții)...” (*patru din trei*).

Definitorie pentru lirismul lui Marin Mălaicu mi se pare poema *Străina*. Aici, este dificil să stabilim dacă Străina este, în fapt, *singurătatea* care țipă din gură de șarpe. În orice caz: „Există/ puțini știu/ câțiva spun/ o parte întunecată a beznei/ și un bandaj sub care rana sfârâie...” Dar, pe rând, sunt

invocate și detaliate sub strune lirice: zilele Străinei, tânguirea năucitoare a oscioarelor, viețuirea prin suflete, umbra Străinei, singura urmă a Străinei („care se îndepărtează în zvon de mari prefaceri”). Și ce mai poate urma? Urmează întâlnirea cu Străina, proorocirea pașilor Străinei și întâlnirea cu floarea Străinei. Conchide poetul: „...în realitate Străina ademenește cățelul pământului/ lătratul lui...”

Marin Mălaicu este un revoltat în bibliotecă: „un om stă în bibliotecă/ cu gândul să-și ia viața/ cărțile sunt mute/ autorii au ațipit/ desigur nemuritor nu înseamnă atotputernic/ e seară/ fumul țigării somnolează în lente volute/ mâine diminează femeia va șterge praful” – apoi totul va fi reluat, reciclat, reinventat...

Alexandru HĂLMĂGEAN

La Concursul Național de Poezie „George Coșbuc” juriul a acordat *Premiul I* lui **Alexandru Hălmăgean** pentru volumul *Arhei și anemone*, apărut la Editura Grinta, Cluj, 2005.

Poetul s-a născut la Cluj în 1957; este licențiat în filosofie. A debutat cu volumul *Poezii* (Editura Interferențe, 1992).

Arheu-l este un principiu filosofic, forța vitală. Anemonele sunt niște plante erbacee, cu flori mari, de diferite culori. Nu întâmplător acest volum de poeme cuprinde două cicluri: *Ascunzișurile lumii*, sub semnul anemonelor, și *Înviere*, un eveniment esențial în viața Lumii, devenit, în timp, un *principiu*. Poetul Ion Mureșan notează următoarele: „Alexandru Hălmăgean seamănă cu un poet servind credința că lumea stă sub zodia melancoliei și a unei dureroase fragilități. Poezia lui sugerează că *Dumnezeu* a făcut lumea în cârdășie cu poezii.”

Faptul că poezia lui Hălmăgean este foarte aproape ori chiar se înrudește cu poemele lui Mureșan din *Cartea de iarnă* nu ar exprima nici un secret. Să exemplific:

„Și dacă scriu poezii/ pot eu rosti lăuntru lucrurilor/ și ceea ce zvântă adevărul/ pot eu să îi sărut pe cei fără buze/ să poată și ei săruta această lume,/ pot eu să scriu frumoase versuri/ pentru cei adormiți în frig?/ căci dacă m-am rătăcit de zei/ atunci mai îndeajuns/ sunt în nemișcare.” (*Și dacă scriu poezii*);

„Un anotimp al arsurii și un timp/ al vindecării în amurg./ inițiere în câine și în pumnal./ aprinzi niște lumânări. Moare poetul./ încet, încet te îndobitocești. Rumești/ concepte și propoziții...” (*Vinul negru numit cioran*);

„Mistrețul din vis se rătăcește într-un poem/ și tocmai în acest vid de zi cu zi/ s-ar putea să se întâmple ceva,/ bunăoară să fii înger/ să uiți de cuvinte/ și poate dintr-un prea plin al coșmarului/ genunchii unui lepros să-i fie odihnă/ bunului **dumnezeu**/ și tot scriind și scriind/ cu semne roșii/ să auzi la miez de noapte/ răstignirea poetului...” (*Un cântec al nopții*).

După cum afirmă și Alexandru Hălmăgean: „În cele patru întunecimi ale sufletului fiecare literă este scrisă cu fier

înroșit”, iar poetului nu îi rămâne decât să-și ducă „crucea prin țara nimănui”...

Nicolae BOSBICIU

Premiul al II-lea în cadrul Concursului Național de Poezie „George Coșbuc” – ediția XXI, a fost conferit poetului **Nicolae Bosbiciu** pentru volumul *Pământ de unică folosință*, apărut la Editura Eikon, Cluj, 2005.

Nicolae Bosbiciu s-a născut în 1967 la Năsăud. Este absolvent al Facultății de Litere din Cluj, Secția etnologie. A debutat cu volumul de poezie *Manuscris străin*, Editura Clusium, 1996. Între timp a mai publicat volumul de eseuri *Dimitrie Stelaru. Lumi poetice*.

Cartea *Pământ de unică folosință* este construită dintr-o suită de poeme (fără titlu), întinsă pe mai mult de 70 de pagini, compunând o *Poemă*, fragmentată doar din când în când, datorată registrului liric pe care poetul îl „invocă”. Autorul definește starea lirică, a *creatorului*, astfel:

„În zori vei fi scos din țarina ta,/ pentru că lutul s-a prefăcut în cuvânt/ și cuvântul în treaptă spre muntele cu zăpezi,/ de unde mereu se aud cântece și viscoliri.// Păianjeni cumiști vor țese peste cărțile tale/ punți minunate, semne dintr-o lume uitată,/cu bocceaua grea de hărți abia începute/ pe calea robilor urmele

și le vei pierde.// Nu privi înapoi, drumul nu are hotar,/ nimeni nu mai vrea să te mai nască./ În zori vei fi scos din țarina ta,/ pentru că lutul s-a prefăcut în cuvânt.” (pag. 8) Astfel poetul anunță, știind, că atunci când *lutul* se preface în *cuvânt*, pe calea robilor urmele și le poți pierde.

Pierdut pe veci, Poetul încă își mai caută surâsul, rătăcind pe căile ascunse, pe unde, chipurile, *s-ar intra într-o țară*; dar nesiguranța, dar și speranța își dau mâna:

„Dacă ne-apropiem unii de alții/ ne este din ce în ce mai frig,/ ca și cum s-ar naște un hău/ ce vântură pleava pe sub streșinile cerului.// Caut o putere în jur/ căci, iată, lumina de aurora/ se precipită a plecare.// (...)// Și eu caut, încă mai caut cu frenezie surâsul/ pierdut pe veci încă din vremea când/ trupul tău, cufundat în bezna strălucindă,/ îmi arăta căile ascunse pe unde se intră/ în țara de unde nu mai revii niciodată.” (pag. 36) Marea revenire, însă, mereu este pusă sub *Marele semn* al îndoielii; de fiecare dată, cum de obicei, în poezia lumii.

Spre finalul amplei *Poeme*, poetul, trudit de-atâtea metamorfoze, pe albe podele se culcă, *cu volbură se înfășoară*, lângă o inimă postumă, dezbrăcându-și *firea trupului*... Elegii profunde, în cheie majoră.

Ovidiu GLIGU

La recenta ediție a Concursului Național de Poezie „George Coșbuc” *Premiul al III-lea* a fost acordat poetului **Ovidiu Gligu** pentru volumul *Ziua a 8-A* (Editura Mirton, Timișoara, 2004).

Dacă vizualizăm titlul, putem conchide că

autorul ne trimite la simbolistica alfabetului limbii române, de la A la Z, de la Z la A, cum spunem referindu-ne la o anumită „parte” din marele Infinit. Astfel ne este sugerată ideea că orice *început* are un *sfârșit*, dar un alt început nu se poate urni decât odată cu sfârșitul, simultan, devorându-se ciclic. „Netipărită/ ziua a opta s-a arcuit/ în spatele ușii.// Ea leagă/ toate duminicile/ din calendar.// Cred că

zilele noastre/ trăiesc undeva/ mai mult decât noi.” (*Zile de rînd*)

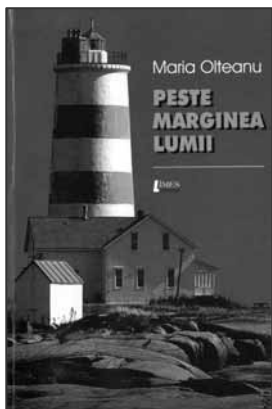
Lirica lui Ovidiu Gligu se încadrează în rândul poeziei sentențioase, aforistice, ca la Nichita Săneescu, uneori, ca la Lucian Blaga, alții. Sentințele lirice ale lui Gligu dau senzația ciudată că întreaga lume materială și spirituală este așezată *cu susul în jos și cu josul în jos*: „Fiecare întâmplare a mea/ a fost odată/ ca altă-dată; Furnicile duc toate răutățile/ pe care le-am ascuns/ atâția ani/ și mă pișcă; Spune-mi/ oare moara e moară și/ hanul nu e castel?; Spune-mi/ pe umeri am găze sau/ o pereche de mâini?; Acum numai/ oamenii albi trăiesc/ sentimente; Moartea este un verb; Odinioară spuneam/ duhamin/

împreună; Cînd ești în apă/ vezi lumea/ ca printr-o apă”; ș.a.m.d.

Raiul copilăriei este evocat și invocat astfel: „Pur și simplu/ zile la rînd/ în casa ursulețului/ adorm.// În casa ursulețului/ mă trezesc./ Vino îngerule/ te aștept// ca pe o colegă de bancă/ să-mi desenezi/ un secret/ la sfârșitul caietului.” (*Camera bună*)

Pâinea, cântecul, copilul legănat, niște amintiri cu Dumnezeu... Liantul dintre poeme se simte și se întrevede prin anumite cuvinte cheie: aer, cer, lemn, pâine, iarăși: „Mă lungesc Doamne/ spre Tine/ ca un copil.// Mă înalț pe vîrfuri/ ca să văd/ zilnic.// Pe cer ca pe masă/ un abur/ de pâine.” (*Mă înalț*)

Maria OLTEANU

În cadrul Concur- sului Național de Poezie „George Coșbuc” au fost acordate de către juriu mai multe *premiu speciale*. Unul dintre acestea a fost conferit scriitoarei **Maria Olteanu** pentru volumul *Peste marginea lumii*, Editura Limes, Cluj, 2005.

De-a lungul timpului, autoarea a abordat și proza și acel gen liric filigranat, poezia pentru copii. Prezentul volum este cel de al patrulea scris în registrul grav.

Peste marginea lumii însumează cinci cicluri: *În căutarea potirului*, *Crepusul*, *Ieșirea din labirint*, *Meandrele vremii*, *meandrele sufletului*, *Acasă*. Atmosfera citadină din primul ciclu este dominată de străzi însângerate, de deznădejdi cotidiene, de răni palpabile care dor și se văd sub „hainele disperării”. Marginea lumii Mariei Olteanu este mereu păzită de un far la țarmul vreunui ocean, vreunei mări – după cum ne sugerează și coperta cărții semnată de pictorul Cristian Cheșuț. Ieșit în lungi călătorii (v. *Sfârșit de octombrie la Montreal*) poetul nu scapă de răscolitorul „sentiment românesc al ființei”:

„În țara mea/ mocnește, de veacuri,/ un jar de suferință.// Herghelii negre/ străbat câmpiile/ și lacrimile lasă urme adânci.// Pe banca de-acasă/ copilăria a rămas scufundată în griji// și drumul deznădejdiei/ străbate țara/ de la un capăt la altul.// În pâini sunt răni sângerânde.” (*Drumul deznădejdiei*). Farul poetei, însă, este, de fapt, ochiul lui Dumnezeu: „Lumina mă eliberează:/ îmi aduce vești/ de pe țarmuri îndepărtate.// Îmi așează pe umeri păsări,/ alungă noaptea ce se-ntetește./ deschide ușile dimineților albe.” (*Eliberare*) Întrezărirăa unui „fapt” al salvării nu e văzut decât prin drumul anevoios, necesar, al „ieșirii din labirint”: „Doamne, // în această seară/ îngenunchează în sufletul meu/ și lasă îngerii/ să-mi treacă pragul!// Coboară/ prin albul zăpezii// și adu-mi săniile!// Dezleagă caii robiți!” (*Rugă*).

Dar drumul, oricât de greu de străbătut ar fi, obsesie rămâne, obsesie devine, linie întortocheată și nu poate duce decât *acasă*. Ca pentru Ulise calea către Itaca. Acasă e „ținutul meu”, păzit de „mâna nevăzută”, e țara, „iubita mea”, e Eminescu, și nu Eminescu este *finalul*. „În ținutul meu/ pământul bea soarele.// Cărările plâng/ sub pașii anilor// și aripile paserilor//poartă gândul lui Dumnezeu.” (pag. 73)

De ani buni nu am mai citit și versuri dedicate patriei. Iată, Maria Olteanu are curajul de a aborda și această temă, demult

„dată uitării” și trimisă pe nedrept în neantele lirice. Citind poemele autoarei, pare că Maria Olteanu face și muzică.

Vlad SCUTELNICU

Atunci când am sub ochi o carte de poezie, mai întâi sunt atent la ce editură a apărut. Pe urmă privesc coperta cărții. Cu atenție. Dacă e bine, îmi spun: „E bine”. Incerc să rețin numele artistului care a conceput coperta. Abia pe urmă fug la cuprins,

dacă are. În general toate cărțile de poezie au și un sumar. Devin din nou foarte atent. Mă interesează de fiecare dată dacă nu cumva și *cuprinsul* formează un poem. Rar constat așa ceva. Dar am întâlnit cazuri. Apoi deschid cartea la întâmplare, și citesc la întâmplare și îmi zic: „Iată, e bine!” Și îmi mai pot spune: „Ce fler am. Deschid tocmai acolo unde *e poezie!*” Dacă mai trec câteva pagini și citesc alt *poem* și, la fel, îmi spun: „E bine”, deja consider că volumul de poezie a trecut printre *furcile caudine*. Și iau cartea de la capăt.

Premiul special al juriului a fost acordat lui **Vlad Scutelnicu** pentru volumul *E frig în oraș și sunt singur*, Editura Dionis, Botoșani, 2004.

Dechis cartea la poemul care încheie volumul, *gând katharsic*. Nu mă satisface titlul, dar versurile sunt pătrunzătoare: (textul începe cu 2 puncte – definindu-se ca o conchidere morală a unei lungi dizertații): „bucură-te că vii/ dintr-o lume în care poți mereu/ să te-ntorci// bucură-te tu/ sculptură în trupul timpului/ că plutești într-o lume/ unde sufletul te poartă// acolo pasu-I rotund/ sferic, de diamant și de gând/ chiar haosul tremurând e perfect/ și totul începe etern...// zilnic vei spune// fiecare stea are spiritul ascuns/ în propria lumină/ continuând nestingherit să vâneze/ spaime/ interioare, oculte/ despre adevăr și iubire/ despre frumusețe, despre nemurire/ cu dreapta înțelepciune armă/ (ca

un) scut./ așezată între tine și cer// vei citi/ și cât vei pricepe mileniul/ secunde/ de viață alunecând umil și supus/ în încătușata clipă a/ somnului// fiule/ Tu ești verbul prin care/ m-am răzvrătit împotriva Nimicului/ scara mea spre cer// de-aceea îți zic/: bucură-te/ că din lumea în care/ te-ntorci mereu/ poți să vii.” Poemul e dedicat fiului Andrei, amintindu-ne de *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*.

Vlad Scutelnicu este un poet citadin, îngropat în probleme vieții de zi cu zi: „ceasul sună după un vechi rit// nu-mi rămâne decât/ să-mi întind sufletul ca o piele/ să-mi întind sufletul ca o piele/ de oaie/ spre/ botul suferinței (7); Mama și Tata așezați/ pe prag așteaptă cu ușa/ larg deschisă de câteva mii de ani/ văd în ochii MAMEI o apă ce-mi caută/ trupul să-l boteze, să-l spele de farmece și/ răni/ văd în ochii TATEI securea/ tăind zâmbitoare lemn tare pentru/ stâlpul înflorit al unei case noi/ cu ieșire la cer (4).; prins între două angoase învelite/ în fum de țigară mântui o cafea plutind/ spre casa de-acasă unde/ n-am frate (nici soră) de lacrimi/ doar copacii și păsările și pietrele îmi cresc/ din piele din/ adânc de sub piele din/ înaltul grotelor inimii (3). Poeziile fac parte din ciclul care dă titlul volumului.

Poetul are un oarecare fel de a sugera mereu că *nefăcutul* face, că *tăcerea* vorbește, că străzile sunt nebune atunci când sunt pustii. Iată *rana din vorbe*: „avem ce spune – vorbim/ n-avem nimic de spus – vorbim/ deodată nu ne mai înțelegem// șapte icoane plâng// între noi zboară cuvintele/ zgotos se sparg/ sensurile se pierdperate/ în cripta zilei (...) ! liniște/ trece tăcerea...”

Poemele din ciclul final al cărții, *vinovat în clepsidră*, sunt definatorii pentru lirica lui Vlad Scutelnicu.

Premiile Concursului Național de Poezie „George Coșbuc”, ediția a XXI-a, Bistrița, 13-14 oct. 2005

Juriul concursului, format din:
Marius TUPAN – președinte
Eugeniu NISTOR
Gabriel COJOCARU
Călin COCORA
Ioan PINTEA
Virgil RAȚIU
Olimpiu NUȘFELEAN
Marcel SĂSĂRMAN
Ion MOISE – secretar,
a acordat următoarele premii:

I. SECȚIUNEA VOLUME PUBLICATE

Diploma de excelență – Andrei ZANCA (Germania) pentru volumul *Maranatha*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2005;

Premiul Uniunii Scriitorilor din România – David DORIAN, pentru volumul *Euridice*, Ed. Arcade, Bistrița, 2005;

Premiul Filialei Uniunii Scriitorilor din Târgu-Mureș – Marin MĂLAICU HONDRARI pentru volumul *Zborul femeii pe deasupra bărbatului*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2004;

Premiul I – Alexandru HĂLMĂGEAN, pentru volumul *Arhei și Anemone*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2005;

Premiul II – Nicolae BOSBICIU, pentru volumul *Pământ de unică folosință*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2005;

Premiul III – Ovidiu GLIGU, pentru volumul *Ziua a 8-a*, Ed. Mirton, Timișoara, 2004.

Premii speciale ale juriului:

Vasile BARBU, (Uzdin, Serbia – Muntenegru), pentru volumul *Până azi*, Ed. Augusta, Timișoara, 2004;

Arcadie OPAIȚ, (Cernăuți – Ucraina), pentru volumul *Salonul de reanimare*, Ed. Bucrec, Cernăuți, 2003;

Daniel RENON, (Germania – Nurnberg), pentru volumul *Dresorii de umbre*, Ed. Anamarol, București, 2005;

Valeria MANTA TĂICUȚU, București, pentru volumul *Citește, Ulise, și plângi*, Ed. Premier, Ploiești, 2005;

Maria OLTEANU, Bistrița, pentru volumul *Peste marginea lumii*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005.

Vlad SCUTELNICU, pentru volumul *E frig în oraș și sunt singur*, Ed. Dionis, Botoșani, 2004.

II. SECȚIUNEA VOLUME ÎN MANUSCRIS

Premiul I, premiul Editurii GRINTA și Premiul *Mișcării Literare* – Virgil TITARENCO, (California, USA), pentru manuscrisul *Mirabile dictu*;

Premiul II și Premiul revistei *Poesis*, – Silviu GONGONEA, Drăgășani, pentru manuscrisul *Tratat de descompunere*;

Premiul III, Premiul Revistei *Vatra* și Premiul *Mesagerul literar și artistic*, Bistrița – Violeta ION, București, pentru manuscrisul *Marta*;

Premiul revistei *FEED BACK*, Iași – Florina Daniela BORDEANU, Bacău, pentru manuscrisul *Blues cu lămâie*.

III. SECȚIUNEA MANUSCRISE – elevi

Premiul I, premiul Inspectoratului Școlar Județean Bistrița-Năsăud, premiul Ed. Princeps Edit – Iași, elevei Sabina NIMIGEAN, clasa a X-a, Liceul Silvic Năsăud;

Premiul II, al Casei Corpului Didactic Bistrița și al revistei *Târnavă*, Târgu-Mureș, elevei Alexandra MĂRGINEAN, Suceava;

Premiul III, al Casei Corpului Didactic Bistrița și al Ed. Grinta, Cluj-Napoca (acordat în cărți) elevei Iulia MARINESCU, Turnu Măgurele;

Mențiune, premiul Inspectoratului Școlar Județean Bistrița-Năsăud și premiul ziarului *Răsunetul*, Bistrița, elevei Bianca Maria MARIN, Onești, Bacău.

Premii

Premiile Festivalului Național de Proză „Liviu Rebreanu”, Bistrița, 25-27 nov. 2005

Juriul format din:

Dumitru Radu POPESCU – președinte,

Mihai DRAGOLEA,

Cornel MORARU,

Virgil RAȚIU,

Eugeniu NISTOR,

Mircea PRAHASE,

a acordat următoarele premii:

1. Secțiunea volume de proză, critică și eseu literar editate în anul 2005:

Marele premiu nu se acordă.

Premiul I: Andrei MOLDOVAN – *Întâmplări literare* – eseu, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005;

Premiul II: Ion MOISE – roman, *Ochiul Dragonului*, Ed. Arcade, Bistrița, 2005;

Premiul III: Lucian CRISTEA – Cluj-Napoca – povestiri, *Hoțul de vise*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca.

Premii speciale:

Zeno GHIȚULESCU –, roman, *Tăvălugul*, Ed. ARDEALUL, Târgu-Mureș, 2005

Elena CESAR von SACHSE, Nurenberg – povestiri pentru copii, *Țara fericirii* – Ed. Desire, Cluj-Napoca;

Iorgu GĂLĂȚEANU – Iași, *Destinul chintei* – Ed. Cronica, Iași.

2. Concursul de proză pentru elevi:

Premiul I și al revistei *Vatra* – LUPU Cosmin Alexandru – Botoșani;

Premiul II și al revistei *Mișcarea literară* – FRÂNCULESCU Alexandru, Alexandria;

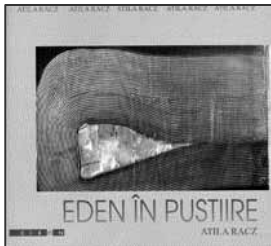
Premiul III și al revistei *Târnava* – CRĂCIUN Mihaela Gabriela – Alexandria.

Organizatorii au hotărât decernarea **DIPLOMEI DE ONOARE „LIVIU REBREANU”** istoricului literar NICULAE GHERAN pentru editarea **integralei operei scriitorului**.

UN ELEGIAC TRANSILVAN

David DORIAN

În deschiderea cărții sale *Eden în pustiere* (Ed. Eikon, 2005), carte de o ținută elegantă, bogat ilustrată cu reproduceri policrome din lucrările artistului plastic Arpad Racz, poetul Atila Racz își prezintă profesiunea de credință, încercând a lămuri titlul oarecum oximoronic al celui de-al doilea volum al său: „Edenul s-a născut în suflet și piere odată cu sufletul”. Edenul și pustierea sunt stări sufletești antagoniste, în jurul cărora poetul își construiește noul volum, ca o disperată căutare a edenului copilăriei, a pământului transilvan părăsit pentru alte ținuturi. Într-un ceremonial aproape sacru, poetul exilat în Irlanda comite gesturile atât de cunoscute truiditorilor scrisului: „mi-am pregătit uneltele, paginile albe mi le-am așezat pe genunchi” (*Poem 1*). Edenul născut în suflet e amenințat cu pustierea: „îmbătrânind îmi este tot mai frică de moarte.” (*Poem 1*) Agresiunea timpului dobândește proporții terifiante, ca în versurile din *Poemul 2*: „timpul acesta neiertător... năruie pereți. chipul meu de războinic/ ce se pierde-n istorie, cenușa așezată pe bocancii în care timpul miroase a piatră de râu...” Timpul e în această viziune o vânătoare, în care poetul se simte aidoma vânatului încolțit: „meticulos adun în jurul meu zilele, mersul timpului înapoi/ pierdut printre oceane, abandonat, clădit doar din amintiri goale./ refugiat, încercând cu disperare să-mi schimb înfățișarea/ cum din coconul uscat ar zvâcni efemera vietate... ori visarea/ cu perspectiva păianjenului... gândul la firul argintiu/ pregătirea plasei ucigașe... mișcarea universului/ într-un spațiu fragil... ah slăbiciunea și mersul/ meu șchiopătat, deghizat îmi ascund neputința, spaima de a fi vânat.” (*Poem 3*)

Prin memora scrisului poetul crede că ar putea opri curgerea timpului, reînviind „personaje care au dispărut” în „cartea unde închizi eternitatea” (*Poem 4*). Pe lângă ființele

expiate sau metamorfozate, obiectele au puterea de a perpetua amintirea: „doar haina veche a tatălui meu rămasă stingher pe un stâlp îmi sfâșie amintirea” (*Poem 4*). Tatăl, personaj central, e invocat cu nostalgie irepresibilă: „retras în camera mea, atingând bârnela pe care/ tata le așezase în pace după război... calul său de atâta drum murise/ el care-și vânduse cămașa nouă pentru un colț de pâine.” (*Poem 4*) Moartea tatălui, dăruit lucrător al pământului, e percepută în spirit „teluric”: „să fi fost primăvară de auzeam floarea crescând/ în pereții de lut, sub bârnela groasă de ulm și lumină/ seara când în umbrele lămpii se luptase/ cu trupul său și spuse, mai trist ca altădată, iată că/ pământul acum este pe prag” (*Poem 46*).

Cum speța prețioasă a poeziilor o aflăm răspândită generos în lume, în noua sa locație poetul dezrădăcinat întâlnește un personaj straniu și pitoresc ce ne amintește de maiestatea căutată a creatorului rondelurilor de la noi: „poetul dublinez Pat Ingoldsby putea fi găsit pe scaunul său înalt, impunător și sobru/ vânzându-și poemele ori recitând în lungul zilelor vara pe străzile unde James Joyce hălăduise” (*Poem 6*).

Existența e continuă căutare și ispășire, e „liniștea cărților necitite, puterea de a vorbi”; existența reprezintă, în viziunea poetului, „acele drumuri singuratice spre Dumnezeu”. (*Poem 7*) Viața se consumă în disperată râvnă după adevăr și iubire: „iată la marginea nopții cad împrăștiat țărâna/ și nu cunosc adevărul” (*Poem 8*).

În acest univers al deșertăciunii, erosul

Raft

e urmărit ca liman salvator: „am constatat cu sfială că doar inima mi se schimbă/ și șoldurile ei căpătaseră greutatea iubirii” (*Poem 8*). Dacă în volumul său de debut, *Dulcea mea pustiere*, publicat în urmă cu unsprezece ani la Editura Tipomur din Târgu Mureș, Atila Racz se arăta un cuceritor pătimaș, abordând în tonuri vii, mult prea tari pentru ochii prefăcuți închiși ai pudibonzilor,

trupul nud al iubitei, nici astăzi, după curgerea în clepsidră a nisipului unui întreg deșert, nu poate lipsi din poeme iubita cu forme ispititoare, iubita aliat împotriva uitării și morții: „păstrasem secretul frumuseții coapselor ei/ cu sfințenie părul ei greu și trist, vântul și mirosul de iod al oceanului umpluseră ziua” (*Poem 23*).

Un alt personaj aparținând tragiceii marginalități e evocat într-o poveste tristă de iarnă: „îl cunoscusem într-o iarnă grea la un vin/ îl auzeam de la masa vecină singur recitând din poezii ruși... l-am ascultat/ întreaga noapte până când dimineața mi s-a prelins în ochi” (*Poem 9*).

Borges, marele poet orb, cel „pipăind lumea ca pe o femeie, iubind/ cu patimă viața, discuțiile nesfârșite cu Zeii” apare ca motiv livresc al demersurilor recuperatoare ale autorului *Edenului în pustiere*: „scriu acum poeme din Borges îmblânzindu-mi inima” (*Poem 10*). Obsesia supraviețuirii prin cuvânt, atât de familiară poezilor, domină tematic multe poeme din această carte: „în această muzică neștiută a lumii/ mă prefac și nu-mi amintesc slăbiciunea/ de a pândi cu îngrijorare cuvintele lăsate/ în libertate aceste semne ce vor să capete/ un înțeles/ mă prefăceam și din umbră încercam/ să le îmblânzesc” (*Poem 22*). Goana poetului de a se regăsi prin hățișurile memoriei o întâlnim în splendidele versuri din *Poemul 31*: „eu visătorul timpurilor uitate... alergând/ prin ploile și lucirile de cuțit ale memoriei”.

Moment al introspecțiilor, noaptea poetul simte „mersul apelor prin tainicele pustiri”; noaptea el scrie poemele „cu pana de aur înfiptă în spate” (*Poem 11*). Credința în virtuțile scrisului e mărturisită și în alte locuri, cum în poemul *Efemeride*: „cuvintele o să rămână ca niște himere/ umezind deșertul” Despre aceeași trudă de a exista prin cuvânt, poetul ne destăinuie: „călcasem pe urmele alchimiștilor în căutările lor/ de a preface sufletul în cuvânt” (*Poem 40*).

Atila Racz scrie în aceste poeme o saga a familiei sale, din care nu lipsesc frații și surorile, mama, cea care „s-a întors în partea stângă a tatălui (...) sfioasă ca o mireasă să-și întregească neființa” (*Poem 20*). Absența

părinților „din casa veche, pe care se întinse nefiresc vița sălbatică” suscită imaginația recuperatoare: „în pătratul luminat al ferestrei mi-am/ închipuit umbra părinților îmbrățișându-se” (*Poem 21*). În alt poem mama devine personaj fabulos, amintind de ființele zburătoare din pânzele lui Chagall: „în copilăria noastră, mama se înălțase de/ multe ori la cer... chiar dacă noaptea ea cobora/ în livada unde copacii se luminau” (*Poem 37*).

Poetul se dezvăluie ca un suflet dăruit prieteniei; prietenia e sentimentul înălțător și statornic ce-i prilejuieste amintiri legate de burgul transilvan: „îmi aminteam de orașul medieval/ de foamea noastră zilnică de cuvinte/ cum răsuțeam în fel și chip viața... ori căutam cu privirea pe străzile umbrite de ziduri/ femei mai minunate decât învierea.” (*Poem 24*) Nu lipsește din același poem evocarea vremurilor întunecate ale comunismului, când tinerețea și prietenia au învins disperarea: „în Transilvania anii care ne-au pătruns ființa/ mândria că puteam să ascundem/ în rostire libertatea, revolta și mărețiile omului. Nu ne înduplecase frica, cazematele reci... nu ne-au copleșit tinerețea./ doar acum simt cu adevărat timpul acela.” În alt poem, aceste „timpuri de neliniște împing pe plajă/ cadavrele istoriei” (*Poem 39*).

Uitarea, efort al memoriei opus regăsirii, dobândește în *Poemul 23* accente ale damnării: „mai bine aș/ bea ceva îi spuneam personajului cu care mă confund.../ ca un Caramazov pândesc goliciunea paharului/ camera mea răsturnată în votca ce-mi/ arde în inimă/ vietate ce îmi străpunge venele/căutând libertatea”.

Din meandrele memoriei ies la suprafață imagini ale unui sat de munte, în care „iarna frigul pocnea pe ferestre”: „am trăit... în neuitate/ așezări de sub munte, unde pădurea și pietrele îmi/ crescuseră sufletul” Urmele anotimpurilor i se întipăresc poetului la fel unui curcubeu pe retină: „anii îmi întunecaseră mintea și/ ochii în care frunzișul nopții foșnea/ ca ploile/ venite din toamnă peste șindrilele/ casei” (*Poem 38*). În prospețimea dimineților de munte, poetul exultă: „dimineața sufletul mi se schimbă, simțisem în nări/ mirosul trifoiului” (*Poem 43*). Asprimile muntelui,

asprimile istoriei, îl conduc la asprimile unor gesturi: „astăzi când mă gândesc câte păsări am/ ucis mi se umezesc mâinile” (*Poem 38*) Locurile muntoase rămân pentru poet „acele ținuturi vitrege în care/ îmi conduceam copilăria ca un călugăr” (*Poem 45*).

Atila Racz e un elegiac suspinând după zilele glorioase ale tinereții sale transilvane, contrastând cu autoimpusul său exil la marginea unei mări străine, la fel anticului

Ovidiu: „îți plăcea să-mi vezi/ sângele clocotind și bucuria vieții pe față/ dar nu învins aici la marginea oceanului/ pregătit să-mi petrec restul vieții-n tăcere/ privind cu umilință decapitarea speranțelor” (*Poem 25*).

Prin cea de-a doua sa carte, Atila Racz se dovedește un poet remarcabil care, numai datorită vremurilor vitrege poeziei, nu a ajuns cunoscut ca unul dintre cei mai înzestrați poeți ce scriu astăzi în limba română.

Cornel COTUȚIU a pus roțile la secure

Virgil RAȚIU

Trebuie să îmi imaginez că, demult, tare demult, omul a reușit să pună plugului de lemn roate, dacă nu, inițial, doar un fel de roțile. Din aceste „investigații” în timp trecut, gândul mă poate purta către alte unelte de uz folosite de-a lungul vremilor în gospodării,

unelte care, știm bine, mereu și mereu au fost îmbunătățite. Astăzi, în agricultura modernă, în construcții, în minieră, unelte ca: sapa, furca, târnăcopul (ceagla), grebla, lopata, cazmaua (hârlețul), coasa ș.a. sunt „consemnate”, chiar expuse prin mari muzee, ca obiecte „rare”. La noi, însă, astfel de unelte încă mai au „mare” trecere, sunt de folosință zilnică. Nu mai vorbesc de faptul că la orice casă din România, de hă-hăt!, securea a fost și a mai rămas una dintre cele mai importante scule, „mijloc” de muncă. (Vorbele acelora: S-a dus la pădure fără secure. I-a dat cu securea în cap. Nu pot să bag în cuptor, pentru că nu am topor...) Îmi pot imagina de asemenea cum ar arăta o *sapă de laz* cu roțile. Păi, cum să arate? Cred că ar arăta ca o teleguță a cărei mers ar fi numai înapoi.

Bănuiesc că și *securea cu roțile* – o unealtă îmbunătățită și modernizată „la zi”, pe care o propun spre omologare – are aproximativ aceeași menire: nu să lovească, să muște „în jos”, în cei de jos, nu!, ci să

lovească în cei „de sus”, adică în cei care ne tot conduc de 15 ani. Cu aproximație – oarecum fabulând-descântând - apreciez că acesta este „miezul” subiectului recente cărți publicată de prozatorul Cornel Cotuțiu, însumând însemnări și eseuri, atitudini și critici sociale în cotidian – *Securea cu roțile* (Editura Biblioteca „Miorița”, Câmpulung-Moldovenesc, 2005), note „la noi”, binecunoscute, aproape zilnic prezente în cotidianul *Răsunetul*.

Volumul se deschide chiar cu ceea ce ar trebui să înceapă o carte, cu un articol bombă; despre directivele „de bază” ale NKVD, „mămica organismului sovietic de mai târziu – KGB” pentru țările aflate atunci, deja, în orbita sovietică. Las de o parte tonul ucigaș-premeditat, implicit cutremurător al acestor „directive”, redactate la Moscova în 1947, și insist asupra constatării că acele prevederi au continuat să fie aplicate la noi imediat din 1990 până în 1996! Cornel Cotuțiu demonstrează acestea și le relevă de-a lungul întregii cărți. Avem la dispoziție o carte *vie* și foarte-foarte actuală.

În acest 2005 Cornel Cotuțiu a împlinit vârsta de 60 de ani. Iată și cărțile pe care le-a publicat în timp: *În căutarea altui final* (Ed. Dacia, 1978), *Opt zile pentru totdeauna* (Ed. Dacia, 1982), *Șarpele albastru*, roman, (Ed. Dacia, 1989), *Taifas în Purgatoriu* (Ed. Clusium, 1995), *Am fost pe lumea cealaltă* (Ed. Aletheia, 2000), *Cărăbușii de sub pernă* (Ed. Charmides, 2001), *Ce rămâne*, roman (Ed. Dacia, 2002), *Spate în spate*, proze (Ed. Limes, 2004).

TOPOGRAFII CRITICE

Mircea Măluț (pseudonimul lui Marcel Seserman) s-a născut la 9 iulie 1963, în Beclean. Conform studiilor, este profesor de matematici (1987). În prezent este bibliotecar la Biblioteca județeană Bistrița-Năsăud. A publicat două volume de versuri *Exilul lacrimii* (Ed. Clusium, Cluj, 1992), *Fragmente din monografiile imperiului* (Ed. Limes, Cluj, 2002). Până în prezent a îngrijit două cărți editate la Limes, de critică literară și istorie literară și o antologie de versuri ale scriitorului Lucian Valea. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Cum în general scriitorii sunt neastâmpărați, de mai mulți ani Mircea Măluț este preocupat de o anumită parte a liricii românești moderne. În acest sens a publicat – fără să se bată cu pumnii în piept – mai multe studii conclusive în revistele *Steaua* (Cluj) și *Mișcarea literară* (Bistrița). Convins fiind că știe ceea ce face – și chiar demonstrează că știe – a predat Editurii Eikon din Cluj articolele sale, care nu a ezitat să le publice în cartea *Topografii critice*. Cartea a apărut recent, autorul nici măcar comunicând celor mai apropiați ai săi „năzbâția”. Am notat performanța sa în acest fel pentru că Mircea Măluț face aici dovada unui foarte acribic și aplicat critic literar. În „desfășurările” sale nu este deloc zgârcit cu citatele extrem de bine

alese, ca temelie opiniilor sale. Atenția și-a îndreptat-o către 17 poeți, de la Ioan Alexandru (un prim studiu), până la Ion Vinea. Remarcabile și argumentate sunt considerațiile sale asupra fiecăruia în parte. La Virgil Mazilescu: „...Într-o eficiență asamblare a sintagmelor poetice, suficient de șocantă pentru a media o trimitere în subtext, V. M. și-a câștigat referențialitatea în teritoriul liric românesc”; la Radu Stanca: „Spirit novator sistemic, R. S. a punctat decisiv spațiul poeziei noastre prin actualizarea unui gen de mari resurse semnificative, medievalizând modernitatea, impunând memoriei acesteia, într-un grafic liric propriu, recunoașterea rădăcinilor mitice”; la Benjamin Fundoianu: „...A proiectat un relief în nervuri apocaliptice (...), subminând atitudinea hedonistă în fața naturii și reușind să impună o nouă paradigmă lirică – cea a neopastelului.” Definiții concise și clare. În context, fiecăruia: A. E. Baconsky, Eta Boeriu, Emil Botta, Ion Caraion, Mircea Ciobanu, Alexandru Grigore, Romulus Guga, Adrian Maniu, Florin Mugur, Dimitrie Stelaru, Constant Tonegaru, Lucian Valea...

Editorul avertizează cititorul că autorul și-a conceput textele ca o parte a unei lucrări mai largi pe care speră să o ducă la bun sfârșit într-un anumit orizont de timp. Sperăm asemenea.

O MONOGRAFIE CU URMARE?

Andrei MOLDOVAN

Ultima carte a lui Aurel Podaru (*Proasta de Claudia*, Editura Limes, 2004) este diferită de ceea ce a scris prozatorul până acum. De la personajele venind dintr-o lume simplă, cu o inocență moștenită, puse să existe într-o altfel de lume, mult mai complicată și mai perversă, acționând instinctiv, încercând să se adapteze și considerând uneori clișeele forme superioare de viață, bucurându-se la câte o mică izbândă în contextul nou în care sunt

neîndemânatic și simțind amărăciunea în adâncul ființei lor, de la aceste personaje care au conturat până acum scrierile lui Aurel Podaru și i-au conferit originalitate, ne aflăm dintr-o dată în fața unui alt fel de proză.

Reperete necesare definirii ei le-am putea fixa în două direcții total diferite. Pe de o parte, nu am fi foarte departe de *Decameronul* lui Giovanni Boccaccio, într-un îndepărtat spațiu italian, unde, la o mânăstire,

un grup de refugiați din calea ciumei, pentru a uita de condiția lor pasageră și de pericolul ce-i pândea, își povesteau unii altora amuzante istorioare deochiate.

Pe de altă parte, am putea propune drept reper și romanele lui Ionel Teodoreanu pentru spațiul adolescentin, pentru iubirea care clădește personalități, pentru diferența între aspirație și realitate. Între cele două coordonate, aparent opuse, s-ar putea situa noua carte a lui Aurel Podaru.

Ce este ea de fapt? O culegere de proză scurtă? Nu prea cred, pentru că are suficiente indicii care să o contrazică: un singur personaj principal, Raul, trăiește o suită de experiențe erotice menite să-l conducă spre un echilibru sentimental. O fi atunci un roman? Ar putea fi interpretat și astfel. Mai degrabă un roman de formare, pentru că experiențele acumulate

cristalizează. În final o anumită personalitate, cu contururi stabile.

Într-o asemenea accepțiune am putea considera volumul drept o monografie a sentimentului erotic al lui Raul. Proasta de Claudia începe chiar cu textul intitulat *Prima iubire* și se termină cu *Ioana pentru totdeauna*, ca o sugestie a găsirii adevăratei iubiri mature și statornice, ceea ce în cazul personajului conturat de Aurel Podaru e cam greu de presupus. Deși ultimul text se vrea ca un punct mare și apăsător, cititorul îl poate accepta mai degrabă ca o virgulă. Hai să zicem punct și virgulă, pentru că romanul, cu toate situațiile sale dramatice, de aici ar trebui să înceapă.

Numai că nimeni nu poate spune asta mai bine decât autorul.

Lumina care dă culoare vieții și lucrurilor

Catherine GUEX

Ioan Titieni este un povestitor înnăscut (*Ioan Titieni, Martor sub vremuri*, Editura Mesagerul, 2004). Și ceea ce este admirabil e că talentul lui, oral prin excelență, nu dispăre prin scris. Ceea ce obțin artiștii rutinați, prin multă transpirație, există în paginile cărții sale, aparent fără efort și cu naturalețea cea mai perfectă. Îmi țin respirația în fața acestui miracol, așa cum Romain Rolland trebuie să o fi făcut în fața primelor povestiri ale lui Panait Istrati.

Am început lectura cărții cu sârguință, căutând cuvintele necunoscute în dicționar, cu creionul în mână. Dar nu pentru mult timp!... Am fost repede antrenată de ritmul povestirii și de savoarea limbii. E cu adevărat un regal: invectivele babelor, discursurile moralizatoare ale surorilor (una după alta!), și cel al mamei, aparent ingenuă, în realitate perfect adaptate interlocutorului, cu un dramatism și o retorică ținând de marea artă... Nu te miri, pe urmă, că fiul este atât de înzestrat!

Dar e ceva mai mult decât stilul și limba, oricât de savuroase ar fi.

Ceea ce rămâne și se impune e personajul. Spun „personaj”: e Titieni însuși sau propria-i creație atâta cât ne lasă să o vedem? Prea puțin contează asta.. Ceea ce contează e că luminează cartea precum pasărea roșie în imaginea de pe prima copertă. Lumina ei nu este cea a sfinților, dar e a acelora care dau culoare vieții și lucrurilor, oricât de întunecate ar fi ele. Unor astfel de oameni li se iartă totul, cu atât mai mult atunci când ne fac să râdem.

Dar nu trebuie redus Titieni (sau personajul său!) la aspectu-i pitoresc. E adevărat, peripețiile vieții sale, felul în care le povestește sunt un antidot savuros în fața unui ambient mohorât. Astfel de cărți sunt rare, deci prețioase. Există ceva mai mult, totuși, și încerc să întrevăd ce anume.

Povestitorul nu înseamnă nimic fără publicul său și trebuie să mărturisesc că publicul român e talentat.

Încerc să mi-l imaginez pe Titieni în Elveția. E imposibil! Luat repede în seamă de toate instituțiile existente, de la psihologul

școlar la cel care se ocupă de orientarea profesională, ar fi ieșit formatat și normalizat, o piesă utilă în edificiul social. Un romancier de la noi desemnează astfel societatea elvețiană: *soft gulag*. Soft, da, blând, dar implacabil și redevabil de eficace. La noi, cei precum Titieni nu ajung la vârsta adultă, dar dacă vreodată s-ar întâmpla asta, ce femeie i-ar urma, care societate i-ar angaja, care consiliu local ar pica sub masă de răs ascultându-le poveștile, ce editor i-ar publica? NICI UNUL!

Dacă Ioan Titieni suscită simpatia și admirația, orice ar face de altfel, e pentru că niciodată nu s-a lăsat sufocat, nici angajat. De nimic! Nici de școală, nici de armată, nici de dictaturi, nici chiar de femei! Nefiind edificator, e exemplar! Cu eroismul său aparte, fără nimic construit, nici artificial, este un rebel natural și impenetrabil la orice înțelepciune, în afara propriei înțelepciuni.

Ideologiile și discursurile conformiste trec peste el ca apa peste penele unei rațe. El iese totdeauna neatins, LIBER, și îi învidiezi secretul.

Secretul ar putea foarte bine să fie, pe scurt, acest fond al bunului simț care trebuie că-l avem fiecare din noi: înțelegerea instinctivă a ființelor și situațiilor pe care educația și conformismul reușesc adesea să le reducă la tăcere. Dar nu în cazul lui Titieni! El reușește să mențină intacte sensul și inteligența vieții.

Acest dar, alăturat celui de povestitor, ajunge pentru a da o carte rară. Ieșită din viață, din împrejurările ei, din *vremuri*, neatinsă în mod suveran, îmbogățită cu o comoară inepuizabilă de întâmplări bune de povestit și liberă, fără a-și fi pierdut gustul de a trăi, ce împlinire! Exemplară!

Urez acestei cărți tot succesul ce-l merită.

Adrian Grănescu sau plăcerea de-a vorbi despre cărți și prieteni

Gavril MOLDOVAN

Volumul *De o parte și de alta a cărților*, totalizând circa 300 pagini (publicistică-amintiri-eseuri), apărut recent la Editura Limes 2005 – Cluj-Napoca, cu un indice de nume întocmit de Anca Pervain, nu putea să-l scrie oricine în felul fermecător în care este scris, ci numai

echinoxistul Adrian Grănescu. Pentru că el este oarecum predestinat să scrie o asemenea carte despre cărți și prieteni, ce freamătă de informație, de amintiri duioase, de întâmplări neprevăzute pline uneori de umor. Iubitor de cărți încă din copilărie, ajuns elev la unul din prestigioasele licee clujene („Emil Racoviță”), student la „Filologia” clujeană, și ea instituție cu bun renume, apoi redactor la „Echinox” și Editura „Dacia” și-n cele din urmă bibliotecar,

autorul a avut întotdeauna o bună comunicare cu cartea și cu ce se află între copertile ei, un contact viu, profesional, dacă mă pot exprima astfel, ce i-a permis să știe totul sau aproape totul despre cărți. *De o parte și de alta a cărților* adună și împletește armonios materialul „faptic” în fire compoziționale încât chiar dacă ea nu are o acțiune propriu-zisă, nici personaje angrenate în acțiuni în sens literar, captivează cititorul prin siguranța relatării, a traseului epic, notația exactă, fără echivoc, prin bogăția materialului de viață expus cu talent de scriitor, de prozator, de povestitor cuceritor. Nu întâmplător prima carte a lui Adrian Grănescu intitulată *O dragoste ca oricare alta* a fost răsplătită cu un premiu de debut la apariția ei în anul 1988, căci autorul posedă toate calitățile unui fin observator, ale unui narator atent la detalii, pentru care amănuntul nu este lipsit de semnificație.

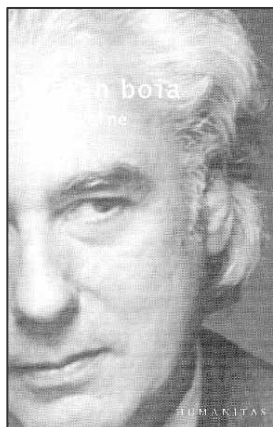
Cartea e compusă din două părți și este o curioasă îmbinare între eseu și reportaj. De fiecare fapt povestit se leagă, ca o ilustrare, ca o exemplificare, o întâmplare din lumea scriitoricească sau din cea a cărților. Partea întâi este scrisă sub semnul dragostei pentru cărți și lectură („Amor librorum nos unit”) și cuprinde pertinente reflecții referitoare la soarta culturii și artei în secolul XXI, asupra crizei romanului. Se insistă apoi și se fac considerații vizavi de scriitorii evrei din România, despre cartea maghiară de la noi din țară și cartea franceză. Câteva din aceste eseuri au fost publicate în presa clujeană. O neliniștitoare întrebare pe care și-o pune autorul cărții în discuție este dacă vor muri artele și cărțile sau dacă va exista în viitor o literatură sau „carte electronică”. Amintirea unor scriitori cum sunt Mircea Zăciu, Petru Dumitriu, a unor prieteni se face cu aplomb și afecțiune, cu bucuria regăsirii și uneori cu tristețea despărțirii definitive. Cartea este și un fel de autobiografie regăsită în substanța intimă a lecturii. Undeva Adrian Grănescu scrie cu voluptate că „un bun redactor de editură poate deveni un bun memorialist”, afirmație în care și-a divulgat de fapt starea lui, și-a schițat involuntar portretul său de martor la viața cărților și autorilor lor.

Partea a doua, care dă și titlul întregii lucrări, este mai consistentă sub raportul informației despre carte în general, despre ediții, saloane de carte, cataloage, despre cartea între „modernizare” și „globalizare” (ghilimelele îi aparțin), casele scriitorilor etc. Autorul își amintește cu drag de prima carte citită, de prima carte primită în dar, de prima carte scrisă, de locul unde se tipăresc cărțile și se expun, revistele și ziarele, târguri, librării. De tipografie îl leagă amintiri încă de pe vremea echinoxistă, când o greșeală de tipar (cum a fost cea din articolul intitulat *Tinerețea lui Marx* în loc de *Tinerețea lui Marx*) putea să coste cariera vinovatului, a responsabilului de număr. Se fac considerații despre tiraje, lansări, relația cu editorul, rolul editărilor și

re-editărilor, sponsorizări, despre felul cum scriu unii autori, cu pixul sau stiloul etc. Experiența de redactor într-o editură i-a procurat amănunte picante despre „aventurile” unor cărți până să ajungă la cititor. Astfel, *Jurnalul fericirii* de N. Steinhardt și *Vișelul și stejarul* de A. Soljenițan s-au confruntat cu adevărate odisei până să apară. Despre vânzarea unor noi apariții editoriale și rolul notorietății autorului în relația cu cititorul se fac, de asemenea, referiri. Adrian Grănescu este nu numai un inițiat în domeniul cărților ci și un purtător de idei originale. El ne dă informații numeroase, uneori utilitare. Având respect și dragoste pentru carte, autorul ajunge la un moment dat să se întrebe dacă nu cumva putem asemăna cărțile cu ființele vii? Mă întreb și eu acum: oare o carte ce conține o poezie cum este cea a Vesnei Parun (citată de A. G.), intitulată *Tu, care ai mâini mai neprihănite* nu este cumva o carte vie? Sau o poezie vie?! În fine, Adrian Grănescu manifestă o afecțiune și dragoste pentru prieteni, pentru profesorii lui, pentru străzile și clădirile Clujului. Cunoștințele în acest sens sunt multe și ele leagă memoria de fapte vechi și noi petrecute în marele oraș transilvan de pe Someș. Farmecul povestirii te face atent la fiecare foșnet de viață. Cu emoție citim despre prietenul sârbo-român Ioța (Ion Radin) prozator delicat și om nonconformist, despre Ștefan Damian, Marian Papahagi, Olimpia Radu, Ion (Jean) Pop, Vicențiu Iluțiu, Vasile Sav și despre toți echinoxistii vechi și noi. Întâlnirea cu prozatorul Ion Lăncrănjan îi procură bucurii și emoții proaspete. *De o parte și de alta a cărților* este o carte educativă, o carte bine scrisă care se bucură și de o minunată reprezentare ilustrativă realizată de Cristian Cheșuț, coordonatorul cărții fiind Ștefan Borbely. Prezentul volum încununează o activitate meritorie desfășurată nu numai de o parte și de alta a cărților ci și în interiorul filelor acestora, în substanța și combustia lor acaparatoare.

Un alt Jules Verne

Ion Radu ZĂGREANU

„Dincolo de argumentele tehnologice, romanele lui Jules Verne sunt basme ale epocii moderne”

(Lucian Boia)

La un secol „de carieră postumă”, mereu în urcare apreciativă, Jules Verne revine în actua-

litatea literară românească prin studiul *Jules Verne. Paradoxurile unui mit*, (Editura Humanitas, București, 2005) al istoricului Lucian Boia.

Autorul a încercat și a reușit, după propria-i mărturisire, o interpretare a operei verniene „axată pe interogarea încrucișată a mai multor categorii de izvoare (lucrări de ficțiune, corespondență și interviuri, bibliografie critică)”. Conexiunile și distincțiile au vizat „omul, opera și mitul construit în jurul lor”.

L. Boia constată că Jules Verne a devenit un mit care a generat multiple interpretări, paradoxale și antitetice, referitoare la creația sa. Intenția lui este „să deslușească rațiunile specifice ale edificiului literar și mitologic vernian”. L. Boia asaltează opera verniană cu intuiția și cu „uneltele” criticului, istoricului și sociologului literar.

Paradoxurile omului J. Verne și a operei sale sunt evidențiate chiar de la începutul lucrării. Deși a fost celebru în epocă, J. Verne a fost ținut la ușa „marii literaturi”, a fost citat foarte puțin în istoriile literare semnate de Gustave Lanson, Albert Thibauded (acesta încadrează opera verniană la rubrica literaturii pentru copii). S-a conturat treptat o nouă viziune asupra operei scriitorului francez, depășindu-se etichetarea de autor, care a scris doar pentru adolescenți.

L. Boia investighează toate acuzele la adresa operei lui J. Verne: sumara construcție psihologică a personajelor sale, comporta-

mentul lor stereotipic, conturarea superficială a mediului social în care ele evoluează, mesajul științific depășit din romanele lui etc.

Optica percepției operei verniene s-a schimbat odată cu „estomparea canonului literar” al epocii contemporane autorului, favorizată de modificarea gusturilor și a sensibilității literare. Călătoriile de explorare ale lui J. Verne sunt percepute astăzi mai degrabă ca niște călătorii inițiatice, ca urmare a revenirii mitologicului în spațiul occidental. După o lungă perioadă de simplificări, observă L. Boia, interpretarea operei lui J. Verne „risca să fie sofisticată peste măsură”.

Destinul literar vernian a fost influențat de cele două mari pasiuni ale prozatorului, teatrul și geografia. O mărturie a romancierului pare a contraria o opinie comună celor care au fost încântați în adolescența lor de romanele lui Jules Verne: „Vă voi spune că nu am făcut niciodată studii științifice”. Romanele lui au o structură teatrală, personajele sunt tipizate, iar „pagini întregi sunt gata făcute pentru a fi jucate pe scenă”. Percepția comună asupra operei verniene este mereu atacată. Autorul a fost un călător „mediu”, „geografia scrierilor sale” s-a desfășurat pe hărți, el documentându-se din lucrările geografice de specialitate, din enciclopedii.

Postumitatea verniană este paradoxală. În contemporanitatea sa, cota lui literară era devansată de „reputația lui de profet”. Opinia publică îi atribuie lui J. Verne meritul „de precursor al celor mai extraordinare descoperiri” (L. Boia). Știința, conchide L. Boia, este privită de J. Verne „mai curând mitologic”. Romancierul francez valorifică progresele științei și ale tehnologiei vremii sale, previziunile acestora, unele sugestii din romanele lui V. Hugo, G. Sand.

Sursele lui de informare sunt lucrările de „vulgarizare” a științei, foarte la modă în periodicele vremii. Temele romanelor sale circulau și „frământau” pe contemporanii săi. Mașinile lui J. Verne sunt mai mult mijloace

de evadare, componentele realizării unui vis, observă L. Boia. Eroii lui J. Verne fug de lume, se izolează de ea, folosind din plin binefacerile tehnologiei. Protagonistii vernieni caută absolutul: vor să ajungă pe lună, în centrul pământului, să descopere polii lui, navighează în submarine pe fundul oceanelor etc. Țelul pe care ei și-l propun, devine „unica rațiune a existenței lor” (L. Boia). Mai important este a pleca în aventură, decât a te reîntoarce. De aceea revenirea din călătoria în care eroii s-au antrenat este expedită sumar, se produce rapid. Grupul de personaje romanești verniene este în general redus numeric. Se caută izolarea, dar nu singurătatea. Natura bogată și luxuriantă, de multe ori, este asociatul eroilor.

Rețeta romanelor lui J. Verne este simplă: câteva personaje ieșite din comun și o cursă de obstacole care să te țină cu sufletul la gură” (L. Boia.). Progresele epocii sunt privite de către romancier cu entuziasm temperat, uneori cu ironie. În fond, conchide L. Boia „romanele lui J. Verne sunt basme ale epocii moderne care fac modernității concesii strict necesare pentru a-și asigura credibilitatea”. Marea calitate a lui J. Verne este că el știe „să viseze mai bine decât alții”. L. Boia intersectează mereu analiza operei verniene cu faptul biografic. Și într-un caz și în celălalt se concluzionează antitetic: J. Verne „un scriitor de dreapta, recuperat de stânga”, deși nu a acceptat socialismul, nu l-a entuziasmat nici capitalismul etc.

După cum mai semnalăm, studiul lui L. Boia conține și multe elemente de sociologie literară. Personajele romanelor verniene sunt clasificate, catalogate după naționalitate, după

rasă, după profesiune. J. Verne ține la francezii lui, el nu este un antisemit, deși se încadrează perfect în clișeu epocii referitor la viziunea asupra evreilor. Nu prea simpatizează imperialismul britanic, îi admiră pe scoțieni și pe americani. Importantă este demnitatea individului și a popoarelor. Tot sub aura percepției epocii sale, J. Verne acordă femeii un rol mai puțin important în scrierile sale. Din cele 568 de personaje, 121 sunt feminine. Prozatorul recunoaște sincer: „nu sunt înzestrat pentru personajele feminine”. Cu toate acestea, J. Verne nu este un misogin.

Lucrarea lui L. Boia este foarte riguroasă, bazată pe o impresionantă bibliografie, pe o pasionată lectură a operei verniene. Concluziile cărții conturează o schiță de portret a scriitorului francez.

J. Verne a devenit un mit. Dacă nu i s-a recunoscut antum statutul de mare scriitor, el fiind perceput ca un „profet al științei și al viitorului”, astăzi critica literară „promovează imaginea unui Jules Verne precursor al postmodernismului” (L. Boia). Opera verniană „cuprinde tot ce vrei: pentru și contra” (L. Boia). Deși asimilează din opera multora, J. Verne rămâne el însuși. Romancierul nu își propune să-și rezolve contradicțiile sale, din opera lui, din viața lui. El este în căutarea libertății „pentru personajele lui, pentru sine însuși” (L. Boia).

L. Boia ne invită la o nouă decriptare a sensurilor operei verniene, citind textele romancierului, cu gustul cititorului de astăzi, sesizând și acceptând ca normale, atât contradicțiile omului, cât și pe cele ale creației sale, după ce au fost dărâmate zidurile multor prejudecăți.

MOȘTENIREA LUI VASILE FABIAN-BOB

Nicolae VRĂȘMAȘ

Deși se cunosc doar trei micropoeme ce aparțin cu siguranță lui Fabian (cel de al patrulea, intitulat *Glasul viitorului*, rămânând încă pentru unii cu un mic semn de întrebare), pașaportul spre eternitatea literară a poetului a fost semnat odată cu debutul său postum, în primul mare periodic al românilor din Imperiul Austriac, atât de frumos și sugestiv intitulat: *Foaia pentru minte, inimă și literatură*.

Petrecerea în această lume, a celui mai vechi poet originar din ținutul Bârgăului, a avut loc într-o epocă istorică situată după pacea de la Kuciuk-Kainargi și cea de la Adrianopole, hotare în care orânduirea feudală primește o puternică lovitură, premergătoare mișcărilor revoluționare de la 1821 și 1848, și reformelor produse în Principatele Române. Este începutul unei noi perioade de emulație culturală după o jumătate de secol de la dispariția marilor cronicari, în care literatura română recăzuse în anonim, redevenind populară. Acum se deschid primele orizonturi ale literaturii române moderne.

Începuturile lirice ale lui Fabian au avut un caracter omagial și au fost scrise în limba latină. Astfel *Carmen onomasticon* scrisă în 1820, a fost dedicată lui Mihail Sturza, pe atunci eforul școlilor ieșene, iar o altă odă a

Relief literar

ocazia înscăunării acestuia. Din nefericire, poeziile scrise de Fabian în limba română sunt foarte puțin cunoscute. Ele au fost publicate postum, la trei ani după moartea poetului, grație lui George Barițiu, pe atunci tânăr editor-redactor la *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, supliment săptămânal al revistei *Gazeta de Transilvania*, primul mare periodic al românilor din Imperiul Austriac, tipărit la

fost închinată
domnitorului Ioniță
Sandu Sturza, cu

Brașov. Astfel, în nr. 13 din 26 martie 1839 este publicată în prima pagină poezia *Moldova la anul 1821*, având următoarea precizare: „*Poezii dintr-ale răps. Prof. pah. V. Fabian*”. În subsolul paginii, sub poezia lui Fabian, Barițiu anexează un apel către cititorii și cărturarii vremii, eventuali posesori a unor date inedite despre poet, cu următorul conținut: „*Mare bucurie ne-ar face cineva, când ne-ar împărtăși mai multe pericope din viața acestui bărbat vrednic. Noi nu știm mai mult despre V. Fabian, decât că dînsul a fost născut aici în Ardeal, nepot al vestitului Episcop românesc unit Ioan Bob. De aici în junia sa au trecut la Moldova, unde ca profesor au deschis visteria științelor pentru tinerețea românească de-acolo. Redactorul*”.

Încercarea lui Barițiu a fost benefică întrucât Fabian a fost un mare cărturar, cunoscut atât în Moldova cât și în Transilvania, iar răspunsul a venit prompt. Cel care îl cunoștea foarte bine pe dascălul-poet, și care va fi primul său biograf, era un fost elev al său, de origine transilvană, în persoana pitarului Vasile Popescu-Scriban, cel care mai târziu devine arhimandritul unionist al Moldovei, vestitul Filaret Scriban.

În nr. 14 din 2 aprilie al aceluiași an este publicată, tot pe prima pagină, poezia *Moldova la anul 1829* iar în numărul 15, următor *Suplement de Geografie întru memoria răposatului Școlariu Ștefan Shendrea din Gymnasia Basiliană din Iashi, la anu 1834, Octomv. 25*, poezie cunoscută și sub titlul de *Geografia cintirimului*. Tot în *Foaia pentru minte, inimă și literatură* se mai publică și fragmentul care s-a mai păstrat din *Alusio*, în numai patru versuri, scrise în limba latină.

Acest serial de poezie fabiană se încheie cu cele două epitafuri scrise la moartea

poetului, unul în limba română, a lui Vasile Popescu Scriban și altul în latină, aparținând lui Vasile Pop, un alt biograf al lui Fabian. În nr. 20, din luna mai 1839, aceeași revistă publică *Viața D. Pahr. Vasile Fabian sau Bob, în timpul pitrekerii sale în Moldova*, sub semnătura lui Vasile Popescu-Scriban. Fiind un foarte bun cunoscător al dascălului său, Scriban aduce importante contribuții privind viața petrecută în Moldova de către Fabian, dar comite și unele erori, între care aceea de a scrie că acesta s-ar fi născut în anul 1789 la Cluj.

În 1940 se publică o nouă biografie a poetului, semnată de cărturarul doctor Vasile Pop, intitulată *Trăsuri oareșcare. Din biografia sau viața răposatului D. Paharnic Vasile Fabian sau Bob*, care cuprinde informații foarte detaliate despre cel cu care plecase împreună în 1820 la Iași, la propunerea lui Gheorghe Asachi, pentru a servi învățământul românesc. La baza acestei lucrări biografice a stat o scrisoare a vicarului Ioan Marian al Năsăudului, marele organizator școlar și dregător bisericesc, fost coleg de școală cu viitorul poet la Năsăud și la Blaj, care a cunoscut îndeaproape originea acestuia și a avut ocazia, prin înalta sa funcție, de a obține cele mai corecte date. Scrisoarea vicarului năsăudean, către cărturarul Vasile Pop, este un adevărat document, care constituie componenta de bază în biografia lui Fabian. Un alt biograf al dascălului-poet a fost și Iulian Marțian, în ale cărui date sunt presărate însă unele confuzii în privința anilor de școală din Ardeal.

Într-o prezentare mai recentă, scriitorul Teodor Tanco face o adevărată sinteză, bine documentată și critică, privind biografia și activitatea lui Fabian, rectificând unele inadvertențe și insistând asupra necesității păstrării pseudonimului ca nume principal, așa cum și-a dorit-o poetul. În realitate însă numele adevărat al lui Fabian a fost Reu (Rău), după numele tatălui său, caporalul grănicer Petru Reu, din Rusu Bârgăului, unde s-a născut și poetul. Numele de Bob îl purtase mama sa Anisia, fiică a preotului Toader Bob din Copalnic-Mănăștur, care l-a adoptat pe Vasile Rău. Acesta a purtat numele bunicului

său urmând școala din comuna Maieru, unde era paroh Toader Bob, apoi școala germană normală din Năsăud și gimnaziul românesc din Blaj. Cu o bursă acordată de Ioan Bob, Episcopul Făgărașului, văr cu bunicul său, Fabian își continuă pregătirea universitară la Cluj, unde face studii juridice și de filozofie. În ultimul an de studii este pedepsit, se pare pe nedrept, de conducerea școlii, fapt pentru care Fabian părăsește școala și pierde sprijinul bănesc al episcopului Bob, care îi cerea imperios să se facă preot. În perioada clujeană poetul își schimbă numele de Bob după latinescul Fabian, probabil ca să scape de armată, după cum se obișnuia pe atunci, cu toate că în tinerețe visase să ajungă „judecător militar” la regimentul grăniceresc, după cum relatau Ioan Marian și Iuliu Moisil. Sau poate că pentru atracția, aproape magnetică, a celui „redivivus”, pentru care tinerii intelectuali ardeleni își latinizau numele, nu s-a reîntors la numele tatălui său Reu (Rău), evident fiind faptul că, însăși după spusele sale, numele de Bob, atât de rezonant al bunicilor dinspre mamă, devenise „numai o belea pe cap, că în loc să-mi ajute ceva, am făcea mai mult stînghereală, și pe lângă slava numelui ce purtam, zdranțele ticăloșiei mele cu atâta mă arăta întru o mai mare urgisire” (Din biografia întocmită de Vasile Popescu-Scriban, 1839).

Nereușind să-și finalizeze studiile juridice, deși a făcut încercări în acest sens și la Oradea, și nici măcar să obțină un post de „auditor” la cancelaria Regimentului grăniceresc din Năsăud, sau măcar de slujbaș „dominal” în satul său natal, Fabian primește în 1820 invitația lui Gheorghe Asachi, venit să ducă tineri învățați din Ardeal pentru învățământul din Moldova, și pleacă, împreună cu Vasile Popp, Ion Costea și Iosif Manfi la Iași, unde vor fi profesori. Fabian va deveni asistentul lui Gh. Asachi.

După câteva luni de la deschiderea cursurilor are loc suprimarea, de către turci, a Academiei Domnești din curtea Mitropoliei, în urma revoluției grecești de la 1821, instituția fiind redeschisă abia în 1828, de către Gh. Asachi, sub numele de Gimnaziul Vasilian, care a funcționat, după 20 noiembrie 1834 prin

sprijinul domnitorului Mihail Sturza, sub denumirea de Academia Mihăileană până în 1860, când domnitorul Al. I. Cuza va întemeia la Iași, prima Universitate din viitoarea Românie.

Academia Mihăileană din Iași (1834)

Fabian rămâne în Moldova și este ajutat din nou de Asachi, care îl cheamă la Chișinău, unde acesta se refugiase. După 1823 este profesor particular în diferite case boierești, la marele vistier Iordache Catargiu și în familia boierului Lascarache Bogdan, apoi în 1826 ca avocat la Chișinău, unde Fabian rămâne până la sfârșitul anului 1827, cunoscându-l în acest răstimp și pe poetul C. Stamati. În 1828 revine la Iași unde își deschide cursurile Gimnaziul Vasilian, la care Fabian este numit profesor de limba latină, matematică și geografie, iar după 1834 devine profesor al Academiei Mihăilene, predând un curs de algebră. Face parte, împreună cu Gh. Asachi și Gh. Săulescu, din comitetul constituit în 1832 pentru a verifica și modifica regulamentul școlar. Fabian l-a sprijinit nemijlocit pe Asachi în munca de organizare a învățământului și ca redactor la gazeta *Albina românească*, prima publicație în limba română din Moldova, unde transpunea textele în franceză, traducea noutăți din gazetele străine, redacta articole și făcea corecturile. Pentru trebuințele școlii a tradus și prelucrat un tratat de geografie, *Elementele geografiei* (1831) și a tradus din latină o lucrare de teologie. I-au rămas în manuscris unele manuale școlare, între care o aritmetică și o gramatică latino-română, precum și versuri în limba latină.

Pentru meritele sale, învățatul ardelean primește, în 1835, rangul de paharnic. Dar nici unul dintre aceste merite nu vizau talentul

literar al lui Fabian, pentru că debutul său în poezie a fost postum. A fost însă suficientă, în acea perioadă de secetă literară, publicarea celor trei poezii, ale lui Fabian, în *Foaia pentru minte, inimă și literatură* (An. 1839, Nr. 13, pag. 97–98.), pentru a rămâne în posteritate.

Locul lui Vasile Fabian-Bob-Rău în literatura română a fost definit și prin publicarea de către Aron Pumnul a poeziilor sale în *Lepturariul rumânescu cules den scriptori rumâni*, tomul III, Viena, 1862, în care era așezat alături de Antohi Cantemir și Vasile Cârlova. G. Călinescu, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (Buc.1941), caracterizează poezia lui Vasile Fabian Bob ca fiind înzestrată cu „viziunile cataclismului”, cu element „idilic”, dar și cu „vederi pătrunse de un blând umor”, încadrându-l în capitolul *Clasicii întârziați*, după primii Văcărești, Matei Milu, Vasile Aaron, Ion Barac, D. Țichindeal, Ion Budai-Deleanu, Dinicu Golescu, Iordache Golescu, C. Conachi, Vasile Pogor, Gheorghe Asachi, fiind succedat de Iancu Văcărescu și Barbu Mumuleanu.

Versurile lui Fabian au fost semințe roditoare care au transformat deșertul într-un teren înfloritor, pe care urmașii săi au modelat noi reliefuri literare, urcându-le spre soare. Moștenirea literară a lui Fabian pare redusă, sub aspect cantitativ, dar este necontestabilă ca valoare.

În poemul *Moldova la 1821* Fabian evocă, ușor satiric și vădit neaderent, frământările din timpul Eteriei, printr-o viziune cu totul neobișnuită, răscolitoare, aproape de limita fantasticului, desigur influențat de modelul elegiilor ovidiene *Tristele* (liber I, elg. XIII).

Versurile următoare străbat prin veacuri până la noi, reținându-ne și azi atenția: „S-au întors mașina lumii, s-au întors cu capu-n gios,/ Și merg toate dimpotrivă, anapoda și pe dos:/ Soarele de-acum răsare dimineața la apus/ Și apune dinspre sară cătră răsărit în sus”. Ele au fost ca un sunet de diapazon pentru Eminescu, care a transpus într-o măiastră simfonie patetismul lor în *Epigonii*:

„S-a întors mașina lumii, cu voi viitorul trece;

Noi suntem iarăși trecutul, fără inimi, trist și rece;

Noi în noi n-avem nimic, totu-i calp, totu-i străin!”

Dar să vedem în continuare această extrem de interesantă poezie scrisă de Fabian:

„Apele schimbându-și cursul dau să'ntoarcă înapoi,

Ca să bată, fără milă, cu izvoarele război”.

Este o primă dovadă că Fabian era un mare savant. Cunoștea foarte bine paleohidrografia, de ce râurile transilvane curgeau spre vest, aruncându-se prin tumultul tinereții lor în luptă cu mai puternicul și bătrânul Istru, care le întorcea spre răsărit, încorporându-le în regimentul său, spre o altă mare luptă cu marea. Parcă și oamenii acestor locuri au avut soarta râurilor, dacă ținem seama de istoria noastră în spațiul hidrografic dunărean. În sens pur științific râurile își schimbă cursul, prin fenomenul de captare regresivă, cum de exemplu este Oltul care a ferestruit Carpații. Dar să continuăm cu poezia:

„S'au smintit, se vede, firea lucrurilor, ce la cale

Aflându-se din vecie, urma pravilelor sale.

Și-au schimbat se vede încă și limbile graiul lor,

Că tot una va să zică di mă sui sau mă pogor.

Toate pân'acuma câte se părea cu neputință

Eșind astăzi la iveală, vor putea avea credință”.

Ca om învățat și poliglot (învățase latina, germana, greaca, ebraica, franceza, rusa și maghiara), Fabian înțelegea foarte bine mersul vremurilor, cunoscând mai ales trecutul, dar și întrezărind clar viitorul, după cum se poate deduce și din versurile ce urmează în continuare:

„Vreme multă n'a să treacă, și-a ara plugul pe mare

La uscat corăbierii nu s'or teme de 'nnecare.

Ce-a să zică-atunci pescariul, când în ape curgătoare

Îi va prinde mreja vulturi și dihanii sburătoare?”

Fabian cunoștea fenomenul transgresiunilor și regresivităților marine din erele geologice, timp în care și provinciile românești s-au ridicat de sub ape și au devenit terenuri roditoare, omul înlocuind vâsla cu plugul. Mai cunoștea și mecanismul inundațiilor, intuind până și actuala gripă aviară, când zburătoarele sunt pescuite, dar cunoscând și adevărata fertilitate a solului nou format la retragerea apelor. S-ar mai putea argumenta că poetul a fost un mare vizionar care a anticipat, îmbrăcând în frumoase metafore, noi tehnologii care au urmat, cum ar fi de exemplu platformele marine petrolifere, care sfredelind de pe apele mării sunt niște pluguri moderne, care vor „ara plugul pe mare”, iar „La uscat corăbierii nu s'or teme de 'nnecare”. Cât despre versurile: „Ce-a să zică vânătorul, când în loc de turturele,/ Nevăzând nici câmp nici codru, va pușca zodii și stele?” Fabian ne trimite, printr-o altă frumoasă metaforă, direct în univers, în care „vânătorul” nu poate fi decât un cosmonaut, „Nevăzând nici câmp nici codru” și care, bineînțeles, „va pușca zodii și stele”, iar pușca va fi o sondă electronică. Cosmonautul „vânătorul” lui Fabian poate că a devenit „Zburătorul”, la Eliade Rădulescu sau „Luceafărul” la Mihai Eminescu.

Dacă citim mai departe, lanțul de metafore ale poeziei fabiene ne va menține în cosmos, într-o directă conversație cu o lună mai puțin romantică și mai mult dojenitoare, sfătuitoare, critică, dar totuși pragmatică. Pământeanul, devenit cetățean al cosmosului, în afara timpului, dependent de lumină, trebuie să suporte „rânduețele” ordinii și armoniei cerești, respectându-și traseul orbital. Intrat în jocul său cosmic, pământeanul se află, de fapt, în marea dilemă a existenței, între plus și minus, între care trebuie să plutească. Între a nu „fi ars de multă pară” și „să degeri dimpotrivă”, după cum se exprimă poetul, printr-o altă superbă metaforă. Să parcurgem în continuare poezia:

„Nătărăule, ce umbli pe a ceriului
fațadă,

Zisu-mi-au ieri noapte luna, tâlnind'o la
promenadă,

Suma veacurilor scrise pentru
tine'nacest loc

S'au deșirat de pe crugul Soarelui cel
plin de foc.

Iară di ești vre-o comită, rătăcită dintre
stele

Și umbli fără de noimă eșită din
rânduiele,

Ce zăbavă peste vreme te ține'ncalea
cerească

De îngâni cu migăele Armonia
îngerească?

Daca ești plănită nouă și ne ții tovărășie

Colindând pe lângă soare în sistema ce
să știe,

La depărtare căzută te întoarce pe o cale

Și nu ești nebunește pe hotarul sferei tale.

Cutezătoriu mai aproape, vei fi ars de
multă pară

Vei să degeri dimpotrivă de te vei
depărta iară”.

Coborându-ne din nou pe terra, poetul
ne cucerește prin înlocuirea nesiguranței cu
izvoarele vieții, aduse de „steaua Afroditei
vărsând rouă și răcoare”, care „Deschide cu-a
sale raze porțile sfântului Soare”:

„Iată Aurora vine cu veșminte luminate

Alungând spaimetele nopții peste clime
depărtate.

Iară steaua Afroditei vărsând rouă și
răcoare

Deschide cu-a sale raze porțile sfântului
Soare.

*Era nu-s ce se mai zică, și deabia
numa'ncepură,*

*Când un nor venind cu ploaie îi spălă
vorba din gură”.*

Ultimele două versuri subliniate de noi
nu încheie poezia, care a rămas neterminată,
cu toate că Fabian, aflat pe patul de moarte, a
cerut să o continue, dar nu a fost găsită. Nu
putem bănuși ce ar fi adăugat în continuare
poetul, dar simțim că, așa cum a rămas, pare
un semn al destinului, care „îi spălă vorba din
gură”, norul cu ploaie fiind carul său funerar
care i-a asigurat urcarea lui Fabian în
eternitate.

Numele poetului a rămas, conform
dorinței acestuia, cel de Vasile Fabian, sau
Vasile Fabian-Bob, dar nu trebuie lăsat uitării
numele său inițial, de Rău (Reu), care
reprezintă de fapt familia din care s-a născut,
la 31 decembrie 1795, în Rusu Bârgăului. Era
o familie ce provenea dintr-un vechi neam de
„deregători locali”, grăniceri și preoți, toți
purtând acest nume de Reu (Rău) sau Reus
(Raus). Aceste nume s-au răspândit și în alte
Bârgeie, din care se pare că s-au tras și alți
importanți scriitori și poeți de origine
bârgăuană, cum ar fi Valentin Raus din
Bistrița Bârgăului, Aurel Rău din Josenii
Bârgăului și nepotul acestuia, Dinu Flămând
din Susenii Bârgăului, de mult consacrați în
literatură. Într-o astfel de ipoteză, talentul
literar al lui Fabian s-a moștenit pe linie
genealogică, peste mai bine de un secol. În
ultima zi din acest an se vor împlini 210 de ani
de la nașterea poetului Vasile Fabian-Bob-Reu
(Rău), iar la 7 aprilie 2006 se vor împlini 170
de ani de la trecerea sa în eternitate.

„O anume parte a identității noastre de scriitor suferă...”

Pentru românii aflați dincolo de fruntariile (aproximative) ale Țării și care au norocul de a fi înzestrați cu talentul creației imaginative sau al cercetării în domeniul artei, a scrie e echivalent cu a te situa în Patrie, chiar dacă pentru a comunica o faci nu totdeauna în limba maternă.

Sufletul și gândul, sublimate în cuvânt și culoare, în sunet și unduire ritmată, întrețin astfel o metafizică a stării de a fi ACASĂ.

Grație unei petreceri de o vară – cea mai frumoasă din viața mea – în Canada, am cunoscut (din păcate, fulgurant) români din diasporă, care au acceptat să-i adun în paginile Mișcării Literare.

*Înainte de „a le da cuvântul”, găsesc extrem de interesante, cuprinzătoare (până la a fi seducătoare prin acuratețea sintezei) considerațiile lui **Mircea GHEORGHE**, publicate de curând în Pagini Românești, despre scriitorii români din Montréal (însă sugestive pentru toată risipirea exilului nostru):*

„Numărul românilor la Montréal, ne spun statisticile, este în jur de 40.000... [Sunt vești că se apropie de 50 de mii – n.n.]

E mult și puțin. E mult dacă ne gândim că, plecând din țară, emigrantul român crede că va intra într-o lume unde va avea în jur numai «străini», pentru ca apoi să fie uimit, bucuros și în cele din urmă plictisit că vede pretutindeni români și că aude vorbindu-se românește oriunde – în autobuze, în piață, la cinematograful, în magazine. «Suntem ca pe Calea Victoriei», îmi spunea acum vreo câțiva ani un prieten, doar pe jumătate entuziasmat când ne-am intersectat, la distanță de câteva zeci de metri, pe Sainte-Catherine, cu trei cupluri vorbind neaș românește.

Dar este în același timp și puțin dacă observăm ponderea încă redusă a comunității românești în raport cu alte comunități grupate compact în mari cartiere etnice: italienii, grecii, evreii, vietnamezii. Comunitatea românească este însă foarte dinamică și din

Montréal. 2005 – rue Sainte-Catherine
(foto: Cornel Cotuțiu)

acest motiv viața culturală românească de la Montréal este remarcabil de variată.

Firește că nu e totul roz. Dacă, rămânând în domeniul culturii, ne restrângem încă și mai mult la parcela literaturii, trebuie să ne amintim că sociologii vorbesc de o anumită masă critică necesară pentru ca să existe o cultură reală și interesantă. Nu este vorba de elitism, ci de o judecată de bun simț. Oamenii capabili de creație culturală reprezintă în orice societate o minoritate, o elită. Or

Din Canada

patruzeci de mii de oameni nu sunt suficienți pentru a produce o asemenea minoritate, cu adevărat creatoare. Așadar, din punctul de vedere al sociologilor culturii n-ar putea exista o cultură sau o literatură românească specifică la Montréal. Am putea avea surrogate, mimetisme dar nu fenomene, dar nu personalități creatoare autentice.

Numai că oamenii de cultură români din Montréal nu vin de niciunde și nu locuiesc într-o țară a nimănu. Ei vin dintr-o cultură bogată, originală și plină de vitalitate, fac parte din această cultură pe care spiritual n-au părăsit-o și, venind aici, trăiesc într-un mediu intens multicultural, trepidant și mustind de idei. Se naște astfel o dublă determinare culturală, pe care o vedem activă și în cazul scriitorilor români montrealezi.

Cum nu există cu adevărat o piață literară – din același motiv al exiguității demografice – care să dea un plus de credibilitate judecăților, tentația de a stabili ierarhii de valoare trebuie reprimată, fiindcă rezultatul ar avea toate șansele să nu reflecte obiectiv realitatea. Din acest motiv, când vom cita numele scriitorilor români din Montreal, ordinea citării va fi cea alfabetică.

Nu avem, din câte știu, dramaturgi la Montréal, dar avem romancierii, autori de proze scurte, poeți, esești, memorialiști. Unii dintre ei manifestă o anumită polivalență – sunt scriitori dar și producători de filme, sau pictori, sau traducători (Ionela Manolescu, Ileana Meșter, Constantin Stoiciu). Printre romancierii îi găsim pe Anton Anghel, Eugen

Caraghiaur, Irina Egli, Ioana Georgescu, Felicia Mihali, Mia Pădurean, Constantin Stoiciu și Gheorghe Tăutan – toți scriind cu aceeași ușurință și în românește, și în franțuzește. Proza scurtă este ilustrată de Florin Oncescu. Cei mai numeroși sunt poeții: Adrian Erbiceanu, George Filip, Traian Gârduș, Ionela Manolescu, Ileana Meșter, Livia Nemțeanu, Cerasela Nistor, Mihaela Privache, Florin Calinic Toropu. Dintre memorialiști ne vin în minte numele Margaretei Amza și al lui Alexandru Cetățeanu. În sfârșit, nu-i putem omite pe eseștii Zoe Torneanu-Vasilu și Cezar Vasiliu. Mulți dintre cei de mai sus fac parte din Asociația Scriitorilor Români de la Montréal înființată în 2001, al cărei președinte este Alexandru Cetățeanu.

Cu siguranță vor mai fi fiind și alte nume care ar trebui să facă parte din această listă. Absența lor nu este semnificativă decât pentru limitele de informație ale autorului acestei prezentări cu totul sumare și, fără îndoială, lacunare.”

Cornel COTUȚIU

George FILIP

În comunitatea românească din Montréal i se spune Poetul. Aceasta e cartea lui de identitate.

Nu am întâlnit prea des în lumea asta un bărbat cu o așa poftă de autorăsfăț la vârsta ce o are și să-i stea bine, să nu

fie caraghios.

George Filip se alintă jucându-se de-a cowboy-ul, de-a cabotul, de-a îndrăgostitul, de-a pârâciosul, de-a irascibilul, de-a recalcitrantul. Nu e greu de închipuit ce momente de tristețe ori melancolie după copilărie de acestea când, de unul singur – acasă, pe o bancă sau în metrou – revine spre sine, redându-i-se.

Impresia de extravaganță vestimentară și capilară, care te taie în prima clipă, se risipește îndată ce îl auzi vorbind; un ton ușor răgușit, cuvintele mereu însoțite parcă de impulsul de a-ți propune o complicitate: Hai să lăsăm dracului simandicoșenia, hai să comunicăm sincer, fără farafastăcuri.

În nici un caz însă nu se joacă de-a dragostea și îngrijorarea de țară, de-a generozitatea ori de-a poezia. Altfel spus: Sunt jocuri foarte serioase.

În 2002 scria despre sine așa:

„Eu am pierdut o țară, țara a pierdut un poet...”

Fiu al jandarmului Pandele și al Floarei, strănepot al Veturiei Goga, George Filip s-a născut la 22 martie 1939 la Tuzla, în România, pe malul Mării cea Neagră. După absolvirea

liceului, la București, în 1964, semnătura lui e prezentă în mai multe ziare, reviste și pe șase volume de poezie. Suferind o serie de arestări și persecuții, care au început în 1971, din ordinul guvernului comunist împotriva căruia își îndreptase în mod tranșant versurile sale, el decide, în 1979, să-și iubească de departe țara și pe cei de același sânge cu el. Exilul îl poartă prin Austria, Germania, Franța, pentru ca în cele din urmă frământările sale să ia sfârșit în Canada. La Montréal, el continuă să-și trăiască public neliniștile: fondator al Centrului de Cultură Română, redactor la emisiuni de radio în limba română, redactor la revista interculturală de limbă franceză „Humanitas”, director cultural la „Teleromania” – prima televiziune din lume a exilului românesc. Mihaela Donciulescu a dezvăluit conținutul bagajelor celui care n-a fost dorit în România: „dragostea pentru iarnă, atașamentul față de țară, zbulciumul Mării sale Negre și... Iubirea”.

Iar în 2004 afirma:

„Ca să fiu sincer, până în prezent n-am mai împlinit niciodată 65 de ani. Când eram copil, nu am știut niciodată să număr până la 65.”

I-am văzut o fotografie comentată astfel:

„Mama Floarea, cu sapa în mână printre bălării, cea care l-a dat lumii [la Tuzla – n.n.] pe poetul George Filip.”

Bibliografia sa începe harnic: Debut în 1974, cu un volum de versuri pentru copii, căruia îi urmează, până în 1977 încă trei cărți, cu fabule, versuri baladești și poeme istorice. Se întâmplă apoi o sincopă dramatică: „Eu am pierdut o țară, țara a pierdut un poet...” și abia în 1993 revine editorial cu Era confuziilor, urmată de Zei fără armuri (1996), Poèmes sur feuilles d’érable (1998), Din taine (1999), Diana și ’89 Poeme îndoliate (2002), La planete plate și Singur împotriva destinului (2004). Cea mai recentă: Aezii privesc (2005). Cu excepția cărții Poèmes... (Montréal), celelalte sunt tipărite în România, la edituri din București, Craiova, Râmnicu Vâlcea și Mediaș.

Criticul literar Iulian Boldea opinează astfel despre lirica românului canadian:

„Poet ce așează, în filigranul textelor sale, propriul adevăr interior, expunându-și cu deplină sinceritate condiția, George Filip

izbutește să păstreze un echilibru benefic între confesiunea nostalgică și obiectivarea viziunii, Versurile sale, caracterizate de limpezime a viziunii și tensiune interioară, aduc în scenă avatarurile unui eu liric neliniștit, implicat decisiv în devenirea propriului destin, ca și în destinul lumii în care trăiește.”

Partea invizibilă

pe partea cea mai din eclipsă
nu-s desenate bulevarde;
doar felinarul curs de vicii
ca un prostituat – mai arde

o Damă știrbă trece tristă
tramvaie nu-s că nici n-au fost
un câine își ridică cracul
băcanul stă în ușă – prost

un început de melodramă
geme-n brocartul din cortină.
sufleurul astăzi are cancer
și n-a venit – și n-o să vină

doar o țigară melomană
arde-n muștiucul unei Dame
în timp ce timpul – sub cupolă,
scălâmb – ar vrea să se destrame

și-n fine: iar s-a tras cortina
și intră-n scenă măscăricii;
numai poeții stau la poartă
vânzând semințe cu capricii...

Sens

ține-ți Doamnă sensul
și jelește
ai mușcat din iarbă
îngerește
nu știai că sunt
un fruct nebun?

fruct nebun
eu nu știam că sunt
îngeresc
și iarbă
și mușcat
numai trupul meu
mă mai jelește

spune-mi Doamnă:
nu-i adevărat?

Tata

în veacul meu atomic și nervos
ostentativ – eu mă prefer pe jos
și cum s-ar zice... zice deocamdată
nu am pe ierarhie nici o pată

când s-a dus tetea – că soldații trec
eu am rămas: al cincilea zvezec
numerotat ca fiecare vită:
riscam să râd din steaua de elită

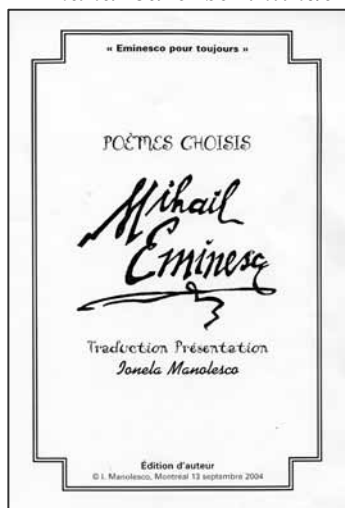
când totul s-a schimbat... și cineva
s-a odihnit pe-un pat de mucava
cânta sub cergă Maica-Preacurată
și-am murmurat prin somn... cuvântul TATĂ.

Visele

Lumea s-a zidit
în șapte zile.

Ionela MANOLESCO

Cu gândul la Doamna Ionela Manolesco eram tentat să folosesc un anume superlativ, dar m-am oprit, – așa cum atingi muștrător mâna care se întinde spre o felie de tort –

recunoscându-mi că nu e potrivit și nici necesar să fac ierarhii ale numelor din acest grupaj cu scriitori români din Canada. În fond, îi unește aceeași calitate: excelența.

Distincția domniei sale se remarcă din primul moment – fie participând la o

întâlnire cu tentă amical-culturală, fie în postura de amfitrioană. Noblețea irizează difuz, din privirea de o vioiciune blândă, gestul cumpănit și vocea cu inflexiuni de o

vetustețe catifelată, din profunzimi de gând și suflet.

Crescută sub cupola civilizației franceze – în Țară și în Franța –, stabilită de foarte multă vreme la Montréal, a găsit în pictură și literatură cele două dimensiuni existențiale pe care și-a așezat viața. Și trăiește o indicibilă pasiune pentru Mihai Eminescu și François Villon, celui dintâi găsimu-i strai de limbă în franceză, celuiilalt în română. Personalități avizate consideră ambele talmăciri de foarte bună valoare.

Spre edificare, am ales din volumul Poèmes choisis de Mihail Eminescu, Ediție de autor, I.

Mihai Eminescu, bronz – detaliu,
„Place de la Roumanie”, Montréal
(Foto: Ionela Manolesco)

Manolesco (Montréal, 13 septembrie 2004), versiunea franceză a poemului Odă (în metru antic).

Ode

(en mètre antique)

Jamais je n'aurais cru que je devais mourir;
Toujours jeune je marchais, enveloppe de ma
cape,
Haut le front, ne regardant que Hyperion,
Le Solitaire.

Quand, soudain tu m'arrêtas, Souffrance, en
chemin,
Ta coupe de poison me la collant aux lèvres,
D'où j'ai bu jusqu'au fond le philtre
voluptueux

De la Mort.

Je râle, brûlé vif, supplicé comme Nessus,
Ou comme Hercule empoisonné par son habit;
Mon feu, je ne saurais l'éteindre, même en
buvant

La mer entière.

Meurtri par un rêve d'amour, je me lamente
Sur mon propre bûcher, consommé par mes
flammes!
Saurais-je toutefois ressusciter, tel qu'un
Oiseau Phoenix?

«Vade retro!» je lance au regard qui me piège;
Reviens donc dans mon cœur, toi, triste
Nonchalance;
Pour que, tranquillement, je puisse mourir,
rends-moi

À moi-même!

Constantin CLISU

Un trup bine clădit, mișcări agile, plin de solitudine, o fizionomie de om bun, dispus să-ți accepte mai întâi opinia ta înainte de a o rosti pe a sa, o frunte înaltă încadrată de un păr alb – am făcut astfel portretul grăbit al unui bărbat care, indiferent ce vârstă are, îți spui că și-a propus să ajungă, să rămână, la înfățișarea consacrată sănătății de 65 de ani.

În cele două rânduri, când ne-am întâlnit în august 2005 la Montréal, n-am avut vreme de taifas, pentru că, printre altele, l-aș fi întrebat ce l-a determinat să se apropie și să transpună în ficțiune romanescă destinul românului transilvănean George Pomuț, el, scriitorul, fiind bârlădean de baștină.

Constantin Clisu a debutat în România cu volumul de proză pentru copii Pentru un pui de sturz (1979), căruia i-au urmat alte cărți – în proză și versuri – destinate aceleiași vârste. Între 1988-2002 a publicat și patru piese de teatru.

Romanul istoric În calea vânturilor vede lumina tiparului în 2005 la „McCallum Printing Group Inc.”, după o răbdătoare documentare în biblioteci, arhive și locuri pe unde a trecut protagonistul său, după contactul persuasiv cu personalități din Țară și străinătate, diplomați, ierarhi bisericești și cercetători științifici.

Actualmente este stabilit în Edmonton, capitala provinciei canadiene Alberta.

Vademecum romanesc

În calea vânturilor este, după cum subtitrează scriitorul Constantin CLISU, viața romanțată a generalului și diplomatului american de origine română, George Pomuț.

Viața văzută, invizibilă, intuită, sugerată a legendarului personaj, se derulează în pagini ample, de suflu evocator, cronologic, în tușe

alb-negru, ca într-un film incitant, provocator, instructiv.

Autorul acestei reconstituiri, venerabil dascăl bârlădean, s-a strămutat, relativ recent, dincolo de ocean. Încât, și propria experiență migratoare i-a fost de folos în a reliefa, într-o carte unitară, destinul fiului de potcovar transilvan, George Pomuț.

Prozatorul nu complică narațiunea, nu experimentează, nu face excese ficționale... Personajul principal este reconstituit pe

temeieri documentare: tradiții sătești transilvane, idilele studenției la Facultatea de drept din Pesta, solidaritatea etnică, Dunărea contemplativității și a europenității, avocatura, Ungaria pașoptistă, Viena reflexelor culturale etc.

Promovat ca șef al poliției orașului Komarom, căpitanul George Pomuț renunță la cariera europeană și, în 1850 (când se naște... Mihai Eminescu), se îmbarcă pe vaporul Monstuart Elphinstone, pentru New York.

Începe aventura americană: își construiește o casă (mai mult o bojdeucă), se împrietenește cu tribul indienilor Sauk, se îndrăgostește și se desparte de unguroaica Ildiko, deschide un cabinet de avocatură, participă la războiul de secesiune...

În 1866, este invitat la CASA ALBĂ, în cabinetul președintelui S.U.A., și este numit consul în Rusia, cu misiuni delicate în contextul istoriei. Se declanșează aventura diplomatică amplă de la Sankt Petersburg, prilej pentru prozator de a ne oferi pagini substanțiale, exotice, expresive despre Rusia țaristă.

Punctul culminant al narațiunii îl constituie victoria generalului George Pomuț în negocierile cumpărării Alaskăi de către S.U.A.

Evaluând, cu sensibilitate și acribie, personalitatea lui George Pomuț, autorul romanului *În calea vânturilor* a reușit să bine articuleze documentar, dar și artistic, un destin spectaculos, într-un ritm narativ riguros și coerent, atrăgător pentru cititorul iubitor de istorie și de literatură.

Lucian Vasiliu

Directorul Muzeului Literaturii Române

Iași, mai 2005

Radu ROȘCANU

Mai întâi, iată opinia Excelenței Sale Jean-Guy Houde, Guvernator în Canada al Ordinului Patriarhal al Sfintei Cruci din Ierusalim:

„Cavaler Comandor al Ordinului Patriarhal al Sfintei Cruci din Ierusalim, părintele protopop mitrofor exarh Radu Roșcanu

Părintele Radu Roșcanu și-a dedicat pilduitoarea sa viață slujirii lui Dumnezeu în diaspora românească.

Prin statornicia și seninătatea gândirii sale, prin ascendentul său moral și prin viziunea lăuntrică asupra naturii omenești, prin pilda unei vieți închinată întru totul poporului său, acest om cu aură de apostol se remarcă printr-o mare putere interioară care unește gândul cu fapta, care împacă teoria cu practica, care descoperă adevărul ascuns în cuvinte și care înlesnește trecerea de la necesitate la virtute.”

La acestea, adaug: Ardeleanul de pe Crișuri (câțiva ani peste 70) tipărește Dumnezeu, acest necunoscut. Apofatismul Bisericii de Răsărit mai întâi în limba franceză, Québec, Canada, 2001, fiind elogios

este totodată inginer constructor, licențiat și doctorand în teologie și director al Misiunii de Ajutorare pentru Bisericele Martire Inc.

prefațat de Jean-François Malherbe, profesor la Universitatea din Sherbrooke. În 2003, cartea apare la Montréal, în ediție engleză, cu o prefață semnată de Charles Kannengiesser, de la Concordia University și, în același an, vede lumina tiparului la Editura Dacia, ediție despre care autorul ține să facă următoarea mărturisire:

Editarea în limba româna a cărții *Dumnezeu, acest necunoscut*, nu ar fi fost cu puțință fără excelența traducerii realizate de Vasi Ciubotariu, în statornicia ei silință pentru a găsi cadrul lingvistic cel mai neaoș românesc și căreia îi adresez laude alese și calde mulțumiri.

Iar acum, concluziile autorului Radu Roșcanu în finalul demersului său:

Cunoașterea teologiei apofatice ne învață multe. Ne ajută să definim mai bine conținutul propriei noastre identități religioase. Astfel, apofatismul ne apare simultan ca: o cale patristică esențială, o întregire a *theoriei*, o experiență a adevărului, o cale către omul liturgic, o ipostază centrală a credinței ortodoxe, o cale prin întuneric către lumină, o conștiință a eșecului rațiunii umane, o călăuză în înțelegerea culturii de origine, a culturii occidentale și a identității proprii, o cale împăratească de contemplare, un revelator al simțirii umane scindate, o demonstrație conform căreia înțelegerea – cu principiile sale a priori – nu dobândește cunoaștere în afara experienței, o necesitate conceptuală de definire a Treimii, un exercițiu rațional al non-

opozității contrariilor, o expresie a caracterului abisal al *ousiei* divine, o intuiție a infinității lui Dumnezeu, o atitudine în fața imposibilității de a-L cunoaște pe Dumnezeu, o autodepășire existențială gradată, o dispoziție de spirit care refuză cunoașterea lui Dumnezeu, o iconă care anticipează vederea luminii dumnezeiești, un izvor de lumini neconținute, o sursă de renaștere a spiritului, o trăsătură dominantă a teologiei ortodoxe.

Apofatismul se află înscris în credința popoarelor, așa cum este înscris și în credința poporului meu. El este întipărit organic în identitatea noastră, a tuturor. Apofatismul trebuie neapărat luat în considerare în momentul realizării oricărui proiect care vizează apropierea celor două tradiții creștine: cea a Bisericii din Apus și cea a Bisericii de Răsărit.

Emulația anemică ori festivă, diversitatea meschină, pot fi indicii ale unei comunități compozite, în care tensiunea confruntărilor duce la finalități amorfe sau la eterogenități bovarice.

Pe de altă parte, relieful unei colectivități culturale își poate valida distincția prin unitate în diferențe, într-un climat ale cărui proximități sunt lejere, neconstrictive, dimpotrivă, stimulative.

Acesta este motivul major pentru care cele două interviuri au în vedere același orizont al așteptării.

Alex CETĂȚEANU

Ne-am cunoscut prin intermediul scriitorului Corneliu Florea (alias medicul Dumitru Pădeanu, bănățeanul-bistrițean din... Winnipeg).

Rămân și acum admirativ nedumerit de câtă răbdare, delicatețe și cumpănire e capabil acest om. Am fost împreună în câteva împrejurări și de fiecare dată l-am găsit egal cu sine însuși, vorbind, ascultând, așteptând, propunând. Și de o naturalețe odihnitoare în generozitate, în fapte de întâie mărimă sau repede trecătoare, în gestică reținută (nu

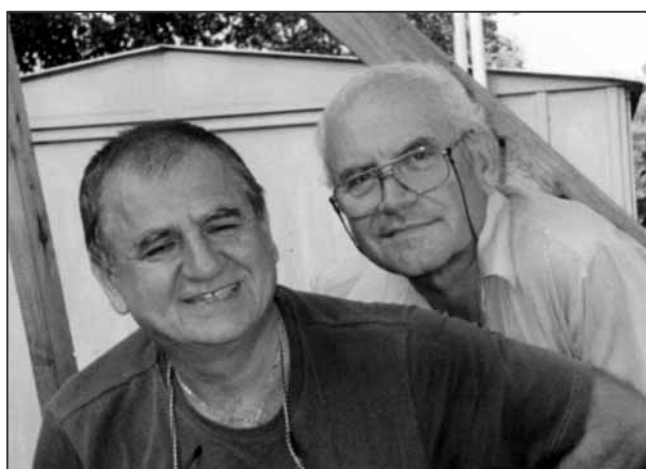
studiată!), în privirea mijită și surâsul (da, da!) stângaci.

Datorită îndeletnicirilor sale „lumești” (aparatură medicală electronică) umblă pe meridianele lumii ca mine pe ulițele satului părintesc.

Ca prozator și gazetar – precum aprecia de curând prietenul său de la Râmnicul Vâlcea, Ioan Barbu – „nu este omul care să-și încline capul. Când scrie, el cere doar aprobarea propriei conștiințe.”

Vreau să-l contrazic ghiduș pe distinsul scriitor vâlcean: Alex Cetățeanu se pleacă în fața celor două iubite: România și Canada. Titlul cărții de debut și al celei recent apărute vorbesc de la sine: Un român în Canada (1995) și Canada – Țara hyperboreenilor (2004), în variantă franceză: Alex Le Citoyen, Canada – Le pays des Hyperboréens (2005).

– Domnule Alex Cetățeanu, vă rog oferiți cititorilor revistei Mișcarea Literară un scurt „curriculum vitae”, apoi punctați câteva momente din traseul de până acum al Asociației Scriitorilor Români din Canada.

Alex Cetățeanu și Cornel Cotuțiu într-o întâlnire amicală la St.-Thimothée.

– Înainte de toate, vreau să le transmit cititorilor reputei reviste *Mișcarea Literară* multe salutări din țara frunzei roșii de arțar! Cât despre un „curriculum vitae”, nu știu dacă distinșii cititori din România nu se vor plictisi repede parcurgându-l. Cu ce să încep? Poate cu numele meu mai „special”. Când mă aflam încă în apropierea Carpaților, îmi plăcea să glumesc ceva în genul că... eu sunt cetățean în orice țară. Dar am descoperit că Cetățeanu este un nume imposibil de reținut în America de Nord, pe unde îmi fac veacul. Să nu mai vorbim de sens, care nu există decât ca să sugereze celor mai mulți canadieni cu care mă intersectez în viață, că am venit din România, cu capitala... „Budapest”. Cumva, s-a încetățenit pe aici concepția că dacă un nume se termină cu NU sau CU trebuie să fie neapărat român. Pronunțarea numelui meu este imposibilă în țara care m-a adoptat; sunt botezat zilnic cu Mister Setanu, Setenu,

Setatenu, Setetenu, Satanu, Satenu, Satetenu și câteodată mai aproape de adevăr, precum Setățeanu. Așa se face că am decis a semna modestele mele scrieri cu pseudo-pseudonimul Le Citoyen, să nu le mai încurc mințile la canadieni și americani. Alex Le Citoyen, să înțeleagă toată lumea că eu sunt oltean de la Amărăștii de Drăgășani, unde se făcea vinul cel mai bun, exportat masiv în Franța, țara vinurilor. Asta înainte de venirea prăpădului roșu, ca apoi vinul de Drăgășani să intre în anonimat. Dar asta este o altă poveste.

Am venit pe lume cu trei de șapte în data nașterii: 7-7-47. Am aflat mai târziu că eu și Mark Chagal am fost blagosloviți cu această cifră magică. Numai că Chagal s-a născut cu mult mai înaintea mea.

Am reușit să plec din „raiul” comunist în anul 1984 și, după o lună de foamete prin Italia, am aterizat la aeroportul „Corcoduș” (Mirabell) din nord de Montréal. Am fost destul de norocos, nu este așa? A trebuit să lăsăm zălog în țară un copil de 12 ani, pe care l-am revăzut în Canada peste un an și jumătate, timp destul de scurt de întregire a familiei pentru acele vremuri triste. Din nou noroc. Numai apartamentul meu din București mai este și acum confiscat de comuniști, dar și asta este o altă poveste.

În Canada, ne-a mers destul de bine, dar nu a fost ușor. În primii ani, când nu credeam că vom mai revedea vreodată țara noastră de origine, ne-am pus serios pe muncă. Am reușit să ne refacem viețile și să ne încadrăm destul de bine în societatea nord-americană. Nu era cale de întors. Începând cu decembrie 1989 lucrurile s-au schimbat. Obiectivele ni s-au schimbat, precum și destinația în vacanțe. Am început să ajutăm România, în renașterea căreia am sperat și încă mai sperăm. Așa s-a născut și cartea *Un român în Canada*, pe care am publicat-o în anul 1995. Din povestea vieții unui roman obișnuit prin țara dintre trei oceane, am sperat să se tragă concluzii înțelepte. Decizia de emigrare în lumea largă nu a fost și nu este ușoară pentru nimeni, iar măsurarea compatibilității cu viața printre alte culturi este esențială. Mai bine în țara ta, decât rătăcit și frustrat prin lume. Am încercat să-i fac pe amatorii de plecare din România, să

gândească de două ori înainte de a se aventura în alte țări.

După numărul cititorilor care mi-au mulțumit pentru carte, aş putea trage concluzia că, în mare parte, am făcut bine prin scris.

Dar m-am îndepărtat de întrebare. Să ajung la Asociația Scriitorilor Români din Canada. Necesitatea acestei Asociații s-a impus de la sine, existând în Canada un număr însemnat de scriitori de origine română. Unii ajunși la vârste venerabile, alții trecuți în nemurire, alții tineri și în continuă ascensiune. Să dau câteva exemple, începând cu cei care nu mai sunt printre noi: Virgil Gheorghiu, Michael Solomon, Aurel Manolescu și Mihai Botez. De unii ați mai auzit câte ceva, de alții nu. Dacă această Asociație ar fi existat mai de mult, candela acestor români de valoare ar fi rămas aprinsă. Nu este regretabil că am început să-i uităm pe românii care au scris și suferit departe de țara lor, care le-a fost interzisă de dictatura comunistă? Regretăm că o asociație ca aceasta, poate mai cuprinzătoare – a scriitorilor din exil, de exemplu, nu a fost inițiată de marii înaintași precum Eugen Ionescu, Emil Cioran, Vintilă Horia, Mircea Eliade și alții. Unirea face puterea. Nimeni nu a sărit în ajutorul lui Vintilă Horia, când a fost privat pe nedrept de prestigiosul premiu literar al Academiei Franceze, respectiv premiul Goncourt. Din Canada, după 45 de ani de la neleguire, încercăm să reparăm ce se mai poate repara.

Avem în Asociație scriitori trecuți de a doua tinerețe, care vor rămâne mult timp în sufletele și scrierile noastre, cum nu s-a întâmplat cu cei patru români-canadieni numiți mai sus. Necesara legătură între generații este asigurată în mare parte. Când profesorul universitar, doctorul Sorin Sonea ne povestește despre universul inimaginabil al virușilor și bacteriilor este sărbătoare pentru noi. Sau când Ionela Manolescu (cea care a tradus și interpretat pe François Villon și pe care Mircea Eliade o numea cu apreciere „Maestra”) ne uimește cu înțelepciunea și cultura inegalabilă pe care a acumulat-o într-o viață întregă, ne întărește convingerea că Asociația noastră este puternică și de mare folos pentru cultura românească iar „Traseul”

nostru este clar. Peste ani și ani, scriitorii tineri și talentați dintre noi (Felicia Mihali, Irina Egli, Florin Oncescu și alții), cu siguranță că nu vor uita pe Maeștrii cu care au avut cinstea să stea alături. Și nimic nu este mai important decât continuitatea în cultură.

În plus, întâlnirile noastre literare prin care ne aducem și readucem aminte de marii noștri români, unii uitați, alții pe cale de a fi uitați, ne aduc lauri și ne simțim pe calea cea bună. Mărturiile despre Mircea Eliade de la cei care l-au cunoscut direct, atrag zeci și zeci de români dornici să afle mai mult despre marele filozof și scriitor român, inițiat în tainele planetare. Sau când ne întâlnim să vorbim despre marele poet uitat Vasile Militaru, mort în lagărele comuniste, lacrimi se scurg din ochii celor care află de netrebnițiile monștrilor istoriei României.

Radu Gyr și Vintilă Horia au fost de asemenea sărbătoriți și cinstiți la întâlnirile noastre cu publicul, dornic de a cunoaște valorile născute de poporul roman și adevărul crimelor comise și ascunse de comuniști.

O alta activitate a Asociației este aceea de a promova lucrările membrilor în lumea largă. Vom participa pentru a doua oară la Târgul Internațional de Carte de la Montréal, cu standul nostru. Nu am mai văzut o altă comunitate să prezinte un stand de carte la această prestigioasă manifestare culturală internațională care are loc anual la Montréal.

Cred că am răspuns în mare parte la prima dumneavoastră întrebare, la care ar mai fi multe de spus, sunteți de acord?

– *În ce fel sunteți – puteți fi – „la zi” cu informațiile despre climatul cultural-artistic din Țară? Ce credeți despre acesta?*

– Internetul a devenit sursa principală de informații despre Țară, în toate aspectele. Mare invenție acest internet! Navigăm prin spațiul cibernetic în măsura timpului disponibil, acest mare dușman al omului modern. În plus, cei care au timp, se abonează pe satelit la posturile de televiziune din România, și cu toată diferența de fus orar de 7 ore, urmăresc tot ce se transmite pe aceste posturi. Eu personal nu am timp de așa ceva, alergând dintr-un colț în altul al marelui continent. Totuși, am o idee de ce se întâmplă

în România, mai ales că o dată pe an trec să o vad pe mama mea bătrână, și în același timp să fac o cură în „clima” culturală din România. Am o părere bună despre climatul cultural din țară. S-au ridicat valori noi și cred că toate influențele de prost gust din interior sau exterior se vor „cerne” în timp. Sper...

– *Se încheie un an de la inaugurarea „Pieței României” din Montréal. În ce fel are un impact relevant asupra comunității românești de aici (și nu numai pentru ea)?*

– Dacă îmi permiteți, aș vrea să spun mai multe despre acest eveniment cultural, și să răspund astfel indirect la întrebarea dumneavoastră.

Fără discuție, „Piața României” în cel de-al doilea oraș francofon ca mărime din lume, cu statuia în bronz a genialului Eminescu ridicată pe verticală, este poate cel mai mare eveniment de recunoaștere a culturii românești în lume, din toate timpurile. Au existat și există nemulțumiri legate de locul ales, de care nu sunt de vină decât românii dezbinați și cu interese mărunte. Am ratat o ocazie unică de a avea trei obiective românești împreună, respectiv singura biserică cu arhitectură specific românească, o clădire respectabilă – casa de cultură și cum ar fi fost normal, Piața României în apropiere. Dar „nimicnicia” nu ne-a lăsat să trecem peste

ambițiile și urile personale, și am obținut un loc totuși onorabil, căruia i se pot găsi virtuți.

Statuia, după părerea specialiștilor, a canadienilor și a celor mai mulți români este o capodoperă. Maestrul Vasile Gorduz s-a auto-depășit pe sine și va fi considerat pe drept urmașul lui Brâncuși în lume. Dar s-au

Statuia lui Mihai Eminescu din „Place de la Roumanie”, Montréal – sculptor Vasile Gorduz. (Foto: Cornel Cotuțu, 2005)

găsit destui români să sugereze violent canadienilor că i-am înșelat și că s-a trimis din România un kitch. Și asta pentru simplul fapt că nu au înțeles deloc valoarea și mesajul lucrării. „Spiritele mărunte sunt întotdeauna jignite” – așa s-a întâmplat și la Montréal.

Un alt subiect de discordie a fost prezența fostului președinte Iliescu la Inaugurare. Părerea firească a celor mai mulți a fost că participarea la un eveniment cultural a unui șef de stat aduce o mai mare publicitate și implică un protocol ca atare. În plus, se arăta aprecierea totală pentru generozitatea canadienilor. Un grup restrâns de români, unii convinși, alții manipulați de indivizi autonumiți ziariști și deveniți „talibani” ai presei comunitare, au decis să distrugă ora Sfântă a Inaugurării. Miniștrii canadieni, care nu ar fi fost prezenți la eveniment dacă nu ar fi fost de față un șef de stat, precum și alte personalități canadiene, nu aveau absolut nici o vină că românii și-au ales democratic un fost comunist ca președinte. Deci, de ce să suporte urletele celor aproximativ 50 de demonstranți, – repet – în acea oră unică pentru România? Ce mesaj au vrut să transmită aceștia toleranților canadieni? Care a fost de fapt obiectivul lor? Canadienii au dedus că suntem sălbatici, imaturi politic, nerecunoscători și instabili. Aflându-mă în apropierea unui ministru canadian, am auzit de câteva ori exclamându-se: „Ce oribil! Ce penibil!”... și pe drept cuvânt.

Să ne înțelegem: Și părerea mea este că Iliescu merita o primire ca atare, fiind responsabil de multe crime, dar se puteau organiza demonstrații trei zile și trei nopți la hotelul unde a stat, și nu lângă blândul nostru Eminescu în acele clipe solemne. Rezultatul a fost că s-a creat debandadă, programul cultural nu s-a mai ținut cum era prevăzut (Tudor Gheorghe, Nicolae Voiculeț și Hrușcă s-au deplasat la Piața României fără să mai scoată un sunet) și, ce a fost cel mai grav, autoritățile au renunțat să se mai dea numele locului „Place de la Roumanie”. După aproape un an de insistențe, comitetul *Placeromfest* a reușit să convingă Primăria de a reveni la decizie, și vom avea, în sfârșit, oficial, pe harta Montréalului, oaza noastră de românism.

– În Montréal (dar și aiurea) se poartă „la loc de cinste” ideea că românii din diaspora sunt urmăriți de blestemul (?) de a trăi dezbinați. Știam mai de mult timp despre aceasta și, din păcate, mi se confirmă.

– Herodot spunea despre strămoșii noștri: (citez din memorie) „...tracii ar putea deveni cel mai puternic popor din lume dacă ar fi uniți. Dar la ei unirea este imposibilă...” Vă imaginați ce apreciați am putea deveni pe planetă, dacă am fi uniți? Suntem peste 30 de milioane de suflete.

Se pare că „blestemul” lui Herodot ne urmărește încă, aveți dreptate. Noi, Asociația Scriitorilor, încercăm să îndepărtăm acest blestem ce planează asupra noastră de atâta vreme.

– În urmă cu buni ani, N. Steinhardt m-a învrednicit cu un dialog pe seama seminției românești. La un moment dat, făcea o diferență categorică între „a te descurca” și „a răzbate” în viață. Ați observat o deosebire evidentă și aici, în Canada?

– Ați avut fericirea să-l cunoașteți pe marele Nicu Steinhardt? Vă invidiez și vă admir pentru această șansă. Jurnalul fericirii se află la loc de cinste în biblioteca mea. Mare evreu-român născut în România! I s-a ridicat undeva o statuie? Ar merita-o pe deplin. Referitor la întrebare: Da, și aici este același lucru, din nefericire. Unii „se descurcă”, iar alții „răzbat” prin viață. Dar ar fi prea lung să dezvoltăm subiectul. În orice caz, cei mai mulți emigranți răzbat prin viața dură din Canada. Românii nu se prea ajută între ei așa cum fac evreii, de exemplu. Unii dintre ei, cu ajutorul semenilor lor receptivi, se descurcă, mai degrabă decât răzlesc. Dar repet, subiectul ar trebui mai mult aprofundat.

– Domnule Cetățeanu, care sunt visurile unui român la Montréal? Răspundeți-mi vă

George SAVA

Mai întâi l-am știut parcurgând o parte din colecția revistei Pagini Românești (Montréal), apoi i-am cunoscut chipul dintr-o fotografie de agent imobiliar, apoi, în sfârșit,

rog și ținând seama de următoarea aserțiune a lui Ernesto Sábato: „se poate spune orice despre vis, dar nu că este o minciună.”

– Da, am mare admirație pentru argentinianul Ernesto Sábato, autorul *Îngerului întunericului*. Frumos a zis despre vis. Nu știam.

Să vă fac o mărturisire despre visele mele, în adevăratul sens al cuvântului. Eu le uit. Așa mi-am impus, să le uit. Dimineața, nu îmi amintesc nimic din ce am visat peste noapte. Mi-au trebuit mulți ani de muncă cu mine să ajung la aceasta performanță. Metaforic vorbind despre vise, englezii au o vorbă: Dacă visele ar fi cai, toți cerșetorii ar călări. M-am făcut că nu înțeleg întrebarea, ca să fac o mică divagație, cred că pot să răspund la întrebare, dar să nu râdeți de mine: Visez la locurile copilăriei, unde sper să mă întorc odată, fără nici o grijă, așa cum îmi aduc aminte din copilăria tristă de care am avut parte. Dar știți cum zic chinezii: Amintirile despre trecut sunt înșelătoare...

– O întrebare-clîșeu pentru final, însă foarte necesară: Ce ispravă frumoasă pune la cale scriitorul și președintele asociației, Alex Cetățeanu?

– Bună întrebare. Ce să vă destăinuiesc? Cartea mea în limba franceză *Canada – Le pays de Hyperboréens*, este gata de tipar, și sper să fie bine primită la Salonul Cărții de la Montréal, de care am amintit înainte. Despre o altă carte, de care puțini prieteni știu, îmi este teamă să vă spun chiar și titlul. Nu știu dacă va fi o ispravă frumoasă publicarea ei, dar știu că va face zarvă. Este vorba de o întâmplare extraordinară, prin care am avut șansa să stau de vorbă cu un socotit mare criminal de război, ascuns la Montréal. Veți mai auzi de această carte.

Drum bun spre țara noastră de dor!

ne-am... văzut, după care au urmat câteva telefoane și mesaje prin e-mail.

La primul telefon era acasă, în grădină.

„Culeg buruieni” – mi-a spus, iar eu, de colo: „Cum, în Canada sunt buruieni?” El: „Oriunde e vegetație, o parte nu ne place și, considerând-o buruiană, o tratăm în consecință.” Mi-a plăcut să cred că dialogul nostru se așezase într-o țesătură conotativă.

Iar la cafeneaua din mall-ul „Côte Vertu” avea să revină în același registru al comunicării, când afirma: „Îmi place să privesc adesea comunitatea noastră din Montréal și împrejurimi, ca pe aceea a unui mic oraș din România.”

Originar din ținutul Vrancei, George Sava nu e un plângăreț mioritic, ci un luptător. Cu mintea limpede, cu discernământ dinamic, cu năzuințe generoase. A adunat în jurul revistei, căreia îi este editor, tineri ziaristi școliți în România și colaboratori iscusiți, abili în mânăuirea condeiului. Iată-i: Simona Ploeanu, Mariela Chiriță, Mircea Gheorghe, Florin Oncescu, Anda Cismașiu, Noru Ștefănescu, Petru Cotnăreanu, George Paul Meiu, Alin Alexandru, Cerasela Nistor, Daniela Cârlișeanu, Dan Diaconescu, Cristian Pătrășconiu, George Coman, Constantin Pavel (caricatură), Veronica Bouchard (ilustrație), Adrian Niculcea (fotografie).

A acceptat, fără rețineri, interviul ce urmează.

– Cum nu prea mulți cititori din România cunosc profilul și destinul revistei Pagini Românești, cel mai potrivit e să-l întreb despre acestea tocmai pe editorul ei, George Sava.

– Pagini Românești, ca idee, exista încă de pe vremea când eram în țară și lucram ca ziarist pentru *România liberă*. Fiind pe punctul de plecare către Canada, îmi făceam planuri cu foștii mei colegi să punem pe picioare o publicație pentru românii din Canada. Odată ajuns aici, în septembrie 1999, am fost luat repede de valul integrării într-o țară care îți dă multe, dar nu-ți bagă nimic în traistă. Abia după un an și jumătate de la sosirea în Montréal, în martie 2001, am ajuns în postura de a iniția *Pagini Românești*. Acum suntem în cel de-al cincilea an de existență.

Până la urmă, proiectul s-a făcut independent de *România liberă* sau de orice

alt ziar, organism sau persoană din România sau de altundeva. Este un proiect de familie, dacă pot spune așa, ținând cont că principalele persoane implicate în realizarea lui sunt eu și soția mea, Mariela Chiriță. Amândoi suntem absolvenți de jurnalism în țară, după 1990, și foști ziaristi de profesie în România. Dar astăzi, *Pagini Românești* – o revistă bilunară, tipărită în 5000 de exemplare distribuită gratuit pe ansamblul comunității române din provincia Québec – nu mai este doar rodul muncii noastre, ci al unei echipe de români cu dragoste de țara de baștină, de limba română și de comunitatea românească din care fac parte aici, în Canada.

Despre profilul publicației noastre? Este un mozaic de informații din diverse domenii, de texte literare, de comentarii cu caracter politic și, mai ales, de ecouri a ceea ce se întâmplă, cu bune și cu rele, în comunitatea noastră românească de aici. Încercăm, prin *Pagini Românești*, să ținem viu interesul pentru limba română, pentru tot ceea ce este românesc aici, ca și în țară. Atât cât mai este.

– În Anuarul comunității românești din Montréal sunteți vreo 20 de nume la capitolul „scriitori”. Care este înțelesul acestui cuvânt aici, între românii montrealizi?

– Nu sunt înscris în anuarul comunității române ca scriitor, ci ca agent imobiliar, meserie în care m-am exilat pentru a-mi putea câștiga existența canadiană. Este de la sine înțeles că nu vă pot vorbi despre înțelesul cuvântului „scriitor” decât din perspectiva unui simplu cititor. Fără a dori să fac inventarul scriitorilor români de aici din Montréal, pot să vă spun că ne bucurăm de prezența în mijlocul nostru a câtorva condeie de talent, cum ar fi Florin Oncescu sau Felicia Mihali.

– În ce fel gazetarul George Sava e – ori poate fi – „la zi” cu informațiile despre climatul cultural-artistic din Țară? Ce crede despre acesta?

– Trebuie să mărturisesc că, din deformație profesională (am fost ziarist în țară pe probleme de politică internă), sunt mai degrabă „la zi” cu climatul politico-social din România. Urmăresc, aproape zilnic, pe internet, ziarele din țară și trăiesc și eu, cu

bucurie sau tristețe, după caz, tot ceea ce li se întâmplă românilor de acolo. Mărturisesc că, în ultimul timp, mai ales cu inundațiile acestea cumplite ce s-au abătut asupra României, sentimentul este mai curând de tristețe decât de bucurie.

– *Pentru un european e interesant că în Guvernul canadian nu există un minister al culturii. De ce?*

– Particularitatea Canadei, aceea de a fi o federație alcătuită din mai multe provincii și teritorii, face ca structurile administrative cu care este obișnuit un european să nu se regăsească identic. Vorbind de cultură, de fapt, și la nivel federal, există un minister care se ocupă de cultura și de patrimoniul Canadei, însă funcțiile sale sunt minime. În Canada, există un guvern și un parlament federal, precum și guverne și parlamente în fiecare din provinciile și teritoriile canadiene. Pentru cazul provinciei Québec, spre exemplu, avem, la nivel provincial, guvernul liberal condus de Jean Charest, iar la nivel federal, guvernul federal condus tot de un liberal, Paul Martin. Fiecare guvern și, respectiv, fiecare parlament, are funcții și atribuții diferite. Spre exemplu, politica externă și securitatea națională sunt tratate la nivel federal, iar sănătatea și învățământul țin de administrația provincială. Și pentru ca lucrurile să fie și mai complicate, între Partidul Liberal din Canada și Partidul Liberal din Québec, ambele aflate la putere în acest moment, nu există nici o legătură, în afară de asemănarea de nume.

– *Se încheie un an de la inaugurarea „Pieței României” din Montréal. Are (sau nu are) vreun impact relevant asupra comunității românești de aici?*

– „Pieței României” de la Montréal i-au trebuit aproape doi ani ca să-și capete identitatea promisă, adică numirea oficială a unei părți a parcului Devonshire (unde este piața situată) cu numele de „Place de la Roumanie”. Acest lucru s-a întâmplat abia cu puțin timp în urmă. Până acum, „Pieța României” exista doar în mintea românilor care aflaseră de inaugurarea ei. Din păcate, prin localizarea geografică, departe de cartierele populate cu români, și prin precaritatea locului ales (un perimetru mic,

mărginit de un spațiu de joacă pentru copii), „Pieța României” nu joacă (și nu cred că va juca vreodată) un rol important în viața comunității române de aici. Românii își vor aminti de ea cu prilejul aniversărilor legate de Eminescu și cam atât. Din când în când, din ce în ce mai rar, câte un român, venit la rude în Canada ne sună la redacție să ne întrebe cum se ajunge la „Pieța României”. „Pieța României” reprezintă însă locul în care s-ar putea spune că s-a dat tonul pentru căderea lui Ion Iliescu și a partidului pe care l-a moșit, PSD. Cred că mulți dintre cititorii dumneavoastră sunt la curent cu modul ostil în care fostul președinte Ion Iliescu a fost primit de românii prezenți la inaugurarea „Pieței”, chiar înainte de începerea campaniei electorale.

– *În Montréal (și presupun că nu numai) se poartă „la loc de cinste” ideea că românii din străinătate sunt urmăriți de blestemul (?) de a trăi dezbrățați. Un corespondent al publicației dv. o spune pe șleau: „...suntem singura națiune din lume care nu are nevoie de dușmani, pentru că noi ne mâncăm singuri.” Ei bine, rămân perplex.*

– În 1993, ajungeam în Chicago, iar unul dintre primele lucruri pe care le-am auzit de la români a fost „ferește-te de români”. Aici nu mi-a spus-o nimeni, dar am simțit-o adesea. Deunăzi, un om de afaceri român îmi spunea că anumiți confrăți se miră că el mai face încă afaceri cu românii. Din păcate, prea ușor ne lăsăm pradă acestei credințe că este dificil să faci treabă cu românii. Eu nu cred acest lucru. Ca editor al unui ziar în limba română și ca agent imobiliar lucrez mult cu membri ai comunității române. Desigur că lucrurile nu merg întotdeauna ca pe roate cu românii, dar experiența îmi spune că lucrurile nu merg unse nici cu celelalte comunități. Adevărul este că te doare mai mult atunci când ești păcălit de un semen de-al tău, cu atât mai mult cu cât de multe ori te duci la el tocmai pentru că este român. Aici, în Canada, românii au o bună imagine; sunt văzuți ca oameni supercalificați, deștepți și informați în cele mai diverse domenii. Copiii români ajung repede să fie cei mai buni în școlile pe care le frecventează. Este păcat că, de multe ori, străinii ajung să ne

respecte și să ne aprecieze mai mult decât ne respectăm noi înșine.

– În urmă cu buni ani, N. Steinhardt m-a învrednicit cu un dialog pe seama seminției românești. La un moment dat, făcea o diferență categorică între „a te descurca în viață” și „a răzbate în viață”. În ce măsură această deosebire e evidentă și aici, în Canada?

– Nu știu ce sens dădea Nicu Steinhardt celor doua sintagme, dar eu cred că românii care au ales calea emigrației au făcut-o în primul rând din dorința de a răzbate în viață. Au făcut-o pentru că se cam săturaseră să se „descurce”. Cred că sintagma „a răzbate în viață” este cea mai potrivită pentru orice imigrant român ajuns aici în Canada. Mai întâi, prin duritatea gestului de a-ți părăsi țara, familia, prietenii, apoi prin aceea a integrării într-o nouă țară, cultură, societate. La capătul acestei aventuri se află sentimentul că ai reușit să-ți schimbi destinul, viața, ție și celor din jurul tău. Din punct de vedere material – în mai bine, sentimental și profesional – nu știu, depinde de la caz la caz. Rămâne însă, cam peste tot, un puternic sentiment de deșrădăcinare și de neapartenență la ceva

anume, la ceva numai al tău, unic. Te gândești să te întorci acasă, dar acel „acasă” pe care îl știai nu mai există, pe nicăieri.

– Domnule Sava, care sunt visurile unui român la Montréal? Răspundeți-mi, vă rog, ținând seama și de următoarea aserțiune a lui Ernesto Sabato: „Se poate spune orice despre un vis, dar nu că este o minciună.”

– Visul este minciună doar atunci când nu ai curajul să îl pui în aplicare și când găsești tot felul de vinovați, nu pentru neîmplinirea lui, ci chiar pentru lipsa curajului de a-l aborda. Nu pot vorbi despre visurile românilor din Montréal, deși multe dintre ele se aseamănă: o viață mai bună material, recunoaștere profesională, mai multă liniște sufletească, o societate mai puțin tulburată. Și, peste toate, bucuria de a-ți găsi un loc în acest univers. Probabil, un vis comun al multor români, cel puțin în primii ani de existență canadiană, ar fi ca viața să arunce în așa fel zarurile încât să se poată întoarce acasă. Dar acesta este un vis pe care puțini dintre noi vor avea curajul să-l pună în aplicare.

Din motive circumstanțiale, nu pot să vă ofer din generația tânără montrealieză decât informații biobibliografice despre doi scriitori foarte apreciați în mass-media românească și canadiană:

Felicia MIHALI

Licențiată în filologie (studii chineze și olandeze la Universitatea din București), cronicar teatral între 1993-2000 la Evenimentul zilei, se stabilește din anul 2000 în Canada. Profesoară de limba franceză în China (2003).

Critica literară din Țară întâmpină favorabil cele trei romane: Țara brânzei (1999), Mica istorie (1999), Eu, Luca și chinezul (2000). A doua carte – publicată în

românește, celelalte două au și versiune franceză.

Impresionantă intrare în literatură!

Grație unei burse de creație din partea Consiliului artelor și literaturii din Québec [un fel de minister al culturii de la noi, dar incomparabil de... real, în comparație cu cel din România] pentru proiectul unui roman, în toamna acestui an a apărut la Montréal La Reine et le Soldat.

Opinia sa despre condiția scriitorului român în emigrație:

„Evoluția unui scriitor este de fiecare dată avantajată de schimbare. Stagnarea,

încremenirea într-un proiect, într-o cultură ori o identitate fixă înseamnă moartea imaginației. O anume parte a identității noastre de scriitor suferă, dar în detrimentul altele care câștigă.

Florin ONCESCU

Doctor în aeronautică, în România a avut carieră de inginer și cadru universitar. Din 1995 s-a stabilit la Montréal; obține un masterat în geniu la Școala politehnică; lucrează trei ani în SUA ca inginer la Boeing. Până în prezent, trei volume de proză, apreciate „prin finețea observației și prin umor”: Dispoziție depresivă, La umbra unui enciclopedist (amândouă publicate în 1994) și Întoarcerea (2003).

Asemenea doamnei Livia Nemțeanu, este membru și al Uniunii Scriitorilor din România. Privitor la problematica predilectă

Pentru mine, scriitorul imigrant «reușește» în momentul când poate dialoga cu publicul din afara ghetoului comunitar.”

a prozei sale, Florin Oncescu observă următoarele:

„Am întâlnit la Montréal români care strâmbă din nas când le este recomandată o carte sau o piesă de teatru axate pe tema emigrației. Dar tema emigrației devine limitativă numai dacă e tratată în registrul minor al jelaniei după țărișoara abandonată. Altfel, e una cum nu se poate mai generoasă.”

(Notă. Informațiile despre cei doi se datorează aceluiași Mircea Gheorghe.)

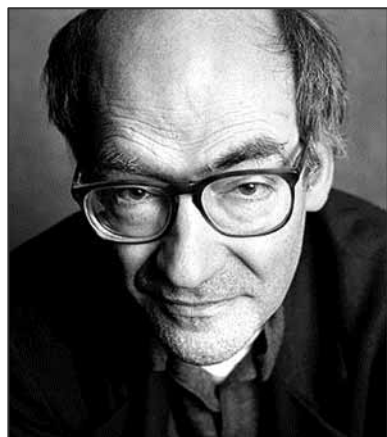
Pagini realizate de **Cornel COTUȚIU**

Cântecul amintirilor triste

François Weyergans: video flash-back

Claudia FONTU

Ultimul laureat al premiului Goncourt este, un fapt deja cunoscut, François Weyergans, scriitor născut în Belgia, în 1941, având mama de origine franceză, iar tatăl belgian, cineast și critic de cinema, autor, printre altele, al

romanelor *Je suis écrivain* (*Sunt scriitor*, 1989), *Rire et pleurer* (*Să râzi și să plânga*, 1990), *Franz et François* (*Franz și François*, 1997).

În 1997, a fost distins cu Premiul Limbii franceze, pentru întreaga sa

operă, iar în 1992 i-a fost decernat Premiul Renaudot, pentru romanul *Demența boxerului*, apărut la aceeași editură Grasset.

Povestea decernării acestui renumit și mult râvnit premiu nu e lipsită de peripeții: foarte puțini sunt cei care ar fi pariat pe romanul *Trois jours chez ma mère* (*Trei zile la mama*), și aceasta nu din motive de exigență literară: Weyergans pur și simplu nu reușise să termine manuscrisul la data stabilită de comun acord cu Editura Grasset, astfel încât romanul a apărut în librării la începutul lui octombrie, aproape prea târziu pentru a intra în competiție.

Trebuie spus că fideliile literaturii lui Weyergans își puneau deja de ceva vreme întrebarea dacă viitorul său roman va apărea

Premiul Goncourt

cu adevărat. Weyergans devenise un soi de arleziană a lumii literare, o himeră textuală, el însuși un roman-miraj.

În *Trei zile la mama* reîntâlnim demersul preferat al lui Weyergans de a-și scrie romanele: frontiera dintre realitate și ficțiune rămâne extrem de mobilă, de fluidă: *Trois jours chez ma mère* este povestea lui

François Weyergraf (?) care nu reușește să scrie... *Trois jours chez ma mère*. Un roman în care teme ca imposibilitatea de a scrie, inhibiția în fața foii albe de hârtie sunt ridicate la rangul de subiecte literare; este cartea genezei unei cărți imposibile, o punere în abis a inaccesibilului. De fapt, François Weyergans scrie povestea lui François Weyergraf, care va scrie în curând povestea lui François Weyerstein, acesta din urmă scriind, finalmente, povestea lui François Graffenberg.

Am amintit în treacăt că François Weyergans este și cineast, or aici regăsim tehnica deseori utilizată în domeniul cinematografic, numită video flash-back – atunci când o cameră filmează o persoană care filmează o altă persoană care... Asistăm la o încercare de portretizare a artistului în oglindă, într-un joc de reflexii amețitoare, în care lectorul riscă să se rățească. La fel de labirintică e și paleta de teme pe care le întâlnim în acest roman care nu are mai mult de 270 de pagini: spleen-ul, angoasa existențială, scriitura ca act ce în-ființează, literatura, visele erotice, criza financiară, moartea; o paletă mult prea largă pentru a putea aprofunda fie și una din aceste teme; așadar scriitorul, cu mișcări grațioase, fluide, atinge în treacăt fiecare subiect, lectorul fiind obligat să asiste când la o înlănțuire de digresiuni erudite, de amintiri tulburătoare, când la asocieri de idei dintre cele mai surprinzătoare.

Fără îndoială, François Weyergans evocă în ultimul său roman figura mamei; figura tatălui o evocase deja în celebrul roman *Franz et François*. De data aceasta, în *Trois jours chez ma mère*, chiar dacă figura maternă este prezentă de la un capăt la celălalt, evocarea e mult mai fină, mai puțin directă, cu multă tandrețe, cu mult umor. Construind un meta-roman, François Weyergans folosește la maxim digresiunea: îl inventează pe François Weyergraf, care se străduiește să termine romanul *Trois jours chez ma mère*, însă nu reușește să aștearnă pe hârtie decât fraze

disparate, note sărace, ca și cum talentul care îl obligă să scrie, să creeze, l-ar fi obosit până la epuizare.

Scriitorul petrece în cele din urmă trei zile la mama sa, însă, ironia destinului, fără a se bucura realmente de prezența acesteia: mama scriitorului cade în grădină, leșină și, în stare critică, este internată în spital. O caricatură a unei veritabile întâlniri de care François Weyergraf avea atât de mare nevoie pentru a regăsi inspirația. O altă piedică în calea scriiturii, a «misiunii literare», care se alătură celorlalte constrângeri: insomnia, cu aferentele-i meditații, melancolia, cu abisul existențial și apatia caracteristică, exigențele de lexicograf ultra-perfecționist și, de ce nu, paradoxal, ambițiile sale nemăsurate.

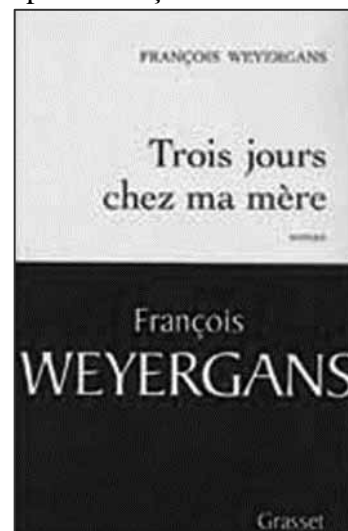
Romanul este, fără îndoială, un elogiu adus mamei: un elogiu tardiv, venit din partea unui fiu care, la ai săi cincizeci de ani, se află încă sub puterea de fascinație exercitată de aceasta ființă extrem de vivace, gurmandă, care iubește viața și o trăiește ca pe o sărbătoare fără sfârșit; în timp ce fiul, rătăcit în propriile-i disperări, pare a eșua chiar și acest ultim proiect: o carte dedicată ființei pe care o privește cu admirație, cu consternare. Ajungem însă la pagina 160 a romanului, iar mult anunțata prezență maternă se lasă așteptată. Aflăm însă că scriitorul François Weyergraf, după ce a realizat cinci filme, după ce a publicat zece romane, continuă să inspire teama. Este reproșul pe care i-l aduce Delphine, femeia cu care trăiește de mai bine de trei ani, care însă nu e decât o ființă imaginară, mai precis cea pe care Weyergraf și-ar dori-o la căpătâi în ultimele momente, conștient fiind de faptul că-și va găsi sfârșitul zilelor mai degrabă pe un pat de spital decât într-un accident de avion. Lectorul cade dintr-o digresiune în alta, căci esența acestui roman, în care discursurile se îmbină și se încrucișează, se conțin unele pe altele

asemenea păpușilor rusești, rezidă în întâlnirea, mereu și mereu amânată de scriitor, cu însăși opera sa, cu sine însuși.

Un roman tragic și comic în același timp, o meditație sinceră și curajoasă despre statutul unui scriitor în permanență confruntat cu sosiile sale. Un roman în care umorul și angoasa, nebunia și nostalgia, rătăcirile și regăsirile mereu amânate pun în scenă figura mamei, însă mai ales pe cea a lui François Weyergraf, care-l inventează pe Weyerstein care, la rândul său, îl creează pe Graffenberg. Înduioșătorul punct comun al celor patru François, atât în realitate, cât și în ficțiune, este dorința de a scrie o carte despre mama.

François Weyergans e pe deplin conștient că o bună parte a cititorilor au tendința de a confunda ficțiunea, realitatea și autobiografia. Or acest roman rămâne o lecție despre actul scriiturii, despre creație ca opus al mimesis-ului. Weyergans mărturisește în unul dintre interviurile acordate după câștigarea premiului Goncourt, că partea amuzantă în travaliul scriitoricesc e folosirea detaliilor reale, în așa fel încât falsul să fie perceput ca adevărat. Aceasta ar fi definiția sumară a literaturii. Scriitorul trebuie să evite cu luciditate tendințele narcisiste, și să se adreseze lectorului său.

Cu toții avem un proiect de dus la bun sfârșit, pe care îl amânam fără să ne dăm cu adevărat seama de ce. În aceasta speră François Weyergans că romanul său atinge universalul.

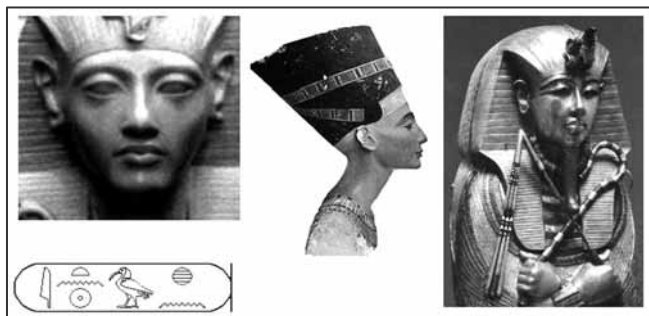
Fiii lui Ramses – sau cum să apreciem istoria altfel decât la modul epic

Horea PORUMB

«La connaissance réelle de l'ancienne Egypte importe également aux études bibliques, et la critique sacrée doit en retirer de nombreux éclaircissements.»

Jean-François Champollion (1790-1832)

Toronto, 2005. Orașul e plin de afișe. E festivalul filmului evreiesc. Citești invitații simpatice, de genul „vino să descoperi evreul din tine”. De ce nu, în fond? Doar facem parte din aceeași civilizație – cea mediteraneană, care, la rândul-i, poate are ramificații și surse mult mai îndepărtate... În plus, trăim în epoca ecumenismului religios...

Akhenaton, Nefertiti, Tutankhamon.

Religia ebraică e deosebită de toate celelalte prin faptul că pretinde să fie și istorie, concomitent cu legenda. Ce se întâmplă, însă, dacă legenda nu e confirmată de fapte? Poate că încă nu le-am descoperit? De pildă, incredibil cât ar părea, o spun chiar și exegeții de la Ierusalim, existența lui Salomon nu e documentată de nici un izvor istoric! De ce să

Axe

ne mai mirăm atunci că n-o descoperim nici unde pe regina din Saaba – cu toate că la yemeniți și, mai ales, la etiopieni, care se consideră a fi urmașii sabeenei cu Salomon, tradiția orală e extrem de puternică în acest sens.

Dar Moise, o fi existat? În orice caz, primele nouă din cele zece nenorociri, pe care acesta le-a abătut asupra Egiptului, pot fi interpretate prin cauze naturale, strict ecologice! E vorba de una dintre acele

inundații (frecvente, de altfel), când Nilul se colorează de la mărul roșu adus de puhoi, când vitele pier de anthrax, când proliferază broaștele, iar lăcustele fac ravagii... A zecea năpastă, însă, nu e adevărată. E greu de închipuit cum or fi murit toți primii-născuți, dar și de-o fi fost așa, e cert că primul-născut al Faraonului nu a fost printre ei – și, de fapt, primul-născut nici nu mai era copil! Îl vedem reprezentat la *Abou Simbel*, în calitate de șef al oștirii, în spatele lui Ramses al II-lea, în bătălia cu hitiții, de la Kadesh. În paranteză fie spus, rezultatul bătăliei de la Kadesh a fost ambiguu, cert e însă că propaganda faraonică l-a immortalizat ca fiind o mare victorie. Nu se spunea adevărul încă din acele vremuri. La data când Moise pune la cale exodul, Ramses al II-lea nici nu mai domnea. Trecuse de vârsta jubileului, depășise cei 50 de ani, era un zeu în viață, iar țara era guvernată de primul său născut.

O emisiune la televiziune pe canalul Discovery, în Canada, în toamna lui 2004 și o carte publicată în Franța mi-au sugerat rândurile care urmează.

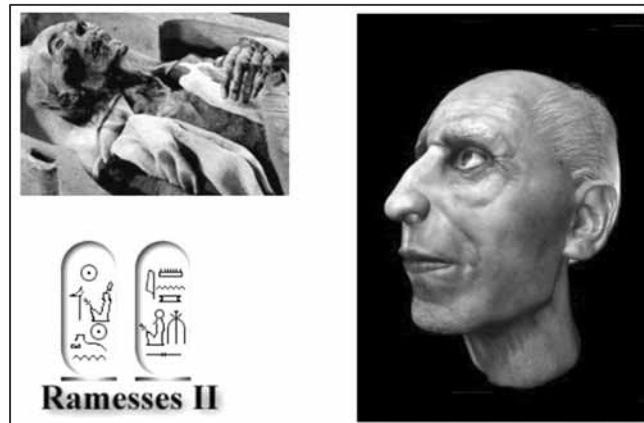
Conform ipotezei vehiculate pe canalul Discovery, Moise ar fi fost al doilea fiu, legitim, al lui Ramses al II-lea. Ramses (1279-1213) cimentase revenirea la vechiul politeism, după ce, cu câteva decenii în urmă, Amenophis al IV-lea (1353-1336), *alias* Akhenaton, făcuse publică religia (monoteistă!) dedicată zeului *Aton*, accesibilă până atunci doar inițiaților. Moise s-ar fi opus tatălui și fratelui mai mare în legătură cu „ștergerea numelui” lui Akhenaton (la propriu și la figurat) și abandonarea acestei religii. El ar fi fermentat o revoltă a partizanilor monoteiști, la care ar fi asociat și pe sclavii

evrei (dacă o fi vorba realmente de sclavi și nu de susținătorii fostului faraon, vezi mai jos). Exodul n-ar fi decât plecarea răzvrătiților ca să colonizeze ținuturile de la frontiera regatului, iar traversarea Marii Roșii n-ar fi fost, în realitate, decât traversarea unei mlaștini. În privința asta, cel puțin, toți istoricii și teologii sunt de acord: termenul *Yam Suph* a fost tradus greșit. În franceză, e vorba de Mer des roseaux; în engleză, Sea of reeds, în română, Marea de trestii! Într-o ultimă răbufnire de ură, primul-născut s-ar fi repezit cu oștirea asupra coloanei fugarilor, dar carele de luptă i s-au înfundat în nămol. Urmăriți, despre care Textele scriu că purtau arme, s-au întors din drum și s-au năpustit asupra urmăritorilor. E posibil că abia acum să fi pierit primul-născut, poate chiar sub lovitura lui Moise. I s-a descoperit mumia, cu lovitura mortală la tâmplă. Ba mai mult, cu tehnicile medico-legale actuale, i s-a reconstituit și chipul, cu bărbia prelungă și fruntea pleșuvă...

Cele câteva *Manuscrite de la Marea Moartă*, găsite la *Qumran*, expuse la Muzeul din Ierusalim, sunt vechi de „numai” 2000 de ani – datând de după nașterea lui Christos. Expunându-le publicului, se face caz de similaritatea textelor biblice de atunci cu cele de azi. Cea mai veche versiune păstrată a Vechiului Testament e însă în aramaică – și nu e accesibilă oricui. Aramaica – adică persana. Mai exact, a fost limba stăpânilor asirieni, babilonieni și persani în toată perioada 700–320. Persanii sunt cei care au înfrânt pe babilonieni și au permis evreilor deportați de Nabucodonosor să revină acasă și să-și reconstruiască Templul. Chiar și Iisus vorbea aramaica.

Ajung, astfel, la cartea *Les Secrets de l'Exode – l'Origine Égyptienne des Hébreux* – de Messod și Roger Sabbah – 557 p., Éditions Jean-Cyrille Godefroy, 2000, adică *Secretele Exodului – Originea egipteană a evreilor*, tradusă în engleză în 2004 sub numele *The Secrets of the Exodus – The Egyptian Origin of the Hebrew People*. Pe unul dintre autorii acesteia, *Messod Sabbah*, l-am cunoscut personal. Messod e un bătrân frumos, falnic, cu părul alb și buclat, ce îi încadrează chipul rotund și blând. L-am agrăit atunci când a

făcut lansarea de carte la Paris și nu m-am așteptat că o să accepte să vină să ne viziteze acasă. A sosit împreună cu fiica și soția, persoane încântătoare, cu acel șarm misterios și complice al evreimii de soi. E fiu de rabin și a făcut școala talmudică la New York.

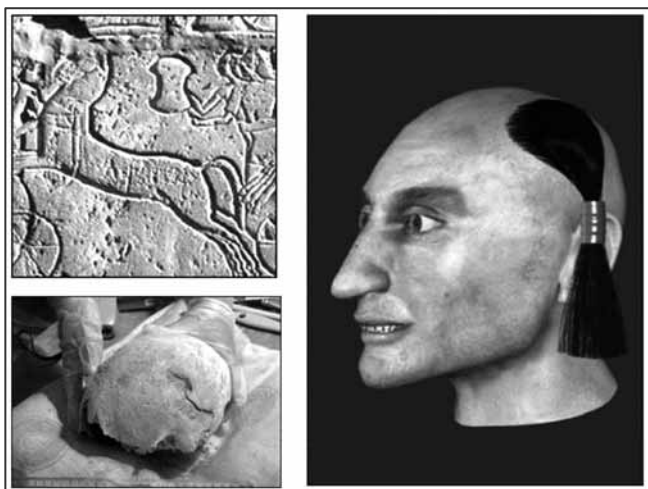

Ramses II: cartușul, mumia, chipul reconstituit.

Vorbește toate limbile, ca pe vremuri Champollion. „Da, la școala rabinică, noi aveam acces la texte mult mai vechi, în limba aramaică, unde diferențele sunt notabile. Aceste texte n-au fost niciodată lăsate pe mâna publicului larg. Termenul de evreu, de pildă, nu se întrebuițează decât referitor la populația deja ajunsă în Sinai. Scriind *Secretele Exodului – originea egipteană a evreilor*, știam că risc să fiu asasinat, dar nu mă tem – oricum sunt condamnat, am un cancer. Trebuia ca cineva să aibă curajul «să spună adevărul»” – ne zice în chip de scuză.

Emisiunea recentă la televizor, pe canalul Discovery, relua însă ideea și avea curajul s-o răspândească pe unde. Deci, *tabu*-ul era ridicat. Pot îndrăzni să scriu și eu despre cele ce am aflat. De fapt, povestea legăturilor dintre evrei și egipteni e mai veche, dar trebuie preluată din Biblie cu anumite nuanțe. Joseph (Iosif), nepotul lui Avraam, o fi tras el, cu tribul său, la curtea egipteană, unde el deveni apoi mare vizir, dar „faraonul” de atunci era unul „de-al lor”, un *hiksos*, un ocupant, căci, la acea dată, Egiptul căzuse sub stăpânire străină și faraonul legitim se retrăsese în sus, pe Nil. Poate însuși Avraam să fi fost un *hiksos*, un cotropitor. Abia mai târziu s-a restaurat monarhia egipteană legitimă și nu-i de mirare ca evreii să fi fost,

după aceea, persecutați. Asta, în ipoteza că erau, într-adevăr, numeroși cât un „popor”. Studiile recente arată că așa-zisul exod se referă la deplasarea a aproximativ o mie de persoane. Toți experții sunt de acord cu

Amu-her Khpeeshef, primul-născut al lui Ramses II. Alături de faraon, la Kadesh (1275); craniul cu lovitura fatală; chipul reconstituit.

această evaluare, la fel ca și cu traducerea termenului „Marea Roșie” prin Marea „de trestii”. E posibil ca acesta din urmă să fie denumirea simbolică, la egipteni, a terenului ce te desparte de lumea „de dincolo”.

Cartea lui Messod pornește de la o descoperire ce-i aparține: în mormântul lui *Tutankhamon* (1335-1326), fiul (asasinat) al faraonului Amenophis al IV-lea, era o inscripție cu litere... evreiești, cel puțin păreau ebraice la prima vedere. În realitate, nu așa cum se credea în legătură cu originea „nordică” a scrierii ebraice, hieroglifele egiptene stilizate par a fi devenit scriere aramaică și apoi, prin intermediul acesteia, litere ebraice, aducând, odată cu ele și toată încărcătura simbolică egipteană. Iar veștmintele lui Tutankhamon, oare nu-și au și ele echivalentul în îmbrăcămintea evreiască tradițională?...

Totul ar începe la dinastia a 18-a egipteană. Pentru a face față primejdiei hitite, dinspre Anatolia, se punea problema colonizării în Asia Mică a unei populații-tampon. Cam de la această colonizare datează și prima mențiune în sursele istorice a numelui de evreu. O fi fost Moise un conducător de trib

evreu, deportat „pe frontieră”, sau o fi fost chiar numele prințului egiptean care a avut misiunea să îi instaleze acolo? Or fi fost realmente evrei?

Se știe că faraonul Amenophis al IV-lea, devenit Akhenaton („Servitorul lui Aton”) făcuse publică religia monoteistă secretă a elitelor egiptene, spre furia preoțimii, care până atunci trăise bine pe seama vechilor zei. Akhenaton, retras într-o nouă capitală (*Akhet-Aton*, actualmente Tell el-Armana), suportase inconvenientele de pe urma preoțimii răsculate, ca apoi să moară în circumstanțe neelucidate, lăsându-și în urma soția – pe frumoasa Nefertiti și pe unul dintre fii, care, devenit ulterior faraon, își schimbă numele din Tutankhaton în Tutankhamon, odată cu revenirea oficială la vechii zei și la Amon-Ra.

Messod își continuă investigațiile mergând pe urma genealogiei începute în mormântul lui Tutankhamon. Află că domnia și moartea lui Akenathon erau descrise în frescele din mormântul generalului care a asigurat regența după dispariția faraonului. Utilizând terminologia ritualică egipteană, îl „vedem” pe Akhenaton cum „urcă pe munte” (Sinai?), să capete „legea” (să fie uns ca faraon), înscriindu-i-se numele în două vignete, sau cartușe¹ („tablele legii”), care se aseamănă leit cu Tabletele de lut ale lui Moise, cu cele zece porunci, ce figurează pe frontonul tuturor sinagogilor... Preoțimea răzvrătită îi uzurpă însă titlul, îi sfarmă Tablele (supremă sancțiune, cartușul faraonic e „șters” în mod simbolic), intervine însă moartea. Frescele arată cum sarcofagul paralelipipedic, aurit, apărat de doi heruvimi

¹ Fr. Cartouche. Le cartouche est une figure elliptique représentant un bout de corde entourant le nom des personnes de la famille royale en hiéroglyphes. Il symbolisait le fait que le pharaon régnait sur tout ce que le soleil entourait. Ce sont les soldats de Napoléon qui ont donné son nom au cartouche. Le mot dérive de l'italien cartoccio, un cornet de papier (un morceau de papier auquel on donne la forme d'un cône). Dans l'art italien, le nom des personnes représentées dans les peintures était entouré d'un cartoccio.

Engl. Cartouche; germ. Kasette; sp. Vineta; it. Cartoccio.

(descriere fidelă a „Sfintei Sfintelor”), e purtat pe două rude lungi de bambus de către fideli care străbat... Marea de trestii, ce se „deschide” de o parte și alta (ca-n tablouri și filme!) lăsând un culoar pentru a permite trecerea convoiului ce-l conduce pe defunct spre celălalt tărâm. Toate aceste imagini ne sunt bine cunoscute, dar le-am asociat dintotdeauna cu exodul condus de Moise.

E posibil ca acești primi monoteiști „publici” ai lui Akhenaton să fi fost deportați de către noua putere spre a fi colonizați la frontiera cu hitiții și să fi dus cu ei sarcofagul șefului lor spiritual atunci când au trebuit să se instaleze dincolo de Sinai. Tot așa cum e posibil ca cei expulzați să fi fost într-adevăr evrei, cărora să li se fi alăturat și răzvrățiți egipteni, sau invers, evreii să fi profitat de plecarea deportaților egipteni ca să scape din robie.

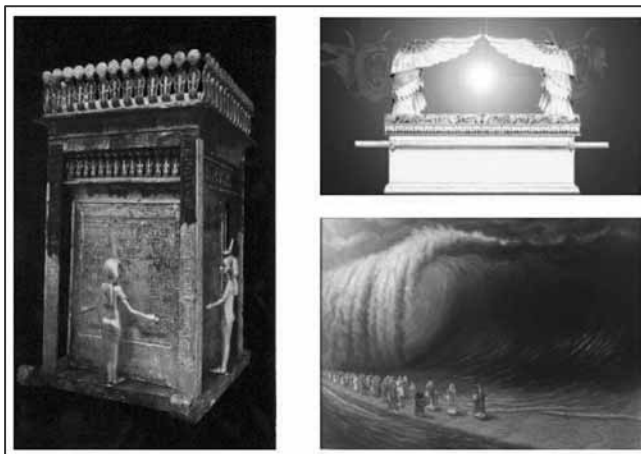
Partea din Biblie cu povestea Exodului a fost scrisă după aproape o mie de ani, în timpul deportării evreilor la Babilon (perioadă care începe, prin tradiție, la 586, deși în realitate la 597 și durează până în 538). Autorii evrei or fi avut grijă să mascheze faptul că proveneau din Egipt, că erau, poate, chiar de speță egipteană, Egiptul fiind la data aceea țara dușmană a babilonienilor. Au transformat istoria, deci, într-o poveste care să încingă spiritele și să hrănească patriotismul, fără a spune însă adevărul pe șleau.

Despre Marea (de trestii), care ar fi înghițit carele de luptă ale urmăritorilor, arheologii au găsit noi detalii, inclusiv mlaștina unde ar fi putut avea loc bătălia dintre exilați și oamenii faraonului – ni se spune în emisiunea de la Discovery.

Iată Exodul, deci, în alte ipostaze, alte ipoteze. Detaliile deocamdată nu contează. Totul e încă prea vag. Cert e că istoria era cenzurată și re-scrisă încă de pe atunci și că deja în vremea aceea era primejdios să vorbești sau să-ți amintești de unele lucruri...

Mai târziu a fost la fel. Restul *Manuscriselor de la Marea Moartă*, cele care nu sunt expuse în muzeul din Ierusalim, ca și descoperirea, la Cairo, a textelor apocrife ale

lui Toma, poate faimoasa *sursă Q* („Quelle”), identificată, prin studii lexicale, ca fiind prezentă în textele Evangheliilor canonice, par a spune și ele o poveste, o *altă* poveste, însă, despre epoca lui Iisus, despre fratele (real sau

Sarcofagul lui Tutankhamon și, în imaginație biblică, Sfânta sfințelor și Traversarea Mării Roșii.

simbolic) al acestuia, care ar fi fost șeful „sectei” eseniene de la *Qumran*, cu implicații ce duc din nou la dinastiile egiptene și care se prelungesc apoi până la Cavalerii Templieri. Dar asta e o altă istorie. „Conservatorii” îi descriu pe „susținătorii” acestor „descoperiri” drept „protestanți” falsificatori și perfizi, iar ceilalți răspund acuzând pe Părinții Bisericii de a fi căutat să șteargă urmele oricărui document istoric care ar fi contravenit dogmei ce era tocmai instaurată.

Messod o fi murit poate și el, de când a publicat istoria Exodului. De ce să ne temem să relatăm astfel de ipoteze, în loc să savurăm, altfel decât numai la modul epic, strategia abordării argumentative, demersul teoretic? În ce ne afectează, realmente? Noi tot aceeași am rămas și vom rămâne, indiferent de poveștile care circulă. De ce să nu le cunoaștem? Mai ales că afișele te invită „să descoperi evreul din tine”! În epoca fascinantă și, în același timp, destabilizantă, pe care o numim *postmodernism*, ne e dat să ne îndoim de toate și suntem incitați să ne căutăm originile (la plural!). Cartea lui Messod nu-i, nici ea, altceva decât un element într-o astfel de căutare.

(Începută la Toronto, sâmbătă, 25 decembrie 2004, continuată la Paris și finalizată tot la Toronto, în 5 mai 2005)

Umberto ECO

„Astăzi suntem supuși șantajului modelelor artificiale”

Născut în 1932 în Piemont, Umberto Eco a urmat cursuri de filosofie, a susținut o teză despre Estetica la Thomas d’Aquino, s-a impus ca semiolog și filolog, specialist în Evul Mediu. Din 1971 este titularul catedrei de semiotică a Universității din Bologna. În 1980, primul său roman *Numele Trandafirului* cunoaște un succes mondial, la fel ca și celelalte: *Pendulul lui Foucault* (1988), *Insula din ziua de ieri* (1994) și *Baudolino* (2001).

– *De ce o Istorie a frumuseții?*

– Ideea acestei cărți s-a născut acum patruzeci de ani când îmi terminam studiile de estetică și-mi pregăteam concursul pentru ocuparea postului universitar. Lucram în același timp și la editorul italian Bompiani pentru care tocmai scrisesem o *Istorie ilustrată a invențiilor* care cunoscuse un mare succes internațional. Am propus o istorie a frumuseții... pe care editorul n-a reținut-o din anumite motive care mie îmi scapă chiar și acum. Mi-am aranjat notițele într-un sertar și m-am căsătorit cu colaboratoarea mea! Dar asta este o altă istorie a frumuseții... Și apoi, acum doi ani, un prieten mi-a sugerat să caut imaginile care ar permite crearea unui CD-ROM despre istoria frumuseții. Mi-am scos notițele și-am scotocit printre imaginile corespunzătoare, ceea ce m-a convins de necesitatea de a arăta publicului operele despre care se vorbește când se pune problema frumuseții. Evident că am reluat integral textele pentru a propune o viziune diferită a acestei istorii.

– *Ce ar fi nou de spus despre frumusețe?*

– Foarte multe lucruri! Dar trebuie precizat că această istorie a frumuseții nu este o istorie a artei. Prea des facem legătura între

frumusețe și artă. Este un mod prea simplu de a vedea lucrurile. Această carte prezintă maniera în care bărbații și femeile au considerat frumusețea de-a lungul timpului. Folosim adjectivul „frumos” pentru a denumi lucruri care n-au nici o legătură între ele. Și care, uneori, n-au nimic de-a face cu frumusețea. De exemplu, spunem am luat o masă *frumoasă*, am petrecut o *frumoasă* noapte de dragoste, o femeie este *frumoasă*, un tablou este *frumos*, după timp *frumos* vine ploaie... Pe scurt, adjectivul „frumos” denumește experiențe diferite. În majoritatea cazurilor folosim „frumos” cu sensul de „bun”. Ceea ce mă interesează este să înțeleg ce era frumos pentru ochii unui bărbat din Grecia antică, din Evul Mediu sau din sec. XX.

– *Vreți să spuneți că acest concept de frumusețe este relativ și nu universal?*

– Exact. Un proverb spune că broscuțelul râios este frumos... pentru broasca lui. Presocraticii spuneau că, dacă animalele ar avea zei, i-ar fi desenat cu capete de cal sau girafă. În Evul Mediu artistul interpreta în operele sale gustul țaranului sau al omului de pe stradă: trebuia să placă celor din jur, adică poporului, prelaților sau seniorilor. Apoi în

sec. XX, artistul s-a definit într-o poziție avangardistă când era vorba să-l provoace pe burghez.

– *Care ar fi, după părerea dvs., definiția frumuseții?*

– În câteva cuvinte îmi este imposibil să dau o definiție satisfăcătoare. Au existat definiții diferite pentru fiecare epocă și fiecare dintre ele corespundea epocii sale, în funcție de modul în care contemporanii priveau frumusețea. Grecii, de exemplu, defineau frumusețea prin proporție. Astăzi, această definiție ni se pare insuficientă, dar pentru contemporanul lui Pitagora ea era perfectă.

– *Susțineți că frumusețea nu are legătură cu dorința. Adică?*

– Asta înseamnă că o pot considera frumoasă pe Venus din Milo sau pe Doamna cu licorn și că nu doresc să le am – în nici un sens al cuvântului.

– *Care este canonul frumuseții, astăzi?*

– Epoca noastră se caracterizează prin pluralitatea modelelor de frumusețe. Trăim o epocă de politeism absolut. Pe de o parte Arnold Schwarzenegger, pe de altă parte Fred Astaire: sunt două modele de frumusețe foarte diferite, dar amândouă valabile. Deci nu mai există un model fix, imuabil de frumusețe.

– *Se pare că-l regretați...*

– În sine, acest politeism nu este negativ: ne găsim în fața unui supermarket al

frumuseții unde fiecare cumpără ce dorește. Este democrația estetică: nu mai există un model clasic și elitist. Ceea ce face ca acest politeism să fie periculos, în viziunea mea, este că va exista întotdeauna un model „up to date”, adică mai nou decât cel mai nou. Atunci se va instala o schizofrenie, ceea ce era la modă ieri, nu va mai fi evident mâine. Deci ceea ce putea semăna cu o democrație a frumuseții devine aidoma unui regim represiv: trăim sub șantaj, mult mai mult decât omul din Renaștere.

– *Cum anume?*

– Omul Renașterii nu vedea de la celălalt sex decât fața, restul era ascuns. De asemenea, atunci când își alegea partenera, o descoperea goală pentru prima oară în prima noapte. Astăzi suntem supuși șantajului modelelor ce ni se propun, dar acestea din urmă sunt artificiale: chiar și cea mai frumoasă dintre manechine este, în viață, mai puțin frumoasă decât în fotografie. Suntem supuși unei solicitări continue, dar pentru modele de frumusețe care nu sunt decât artificiale. La nivel sexual, provoacă o cădere a libidoului.

În sfârșit, regăsim idealurile lui Malthus: pentru a reduce populația, e suficient ca pe viitor să-i arăți mai multe modele de frumusețe... Rezultatele sunt garantate!

Interviu de **François BUSNEL**

(după *Lire*, 2004)

În românește de **Florin AVRAM**

Atmosferele spirituale ale Parisului

sau

Despre condiția astmatică a practicantului în cadrul areligios francez

Mihai NECHITA

Locuiesc de cinci ani la Paris, unde mi-am făcut studiile de teologie. Ca practicant ortodox m-am bucurat întotdeauna de diversitatea confesională pe care o oferă capitala Franței. Aproape întreg malul sudic al Senei aparține cândva câtorva mari mânăstiri, iar această „catolicitate” a Parisului este departe de a fi dispărut o dată cu Revoluția Franceză sau cu secolul (al XX-lea) separării constituționale dintre Stat și Biserică. Fostele mânăstiri s-au transformat în spitale („Val-de-Grâce”, actualul spital militar omonim), în biblioteci („Sainte-Geneviève”, „Bibliothèque Augustinienne” – pe rămășițele imobiliare ale mării abații „St.-Germain”), universități catolice (Institutul Catolic), în licee („Lycée Henri IV”); unele au rămas în picioare fizic („Vizitandinele”) sau doar nominal, clădirea fiind anulată și înlocuită imediat ori mai târziu de o clădire modernă („Redemptoriștii” sau mânăstirea dominicană „St. Jacques”). Unele au dispărut fără urmă, fiind repede date uitării pe câtă vreme, cele cu o istorie proeminentă se constituie până și astăzi în niște neconsolate pierderi. La aceste repere se mai adaugă puzderia de „misiuni”, biserici de rit oriental („St.-Julien-le-Pauvre”, nu departe de Notre-Dame, „St-Ephrème” – biserici de rit siriaco-catolic), presărate prin Paris sau în suburbii, cele câteva temple protestante (cel mai frumos și mai vechi fiind cel hughenot, Rue de Rivoli – chiar lângă Luvru), moscheea de lângă grădina botanică („Jardin des plantes”) și alte câteva atracții pur confesionale, de care Parisul nu duce lipsă, dar cu abundența cărora (și mai ales cu fervoarea cărora) nu se prea poate lăuda...

*

Am numit acest text *Atmosferele spirituale...* nu dintr-un manierism eseistic, ce obișnuiește să folosească metaforele de extracție geografică (vezi *Meteorologia*

lecturii de Radu Petrescu sau *Continentele insomniei* de Gabriel Liiceanu) pentru a capta prin vagul lor poetic atenția publicului, ci pentru a semnifica în mod exact faptul că, cu cât vrei să urci mai sus pe scara pioasă, cu atât îți vine mai greu să respiri, ca și fidel al bisericii tale sau al cultului tău, la Paris.

Firește, există diferite tipuri de spiritualitate și nu m-aș opri la Biserici și confesiuni atunci când aș încerca (precum fac în acest moment) să „umplu” categoria „viață spirituală”. Căci din această sferă fac parte și bibliotecile, cinematografele de artă, grădinile, Luvrul, mulțimea celorlalte muzee mari și mici, Ministerul învățământului, cluburile de jazz, galeriile (la drept vorbind destul de slabe ca și calitate a pieselor), dansul contemporan și teatrul, etc. Dar despre acestea prefer să vorbesc însă mai târziu, căci ceea ce îmi vine întâi în minte este religiosul pur, sub forma sa congregațională, ecleziastică.

Deunăzi, la ușa camerei pe care o locuiesc acest an la Paris am primit o vizită insolită. Vă veți întreba probabil – dacă n-ați locuit niciodată în acest oraș – ce fel de surprize viagera poate rezerva Marea capitală, ce vânzători ambulanți asmute ea pe palierele imobilelor sau ce fel de instituții își permit să se deplaseze la domiciliul contribuabililor pentru a se întreține cu ei asupra unor probleme nemaiauzite de români. Ei bine, veți fi dezamăgiți, dar deunăzi n-am primit decât o vizită a Martorilor lui Iehova.

A fost însă de ajuns pentru a mă înviora. Cele două doamne mi-au vorbit despre necesitatea schimbării formei de guvernământ a planetei, înlocuirea politicului printr-un regat al dumnezeirii înseși care să prezideze în mod nedelegat, în mijlocul omenirii; și-au argumentat afirmațiile prin citate perfect concertate din Noul Testament și m-au întrebat, la sfârșit dacă doresc să mai primesc

vizite de acest fel. Aproape că m-am pomenit zicând „da!”, atâta doar că mi-am înfrânat pornirile și am spus doar „poate!”. N-are importanță! Deși alergic la astfel de vizite (precum majoritatea celor care le sunt ținta) am păstrat de data aceasta un gust plăcut și pot să spun că vizita în sine m-a binedispus pentru întreg restul zilei. Nu pentru că aș fi vreun prozelit al acestei secte, ci pentru simplul fapt că, în deșertul parizian, acest simplu pahar cu apă mi-a potolit setea...

Să ne înțelegem – cel ce dorește să se ducă la mesă e liber s-o facă zilnic, iar în ceea ce mă privește, cunosc o anumită categorie de francezi sau străini ce trăiesc la Paris, care practică un program liturgic corect și neîngrădit. Dar eu nu vorbesc însă despre asta, ci despre un *Weltanschauung* francez areligios sau și mai exact, despre fobia francezilor de a se pronunța în public asupra problematicii religioase. Prin acest armistițiu supravegheat, dintre Biserică și stat, dintre teologie și Universitate, dintre spiritualul liber exprimat și mass-media, societatea pariziană se simte echitabilă și sănătoasă, dar nu e, la drept vorbind, nici una nici cealaltă.

De aceea am admirat la cele două doamne – *native French* – virtuozitatea mânuirii minusculei Biblii („format protestant”), în condițiile în care, așa cum relatea mai pe larg Cristian Bădiliță într-unul din editorialele sale din *Averea* (nr. 11, 22 mai 2005), cultura religioasă a acestui admirabil popor este catastrofic de scăzută. Nu cred că exagerez atunci când spun că, spre exemplu, studenții francezi în arte ar avea nevoie de o cură catehetică pentru a face față tematicii biblice a marilor opere despre care aud în cursurile de istoria artei. Mă bazez, când spun aceasta pe propria mea experiență: eram la unul din cursurile de filozofie medievală ale profesorului Rémi Brague (Paris I-Sorbonne), atunci când acesta, s-a văzut nevoit să relateze de la cap la coadă istoria biblică a înghițirii profetului Iona de către monstrul marin, în fața unui auditoriu de nivel masteral.

*

Personal, încerc să găsesc mereu modalități noi pentru a rezista în acest mediu. Acestea sunt: cultura, prietenii ne-francezi și

călătoriile. A fost o vreme când mergeam zilnic la Luvru (era într-o vară): în fiecare dimineață luam metroul și nu coboram decât la stația „Pyramide”, adică chiar sub clădirea muzeului și a piramidei sale de sticlă; îmi luam cafeaua la unul din micile bistrouri din incinta instituției și apoi, purcedeam către una din sălile alese dinainte, să spunem, de pildă, „Egiptul roman”; în acea vreme țineam un jurnal de muzeu și timpul trecea deosebit de bogat, fericit. Îndată ce ieșeam din incinta Luvrului, reveneam la o lume mediocră, de capitală administrativă a unui stat. Îmi dădeam seama că Luvrul ține intim de sfera cea mai profundă, cea mai intimă a culturalului – adică, de religios...

Mai este și teatrul. Țin minte (și mă mai înfior și acum) cum am mers pentru prima oară, acum câțiva ani la o punere în scenă de Peter Brook. Era vorba despre *Hamlet* și se ținea la „Bouffes du nord” lângă Gara de nord, un cartier care era în sine, cea mai bună introducere la opera marelui regizor și asta pentru că este cartierul sri-lankez din Paris, plin de frizerii ieftine și de magazine cu mirodenii, lucruri care consunau cu distribuția londoneză cosmopolită a piesei; Adrian Lester, actor de culoare avea să-l joace pe Hamlet alături de un Polonius și o Ofelie de origine hindusă (în vreme ce Kenneth Branagh privea și el de undeva din sală) – totul se petrecea într-o atmosferă incredibilă de „Old Vic”, pentru că „Les Bouffes” au o structură cilindrică de aceleași dimensiuni ca și teatrul elisabetan în care se jucau acum câteva secole piesele lui Shakespeare.

Cât despre călătorii, ele au darul de a-ți arăta că există o alternativă la tipul de laicitate practicat la Paris și că se poate trăi și altfel decât în ignorarea religiosului. Prima mea lecție din timpul sejurului de studii în Occident, s-a numit Madrid-Toledo. Deși organizată de campusul universitar francez în care eram găzduit, excursie de patru zile în Spania avea să joace rolul unei replici, a unei „violente simbolice” menită să-mi schimbe impresia ce o avusesem până atunci despre Occident (impresie formată sub presiunea mediului francez). Imediat ce am ajuns la Madrid m-am interesat de programul

autocarelor ce mă pot purta către Toledo și astfel, la orele 7 dimineața, mă aflam în drum, prin mijlocul unor câmpii arse, spre cetatea ce fusese cândva capitala imperiului lui Carol Quintul. Mă trezisem atât de devreme deoarece doream să asist, în singurul loc din lume unde se mai practică, la misa în rit mozarab (ritul pe care-l practicau creștinii în timpul ocupației arabe) ce se ținea în Catedrală, sub cupola construită de fiul pictorului El Greco. Întors a doua zi la Madrid aveam să descopăr Muzeul Prado și bisericile cu confesionale pline (deși era în timpul săptămânii). Am învățat rapid un lucru: laicismul nu e o fatalitate occidentală.

Prietenii ajută și ei foarte mult. Atunci când locuiești într-un campus cu peste trei mii de studenți străini înveți o mulțime de lucruri și mai ales felurile foarte diferite de raportare la religios. Am avut colocatari care-și instalau imediat după mutare, micul altar dedicat zeului hindus și protector al studenților, Ganeș, cel cu aparență de elefant; alții, erau fervenți musulmani. Preferatele mele rămân însă două tipuri de manifestare (nu e vorba însă de o spiritualitate propriu-zisă, ci mai degrabă de o raportare „prin ricoșeu” la religios, adică de o atitudine religioasă filtrată printr-o sită seculară mai puțin deasă): prima e atitudinea anglo-saxonă iar cea de-a doua e o atitudine catolică de nuanță sud-americană. Americanii au un tip foarte dezinvolt de a se raporta la acest tip de probleme; ca popor tânăr ei percep religiosul sub forma unei pure spontaneități, ce pune nemijlocit persoana în contact cu divinul. Mi-l amintesc pe unul din prietenii mei nord-americani, evocându-l pe Iisus, ca pe acela „alături de care poți sta în tavernă la un pahar” – Tatăl în schimb, juca rolul unei instanțe intratabile, la îndurarea căruia se poate ajunge doar prin intervenția afabilă a Fiului. Sud-americanii nu sunt departe nici ei de acest tip de punere a problemei – există la reprezentanții sferei culturale hispanice o duioșie și o nemijlocire notorii, atunci când e vorba de Sfânta Familie sau de celelalte figuri hagiografice ce sacralizează cotidianul.

*

Dacă stau mai bine și mă gândesc, nu cred că se poate spune despre Franța că este un stat areligios... Așa cum un filozof american dorind să arate că Statele Unite nu sunt o țară aculturală, fără nici un raport cu filozofia, demonstra că ea nu reprezintă istoric decât punerea concretă în aplicare a unui plan filozofic și organizatoric de tip iluminist, tot astfel aș dori și eu să arăt că mediul francez și religiosul au în comun o mulțime de elemente, e-adevărat, nu foarte ușor de văzut cu ochiul liber.

Primul element ar fi însuși Statul, simbol al mândriei naționale galicane. În afară de americani, nu există probabil nici un stat în lume care să-și trăiască existența cu atâta bucurie de a fi. Guvernul francez este un fel de „cer al Franței”. Dacă în celelalte țări (precum Suedia, Germania, Irlanda, Estonia, etc.) administrația publică își vede de treaba ei oarecum anonim, spre binele alegătorilor, în Franța s-ar părea că vocația comună civilă înseamnă a participa de la naștere până la bătrânețe în mod activ, cu inteligență și muncă, la sistemul etatist de simboluri republicane: impozite, controale fiscale, nenumărate raiduri gălăgioase ale poliției, canale de televiziune ce nu vorbesc decât foarte puțin despre lume și aproape exclusiv despre francofonie, o problematizare excesivă a identității culturale franceze (ca și cum ea ar putea fi ruptă de contextul european) etc. Așa cum remarca un amic francez, „Franța preferă în acest moment să trăiască în trecut, identificându-se cu unul sau altul din momentele ei de glorie”... De unde și recurența cruciadelor sau prezenței franceze în Primul război mondial, ca și teme ale dosarelor speciale din reviste precum *L'Histoire* sau *Historia*... Din punct de vedere politic, toate acestea înseamnă probabil o rezistență tenace și bine gândită la pericolul americanizant al globalizării – francezii și-ar trăi, după această logică, mai abtirit identitatea tocmai pentru a nu se aliena precum restul lumii! Există, nu zic nu, o parte de adevăr în această formulare. Un distins universitar român, îmi atrăgea de altfel atenția asupra faptului că Franța este țara care, în mod vădit, se preocupă în modul cel mai matur de

sănătatea morală și fizică a tinerelor sale vlăstare: Franța e cea care a interzis drogurile ușoare în spațiul public, petrecerile *rave*, considerate la fel de nocive și de disturbante; comisiile anti-fenomen sectar ale lui Alain Vivien au dus la dărâmarea „cuiburilor” în care se ascundeau secte periculoase; pornografia a fost repudiată de pe canalele publice și deși există, e cel puțin exilată în zona media accesibilă doar prin „decoder”; Franța e cea care a interzis marama islamică, kipa și crucea la vedere, în spațiul școlar etc..

Da, însă toate acestea nu fac decât și mai pregnantă impresia că francezii trăiesc într-o atmosferă în care religia, deși evitată cu băgare de seamă în discursul oficial, revine în forță prin însuși *intervenționismul* măsurilor luate de către statul centralizator.

Apoi, mai e istoria... Istoria universității, covârșitoarea istorie intelectuală, Istoria pur și simplu... Creștinismul și Franța se împletesc pentru câteva secole (multe și însemnate!) la modul cel mai armonios și mai durabil. Apoi, într-o zi se produce ruptura. Cine poate spune cu exactitudine când și de ce a început ea să se pregătească? Există pe această temă o întreagă discuție; ea poartă în titlu sintagme extraordinar de vagi precum: „*criza conștiinței europene*”, „*centralism și etatism excesiv*”, „*nevoie de Lumini*”, „*pact al clerului cu aristocrația*”, „*umanism*”, „*revoltă a maselor*”, „*stat laic*” etc. Însă nimeni nu poate să ne spună care sunt cauzele falimentului istorial al unei civilizații creștine mai mult decât milenare. De ce, intrând într-una din bisericile de pe insula St. Louis (centrul Parisului), ai impresia că ceasul se dă în urmă cu două secole și asști la încremenirea destinului religios al Franței – ți se pare că praful de pe confesionale, statui și vitralii continuă de atunci să se depună nestingherit, că mobilierul așteaptă de sute de ani să fie ceruit...

Toate aceste impresii (despre care nu pretind nici o secundă că s-ar confunda cu adevărul!) poartă un nume, un cuvânt-cheie: tristețe; interiorul tuturor acestor biserici pariziene, de-altfel somptuoase și făcând dată în istoria arhitecturii, degajă o melancolie de nedescris, o impresie teribilă de „cădere a

îngerilor”... Nu e nevoie să spun mai mult. Voi adăuga însă că toate banderolele colorate, bannerele cu caractere uriașe precum și intervenția echipelor de tineri catolici, frumoși și dezghețați, ce au menirea să primească la modul „contemporan” valurile de vizitatori, nu fac decât și mai jalnică impresia de părăsire, de ruină încă în picioare.

Se întâmplă însă un alt lucru cu aceste edificii intimidante: gloria lor pravoslavnică e convertită peste noapte în atmosferă ocultă, francmasonică, în cifru pitagoreic și în traseu inițiativ chataro-egiptean. Responsabil de această răsturnare spectaculoasă nu putea fi decât un american – numele lui e, ați ghicit, Dan Brown. De când a apărut ultima lui carte, *The Da Vinci Code*, familii întregi de americani sau non-americani traversează străzile centrale ale capitalei franceze, pentru a găsi, cu „ghidul” lui Dan Brown în mână, bazilica „Saint Sulpice”, piramida Luvrului și alte atracții construite de confrerii secrete. Fenomenul își găsește baza reală în ambițiile ctitoricești de-a dreptul „ceaușiste” și fără nici o aplicație practică reală ale lui *feu* François Mitterand, toate construite la scară faraonică: „Nouvelle arche de la Défense”, „Bibliothèque Nationale”, templul păgân de pe „Champs de Mars” (lângă „Tour Eiffel”) sau parcul din „Jardin royal” (în spatele Comediei franceze).

Ortodoxia românească a intrat și ea în această sferă ocultă – nu de alta, dar într-una din criptele de la „Saint Sulpice” (biserică în care se desfășoară evenimente-cheie pentru intriga din *Da Vinci Code*) s-a acuiat de câțiva ani o parohie studențească ce face parte din turma păstorită de Mitropolitul Iosif Pop. Făcând parte din această obște de mai bine de 5 ani de zile, pot depune mărturie că nimic „ocult” nu se întâmplă în bazilica ce-i conține duminică dimineața pe studenții români în „burta” ei cu valențe ecumenice verificate.

Mi s-a întâmplat să intru duminică dimineața în perimetrul catolic din „Saint-Sulpice” și să rămân, din curiozitate la mesă. Totul a decurs normal, dar la sfârșit, după încheierea serviciului divin, am încremenit la primele acorduri ale unei partituri *contemporane pentru orgă*. Un potop de stalactite fonice s-au năpustit într-o secundă în

cele mai ascunse unghere ale clădirii, pentru a se răsfrânge în timpanele mele dureroase... Compoziția juca pe valențele *apofatice* ale tonurilor celor mai ascuțite și pe acela al căderilor bruște dinspre extrema „înaltă” înspre basul cel mai profund. Spus pe șleau, era vorba despre o tortură... Concluzia mea diletantă a fost că nu poate exista (așa cum e voie să existe pentru instrumente mai puțin agresive decât orga) o *muzică dodecafonică* suportabilă pentru acest instrument. Din păcate „Saint Sulpice” nu e un caz izolat. Experiența mea s-a repetat și la Notre-Dame de Paris.

Încă o dată, nu am pretenția că notațiile de mai sus s-ar identifica în parte sau în întregime cu ceea ce oricare poate simți ducându-se în acest loc minunat de felurit care este Parisul! Repet: însemnările acestea sunt însemnări ce-și asumă caracterul pronunțat subiectiv încă din titlu (mai ales prin folosirea termenului „existențialist” de „*condiție* a practicantului ortodox la Paris”). Altă dată – dacă se va dovedi că „am pus doar răul în față” în acest text constituit din flash-uri memorialistice, voi evidenția mai degrabă ceea ce este sănătos la Paris (și slavă Domnului! nu lipsesc cu desăvârșire nici acelea).

*

Fata cu floarea

Revin asupra acestui text după o pauză de mai multe săptămâni. Între timp au avut loc, la sfârșitul lui octombrie și începutul lui noiembrie 2005 revoltele emigranților din suburbiile Parisului. Calmul cu care cetățenii au reacționat la lungul șir de incendieri m-a surprins. M-a surprins felul nepăsător în care milioanele de angajați ce locuiesc în suburbii dar lucrează zilnic *intra muros*, își respectă programul, nelăsându-se câștigați de panică. Prin asociere, m-am gândit imediat la bravii cetățeni londonezi care acum două luni au suferit de pe urma unui teribil atac terorist. M-am gândit de asemenea că acest civism ireproșabil își are rădăcinile profunde în solul creștin al culturii europene. A nu ceda în fața violenței gratuite (căci gratuită a fost sacrificarea vieților unor civili inocenți), a rămâne calm în fața provocării și a nu ceda impulsului laș al răzbunării, toate acestea sunt virtuți originale creștine.

Regret doar faptul că aceste virtuți latente nu devin vizibile decât destul de rar și atunci, exprimate ca „mecanisme etice de rezistență” la o situație-limită precum cea din ultimele zile... În secret, nutresc speranța de a vedea în viitor aceste virtuți somnolente nu numai sub aspectul lor de criză ci și sub forma lor constructivă, solară și generoasă.

Păstorul lui Hermas

Dan BATOVICI

Scrierile Părinților Apostolici ce conțin și textul Păstorului lui Hermas au fost traduse nu de puțin timp la noi, apoi republicate de curînd. Aceasta nu înseamnă ca prezența lor este vie în spațiul cultural autohton. O introducere precum ce a lui Cristian Bădiliță din volumul *Evangheliilor apocrife* (Humanitas 1996) umple un vid, și, nu întîmplător, autorul trebuie să explice statutul apocrifelor (utile deși necanonice, instructive chiar dacă în afara spațiului liturgic) și locul acestora în tradiție.

Culegerea scrierilor Părinților Apostolici conține o serie de texte plasabile în secolele II-IV. Prin chiar originea lor temporală ele constituie primul strat de scrieri creștine de după Evangheliile. Se consideră îndeobște că, dacă Evangheliile sînt mărturia celor din jurul lui Isus, textele Părinților Apostolici sînt mărturia celor din jurul Apostolilor.

Ediția franceză *Les Peres Apostoliques* publicată în 1998 sub conducerea lui Dominique Bertrand, directorul colecției *Sources chrétiennes*, conține alături de *Păstorul lui Hermas: Didahia sau Doctrina Domnului transmisă neamurilor prin cei doisprezece Apostoli*, scriere apocrifă; *Epistola lui Clement Romanul către Corinteni*; o omilie din secolul al doilea numită pentru multă vreme *A doua epistolă a lui Clement Romanul către Corinteni*; *Epistolele lui Ighațiu din Antiohia*; *Scrisoarea către Filipieni a lui Polycarp din Smyrna*; *Scrisoarea bisericii din Smyrna* „către toate comunitățile Sfintei Biserici Universale” despre martirul lui Polycarp; *Epistola lui Pseudo-Barnaba*; fragmente din *Explicații la cuvintele Domnului* de Papias din Hierapolis.

În general, discursul dogmatic se apropie cu rezervă de aceste scrieri; se subliniază anumite devieri de la dogmă, remanențe iudaice sau grecești, eventual ambiguități doctrinare. Bunăoară putem găsi că „înțelesul în care vorbește Hermas despre Pocăință este mai mult psihologic și moral, decît doctrinar”¹ iar în introducerea ediției românești a textului se poate citi: „Păstorul lui Hermas nu-i scriere de înaltă teologie, nici chiar de teologie precisă – spre exemplu, între

altele, identificarea Fiului lui Dumnezeu cu Sfîntul Duh [...]”².

S-a observat, mai întîi, că „intenția acestor texte este încă străină de demonstrațiile științifice creștine ale apologeților din secolele următoare.”³ Apoi, dacă în Evangheliile este prezentă credința în plin elan, aici găsim felul uman de-a o întîmpina⁴. Avem de-a face cu primele scrieri ce mediază credinciosului creștin mesajul evanghelic, nu într-o exegeză strînsă ci purtînd concret asupra vieții lui, acasă și în obște. Dinspre aceasta, Scrierile Părinților Apostolici sînt mai apropiate de scrierile duhovnicești decît de cele ale apologeților vremilor ce-au urmat imediat. Se cuvine spus că Irineu și Tertullian considerau *Păstorul lui Hermas* printre textele canonice. Canonul Muratori consideră scrierea apocrifă, însă nu ezită să o recomande spre lectură. Textul, așa cum îl vedem, este o apocalipsă, o revelație.⁵

Editarea textului *Păstorului* a avut parte de o istorie curioasă. Primele două ediții publicate (mai întîi în 1513 apoi, după o lungă pauză, în 1857) au fost latine, deci secundare. Varianta grecească a fost regăsită în 1855 la muntele Athos, însă de către un faimos plastograf, Constantin Simonides. Dintre cele ce-au urmat, nu mai puțin de trei ediții (1856, 1887, 1887) au avut scăderea de a fi folosit manuscrisele falsificate sau măcar greșite ale lui Simonides.

Textul, în forma în care este acum publicat de patrologi, începe cu cinci viziuni, continuă cu douăsprezece precepte pe care Păstorul, îngerul pocăinței, i le dezvăluie lui Hermas și se încheie cu zece pilde ale aceluiași, toate sub forma unor revelații. Este textul cel mai lung din colecție. Îl datorăm unui Hermas, despre care se poate spune doar că nu prea are cum fi cel pe care-l salută apostolul Pavel în epistola către Romani și că n-a lăsat altă scriere care să fi ajuns pînă la noi. Forma literară folosită este dialogul; conținutul autobiografic și apocaliptic, înfățișat larg alegoric, descrie un traiect personal care dă seama de straturi ale

Repere de lectură

căderilor din comunitatea sa creștină. Textul se adapă generos din simbolistica creștină și iudaică, apoi din cea grecească și orientală.

Propun mai jos un scurt comentariu al câtorva repere din textul Păstorului. În lipsa competenței teologice și încă a celei filologice am căutat într-un demers de înțelegere să repun o seamă de lucruri în contextul lor firesc. Găsim că altminteri am pierde nu doar din zona rarefiată a subtilităților textului; am discuta – ratînd întîlnirea cu – un text pe care l-am îngropa la loc în plictisul vremii.

Am ales drept punct de sprijin pentru aceasta să traduc mai întîi din greacă, adnotîndu-le, primele două viziuni. Am folosit pentru Păstorul lui Hermas textul publicat de Robert Joly în *Sources Chrétiennes*; pentru pasajele din Noul Testament am folosit textul din *Nouveau Testament interlinéaire grec-français*, ce reproduce ediția a treia a NT Aland, Black, Martini, Metzger și Wilkgren iar pentru cele veterotestamentare *Septuaginta* editată de Alfred Rahlfs, ediția din 1979 a Deutsche Bibelgesellschaft.

<Viziunea 1>

1. Stăpînul care m-a crescut m-a vîndut la Roma uneia pe nume Roda. Mulți ani mai tîrziu am reîntîlnit-o și-am început s-o îndrăgesc ca pe o soră. 2. După cîtăva vreme am văzut-o îmbăindu-se în apele Tibrului și i-am întins mîna și-am scos-o din apă. Văzînd eu frumusețea ei, cugetai, spunîndu-mi în inima mea: „Ferice de mine, de aș fi avut o asemenea soție, și-n frumusețe și-n purtări. Doar atît am cugetat și nimic altceva. 3. După <altă> cîtăva vreme, pe cînd cugetam – în drum spre Cumae – la zidirile lui Dumnezeu, cît sînt de mari, de arătoase și pline de putere, tot mergînd am ațipit. Iar duhul m-a cuprins și m-a purtat prin loc fără de drum, pe unde omul nu putea umbla. Era un loc rîpos și săpat de ape. Trecînd eu peste acea apă, am ajuns la loc deschis și <iată-mă> ingenunchind și începui a mă ruga lui Dumnezeu și a-i mărturisi păcatele mele. 4. Pe cînd mă rugam, cerul s-a deschis și <iată> că o văd pe acea femeie la care rîvnisem că îmi dă binețe din cer și-mi spunîne: „Bucură-te, Hermas”. 5. Văzînd aceasta, îi spun: „Stăpînă, ce faci tu aici?” Iar ea-mi răspunse: „Am fost adusă ca să-ți

învinuiesc păcatele în fața Domnului.” 6. Și spun: „Acum ești cea care mă învinuiește?” „Nu,” zice, „ascultă vorbele ce-am să ți le spun! Dumnezeu Cel din ceruri care din neființă a orînduit și zidit ființa, a înmulțit-o și a sporit-o întru a Sa Sfînta Biserică, e mîniat <pe tine> că ai păcătuit față de mine.” 7. Am dat răspuns zicînd: „Am păcătuit eu față de tine? Unde sau cînd ți-am spus eu vreo vorbă de rușine? Oare nu te-am socotit eu întotdeauna ca pe o zeiță⁶ (*hos thean*)? Oare nu m-am purtat cu tine ca și cu o soră? De ce mă învinuiești mincinos, femeie, de relele și de necurățiile acestea?” 8. <Iar> ea îmi răspunde rîzînd: „Ți s-a iscat în inimă pofta de cele rele. Ori nu-ți pare că-i un păcat pentru omul drept, să i se iște-n inimă pofta păcatului? Păcat este și încă unul mare, zise, căci omul drept cugetă drept! Prin dreapta-i socotință, el are slavă în ceruri și îngăduința Domnului întru toate faptele sale. Iar cei ce cugetă la rele în inima lor își atrag asupra lor moartea și robia, mai cu seamă cei ce își agonisesc veacul acesta și se îngîmfă în bogăția lor și nu țintesc către bunurile viitoare. 9. Căi-se-vor sufletele lor, ale acelora care nu au nădejde și care se lasă de sine și de viața lor. Dar tu roagă-te Domnului și-ți va vindeca păcatele și ale întregii tale case și ale tuturor celor sfințiți.”

2.

1. După ce-a spus vorbele acestea, cerurile s-au închis, iar eu eram, tot, înfricoșat și plin de jale. Și-mi spuneam către mine: „Dacă mie îmi stă scris păcatul acesta, cum am să mă pot mîntui? Au cum am să-l îmbunzez pe Dumnezeu pentru păcatele pe care le-am săvîrșit? Au cu vorbe să-i cer să-mi fie mai îngăduitor?” 2. Cum stam eu și cugetam și judecam acestea în inima mea <iată că> văd în fața ochilor un jilț mareț și alb, cu acoperămînt din lînă albă ca omătul; și veni o femeie în vîrstă, în veșminte strălucitoare, avînd o carte în mîini; se așeză și-mi dă binețe, „Bucură-te Hermas!” Iar eu, plin de jale și plîngînd, îi spusei: „Bucură-te stăpînă.” 3. Și ea zise către mine „De ce ești mîhnit, Hermas?” mă-ntrebă. „Tu, cel îndelung răbdător, netulburat, mereu surîzător – cum de ești așa de abătut și necum vesel?”. Iar eu i-am zis: „M-au mîhnit vorbele unei femei foarte de seamă care mi-a spus că i-am greșit.” 4. Iar ea îmi spuse: „Nu se află

nicidecum asupra unui rob al lui Dumnezeu atare faptă; dar, orișicum, ți s-a iscat în inimă <dorința> după ea. Iar pentru robii lui Dumnezeu o astfel de dorință este cu păcat. Căci este o dorință rea și de mirare pentru un suflet înduhovnicit și încercat deja, ca el să dorească o faptă rea – cu atât mai mult la Hermas cel bine stăpînit, care se ține laoparte de toată pofta cea rea, și-i plin de toată simplitatea și <cea mai> mare nevinovăție.

3.

1. Însă nu de asta este mîniat Domnul pe tine ci pentru ca să-ți întorci către Dumnezeu casa care încalcă legea și către voi, părinții lor. Căci, fiind iubitor de copii, nu i-ai strunit ci i-ai lăsat să se strice foarte – și pentru *asta* e mîniat Dumnezeu împotriva ta. Dar îți va lecu toate relele petrecute în casa ta, căci pentru greșelile și nelegiuirile lor ai pierdut tu din treburile lumești. 2. Dar mila cea mare a Domnului s-a îndurat de tine și de casa ta și te va întări și te va întemeia întru slava sa. Numai să nu fii ușuratic ci fii tare de înger și-ți va întări casa. Precum fierarul, bătînd în treaba lui cu ciocanul, biruie lucrul pe care îl dorește, tot așa și cuvîntul drept de zi cu zi, biruie tot răul. Așa că nu te lăsa să-ți strunești copiii. Căci știu că, dacă se vor căi din toată inima lor, vor fi scriși în cărțile vieții laolaltă cu cei sfințiți.” 3. După ce cuvîntul ei a încetat m-a întreat: „Vrei să mă ascuți citind?” Și-i spun și eu: „Da, stăpînă”. „Ia aminte și ascultă la slăvirile lui Dumnezeu!” Am ascultat lucruri dintre cele mărite, vrednice de mirare, pe care n-am izbutit să le țin minte căci sînt, toate, vorbe înfricoșătoare căroră omul nu le poate face față. Îmi amintesc doar cuvintele-i de pe urmă, căci erau vorbe blînde și pe măsura noastră: 4. „Iată Dumnezeul puterilor, care cu puterea-i nevăzută și cu marea-i înțelepciune a zidit lumea, și prin slăvita-i vrere a învășmîntat în frumusețe zidirea; care prin cuvîntul Lui cel vajnic a întărit cerul și-a întemeiat pămîntul deasupra apelor, care în înțelepciunea și pronia Sa a clădit Sfîntă Biserica sa pe care a și binecuvîntat-o, iată, mută cerurile și munții și dealurile și mările și toate ajung cale întinsă pentru aleșii lui, spre a le împlini lor vestirea dată cu multă slavă și bucurie, dacă vor păzi legile Domnului, primite întru mare credință.”

4.

1. Cînd a isprăvit de citit și s-a ridicat din jilț, au venit patru tineri; au ridicat jilțul și au pornit spre răsărit. Femeia mă cheamă, m-a prins de piept și-mi spune: „Ți-a plăcut ce-am citit?” Și-i spun și eu: „Stăpînă, cuvintele acestea de pe urmă îmi plac dar cele dintîi erau apăsătoare și aspre.” Iar ea mi-a răspuns zicînd: „Cele de pe urmă sînt pentru cei drepti, iar cele dintîi pentru neamuri⁷ (*ethnesin*) și cei căzuți.” Încă-mi mai vorbea cînd se arătară doi bărbați, o luară în sus pe sub braț și plecară pe urma jilțului, către răsărit. Iar ea plecă veselă, zicîndu-mi, cum se ducea: „Fii bărbat⁸ (*andrizou*), Hermas!”

<Viziunea II>

5.

1. Cum mergeam eu spre Cumae, către aceeași vreme ca și anul trecut, tot umblînd, mi-am adus aminte de vedenia de cu un an în urmă; și iarăși mă ia duhul și mă duce către același loc ca și anul trecut. 2. Ajuns acolo, îngenunchez și prinsei să mă rog Domnului și să-i slăvesc numele, pentru că m-a socotit vrednic și mi-a arătat greșelile mele dinainte. 3. După ce m-am ridicat din rugă văd dinaintea mea femeia mai în vîrstă pe care-o văsussem cu un an în urmă, cum se plimba și citea dintr-o cărțulie și-mi spune: „Poți să le vestești acestea aleșilor Domnului?” Și-i zic: „Stăpînă, nu pot ține minte atîtea lucruri. Dă-mi cărțulia, să o copiez!” „Ia-o, zice, și o să mi-o dai înapoi”. 4. Eu am luat-o și m-am dus într-un loc de pe cîmp, unde am copiat totul, literă cu literă; căci nu-mi găseam silabisirea. Cînd am terminat cu literele din cărțulie, deodată cărțulia mi-a fost răpită din mîini; de către cine, n-am văzut.

6.

1. După ce <vreme de> cincisprezece zile am postit și mult m-am rugat Domnului, mi s-a dezvăluit cunoașterea acelei scrieri. Scrise stăteau acestea: 2. „Hermaș, copiii tăi s-au răzvrătit împotriva lui Dumnezeu și au hulit către Domnul; și și-au pîrîit părinții, cu mare răutate, și li s-a spus «pîrîitori de părinți» iar trădarea nu le-a fost de folos ci au adăugat la greșelile lor desfrînarea și promiscuitatea păcatului, plinindu-se astfel nelegiuirile lor. 3. Fă, dar, cunoscute aceste cuvinte tuturor copiilor tăi și soției tale, ce-ți va fi <ca o>

soră. Căci ea nu-și ține limba⁹ (*glosses*), și rău face; ascultînd însă cuvintele acestea, se va stăpîni și va avea parte de milă. **4.** După ce le vei pune în vedere lor aceste cuvinte pe care Stăpînul m-a trimis să ți le dezvălui, atunci li se vor ierta toate greșelile lor pe care le-au făcut mai înainte, lor și tuturor celor sfințiți care au păcătuit pînă-n ziua aceasta, dacă se vor se vor căi din toată inima și-și vor scoate din inimi îndoielile¹⁰ (*dipsuchias*). **5.** Căci pe slava sa a jurat Stăpînul asupra aleșilor săi: dacă, începînd din ziua aceea, se va mai afla păcat, ei nu vor avea mîntuire. Căci pentru cei drepti căința duce la un țel; zilele căinței au adus împlinire pentru toți cei sfințiți. Și pentru neamuri¹¹ mai este căința pînă la ziua de apoi. **6.** Spune-le, deci, înaintestătătorilor Bisericii să-și țină calea întru dreptate, ca să primească pe deplin, cu multă slavă, cele făgăduite. **7.** Țineți-vă bine, voi cei ce faceți dreptate și nu ezitați, ca să vă fie drumul laolaltă cu îngerii cei sfinți. Fericiți voi, cîți răbdați marea asupra ce stă să vină și cîți nu-și vor tăgădui viața! **8.** Căci Domnul a jurat pe Fiul Său că aceia care-și vor tăgădui Domnul vor fi înlăturați de la viața lor, cei ce sînt pe cale să-l tăgăduiască în zilele ce vor veni. Căci față de cei ce l-au tăgăduit mai înainte Domnul s-a îmbunat, din marea duioșie a milei <Sale>.

7.

1. Iară tu, Hermas, să nu ții pică asupra copiilor tăi, nici să nu-ți lași sora, ca ei să se curețe de păcatele de mai înainte. Căci vor primi învățătură dreaptă, dacă tu nu le vei purta pică: pica aduce moarte. Iară tu, Hermas, ai avut parte, asupra ta, de mari asupriri, de pe urma încălcărilor casei tale, pentru că nu te-ai îngrijit de ea. Ai lăsat-o din gîndul tău și te-ai vîrît în rele afaceri. **2.** Dar pe tine te salvează că nu te-ai îndepărtat de Dumnezeu cel viu, și simplitatea ta, și marea ta cumpătare. Aceasta te-a salvat, dacă te vei ține tare; și-i va salva pe toți cei ce vor face așa și vor purcede întru lipsă de răutate și în simplitate. Aceștia vor birui toate relele și se vor ține bine pînă la viața cea veșnică. **3.** Fericiți toți cei care înfăptuiesc dreptatea căci ei nu vor pieri în veci. **4.** Iar lui Maxim să-i spui: «Iată că se apropie o asuprire. De-ți va părea <cu cale>, tăgăduiește din nou. Domnul le este aproape celor ce se întorc <în lege>, după cum stă scris

în <cartea> lui Elad și Modat, cei care au proorocit poporului în pustie».

8.

1. Un foarte frumos tînăr mi-a făcut, fraților, o dezvăluire, în vis, spunîndu-mi: „Cine crezi că era femeia mai în vîrstă de la care ai luat cărțulia <aceea>?” Eu îi zic: „Sibyla.” „Greșești”, mi-a spus, „nu-i ea.” „Atunci cine este?”, zic. „Biserica”, zice. „De ce este mai în vîrstă?” „Pentru că,” zice, „a fost zidită înaintea tuturor – de-asta e mai în vîrstă, și datorită ei a fost creată lumea.” **2.** Mai apoi am avut o vedenie în casa mea: a venit acea femeie mai în vîrstă și m-a întrebat dacă le-am dat deja cartea presviterilor. Am tăgăduit să le-o fi dat. „Ai facut bine,” mi-a spus. „Căci am lucruri de adăugat. Cînd voi împlini tot cuvîntul, îl vei face cunoscut tuturor aleșilor. **3.** Anume vei scrie două copii și o vei trimite una lui Clement și una Graptei. Iar Clement o va trimite altor orașe: aceasta îi este însărcinarea. Grapta va înștiința văduvele și orfanii. Iar tu o vei citi în acest oraș, de față cu presviterii care conduc biserica.

2. Geografia primei viziuni este aproape mundană. Probabil nu întîmplător: viziunea nu-i conferă lui Hermas înțelesuri la scara întregii creații. Este, firește, vizibilă mutația către concretul vieții, prezentă în toate scrierile Părinților apostolici.

Roda, femeia, după moarte dă mărturie de păcatul lui Hermas. Trebuie spus din capul locului că Hermas este unul dintre fruntașii creștini ai obștei sale; vremea ce-l conține este cea a persecuțiilor și a martiriului. „Ți s-a iscat în inimă pofta de cele rele (*epithumia tes ponerias*)” spune Roda. Inutil să insist explicativ asupra celor rele, stricate (*ponera*); ne prea stau la îndemînă. În schimb poftele au o istorie deplină; în chip firesc, *epithumia* nu-i numai un termen neotestamentar. În textul lui Iisus, fiul lui Sirah, XVIII,30 găsim îndemnul *Nu te purta după poftele tale* [...]; apoi, în Proverbele lui Solomon XXI,25: *Pofta ucide pe cel leneș* [...].

În „pilda semănătorului” găsim, la Marcu 4,19: *Iar grijile vremii și bogăția înșelătoare și celelalte poftes (epithumiai) pătrunzînd înăbușă Cuvîntul și-l fac neroditor. Poftele pierd în om Cuvîntul. Proximitatea lor este limpede la Ioan VIII,44: Voi sînteți din*

tată diavol și vrei să împliniți poftele tatălui vostru.

Seria ce pornește *epithumia* (*tes ponerias* – concupiscentă, complementară cu *epithumia tes dikaiosunes* – dorința cea dreaptă) este desfășurată în epistola lui Iacob I,15: *Apoi, pofta zămislește păcatul copil, iar păcatul împlinit naște moarte. Ceva mai departe în text, 45,2, Păstorul îi va spune lui Hermas, circumscriindu-i acele dorințe a căror finalitate este moartea: Acestea sînt dorințe din cele rele; moarte aduc robilor Domnului. [...] Căci aceste poftes sînt mortale. De aceea fiul risipitor, întorcîndu-se, Luca XV,32 [...] era mort și <acum> a înviat. Roda nu-i spune în fond altceva 1,8 Iar cei ce cugetă la rele în inima lor își atrag asupra lor moartea și robia. Și continuă: Mai cu seamă cei ce își agonisesc veacul acesta și se îngîmfă în bogăția lor și nu ținesc către bunurile viitoare.*

Despre excesele lumești, un alt fragment din Păstorul lui Hermas atrage atenția, puțin înainte de apariția îngerului pocăinței, că trupul poate fi stricat pe doua căi: atît prin exces cît și prin lipsă; printr-un preaplin al bunăstării și prin foamete. Necumpătarea își pierde trupul forțîndu-l, iar prin ricoșeul nepăsării întreține decrepitația celui al săracului, 17.3: *Unii, de la <prea> multe bucate strică cărnii și-și vatămă carnea; <alții,> lipsiți de bucate își vatămă carnea pentru că nu au hrană de mîncare, și ros este trupul lor.*

Nu trebuie să mire plasarea pe același palier a două feluri de depreciere trupești a căror motor diferă teribil, printr-un cumul – într-o parte – a vinei (iar textul continuă în acest spirit cf Marcu X.25: *„E mai ușor să treacă o cămilă prin urechile acului decît să intre un bogat în Împărăția lui Dumnezeu”*; problema trupului, în sine, este aici una singură, aceeași; în faptul creației, trupul este depozitarul – nedepreciat (chiar dacă depreciabil) ci întemeiat legitim – al Duhului. Găsim mai jos, Hermas 41,5 *„Îndepărtează de la tine tristețea și nu apăsa asupra Duhului Sfînt ce locuiește în tine.”*

Desigur, scrierea nu este o apologie a trupului; pe căile pocăinței, căderile cele trupești adună piatră cu piatră zid mare împotriva. Însă în același tip de închegare care

în alte zone mentale – ceva mai tîrziu între gnostici, bunăoară – a fixat motivul precarității cărnii, în Păstorul lui Hermas responsabilizează trupul în ipostaza sa de depozitar al Sfîntului Duh. Hermas 60: *„[...] Acum ascultă, îmi spuse. Păstrează-ți trupul (sarx) curat și nestrîcat pentru că Duhul (pneuma) ce-l locuiește mărturisește despre el [...] Dacă-ți vei dăuna trupului, vei dăuna și Duhului Sfînt: de vei strica trupul tău, nu vei trăi.[...] Păstrează-le pe amîndouă curate și vei trăi întru Dumnezeu.*

Nu voi cerceta istoria ierarhiilor părților ce-ar putea defini, în orizont creștin, omul; observăm doar, din mers, că alăturarea decisă a *sarx* și *pneuma* subțiază dihotomia, ispititoare prin însăși punerea lor împreună, ce ipostaziază spiritul – temeii al înălțării și trupul – balast rezidual damnat.¹²

Ți s-a iscat în inimă pofta de rele, spune Roda. Păcat (hamartia) este și încă unul mare. Păcatul este referentul negativ, limita vieții creștinești. Îl găsim constitutiv în Psalmul L,6: întru păcate (hamartiais) m-a născut maica. La fel în Pildele solomoniene XX,9: Cine poate spune cu sinceritate „curat sînt de păcate (hamartion)”?

În epistola lui Iacob I,15, am văzut deja seria păcatului: *Apoi, pofta zămislește păcatul copil, iar păcatul împlinit naște moarte. În Păstorul lui Hermas se spune 52,2-3 Nici dreptii (dikaioi) nici păcătoșii (hamartoloi) nu se văd ca atare în vremile acestea; sînt la fel. [...] După cum iarna copacii desfrunziți sînt asemenea și nu se deosebesc cei uscați de cei vii, tot așa în vremile acestea nu-i vizibil nici cel drept, nici păcătoșul; sînt toți la fel.*

Panaceul, necesar, este *pocăința*; iar aceasta este îndeobște considerată tema centrală a Păstorului lui Hermas. Temenul grec este *metanoia*, cel latinesc *poenitentia*; nu-i vorba despre gesticulație după cum spovedania nu-i istorisire. Accentul poartă mereu asupra schimbării celui ce se căiește cu o separație radicală precum cea din rugăciunea Maicii Domnului: *„[...] mă îndreaptă către fapte bune, ca cealaltă vreme a vieții mele fără de prihană să o trec [...]”*

Temelia scripturală a căinței depline, *metanoia*, se află bine așezată. Este strigătul lui Ioan în deșert, Matei III,2: *Căiți-vă*

(metanoeite) căci s-a apropiat împărăția cerurilor. Este scopul trimiterii apostolilor încă înainte de Înviere, Marcu VI,12: *Și plecând au propovăduit întru căință. Căința punctează discursul scriptural ca apel și concluzie, iar răsplata este pe măsură. Fiul risipitor, înaintea pildei ce-l conține, în Luca XV,7 este deja explicat: Vă spun că în felul acesta este mai multă bucurie în ceruri pentru căința unui singur păcătos decât pentru nouăzeci și nouă de drepti ce n-au nevoie de căință.*

În Septuaginta, termenul din îndemnuri pentru reconsiderarea plasării în lege este *epistrapho*. Este verbul întoarcerii: *epistraphete* din Psalmul VII, 12, Iezechiel XVIII, 30, Isus Sir. V,8.

Termenul nu și-a pierdut, noetestamentar, din importanță. În Faptele apostolilor le găsim împreună III,19: *Căiți-vă (metanoesate) și întoarceți-vă (epistrepsate) ca să vă fie șterse păcatele (hamartias)*. Apoi, în Luca I,16, când arhanghelul Gabriel îi anunță lui Zaharia că soția-i va naște pe Ioan, îi spune, descriindu-i traseul Botezătorului, că Ioan va întoarce (*epistrepsei*) mulți dintre fiii lui Israel către Dumnezeu lor. Iar concluzia epistolei lui Iacob, V, 20, spune: *Aflați că cel ce va întoarce (epistrepas) un păcătos (hamartolon) din drumul său strâmb îi va salva sufletul din moarte și-și va acoperi multe păcate.*

Îndeobște, dinspre o doctrină a Pocăinței, se observă la Păstorul lui Hermas că stabilește distincția dintre căința credincioșilor și cea a păgânilor¹³ – prima are un capăt fixat, după care nu mai este posibilă, iar a doua poate fi pînă la sfîrșitul vremurilor – inaugurînd astfel o problemă ce balansează între rigorism și curente mai permissive, precum ceva mai tîrziu, la Clement Alexandrinul – care va admite încă o căință, una singură, după botez.¹⁴

Într-o altă cheie de lectură, *metanoia* din Păstorul lui Hermas poate fi privită dincoace de plasarea într-o statistică a opțiunilor doctrinare, explicabilă psihologic sau contextual. Textul se propune de la sine, plonjînd dincolo de distincții tehnice în specificul lui viu și concret ce explică rezerva discursului dogmatic. Dintre exemple:

1, 9: *Căi-se-vor sufletele lor, ale acelor care nu au nădejde și care se lasă de sine și de viața lor.*

11, 2: *Mulți vor auzi (cele revelate – n.m. D.B); dar, auzind, unii dintre ei se vor bucura, alții vor plînge; dar și aceștia, de vor asculta și se vor căi, și ei se vor bucura.*

25, 7: *Dacă faceți asta cu inima curată, veți primi de la Dumnezeu cele vouă promise. Dar dacă ascultînd nu vă căiți și stăruieți în păcatele voastre, veți primi de la Dumnezeu tocmai contrariul.*

72, 1: *Fîindcă mila cea mare a Domnului (teu polusplanchnian tou kuriou), pe care o știi mare și slăvită, dă duh celor ce merită să se căiască.*

Căința se plasează în preaplinul de milă (*polusplanchnian*) Dumnezeiască.

În Noul Testament *splanchnizesthai* este verbul milei emoționate;¹⁵ este, o dată, emoția cu care tatăl își întîmpină la întoarcere fiul cel risipitor Luca XV, 20 (*esplanchnisthe*); apoi milă înduioșată resimte (*esplanchnisthe*) și bunul Samaritean, găsind rănitul la marginea drumului. Iar Isus, mai înainte să vindece, miluiește: Matei XX,34 *Făcîndu-i-se milă (splanchnistheis), Isus le atinse ochii; pe dată s-au însănătoșit și l-au urmat.* La fel, Luca VII,13, Marcu IX,22.

Numele compus (din *polu* – multă și *splanchnia* – milă înduioșată) apare într-un singur loc în Noul Testament și niciodată în Septuaginta¹⁶, unde mila este *eleos*, cum va mai fi, de altfel, și în cuprinsul Noului Testament. În epistola lui Iacob V,11: *Ați auzit despre răbdarea lui Iov și ați văzut finalul de la Dumnezeu, căci plin de milă (polusplanchnos) este Domnul [...].* Superlativul rezultat prin compunere – *preaplinul de milă (Dumnezeiască)* – este pe măsura mizei căinței în drumul mîntuirii, pe care o întemeiază. Păstorul lui Hermas 39,2: *Întoarce-te către Domnul din toată inima ta și roagă-l fără zăbavă, și-i vei cunoaște mila cea mare (polusplanchnian).* Și, din nou, cu aplecare asupra concretului vieții – îmbunătățite 3,2 *Dar mila cea mare a Domnului s-a îndurat de tine și de casa ta și te va întări și te va întemeia întru slava sa.*

Nu voi încerca o ordonare conclusivă a celor mai sus dezvoltate. De bună seamă, pe

un traseu al aprehenărilor posibile ale Păstorului lui Hermas, reperele pe care le-am propus fragmentat nu epuizează lectura. În cel mai bun caz, o încep. *Polusplanchnian* – preaplinul de milă Dumnezeiască – numește complementul necesar și fireesc al căinței –

Note:

¹ Ilarion Felea p. 46

² Dumitru Fecioru: Introducere, în *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB, 1979, p. 223

³ Berthold Altaner: *Précis de Patrologie*, Mulhouse, Salvator 1961, *apud* Dominique Bertrand, n. 20, p. 25

⁴ Dominique Bertrand p. 25-26

⁵ Contextul apocaliptic iudeo-creștin este apropiat cititorului român prin studiul *Șapte călătorii apocaliptice în jurul insulei Patmos* al lui Cristian Bădiliță, publicat drept studiu introductiv în volumul *Apocalipsa lui Ioan în tradiția iudeo-creștină*, Humanitas 1988. Textul include *Păstorul lui Hermas* între textele apocaliptice dar nu-l comentează.

⁶ Singura ocurență din NT o avem în Acte 19,27, în discursul preoților Artemidei: [...] *dar și templul mărteie zeite (theas) Artemis este (acum) socotit un nimic* [...]. O astfel de perspectivă este de așteptat în Noul Testament (în *Septuaginta* cuvântul nu apare de loc). Totuși, expresia lui Hermas, în vecinătatea bună a venerației, este firească într-un mediu saturat elenistic. Putem presupune un cadru mental – care poate nu consună cu discursul dogmatic, dar – care cu siguranță nu se exilează din gândul creștin; contextul își formează cadrele ce-i definesc o seamă de particularități: după cum s-au observat similitudini între cultul catolic marianic, trubaduri și cavalerismul medieval occidental, sau preponderența Unității în bisericile creștine ortodoxe din Siria (deci în apropierea preeminenței islamice a Splendorii Unului – observație pe care o datorez lui Dan Ilieș), Herma își va fi gândit loialitățile lumești în termenii și reperele mitologice pre-creștine. Avem, apoi, aproape didactic explicitată în 8,1, ruptura: *Sibyla*.

⁷ Literal, *neamurile*, cele (încă) necreștinate. Termenul nu este numai peiorativ. Îl găsim în neutralizat, minimat – neamurile vor fi desfăcute și realiniat – în Matei 25, 32: *Vor fi adunate neamurile (ethne) dinaintea lui și le va separa unele de altele precum păstorul desparte oile de capre*[...]. Apoi, lateral, printr-o mecanică similară cu cea a latinului *paganus* (*țăran*) ajunge să desemneze ne-creștinul prin excelență. E totuși nevrosimil ca în contemporaneitatea lui Herma să avem de-a face cu negația opacă, nediferențiată cu care înregistrăm azi

metanoia, iar în sublunar, obștea consumă mecanica binară a *dipsuchiei* – motorul ezitării – ce umple spațiul dintre *epithumia tes ponerias* și *metanoia*, vegheată strâns de Îngerul Pocăinței.

cuvântul *păgîn*. Iar aici și în 6,5 sensul este limpede – *păgînii*.

⁸ Felul de *viriliter agere* pe care i-l cere lui Herma nu-i o prescripție comportamentală. Descrie mai degrabă o angajare decisivă, în bună vecinătate cu cele ce le-aude Polycarp în drumul către martiriu: „Întărește-te, Polycarpe, și să fii bărbat (*andrizou*)”, Mart. de Polycarpe, X,1. De asemenea, în prima epistolă către corinteni 16, 13 găsim: *Vegheați, rămâneți în credință, fiți bărbați (androizesthe), întăriți-vă*.

⁹ De ce ar fi *limba* prilej de mențiune într-o revelație, fie ea din categorii de felul *gură spartă, slobodă* sau *spurcată*? Găsim răspunsul în epistola lui Iacob, în capitolul 3: *Mult ne poticnim, noi toți. Dacă cineva nu se poticnește în cuvânt, acela e om împlinit, capabil să-și controleze întreg corpul*[...] *limba (glossa) este un mic organ și cu lucruri mari se laudă. Iată, un mic foc aprinde pădure mare. Foc este și limba, o lume de nedreptate; limba este așezată între organele noastre și strică tot corpul* [...] *Însă nimeni între oameni nu poate îmblânzi limba – rău de neoprit, plin de venin mortal*. [...] *Din aceeași gură ies binecuvântarea și blestemul. Frații mei, nu trebuie făcut așa. Ceva mai devreme, 1, 26 aflăm că: Dacă cineva se socotește pios dar nu-și controlează limba și-și înșeală inima, pioșenia lui e-n van. Miza ce-o joacă limba e cuprinsă într-un discurs ce mai spune, 1,22: Să împliniți cuvântul, nu doar să-l ascultați*.

¹⁰ *dipsuchoe*, ezitare a credinței neîmplinite – *cred, numai că...*–, este motorul alegerii binare care umple trecerea de la plasarea în rău către pocăință.

¹¹ Vezi nota 7.

¹² *Carnea* apare în evangheliile preponderent ca termen generic: *pasa sarx*, toată carnea – *toată suflarea* – definitoriu pentru mulțimea oamenilor. Important, *sarx* este termenul Întropării, deci al legitimării, cf. Ioan I.14: *Și cuvântul s-a-ntrupat (sarx egeneto)*. De unde, în bună urmărire, găsim 1 Corinteni VI.20: *Slăviți Domnul în trupurile voastre*.

¹³ vezi nota 7

¹⁴ Stromate II,13 *apud* I. Felea p. 49

¹⁵ *splanchnon* trimite mai întâi la viscere. Este emoția plină, carnală – *și se-nmoaie rărunchii*; exprimă, semnificativ, și sânul mamei, *apud* Bailly p. 1779

¹⁶ Alfred Schmoller, art. *Polusplanchnia*.

Paris, octombrie-noiembrie 2005

N. STEINHARDT ÎN THE ENCYCLOPEDIA OF THE ESSAY

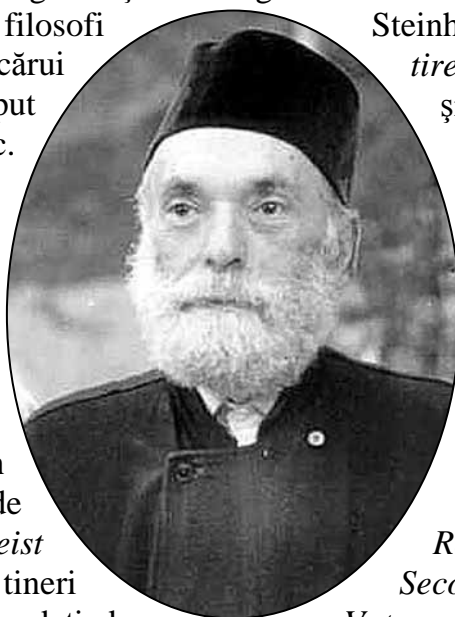
Aurelian CRĂIUȚU

N Steinhardt aparține unei remarcabile generații de esești și filosofi români (Generația '27) a cărui periplu intelectual a început spre sfârșitul anilor '20 (sec. XX) și a avut primul moment de vârf în anii '30. Printre prietenii lui Steinhardt din acea vreme se numărau Mircea Eliade, Eugene Ionesco și E.M. Cioran, mai târziu aceștia având strălucite cariere în afara țării. Influențați de către predominantul *Zeistgeist* existențialist, acești tineri intelectuali români erau obsedați de autenticitate, vedeau cultura și viața ca fiind indisolubil legate, și erau familiarizați cu marile dezbateri intelectuale ale vremii. Prietenia lui Steinhardt cu alți esești și filosofi remarcabili care au rămas în România – Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Mihai Șora, Sergiu Al. George, Dinu Pillat – a avut o influență durabilă și profundă asupra vieții sale intelectuale și spirituale.

Cu toate aceste asemănări, destinul lui Steinhardt a fost unul singular, în multe privințe o coincidență a contrariilor. Un evreu convertit la Ortodoxie, un scriitor și un călugăr împărțindu-și timpul între atracțiile culturale ale Bucureștiului și atmosfera contemplativă a mănăstirii Rohia, un „naționalist” luminat care iubea tradițiile țării sale dar se simțea de asemenea la

largul său pe străzile Londrei sau în grădinile mănăstirii Chevotogne, Steinhardt se considera un *franc-tireur*, un „conservator liberal” și un „diletant”. În eseurile sale, el îmbina considerațiile morale și estetice și ignora canoanele adeseori rigide ale criticii literare academice și ale filosofiei. Lucrările sale – publicate în cele mai distinse reviste românești, precum *Revista Fundațiilor Regale*, *Viața Românească*, *Secolul 20*, *Steaua*, *Familia* sau *Vatra* – cuprind de la eseuri teologice până la critică literară neacademică. Printre autorii săi cei mai îndrăgiți se aflau G. K. Chesterton, Charles Dickens, Nikolai Berdiaev, Charles Peguy și Mircea Eliade. Admirația sa se îndrepta către Franța lui Blaise Pascal, Simone Weil și Leon Bloy mai degrabă decât celei a lui Descartes, Jean-Paul Sartre sau Michel Foucault.

Un iubitor al libertății și un adversar al obedienței necondiționate și al dogmatismului, Steinhardt a fost numit, pe drept cuvânt, de către unul dintre confracții săi „samuraiul criticii literare românești”. Profilul său excentric a stârnit controverse și admirație; după Revoluția din 1989 a devenit aproape o figură de cult. Asocierea neașteptată de idei, propensiunea spre reconsiderarea scriitorilor nemeritat ignorați, respingerea dihotomiei etic-estetic – acestea erau printre caracteristicile ce au

Istm

Un evreu convertit

la Ortodoxie, un scriitor și un călugăr

împărțindu-și timpul între atracțiile culturale ale Bucureștiului și atmosfera contemplativă a mănăstirii Rohia, un „naționalist” luminat care iubea tradițiile țării sale dar se simțea de asemenea la

format miezul personalității sale ca eseist. Țelul artei, scria Steinhardt cândva (ca un ecou la Andrei Tarkovski), este să pregătească oamenii pentru moarte; cultura nu poate fi pur și simplu separată de etică deoarece nu există un hiatus între viață și cărți. Mai mult, el credea că secretul înțelegerii artei și literaturii este prețuirea tuturor formelor și manifestărilor lor. Cu cât cineva iubește și admiră mai mult, scria Steinhardt cândva, cu atât este mai fericit. Admirația, însă, necesită înțelegerea alterității, depășirea propriei solitudini și împărtășirea în comuniune cu ceilalți. Intelectualul știe cum să se depășească pe sine și este fascinat tocmai de diversitatea umană. Un intelectual, pretinde Steinhardt, nu citește ceea ce îl interesează, ci e pur și simplu e interesat de orice citește.

Natura iconoclastă a lui Steinhardt a fost puternic exprimată în prima sa carte, *În genul tinerilor* (1934), o colecție de eseuri pasișă foarte savuroase publicate sub pseudonimul *Antisthius* (luat din *Caracterele* lui *La Brueyer*), în care el parodiază verbozitatea scrisului prietenilor săi. Eseurile lui Steinhardt de mai târziu au fost profund influențate de o experiență pe care a avut-o într-un moment critic al vieții sale. În timpul încarcerării sale din motive politice (1959-64) el s-a convertit la Ortodoxie. Pătrunzând în această nouă lume, el a descoperit bucuria drept eternă temă a creștinismului și a ajuns să cunoască valoarea curajului și a libertății interioare. Cartea care avea să-i aducă faima postumă, *Jurnalul fericirii* (1991) descrie *saizon en enfer* a lui Steinhardt și a fost unanim apreciată ca o revelație, combinând ironia și discernământul, limbajul vernacular și referințele filosofice și teologice sofisticate. *Jurnalul* împreună cu eseul deosebit de fecund *Secretul „Scrisorii pierdute”* (1975) și predicile editate postum (predici ce sunt, în fapt, eseuri orale strălucite pline de pătrundere

teologică și persuasiune) pot fi considerate drept cele mai rafinate expresii literare ale viziunii lui Steinhardt, cu incursiuni în literatură, etică, religie, politică și filosofia culturii. Importantul său eseu-manifest

Înmormântarea lui N. Steinhardt.

asupra libertății, *Taina libertății* (198-) este profundă apologie a curajului politic și un puternic denunț al servituții voluntare.

Fascinația provocată de eseurile lui Steinhardt provine nu doar din ideile sale, dar și din stilul său profund original și persuasiv. A sa *fröhliche Wissenschaft* țintește către o audiență largă cu un apetit pentru înțelepciune mai degrabă decât pentru divertisment. Ideile provocatoare, întorsăturile retorice și stilul ludic îi captivează pe cititorii săi, în timp ce paradoxurile iscusite și abordarea nedidactică și nesistematică exprimate într-un vocabular neobișnuit, uneori arhaic, comunică idei care intrigă și asociații demne de orice mare moralist francez. Scrierile lui Steinhardt sunt întotdeauna calde și vioaie, patetice și entuziaste, niciodată formale sau seci; un „cititor ideal” el însuși, interesat de filosofie și *thriller*-uri, teologie și fizică, literatură și istorie, Steinhardt era atras de concupiscenta cunoașterii, și totuși, el nu a uitat niciodată că toate sistemele și teoriile sunt relative, parțiale, contestabile și incerte. Amploarea și varietatea intereselor

sale interdisciplinare sunt cu adevărat uimitoare: el prețuia atât autori clasici cât și contemporani și avea o înclinație specială pentru cei uitați pe nedrept – este tentant să-i numim secunzi. Subiectele sale acoperă de la libertate până la falsul idealism, de la exil la experimentele fizice, de la contemplație la noua istoriografie cantitativistă franceză. El a scris cu egal interes, competență și simpatie despre Michelangelo Antonioni sau Voltaire, Dickens și Barbusse, Eliade și Beaumarchais, Daudet și Aimatov, Maria Callas și Dostoievski, Kurt Godel și Thomas Mann, Mateiu Caragiale și Marshall McLuhan. Scriind despre Chesterton, el a celebrat taina vieții și valoarea fidelității. De la Marcel Jouhandeau a învățat bucuria vieții, în timp ce Peguz și Henz de Montherlant l-au învățat valoarea curajului. Citind Cervantes, Dickens și John Galsworthy, Steinhardt a avut prilejul să observe că scrierea unui roman e un eveniment în sine în care autorii înșiși descoperă treptat propriile personaje. Milton i-a întărit una dintre credințele sale mai vechi după care scriitorul nu trebuie să fie separat de istorie și contingentă. În sfârșit, scriind despre Sinclair Lewis a avut ocazia să mediteze, pe urmele lui Alexis Toqueville, asupra conformismului democratic și a nevoii de a înota împotriva curentului. Pentru a lămuri

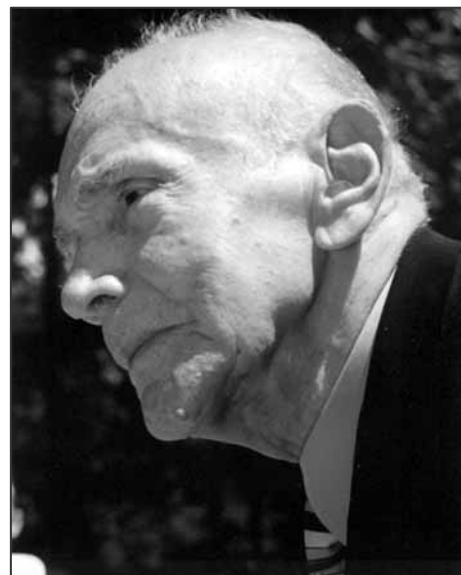
amploarea uimitoare a scrierilor lui Steinhardt, trebuie să ținem cont de faptul că în opinia sa eseul este mult mai mult decât o critică literară sau savantlâc: e un „eveniment”, o formă subtilă și sofisticată de comentariu și meditație tinzând spre „o a doua creație”. Steinhardt a preferat ceea ce el a numit „analiză de câmp” unei mai detaliate exegeze concentrate exclusiv pe text. El credea că orice operă de artă e înconjurată de o aură asemănătoare celei pe care o găsim în jurul oricui; eseistul trebuie să o studieze și să încerce s-o traducă în cuvinte. În opinia lui Steinhardt pentru a fi eseist trebuie să înveți „arta de a admira”; a scrie un eseu revine la a compune un imn de laudă operei originale. Aceasta necesită mult mai mult decât aptitudini hermeneutice. E nevoie de o chemare care combină atenția la detalii cu intuiția sintetică și empatia. Steinhardt nu a obosit niciodată să-l citeze pe Werner Heisenberg în legătură cu faptul că observatorul întotdeauna influențează fenomenul observat. Într-o manieră similară, eseistul intervine în operele pe care le admiră creând astfel noi înțelesuri. El nu-și poate limita interesele, pentru că e „condamnat” la universalism și la o căutare nesfârșită. Eseistul se presupune a fi cultivat și inteligent, atent și moderat, entuziast și capabil de admirație, ambițios și îndrăzneț.

Traducere de **Simion POP**

(Din *The Encyclopedia Of The Essay*, edited by Tracy Chevalier, London, 1997)

Ion IRIMESCU

CONFESIUNI

A cunoaște viața înseamnă a sesiza adevărul viu și inepuizabil, ce conferă imaginației noastre creatoare forțe proaspete și nelimitate.

Unei lucrări începute, de foarte multe ori, nu i se poate fixa aprioric momentul când ea se va termina. Independent de voința noastră, acest lucru se va întâmpla mai devreme sau mai târziu, sau poate, niciodată.

Conținutul unei lucrări de artă, fie că este vorba de o revoluție sau de o floare, nu spune nimic dacă este văduvit de virtuțile unui mare meșteșug.

Succesul în artă se diferențiază potrivit unghiului din care-l apreciem. Una este succesul autorului și alta este succesul lucrării sale de artă.

O lucrare de artă își trăiește propria-i viață, care poate fi mai lungă sau mai scurtă, mai fericită sau mai puțin fericită, în funcție de gândirea și sentimentul care au germinat-o și i-au impulsionat atât nașterea, cât și anevoiosul drum al desăvârșirii. Ea niciodată nu poate oferi mai mult decât atât, cât s-a investit în ea.

Portretul, această minunată carte vie, în care se citesc cu ușurință toate trăsăturile și însușirile intelectuale și sufletești ale omului, este pentru mine tema cea mai pasionată, de care rămân atașat și de care mă apropii cu un sentiment de interiorizată comuniune, stabilind un permanent dialog între mine, lucrare și model.

De cele mai multe ori titlul unei lucrări se acordă ulterior desăvârșirii ei, ca și numele de botez noului născut și care de fapt nu are nici o legătură cu cel intrat în viață, după cum și în artă titlul nu are de multe ori nici o referire la opera contemplată. Titlul unei lucrări este necesar numai pentru a figura în cataloagele expozițiilor și ale muzeelor, sau pentru înmatricularea acesteia într-un inventar oarecare.

Fiecare lucrare de sculptură își are particularul ei, exprimat printr-un întins repertoriu de probleme și posibilități. Acestea se deosebesc de la o lucrare la alta, în funcție de ideea ce stă la baza temei abordate, precum și de materialul în care se va materializa – factori hotărâtori în determinarea stilului unei lucrări.

Studiul după natură l-am socotit întotdeauna auxiliarul cel mai folositor, de care nu m-am despărțit pe întregul parcurs al activității mele. El îmi înprospătează mereu amintirea cu

Plastică

acele informații despre natură de care am nevoie ca de un prețios ghid în stabilirea unor date necesare organizării veridice a unei compoziții, furnizându-mi în același timp un diapazon larg de soluții și posibilități, pentru a înveșmânta neconținut realizarea unei sculpturi în haina proaspătă a reînnoirii.

În nenumărate cazuri există o incomprehensibilitate între ceea ce a urmărit

cel ce a făurit o operă de artă și tendința esteticienilor și a criticilor de a o explica, împovărând-o cu tot telul de semnificații străine de intențiile autorului.

Ion Irimescu la Biserica de la Herina.

Strădania de a realiza ceva este de multe ori destul de anevoioasă, cu eforturi ce angajează un întreg cortegiu de frământări, de nemulțumiri, îndoieli și câteodată o apăsătoare descurajare, însă sunt încredințat că drumul pentru a realiza ceva nu poate și nu trebuie să ocolească aceste inerente neajunsuri, ele având o logică și totodată fiind garanția putinței tălmăcirii cât mai apropiate a crezului artistic pe care-l avem. De multe ori mi se întâmplă, ca o lucrare terminată să mă acuze fără cruțare de infidelitate față de acest crez.

În *sculptură* m-am exprimat în diverse materiale: bronz, lemn, marmură, ceramică și piatră. Dar dintre acestea, bronzul rămâne pentru mine materialul de preferință, care-mi

exprimă cel mai corespunzător intențiile și viziunea mea plastică. Bronzul parcă mai păstrează ceva din căldura focului ce l-a preschimbat, într-o formă vie, cu o altă existență, cu o altă trăire și respirație, înnobilit cu o fascinantă însușire de a comunica o idee, un sentiment sau o stare emoțională. În tăria bronzului, înfrântă de voința creatoare a atâtor mari artiști, au vibrat de-a lungul vremurilor, în opere nemuritoare, cele mai tulburătoare pasiuni omenești, bucuria sau durerea, cele mai profunde ecouri de biruință sau înfrângeri.

M-am preocupat în permanență cu mult interes și pasiune de *desen*. Acesta este mijlocul cel mai prompt de a-mi nota cu ajutorul liniilor, umbrelor și câteodată chiar al culorilor, prin însăilări mai mult sau mai puțin spontane, un gând sau o idee, o impresie fugară sau o trăire în fața naturii. Desenul, fiind punctul de plecare la elaborarea oricărei lucrări, rămâne zi de zi însoțitorul nelipsit al întregii mele activități.

Se observă din ce în ce mai evident dificultatea de a crea o operă cu totul originală. Tot ceea ce s-a produs în artă până în prezent a consumat, în mare parte, posibilitatea de a mai găsi un drum cu totul inovator și original. Originalitatea căutată cu orice preț, eludând legile eterne ale artei, este supusă capriciului tiranic al modei, încorporând în generoasa idee a artei tot felul de elucubrații, degenerând în cele din urmă în tristul și absurdul curent, denumit astăzi non artă.

La Năsăud.

Lucian PERȚA

Aurel Rău

Psihoterapie

După ce treci de șaptezeci de ani, cuvântul,
De bine, de rău, te îmbie spre optzeci,
Acolo unde apele vorbesc cu pământul
Și de-aceea izvoarele muzei sunt seci

Dar pân' acolo-i o adevărată mișcare
De revoluție, se cer ritualuri la zi,
Pe înaltele reliefuri n-ajunge fiecare
Ce scrie micropoeme și alte poezii

Florile dalbe trebuie să cânti
Chiar și omului de zăpadă de vrei
Zei liberi să faci din zei adevărați
Și focuri sacre s-aprinzi pentru ei

Scrie cu pixul, cu cretă, cu pana
Despre mesteceni sau turnuri cu ceas,
Numai atunci când la inimă rana
Cuvântului, stampă pe veci ți-a rămas

Și nu mai plânge dacă nicidecum
Nu reușești acestea. Se întâmplă.
De ardelean ești, nu te opri din drum
Decât atunci când deget pui la tâmplă!

(*Mișcarea literară nr. 2/2004*)

George L. Nimigeanu

Sens unic

De-Acasă de nu ai în traistă rime
întru Cuvânt să nici nu pleci sperând
că vor veni cumva pe drum curând
de vei săpa Cuvântu-n adâncime.

Și, de-ți îngropi talentul, cât îl ai,
vânzând prin târguri fluturi, fericit,
sau fotograf de-ocazie, cinstit,
să știi c-o viață de rezervă n-ai,

Flăcări de aur dacă scoți pe nas
pe streășina veacului poți porni în noapte
cu lună plină, vânător de carte,
nu te abate numai și nici nu fă popas.

Critici cu onoare, prieteni cu ispite,
muze de centură te vor măsura,
vinovat de toate, nu te eschiva,
tu vei fi, și asta din sinceritate.

Dar oare ce contează când în urma ta
vezi rânduri-rânduri alții care vin la pas?
Semne particulare au toți și într-un glas
cer să le fii profesor. Oare vei putea?

Această întrebare să nu te prea frământa,
nu-ți pese de aceia, tu mergi în drumul tău
și nu te-ncerce teama, nu poate fi mai rău
decât oricare altul c-un singur sens: 'Nainte!

(*Mișcarea literară nr. 2/2004*)

Ion Dumbravă

Parodii

aproape proză

din prima zi de toamnă la casa memorială,
cu puțin tam-tam mi s-a părut,
mi s-a spus să nu mai scriu
poeme din mileniul trecut

ca argument pentru ziua ce vine, reală,
pur și simplu am fost lămurit
că viața de poet nu e chiar roză

e ca un ban găurit,
cu furtuni din nimic
și de aceea ar fi mai bine să scriu proză.

acuma ce să mai zic,
mă străduiesc cât încape,
dar nefiind soare în calendar,
strădania mea e în zadar
că între alerte și acalmie
tot ce scriu e poezie
sau aproape.

(*Mișcarea literară nr. 2/2004*)

Viorel Mureșan

Trompeta agonică

sâmbăta mă plimb prin anticariate
în căutarea generației '80, discretă,
mai șterg praful cât se mai poate,
de pe Bodiu, Ghiu,
Pișcu sau Tolcea, ca de pe o trompetă,
agonizând în copilărie

apoi,
în lumina absentă
a pereților reci,
întreb vânzătoarea dacă n-are în prăvălie,
în biblioteca ei de os de sub tejghea,
niscaiva scrisori din muzeul pendulelor
și femeia îmi face un semn la buze,
mă cheamă după niște rame spre nord
și ca și cum și-ar cere scuze
c-aș putea să nu fiu de acord,
îmi arată un volum de Viorel Mureșan.

(*Mișcarea literară nr. 3-4/2004*)

Alexandru Lărgeanu

Invocația

La margine de rime dă-mi, muză, tu, puterea
de-a rezista mișcării acestei literare
și lasă-mă în liniști de aștri, fă-mi plăcerea
că altfel trece vremea și-ajung la disperare.

Te dezleg de faptul c-ai promis adese
viitor de aur pentru scrisul meu,
nu ești tu de vină, Nușfelean și Moise
cu tăcere arsă m-au primit mereu.

Te dezleg, iubito, de păcatul mare
de-a fi fost cochetă și cu alți poeți,
eu sunt larg la suflet și sufletu-mi are
pentru unii stimă, pentru alți – dispreț.

(*Mișcarea literară nr. 3-4/2004*)

Marcel Mureșeanu

Cu nimeni pe nimeni călcând

Până la urmă îți dai seama că ești
cel din urmă poet mureșean angrenat
într-o mișcare literară adevărată.
Prietenii o zbughesc tu nu poți s-o zbughești,
cu tot cu versuri în vacanță la sat.
Geaba le scrii scrisori pe adresa copilăriei,
majoritatea au capriciile săgetătorului și iată
cum ești nevoit să calci din nou,
singur-singurel, călător în insomnii, albul
hârtiei.

O, iartă-mă, Doamne, îți vine să zici
și fă-mă să nu calc strâmb pe hârtie,
poți fi hărțuit textual dacă pici,
ba mai rău: să ți se facă o parodie!
Toate se pot petrece rapid în vreme ce
prietenii tăi
au viziuni cu porumbei călători și-i respiră
naturii armonia.
Și-atunci oare nu-i mai bine să-i
calci pe ei decât, precum vrut-ai, hârtia?!

(*Mișcarea literară nr. 1-2/2005*)

Flavia Teoc

Duminică

Până se face ora nouă, fac în casă
Foarte multe, eu sunt sculată
Cam de la ora șasă

După nouă se scoală și ceilalți
Și te dau micul dejun și prânzul deodată
În ordinea în care sunt sculați.

După-amiază, când alții își fac siesta,
Sau fac baie de exemplu,
Eu scriu cate un poem ca acesta.

După ora zece contemplan
Ce am scris și nu mai scriu deloc,
Da' deloc, deloc, deloc!

(*Mișcarea literară nr. 1-2/2005*)

Leo Butnaru

Topcapî

muzeu la Istambul ca un paloș
deasupra istoriei noastre,
sau a istoriei lor, spun fără reproș
neavând totuși informații precise

intrarea se face pe bază de
formulă de politețe murmurată mereu

exponatele sale – papuci cu felinare,
lămpi și oglinzi, un șoim de aur, sunt mai mult
decât strictul necesar pentru un muzeu
unde
o fi altcumva, dar acesta
este deschis numai sâmbătă spre duminică
și în duminicile lucrătoare
și indiferent de cât studenții îl critică
pe custode, nici în Mediterană
nu-l doare!

(*Mișcarea literară nr. 1-2/2005*)

Sabina Nimigean

SMS

Nici măcar prin absurd la o adică
nu veți putea ști ce fac eu
când mai merg uneori
la biserică.

Dragii mei cititori,
o să vă spun eu care-i misterul:
mă retrag într-un ungher
și scot celularul.

Puțin îmi pasă că
n-o să ajung la cer,
eu transmit sms-uri din greu
fără trac și fără jenă

o folosesc pe bunica
drept paravan și antenă
și scriu cât este de greu
la Colegiul din Năsăud.

Toate acestea, mărturisesc sfielnic,
nu s-ar fi întâmplat dacă și eu
aș fi fost la biserica din Chintelnic.

(*Mișcarea literară nr. 1-2/2005*)

Alexandru Sitar

Revelație

Și am deschis ochii în poezie...
Mai întâi l-am văzut cu nesațiu
Pe Ion Pinte sau Ion Moise
Nu mai știu și exact nu se știe
Că n-am văzut bine de barba imperială
A lui Virgil Rațiu
Care se lăfăia fără sfială
Pe sofaua lui Olimpiu Nușfelean.

Totul în jur era în așa mișcare
Că unii o considerau aproape dezmăț
Drept pentru care
Cineva de la județ
A avut o revelație salutară:
I-a redat statutul de *literară*
Și ținuta de oraș
Iar mie, fiindcă am deschis ochii,
Premiul mișcării
La Mediaș.

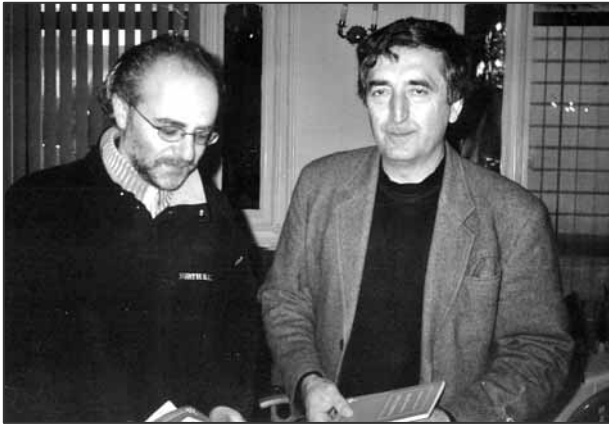
(*Mișcarea literară nr. 1-2/2005*)

Mircea A. Diaconu, Leo Butnaru, Ion Holban, Lucian Vasiliu
la o cafea în Gara de Nord,
în drum spre Conferința Națională a USR, 2005.

Vasile Gogea, Ovidiu Pecican, Nicolae Moldovan (primar
Beclean) Aurel Podaru la Colocviile Saeculum, Beclean, 2005.

Andreas Saurer (Elveția) și Olimpiu Nușfelean. Festivalul
Internațional de Poezie de la Sighetu-Marmației, 2005.

Zorin Diaconescu.

Album cu scriitori

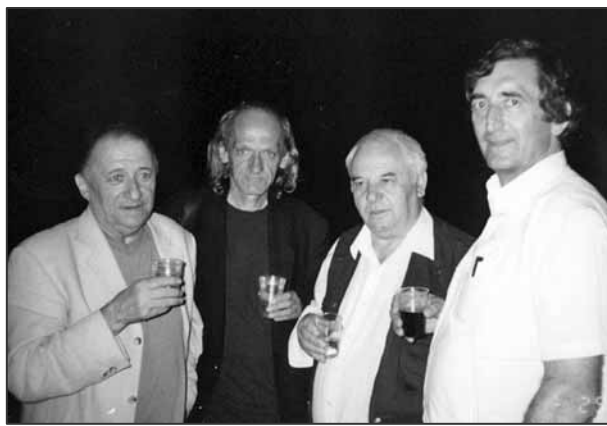
Nicolae Corlat și Aurel Podaru la Sighetu-Marmației.

Vasile Gogea și Nicolae Iuga la Sighetu-Marmației.

Ioan Marchiș, Mircea Roman, Oliv Mircea la Ocoliș.

Ion Cocora, Al. C. Miloș, Ion Moise, Olimpiu Nușfelean
la Bistrița.

Andreas Saurer și Radu Țuculescu
la Desești, 2005.

Vasile G. Damian și Nicolae Bosbiciu
la Biblioteca „A. Mureșanu”, Bistrița.

C. Cotuțiu, I. Pinteș, D. Corbu și Lucian Vasiliu
la „Fire de tort”, Beclean, 2005.

Marcel Săsărman la „Fire de Tort”.
În. față: C. Cotuțiu, I. Mărgonean, A. Podaru, A. Moldovan.

CITITOR DE REVISTE

VATRA nr. 9-10/2005. Tema numărului dublu este „Târgu Mureș – oraș de artă”. Opinează muzeografi, arhitecți, scriitori, critici de artă și literari. Primarul Dorin Florea conchide că Târgu Mureș-ul are vocația multiculturalității. Al. Cistelecan ne contra-editorializează prin „Iona – un ideolog al Auschwitz-ului”, despre care demonstrează că este profetul scriitorilor, „cel preferat” de către literați. Mai citim poezie de Angela Marinescu și proză de Ioan Groșan. Către finalul revistei, într-o epistolă Dumitru Țepeneag relatează pe larg, cu haz, dar și supărat foc, despre editorii săi din România care l-au dezamăgit unul ca altul, de la Gabriel Liiceanu și Silviu Lupescu la Ion Vădan (al Daciei) și Călin Vlășie (al Paralelei 45), despre care conchide – pentru a-și „limpezi” contractele editoriale – că va sfârși prin câteva înfățișări prin Sala Pașilor Pierduți.

ROMÂNIA LITERARĂ nr. 49/2005. Mircea Mihăieș ne „readuce” în „actualitate” comentând reacțiile „la vârf”-ul unor fețe bisericești față de piesa de teatru *Evangheliștii* de Alina Mungiu: „La treisprezece ani după publicare (...) stârnește scandal acolo unde nici prin cap nu ți-ar fi trecut: la vârful Patriarhiei Române și al Bisericii Romano-Catolice din România. Într-o ciudată frățietate, Teoctist Arăpașu și Ioan Robu au ieșit la atac cu o temă care, își închipuie susmenționații, că le este arondată în exclusivitate.” Și conchide autorul: „Inevitabilul paralelism cu ceea ce i-au făcut musulmanii lui Salman Rushdie va aduce și acestui caz o tristă celebritate.” Tudorel Urianu comentează cartea de dialoguri cu Leonid Dragomir, *Despre toate și ceva în plus* (Ed. Paralela 45, Pitești, 2005) Alex Ștefănescu – dacă nu a avut „de lucru” și a publicat *Istoria literaturii române contemporane* – se vede nevoit să replice: „N-

am nimic împotriva să fie atacată, oricât de brutal, recenta mea carte (...). Nu mi-am făcut iluzia că voi fi sărbătorit, la apariția ei, de lumea literară (...) Dar nu admit să-mi fie reinventată biografia...” Chiar așa!

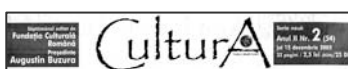
ROMÂNIA LITERARĂ nr. 50/2005. De multă vreme sau numai din întâmplare ai noștri „înalți” oameni ai țării au abordat trista problemă a comunităților românești trăitoare în proximitatea granițelor României. O face, în sfârșit, ca un comentator bine documentat, Mircea Mihăieș. E vorba despre românii aflați sub regimurile de la Kiev, Belgrad, Chișinău – aici tragedia trăită de aceștia întru păstrarea identității originare este greu de descris. Dar cea mai tragică soartă o au românii din zona Timocului (Serbia). Viața acestora nici nu poate fi redată în cuvinte normale. Acolo nu există școli (sau clase școlare) în limba română, nici biserici. Vai, aici nici nu se cade să vorbești sârbilor despre biserici românești! Iar ai noștri politicieni – primii îndrituiți să abordeze „situațiile” – de 15 ani dorm într-o ureche, după cum și demonstrează că sunt. Ce le poate păsa demnitarilor noștri?!

TRIBUNA nr. 79/ 16-31 decembrie 2005. Noua serie a

revistei – după o nu prea scurtă „dispariție” de pe piața presei scrise – demonstrează că a învins „spiritul tânăr”. Numărul este ilustrat cu reproduceri după lucrări ale artistului Cristian Cheșuț. Letiția Ilea descrie în amănunt o manifestare așezată sub spiritul european: „Inițiată de Centrul Național al Cărții de la Paris și aflată anul acesta la cea de-a treizeci și șaptea ediție, manifestarea „Les Belles Etrangères” își propune să prezinte publicului francez literaturi mai puțin cunoscute, prin invitarea unui grup de scriitori din aceeași țară sau arie lingvistică și organizarea unor întâlniri și lecturi în întreaga Franță, în școli, mediatici, librării, universități sau asociații culturale. (...) Toamna aceasta, între 13 și 26 noiembrie, 12 scriitori români au fost

mesagerii literaturii române în Hexagon: Ana Blandiana, Gabriela Adameșteanu, Ștefan Agopian, Mircea Cărtărescu, Gheorghe Crăciun, Dan Lungu, Ion Mureșan, Marta Petreu, Simona Popescu, Cecilia Ștefănescu, Vlad Zografi și, adăugăm, Letiția Ilea. Remarcăm, chiar așa cum a fost, că aceste manifestări – cine știe din care pricini – din păcate, au fost foarte puțin mediatizate. La noi, mediatizați „ca lumea”, s-a impus să fie: ziariștii ostateci din Irak (niște hăbăuci!), bătrâna mamă Adriana Iliescu, Munafu, Hassan, Oprișan, Iliescu, Năstase și Vacanța Mare!

CULTURA nr. 2/2005. Serie nouă, săptămânal editat de Fundația Culturală Română, București, președinte Augustin Buzura, care afirmă în editorial despre decembrie, „luna speranțelor noastre”: „...ce să spui când au intrat în firesc sentințele date de presă și nu de judecători? Demolatorii, buldozeriștii culturali încearcă să aducă totul, orice valoare sau instituție care contează, la același numitor. (...) Mereu se caută vinovați pentru fel de fel de treburi, afaceri, ratări sau eșecuri, neglijându-se faptul că nici acum, după atâta timp, nu există un proiect ferm de viitor.” Rebreanologul Nicolae Gheran – după o „tăcere” de câteva luni – își reia rubrica „Sertar” din *Adevărul literar și artistic* sub genericul „Cultura Memoriei” și demonstrează – în ciuda încheierii, anunțate, a editării OPERE-Rebreanu – că „obsesia” Rebreanu este departe de a-l fi părăsit. Prin titlul *Rebreanu și femeia – Între vis și realitate (I)*, Nicolae Gheran, în baza unor epistole inedite, descrie cum numai el știe să o facă, neieșind din cadrul unor afirmații publice ale cine știe cui (persoane importante!), „temeinicele” demersuri și îndemnuri ale soției Fanny către Liviu Rebreanu: Să scrie, să scrie, să scrie!... Totul pentru bani, firește!! „Scrie, Liviule scump, că tare rău ar fi să-mi taie 500 de lei lunar.” (E vorba de perioada când Rebreanu se afla refugiat la Iași și se vedea obligat să-și continue colaborarea la ziarul *Lumina* ce apărea la București.) Pe pagina de încheiere, C. Stănescu își reia, la

rându-i rubrica de la *Adevărul* – „Revista revistelor” – comentarii directe, nepotcnite, neinteresate de anumite „influențe” temporare, corect și cu aplombul necesar. Asupra altor rubrici ale noii fețe „culturale” vom reveni. Merită. (V.R.)

LUCEAFĂRUL. Numerele 47-48 din decembrie, 2005, își respectă, ca de obicei, rubricile. Dintre acestea, reținem „Acolade” susținută de directorul revistei, Marius Tupan care semnează editorialul *La cumpănă*, un examen retrospectiv al întregului an care s-a încheiat. În continuare se arată generos cu scriitorii care vor să colaboreze la revistă și deschide larg porțile afirmării tinerelor condeie.

Mai notăm un întins text dramatic – *Ultima iubire a lui Petru cel Mare* de cunoscutul scriitor basarabean, Ion Druță; un articol larg de istorie literară al lui Constantin Pricop, *Cenzura și domeniile adiacente*; cronici literare de Raluca Dună, Corina Apostoleanu, Geo Vasile, eseuri de Alexandru George, Emil Străinu, Mariana Ploae Hanganu, Gh. Grigurcu ș.a. Poezie semnează Dan Sociu, A. Porumboiu, Doina Cercheză și R. Cantemir, iar proză, Ștefan Jurcă și Viorel Dianu. Sunt prezentate premiile Fundației „Luceafărul”, ale Asociației Scriitorilor din București pe anul 2004, ale revistei *Flacăra* și ale Filialei Mureș aUSR. Numărul (numerele) se încheie cu o lungă „Retrospectivă” a anului 2005. (I.M)

În ATENEU nr. 11-12/2005, evocând, la centenar, personalitatea lui Petru Comarnescu, Nicolae Cârlan publică un grupaj de scrisori comentate care relevă dificultățile întâmpinate pe drumul spre lumina tiparului de *Îndreptarul artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, elaborat de Petru Comarnescu. Ioan Dănilă publică un interviu inedit cu Ion Irimescu. Calistrat Costin și Liviu Ioan Stoiciu semnează câte un grupaj de versuri, Mihai Buznea – două proze iar Val Mănescu – un fragment de roman. La

Perna cu ace, Vasile Spiridon aproximează „metamorfozele cercului enescian”.

POESIS nr.
10 – 11 – 12/2005,
cu un cuprins foarte
consistent, ca de

obicei, publică versuri de Andrei Zanca, Daniel Corbu, Nicolae Sârbu, Sabia Opreanu, Dumitru Ichim, Teofil Răchiteanu ș. a. Oferă un spațiu generos unui grup de tineri poeți. Iulian Boldea scrie despre teatralitate și ironie la Traian T. Coșovei, un poet care „a beneficiat, încă de la debut, de o receptare critică de excepție”, Gheorghe Glodeanu continuă din nr. trecut o incursiune critică în jurnalul lui Mircea Cărtărescu, Vasile Spiridon, scrie despre Gellu Naum, Viorel Mureșan comentează, „nu fără încântare”, cartea *Zorovavel* de Cosmin Perța. Scriind despre ultima carte – *Ah!* - a lui Francisc Vinganu, Gh. Mocuța surprinde ultimele ore din viața poetului. Invitat de patronul unui bar să scrie un poem pe peretele crâșmei, într-o dimineață Francisc Vinganu se conformează, cu bucuria împlinirii unei obsesii mai vechi și: „La bar comandă o cafea și se apucă de treabă. Scrie titlul poemului cu majuscule, CAPITOL BIBLIC. Din când în când soarbe din cafea, își privește poemul după fiecare rând scris, verifică mereu să nu greșească ceva. Rândurile încep să plutească, se amestecă, nu le mai poate urmări. Îi fuge imaginea. Nu-i mai rămâne decât să-l semneze. Se așează obosit pe scaunul de plastic, mai scrutează amețit rândurile, duce la buze ceașca de cafea. E copleșit de emoție, îl inundă o durere, un junghi, i se pare că a greșit ceva, asta mai lipsea! Junghiul îl lovește din nou și îl trage în adânc. Se prăbușește cu un ultim geamăt, AH! Se sufocă și în aceeași clipă totul se întunecă. Ar vrea să semneze poemul, ridică mâna și semnează în aer. Pune un ultim punct vieții.” George Vulturescu îl evocă, într-un *In memoriam*, pe Ion Stratan, ocupându-se de receptarea critică a poeziei acestuia și

publicând, în facsimil, ultimul text trimis de poet pentru *Poesis*. Mircea M. Pop recenzează antologia *Biții memoriei cosmice* de Al. C. Miloș, carte apărută în traducere germană la editura soților Anca din Germania. Observând că Al. C. Miloș este un „poet galactic” interesant prin diversitatea tematică a poeziei sale, că scrie „o poezie livrescă prin excelență”, apoi că într-o carte de 126 de pagini sunt înghesuite 500 de poezii, la pagina 17 fiind incluse chiar zece titluri și că se renunță la firescul sumar probabil din economie de hârtie, recenzentul este deranjat „cumplit” de „numeroasele greșeli de ortografie și de tipar, fapt ce dă impresia că editarea cărții a stat sub semnul improvizăției”.

Într-un interviu acordat revistei OBSERVATOR CULTURAL nr.

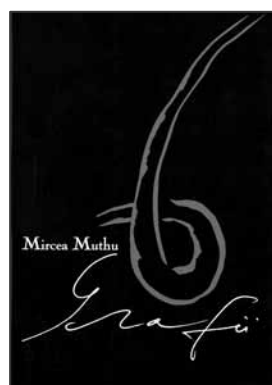
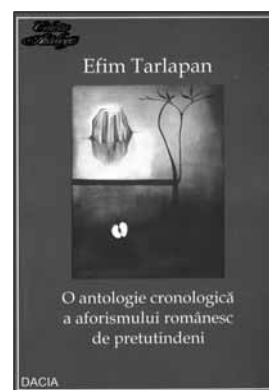
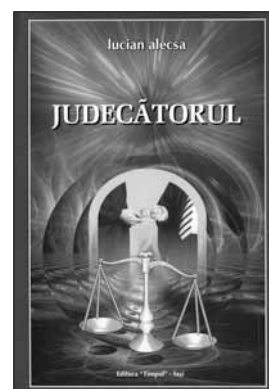
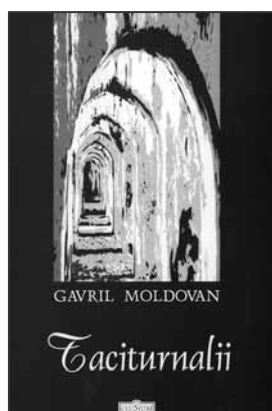
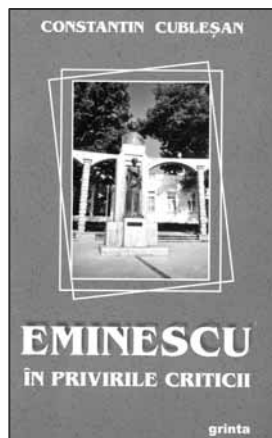
32/2005, Gheorghe Crăciun spune că „marele pericol pentru literatura română este mondenitatea”. Afirmând că o notorietate ca a lui Cărtărescu l-ar deranja, autorul romanului *Pupa russa* este de părere că Europa nu știe că avem scriitori europeni.

În ORIZONT nr. 10/2005, Alexandru Ruja justifică

aparitia unui *Dicționar al scriitorilor din Banat*, lucrare biobibliografică definită ca suport al memoriei colective prin care cercetarea culturală regională se poate înscrie în preocupări de anvergură europeană. Ca produs editorial, dicționarul în cauză este frumos și util. Revista bănățeană publică, în traducerea Ilenei Scipione, sub titlul *Tentația imposibilului*, discursul lui Mario Vargas Llosa pronunțat în 1994 cu ocazia decernării la Madrid a premiului Cervantes. În opinia lui Llosa, fiecare scriitor se ia la întrecere cu Don Quijote „în râvna de a face să prindă rădăcini imaginarul în cotidian”. (O. N.)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

„Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicațiilor și nici pentru conținutul materialelor publicate.”

Ion IRIMESCU, *Icar*